

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
KİŞİLERARASI İLETİŞİM BİLİM DALI

TOPLUMSAL DEĞER İNŞASINDA MEDYATİK ÜRETİMLERİN ROLÜ: İLİM VE
SANAT DERGİSİ ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

ÜMMÜGÜLSÜM TALİPOĞLU

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
KİŞİLERARASI İLETİŞİM BİLİM DALI

TOPLUMSAL DEĞER İNŞASINDA MEDYATİK ÜRETİMLERİN ROLÜ: İLİM VE
SANAT DERGİSİ ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

ÜMMÜGÜLSÜM TALİPOĞLU

Danışman: PROF. DR. CENGİZ ANIK

İstanbul, 2020

ÖNSÖZ

“Toplumsal Değer İnşasında Medyatik Üretimlerin Rolü: İlim Ve Sanat Dergisi Örneği” başlıklı doktora tez çalışmasında Türkiye’deki toplumsal değerler ve değer yargıları incelenmiştir. Toplumsal kuramlar ile desteklenen tez çalışmasında İlim ve Sanat Dergisi örnek çalışma olarak analiz edilmiştir. Doktora ders aşamasından itibaren tez konusu belirleme, makale yazma, akademik araştırma yapma gibi konularda bana bağımsız bakış açısı kazandıran ayrıca akademik ve idari kimliği ile sürekli olarak yol gösteren ve emek veren çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Cengiz ANIK’a ne kadar teşekkür etsem az kalacaktır. Beni her zaman olumu yönlendirmeleri ve sonsuz desteği ile hep yanımda olan Doç. Dr. Ayşe Gül SONCU’ya, tezimi baştan sona okuyup değerlendiren ve öneriler sunan Prof. Dr. Şenol DURGUN’a, tezimle ilgili olarak önerilerini esirgemeyen Doç. Dr. Emel Poyraz’a, Doç. Dr. Gül Banu DAYANÇ KIYAT’a ve bu zorlu süreçte hep yanımda olan sevgili dostum Arş. Gör. Dr. Sümeyra Tüzün’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul, 2020

Ümmügülsüm TALİPOĞLU

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Ümmügülsüm Talipoğlu
Anabilim Dalı : Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Programı : Kişilerarası İletişim
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Cengiz ANIK
Tez Türü ve Tarihi : Doktora- Temmuz 2020
Anahtar Kelimeler : Değer, Toplumsal Kontrol Mekanizması, İdeoloji, Kültür, Medyatik Üretim.

ÖZET

TOPLUMSAL DEĞER İNŞASINDA MEDYATİK ÜRETİMLERİN ROLÜ: İLİM VE SANAT DERGİSİ ÖRNEĞİ

İnsanoğlu doğduğu andan ölümüne kadar bir değer skalası içerisinde yaşar. Bu değer skalasını, içine doğduğu toplumda hazır bir şekilde bulur. Toplumdaki değer şablonları sayesinde birey, neyin iyi neyin kötü, hangi davranışın takdir edileceğini, hangi davranışın tenkit edileceğini öğrenir. Bu öğrenme süreci ise, bireyin toplumsal bir varlık olarak içinde yaşadığı toplumun adet, gelenek, görenek, inanç, din, davranış gibi unsurları dikkate alarak hayatını tanzim etmesiyle olur. Bu tanzim süreci bireyin toplumsal yapıya uyum sağlaması, toplumsallaşması ve toplumun devam etmesi için önem arz etmektedir. Toplum düzenin devam etmesi ise toplumsal değerler vasıtasıyla gerçekleşir. Değerin tahakkümü altında şekillenen aile, eğitim, kültür, din, hukuk, iktisat gibi toplumsal unsurlar toplumun devamlılığını sağlar.

Bu çalışmanın amacı, toplumsal koordinatları belirlemede önemli bir etken olan sosyal değerlerin bireyi medyatik ürünler aracılığı ile nasıl etkilemeye çalıştığını ortaya koymaktır. İlim ve Sanat Dergisi'nde değer inşasını incelemeye yönelik yapılan bu çalışmada, nitel analiz yöntemi kullanılarak tablolar hazırlanmıştır. Hazırlanan tablolar nitel analizin tabi tutularak detaylı bir şekilde yorumlanmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Ümmügülsüm Talipoğlu
Field : Public Relations and Publicity
Programme : Interpersonal Communication
Supervisor : Professor Cengiz Anık
Degree Awarded and Date : PhD- July 2020
Key Words : Value, Social Control Mechanism, İdeology, Culture,
Mediatic Production.

ABSTRACT

THE ROLE OF MEDIATIC PRODUCTIONS IN CONSTRUCTION OF SOCIAL VALUES: EXAMPLES OF İLİM VE SANAT JOURNAL

Human beings live in a value system from the moment they are born to their death. He finds this value system readily in the society in which he was born. Thanks to the value stereotypes in the society, the individual learns what is good, what is bad, what behavior will be appreciated, and what behavior will be criticized. This learning process occurs when the individual organizes his life by considering the elements like customs, traditions, beliefs, behaviours etc. in the society he lives as a social entity. This organization is important for the individual to adapt to social structure, to socialize and the society to advance. The continuation of the social order takes place through social values. Social factors such as family, education, culture, religion, law, and economy which are shaped under the domination of value, ensure the maintenance of the society.

The purpose of this study is to reveal how social values which are important elements in determining social coordinates, try to influence the individual through media products. In this study, which was carried out on the Journal of İlim ve Sanat to examine value construction, a table is prepared using the qualitative analysis method. The table is evaluated by using both content and discourse analysis.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TABLO LİSTESİ.....	vi
GRAFİK LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
1. GİRİŞ.....	1
2. SOSYAL DEĞERİN BENİMSENME SÜRECİ.....	4
2.1. Sosyal Değer.....	4
2.1.1. Sosyal Değer Bireyleri Şekillendirir	15
2.1.2. Sosyal Değer ve Toplumsallaşma İlişkisi	18
2.1.3. Bireyin Toplumsallaşma Evreleri	20
1.1.3.1. Çocukluk Dönemi.....	23
1.1.3.2. Ergenlik Dönemi	27
1.1.3.3. Yetişkinlik Dönemi	33
2.2. Toplumsal Kontrol Mekanizmaları Olarak Değerin Bileşenleri	35
2.2.1. Toplumun Manevi Temel Yapısını Oluşturan Ahlak ve Din.....	38
2.2.2. Toplumsallaşma Sürecinde Kültür ve Kültürel Kodlar.....	47
2.2.3. Toplumsal Normların Öğreticisi ve Benimseticisi Olarak Kurumlar ...	53
3. BİREYİN TOPLUMSALLAŞMASI.....	56
3.1. Toplumsallaşma.....	56
3.2. Toplumsallaşmaya İlişkin Kuramlar ve Düşünürler.....	57
3.2.1. Emile Durkheim'ın Toplum Epistemolojisi.....	60
3.2.2. Georg Simmel'in Toplumsallaşma Kuramı	68
3.2.3. Max Weber'in Toplumsallaşma Kuramı.....	76
3.2.4. Talcot Parsons'ın Toplumsallaşma Kuramı	83
3.2.5. George H. Mead'ın Toplumsallaşma Kuramı	93
3.2.6. Georges Gurvitch ve Toplumsallaşma	101
3.2.7. Berger ve Luckman'ın Toplumsallaşma Kuramı	106
4. İLİM VE SANAT DERGİSİNDE DEĞER İNŞASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	118
4.1. İlim ve Sanat Dergisine Yönelik Bilgiler	118

4.2.	Araştırmaya Yönelik Bilgiler	119
4.2.1.	Araştırmanın Problemi	119
4.2.2.	Araştırmanın Konusu	120
4.2.3.	Araştırmanın Amacı ve Hipotezi	120
4.2.4.	Araştırmanın Önemi	121
4.2.5.	Araştırma Yöntemi	121
4.3.	İlim Ve Sanat Dergisi Üzerine Nicel Ve Nitel Araştırma	123
4.3.1.	İlim ve Sanat Dergisi Üzerine Nicel Bir Araştırma	123
4.3.2.	İlim Ve Sanat Dergisi Üzerine Nitel Bir Çalışma	125
4.3.3.	İlim Sanat Dergisinde Tasavvur Edilen Modeller	125
4.3.3.1.	Tasavvur Edilen Toplum Modeli	126
4.3.3.2.	Tasavvur Edilen Siyaset Modeli	127
4.3.3.3.	Tasavvur Edilen İlim İrfan Eğitim İdeoloji Modeli	129
4.3.3.4.	Tasavvur Edilen İman Ahlak Din Modeli	130
4.3.3.5.	Tasavvur Edilen Sanat Modeli	132
4.3.3.6.	Tasavvur Edilen İktisat Modeli	133
4.3.4.	İlim Ve Sanat Dergisine Yönelik Bir Model Önerisi	136
5.	SONUÇ	182
	KAYNAKÇA	188
	EKLER	220
Ek 1:	Toplum Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Değer İnşası Yapan Makaleler	220
Ek 2:	Siyaset Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Değer İnşası Yapan Makaleler	245
Ek 3:	İlim İrfan Eğitim Bilim İdeoloji Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Değer İnşası Yapan Makaleler	257
Ek 4:	İman Ahlak Din Psikoloji Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Değer İnşası Yapan Makaleler	274
Ek 5:	Sanat Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Değer İnşası Yapan Makaleler	282
Ek 6:	İktisat Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Değer İnşası Yapan Makaleler	289
	ÖZGEÇMİŞ	300

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1: İlim Ve Sanat Dergisi'nde Yer Alan Toplum Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Analiz Tablosu	139
Tablo 2: İlim Ve Sanat Dergisi'nde Yer Alan Siyaset Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Analiz Tablosu	151
Tablo 3: İlim Ve Sanat Dergisi'nde Yer Alan İlim İrfan Eğitim Bilim İdeoloji Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Analiz Tablosu	157
Tablo 4: İlim Ve Sanat Dergisi'nde Yer Alan İman Ahlak Din Psikoloji Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Analiz Tablosu	165
Tablo 5: İlim Ve Sanat Dergisi'nde Yer Alan Sanat Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Analiz Tablosu	170
Tablo 6: İlim Ve Sanat Dergisi'nde Yer Alan İktisat Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Analiz Tablosu	175

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: İlim ve Sanat Dergisi Yazı, Görüntü, Reklam Dağılım Oranı	124
Grafik 2: İlim ve Sanat Dergisi Makale Konuları Dağılım Oranı	124

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: İlim ve Sanat Dergisi'ndeki Hiyerarşi Modeli	139

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun yeryüzüne düşme serüveni iletişim yeteneği ile başlar ve yaratılışı gereği, bu yeteneği sayesinde var olduğu andan ölünceye kadar toplumsal bir varlık olarak hayatını devam ettirir. İletişim insan topluluklarını bütünleştirici yegâne etkindir. Toplumun bir organizma ve belirlenmiş fonksiyonları yerine getiren bir organlar bütünü gibi işlev görmesi iletişim sayesinde olur. Bu süreçte kişi en başta ailesi ve daha sonra çevresi tarafından belirli kalıplardaki tavır ve davranışlara yönlendirilir. Bu davranışlar, geleneksel normları içeren ve topluma aykırı olmayan, kişinin topluma uyum sağlamasını kolaylaştıran toplumsal değerlerdir.

Değer konusu, birçok bilimsel disiplin nezdinde, cazibesini korumayı sürdürmektedir. Bireyler, bilerek veya bilmeyerek özümsemiş oldukları değer yargılarına göre davranışlarını, yaşama şeklini dünyaya bakış açısını belirler. Değerler subjektif ve soyut olmalarına rağmen toplum davranışlarının şekillenmesinde ve sosyal yapının belirli bir karakter kazanmasında önemli etkiye sahiptir. Toplumsal değerlerin, sosyal bilimlerdeki dolayısıyla kişilerarası ilişkilerdeki rolü azımsanmayacağından bu alanda doktora çalışması yapmayı uygun bulduk.

Tezin kavramsal çerçevesini oluşturan ikinci bölümünde; “değer” “sosyal değer” kavramlarından yola çıkılarak sosyal değer bireyi nasıl şekillendirdiği, değer ve toplumsallaşma ilişkisi anlatılmıştır. Bireyin toplumsallaşma evreleri irdelenerek toplumun birey üzerindeki etkisinden bahsedilmiştir. Toplumda harç görevi gören aynı zamanda toplumsal kontrol mekanizmaları olan din, ahlak, kültür, kurum gibi normlar üzerinde durulmuştur.

Tezin kuramsal çerçevesini oluşturan üçüncü bölümde; bireyin toplumsallaşması kuram bazında incelenmiştir. Literatüre toplumsallaşmaya dair ciddi disiplin kazandırmış olan Emile Durkheim, Georg Simmel, Max Weber, Talcot Parsons, George H. Mead, Georges Gurvitch, Berger ve Luckman’ın kuramsal yaklaşımları vasıtasıyla toplumsal yapı ve toplum değer ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Bu isimler daha çok sosyoloji, psikoloji, hukuk gibi disiplinlerde çalışılmış ve çeşitli eserler verilmiştir. İletişim alanında

bu kuramcılarla ilgili neredeyse yok denecek kadar az çalışma vardır. Bu bakımdan bu tezin iletişim alanına katkı sağlayacağını umuyoruz.

Tezin araştırma kısmını oluşturan dördüncü bölümde; ilk olarak araştırmaya yönelik bilgiler verilmiştir. Araştırmanın problemi ve konusu belirtilmiş, araştırmanın amacı, önemi ve hipotezi açıklanmıştır. Tezde araştırma yöntemi olarak nicel ve nitel analiz kullanılmıştır. Nicel çalışmada; 1985-1998 yılları arasında yayımlanan “İlim ve Sanat Dergisi”ndeki sayfa sayıları, reklam sayfa sayıları ve görüntü sayfa sayıları hesaplanmıştır. Hesaplanan sayfa sayılarından derginin içinde yer alan makaleler derlenerek daha önceden belirlemiş olduğumuz altı adet konu başlıklarına göre sıraya konulmuştur. Altı birimin dergide yer alan oranları yüzdelik olarak hesaplanarak grafik şeklinde verilmiştir. Nitel çalışma kapsamında, konu başlıklarına göre sıralanan makalelerin teker teker kronolojisi yapılarak özet şeklinde yazılmıştır. Makalelerden çıkarılan özetler doğrultusunda, altı birimin hepsi için ayrı olmak üzere İlim ve Sanat Dergisi’nde tasavvur edilen modeller ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu modeller doğrultusunda İlim ve Sanat Dergisi’ndeki hiyerarşi modeli şekil olarak çizilmiştir. Bu modelde derginin zihinsel süreçte okuyucuyu tahkikat yapmaya iterek zihinsel süreci nasıl aktif hale getirdiği anlatılmıştır. Zihinsel süreç aktif hale geldikten sonra çeşitli tanım ve tasvirlerle okuyucunun kognitif anlamda yapılandırıldığı, bunun sonucu olarak okuyucuda belirli tutum ve değerlerin nasıl oluştuğu anlatılmaktadır. Bu değer ve tutumların davranışa geçerek toplumda belirli şablonları var ettiği ve derginin en sonunda okuyucuya belirli bir bakış açısı sağladığı anlatılmaktadır. Araştırma bölümünün son aşaması olarak, İlim ve Sanat Dergisi’ndeki yer alan altı birime ait makalelerden elde edilen ve değer inşa edilmeye çalışılan ifadeler tablolastırılmıştır. Toplam altı adet tablo düzenlenmiştir. Bu tablolarda her birimin alt birimleri sıralanarak; sakınılması gereken bid’atlar, günahlar, kabahatler, kusurlar, tasvip edilenler, takdir edilenler, takdis edilenler, tenkit edilenler şeklinde kategorize edilmiştir. En son bu kategoriler doğrultusunda araştırma analizi yapılmıştır. Analizlerin sonuna tezin kuramsal çerçevesi ile araştırma bölümünde elde ettiğimiz sonuçlar ilişkilendirilerek bir bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır.

Medyatik üretim olarak dergiler, iletişimin vazgeçilmez yayın organlarından biridir. Günümüzde gelişen teknolojiyle birlikte dijital medyanın önem kazanması ve

görsel cazibesiyle birlikte yeni medyanın etkisi giderek artmıştır. Fakat dergiler yazılı yayın organları olarak etkisini kısmen yitirmekle birlikte okuyucularına, mensubu oldukları ideoloji ve değerleri, zihinsel süreçte telkin etmeye devam etmişlerdir. 1980-1990'lı yıllarda yazılı basın daha çok önem arz etmekte ve toplumun okuryazar kesimi tarafından dikkatle takip edilmekte idi. İlim ve Sanat Dergisi de mezkûr yıllarda yayımlandığı için fikir ve değer telkininde önemli bir yere sahiptir. İlim ve Sanat Dergisi'nde ağırlıklı olarak akademik makaleler yazıldığından akademik değeri yüksek bir dergi olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu tezin literatüre katkı sağlayacağını umut ediyoruz.

Son olarak; her tezin bir kelamı vardır. Bu tezin kelamı, değerdir. Toplumsal değer, insanoğlunun kaderinde oynadığı önemli rolü anlamaya çalışmaktır.

2. SOSYAL DEĞERİN BENİMSENME SÜRECİ

Bu bölümde, toplumsal değerlerin kavramsal çerçevesini belirlemek üzere, değerler, değerlerin birey ve toplumla ilişkisi ve bireyin toplumsallaşma evreleri gibi konular incelenecektir. Toplumsal değeri daha iyi anlamak için başlıkların altında, value, valance, attitude, gibi kavramlar üzerinde durulacak ve bu kavramların sosyal değeri nasıl etkilediği anlatılacaktır. Aynı zamanda, değer kavramı ile iç içe geçmiş olan ve toplumun manevi temel yapısını oluşturan ahlak, din, kültür ve gelenek kavramları da ayrıntılı olarak dercedilecektir.

2.1. Sosyal Değer

Popüler sözlüklerde değer, bir şeyin karşılığı, kıymet, baha, olarak tanımlanmaktadır. Osmanlıca bir kavram olan kıymet kelimesi “*değer, baha, bedel, tutar, onur, itibar*” kelimeleri ile karşılanmaktadır (Özön, 2012, s.19). Batı dillerinde olduğu gibi değer kavramı, bir şeyin tam karşılığı olmakla sınırlı kalmamaktadır. Örneğin *kıymet-i hakikiye*; değeri itibariyle, devletçe kabul olunan fiyat, “*Kıymet-i mevzua*”; satıcısı tarafından konan fiyat, “*Kıymet-i mutlaka*” (Matematik.); mutlak değer, “*Kıymet-i vasatiye*”; (fizik.) ortalama değer, “*Kıymet-i zatiye*”; kişinin öz değeri gibi tamlamalarla (Özön, 2012, s.19), değer kavramının değişik anlamları belirtilmektedir. İngilizce sözlükte ise değer kavramı iki ayrı kavramla karşılanmaktadır. Value; “*kıymet, değer, itibar, önem, ehemmiyet, gerçek değer, hakiki kıymet, kesin anlam, resimde renk tonu, rengin açıklık veya koyuluğu, para eden şey, mal*”; fiil olarak da “*değerini ölçmek, itibar etmek, muteber tutmak, saymak, takdir etmek, kadrini bilmek, baha biçmek, kıymet takdir etmek*” kelimeleriyle karşılanmaktadır. Valence kavramı ise Türkçe’ye valans, değerlik olarak çevrilmektedir (Avery ve Edmonds, 1998, s.1481).

Sözlüklerdeki anlamlarıyla sınırlı kalınsa bile değer kavramı, anlam alanının genişliği nedeniyle, tek başına çok fazla tanımlayıcı olamamaktadır. En azından gerçek değer ve algılanan değer biçiminde tavsif edilerek belirginleştirilmesi gerekmektedir. Zira her nesne, özne, sembol ve kavramın, herkesin birbirine yakın olarak kabullendiği nesnel bir değeri bulunmaktadır. Sözgelimi ekmeğin bir gıda olarak herkesin nezdinde belirli bir

değeri vardır. Bir de her nesne, özne, sembol veya kavramın her kişiye göre farklılaşan öznel bir değeri bulunmaktadır. Örneğin aklıktan kıvranan bir kimsenin ekmeğe, o an verdiği değer, aynı gerilimi taşımayan kimselerin bu nesneye atfettiği değerden çok daha yoğun ve güçlüdür. Bunlardan ilki gerçek değer, ikincisi algılanan değer şeklinde kabul edilebilir. Siyasal değer de buna göre siyasal bir nesne, özne, sembol ve kavramın muhataplarınca algılanan değeridir (Anık, 2016, s.190).

Valence kavramından söz edecek olursak; ödüllendirme ve cezalandırma sisteminin kişiler üzerinde çekici ya da itici bir gücü mutlak surette bulunmaktadır. Vroom değer kavramını açıklarken net bir şekilde bu durumu anlatmaktadır. Vroom'a göre valance, *“bireyin çeşitli sonuçlar arasında seçim yapmasına yardımcı olan, zihninde canlandırdığı değerdir”*. Muhakkak, her kişinin elde etmeye çalıştığı sonuçlara ve bu sonuçlara ilişkin durumlara karşı bazı öncelikleri vardır. İnsanlar daha önceden hedef koyup, bu hedefe ulaşmak için bir gayret sarf etmektedirler. Örneğin seçim zamanı oy kullanan seçmenler, siyasal bir tercihte bulunurken, ekonomik sıkıntılar veya işsizlik gibi etkenlerden rahatsız ise, (ideoloji siyasi sosyolojik gibi başka bir formlardaki tutumları bu duruma baskın çıkmıyorsa) çok büyük ihtimal, ekonomik vaatleri daha baskın olan veya bu tarz vaatleri gerçekleştireceğine inandığı siyasi partiye oy verme davranışı ortaya koyacaktır. Fakat farklı durumlar da söz konusu olabilir, bazı seçmen vatandaşlar işsiz veya ekonomik sıkıntı içerisinde olmalarına rağmen, bu ekonomik şartlardan bağımsız bir şekilde, ideolojik angajmanlarına uygun bir siyasi tercihte bulunabilirler. Burada önemli olan husus, her ferdin farklı etkenlere farklı sıklıkta ve tarzda önem vermesidir. Bu duruma bireyin ve ailenin ihtiyaçları ile birlikte tutum ve algıları yol açmaktadır aynı zamanda bu tür sübjektif değerlendirmelerin etkileri kişilerin davranışlarında etkisini göstermektedir (Anık, 2016, s.191).

“Eğer bir kişi bir işin sonucunu elde etmeyi o işin sonucunu elde etmemeye tercih ediyorsa o sonuç olumludur. Matematiksel olarak anlatacak olursak, kişi açısından o sonucun değeri 0 ile +1 arasında değişiklik göstermektedir. Sonucun istenilirlik yoğunluğu da rakamsal olarak 0 ile +1 arasında bir nicelik olacaktır. Aynı biçimde, birey bir sonucu elde etmemeyi elde etmeye yeğliyorsa, o sonuçtan sakınılıyordur ve bireyin sonuca yüklediği değer olumsuzdur. Bu değer her bir bireye göre -1 ile 0 arasında değişen bir niceliktir. Sözelimi bir siyasi partinin başarılı olması belirli bir seçmen grubu için

kaygı verici bir sonuç olarak algılanıyorsa, bu kanaati/ inancı taşıyan seçmenlerin bir bölümü, muhtemelen, ideolojik, sosyal veya ekonomik olarak bağlılık duydukları siyasi partilerden kopup, başarısından kaygı duydukları siyasi partinin başarılı olmasını engelleyeceğini umdukları bir başka siyasi partiye oy verme davranışını göstereceklerdir. Bireyin bir sonuca yüklediği değer kimi zaman olumlu ya da olumsuz olmayabilir. Bu durumda birey açısından sonucun değeri 0'dır. Demek ki valance, aynı zamanda, bireyin tatmin olma düzeyine ilişkin umuduna da işaret etmektedir. Birey ne kadar tatmin bekliyorsa sonuç onun açısından o kadar değerli görülmektedir. Kişi bazı durumlarda, yöneldiği sonuç gerçekten değerli olmasa bile onu çok değerli görebilmektedir. Bireyin bir sonuca ilişkin 'olumlu', 'olumsuz' ve 'yansız' kanaat / inanç duyması iki ayrı kavramı gündeme getirmektedir. Bunlar gerçek değer (value) ve algılanan -subjektif- değer (valance)dir. Çoğu zaman gerçek değer algılanan değerden daha az veya daha çok olmaktadır. Bu durumda da bireyin tatmini ya da tatminsizlik düzeyleri değişmektedir. Örneğin bir grup seçmen tarafından demokrasi için tehlike olduğu zannedilen bir siyasi partinin iktidara gelmesi ciddi kaygılar uyandıran bir sonuç olarak algılanıp, olumsuz değer yüklenirken, siyasi parti iktidara gelir, demokrasinin işleyişine katkı sağlayıcı icraatlarda bulunursa; o seçmen grubu nezdindeki siyasi partinin iktidarına ilişkin olumsuz değerlendirmeler olumlu hale dönüşebilir. Görüldüğü gibi valance çeşitli durumlara göre değişiklikler arz etmektedir. Valance, bazen davranışın doğrudan sonucuna ilişkin olabileceği gibi, bazen de nihai sonuca ulaşmak için elde edilmesi gereken ara sonuçlarla ilgili olabilmektedir" (Anık, 2016, s.138).

Bilindiği gibi Vroom value kavramını değil valance kavramını tercih etmektedir. Zira özne, nesne, sembol ve kavramların nesnel değerleri değil, kişilerin davranışlarında sözü edilen çevresel varlıklara ilişkin algıladıkları, kendilerine özgü değerler daha fazla etkili olmaktadır. Nitekim değer kavramının öteden beri felsefi bir sorunsal sayılmasının temelinde de, kavramın öznel niteliği yatmaktadır (Anık, 2016, s.138).

Değerler, felsefe biliminde objektif ve subjektif bakış açılarına göre farklı gruplandırmaya tâbi tutulur: "(i) Hazcı (hedonist) değerler (olumlu: haz; olumsuz: acı), (ii) Bilişsel değerler ya da bilgi değerleri (olumlu: doğru; olumsuz: yanlış), (iii) Ahlâkî değerler (olumlu: iyi; olumsuz: kötü), (iv) Estetik değerler (olumlu: güzel; olumsuz: çirkin), (v) Dinsel değerler (olumlu: sevap; olumsuz: günah)" bu gruplara örnek olarak

verilebilir (Özensel, 2003, s. 218). Fakat bunlar tez konumuzun kısmen dışında kaldığı için ayrıntılı bir şekilde açıklanmamıştır.

Değer konusu sosyal bilimler alanında geniş bir yer teşkil etmektedir. Öncelikli olarak felsefeden başlayacak olursak; felsefede değer, “değerlendirme sorunsalı” ve “değerler sorunsalı” olarak da karşımıza çıkmaktadır. Çünkü “iyi nedir?”, “Güzel nedir?”, “Faydalı nedir?”, “Doğru nedir?” gibi bu minvalde sorular sorulduğunda, değerlendirme eylemi bazı perspektiften sorun teşkil etmektedir. “Saygı, dürüstlük, adalet, eşitlik” gibi kişilerarası ilişkilerin temelinde yer alan sorular sormak ya da “sanat, bilim, ahlak” gibi bireyin hayatını doğrudan etkileyen etkenleri araştırmak ise, farklı türden değerleri sorunsal haline getirmektir (Kuçuradi, 1988, s.16).

Değer konusu felsefe alanının en temel üç sorunundan biridir. Bu yüzden insanların hayatı boyunca devam ettirdiği hal ve hareketlerini aynı zamanda tavır ve tutumlarını ya bir “gerçeği araştırma çabası” ya bir “varoluşu tespit” ya da “bir şeyi değerlendirme” olarak üç sınıfta özetlemek mümkündür (Ülken, 2016, s.210). Demek ki, özne, nesne, sembol ve kavram gibi varlıklara birtakım değerler yüklemek, insanın üç temel etkinliğinden biridir (Ülken, 2016, s.218-226). Değerler iki şekilde edinilirler. Ülken’e göre değerler deneyimlerler, akli melekelerin kullanılmasıyla ortaya çıkmakta ve insanlar tarafından geliştirilip benimsenmektedir. İnsanda var olan bazı duyu verileri ile varlığa ilişkin bilgiler kavranmakta, bu bilgiler mantık ve zihin süzgecinden geçirilerek varlığa dair bilgiler ve değerler keşfedilmektedir. Akıl dışı değeri keşfetmekte ise tecrübe kullanılmaktadır. Akıl dışı değerler (soyut değerler) tecrübe yoluyla ve akli melekeler kullanılmadan elde edilmektedir. Böylece değerler kapsama alanı olarak iki alana ayrılmaktadır. Bu alanlar bilgi alanı ve inançtır (Ülken, 2016, s.224). Ülken’e göre değerler iki şekilde kategorize edilir. Bunlar teknik alana ait değerler ve dini alana ait değerlerdir. Bu iki alan birbirini sürekli olarak etkilemekte aynı zamanda değer in muhtevasını belirlemektedir. Değerlerin alanına ilişkin Ülken’in belirlemeleri şematik olarak şöyle gösterilebilir:

Diğer tüm değerlerin bulunduğu alan

• Teknik Değer

• Dini Değer Bilgi

(Bilginin en fazla, inancın en az olduğu nokta)

(deneysel ve mantıksalın en az
ve inancın en fazla olduğu nokta)

Bir değer bu iki alandan hangisine ait olduğunu belirleyebilmek için Ülken'in öne sürdüğü kriter bilgi ve inançtır. Şayet bir değerde bilgi çok fazla, inanç azsa; bu değer teknik bir değerdir. Tersî söz konusu ise değer dinidir (Ülken, 2016, s.225).

Hilmi Ziya Ülken değer konusuna deruni bir anlam yüklemeye çalışmıştır. O'na göre değer var olan bir alana aittir. Var olmayan bir şeyin değeri olmaz. "Değer bir varlığın tespitine dayanır ve ancak sezgi ile kavranabilir. Değer ya bir duyum ya da bir duygu şeklinde sezgi ile elde edilir." Değerler sezgi alanına ait olan zihnimize tahayyül ettiğimiz anlamlardır. O'na göre bir şey ne kadar somut ise o kadar değer karakteri kazanır. Tersine ne kadar soyutlaşır ise o kadar değerden uzaklaşır. Soyut kavramların değeri yoktur hakikati vardır. Örneğin kahraman asker dediğimizde somut olan askere soyut olan kahramanlık atfettiğimiz zaman soyut olan değeri somuta indirgemiş ve askere bir değer yüklemiş oluyoruz. "Tanrı üstün bir değerdir" dediğimizde bilinmiş ve sezgi ile kavranılmış bir varlık olarak değer alanına girmektedir, soyut bir kavram olarak ise hakikat alanına girmektedir. Gerçeklik ise hem hakikate hem de değerlere dayanır. Gerçek, değerden önce de vardır. İnsanoğlu gerçeği beş duyu organıyla kabul eder ve bu gerçeğin üzerine farklı değerler yükler. "Yani o bir kumaştır, biz ihtiyacımıza göre ondan bir parça kesiyor ve değerler elbisesini imal ediyoruz" (Ülken, 2016, s.225).

Değerin alanı çok geniştir. İnsanların küçük ihtiyaçlarını karşıladığı varlıklara yüklediği değerlerden, elinle tutamadığı, gözünle göremediği ve koşulsuz olarak inandığı tanrıya kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu bakımdan değer konusu uzun bir müddet "felsefi bir sorun olarak" kalmıştır (Şerif, 1985, s.95). Aynı zamanda bilim adamları da değer konusuna uzun bir zaman uzak kalmışlardır. Bunun nedeni de bilim adamlarının değer konusuna ilişkin "objektiflik" tereddütleridir. (Ünal, 1981, s.16). İlk aşamalarda

sosyologlar değer konusuna önem vermişler fakat psikolog ve sosyal psikologlar konunun bilimsel bir sorun olduğunu kabul etmemişlerdir. (Şerif, 1985, s.96). Ancak, 1930’lu yıllardan sonra değer konusu bilimsel çerçevede ele alınmaya başlanmış ve konunun bilimsel yöneme uygulanabileceği kabul edilmiştir. (Ünal, 1981, s.17). Değer konusu, artık günümüzde, psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji gibi birçok disiplinin titizlikle üzerinde durduğu bir inceleme alanı haline gelmiştir (Anık, 2016, s.191).

Değer kavramının felsefî boyutu, değerın somut birtakım varlıkları nitelemek amacıyla kullanıldığı gibi soyut varlıkları nitelemek amacıyla kullanıldığını da göstermektedir. Psikologlara göre değer, “bir şeyin arzu edilebilir veya arzu edilemez” olduğu hakkındaki bireylerin inancıdır (Güngör, 1993, s.18). Dolayısıyla psikoloji disiplninde değer konusunun önemli olması, değerın “insan davranışlarına yol gösterici” bir faktör olmasından ileri gelmektedir. Değerler, insanlar tarafından kabul gören bazı inançlara tekabül ederler aynı zamanda bireyin “algı, duygu ve bilgilerinin bir sentezidir”ler. Bireyler bu “sentezi”, gündelik yaşamında, karşı tarafın duygu ve düşüncelerini anlamada, niyet okumada ve onların davranışlarını değerlendirmede bir kriter olarak kullanmaktadırlar (Güngör, 1993, s.18). Alport, değeri benlik ile ilişkilendirmekte ve bunun sonucunda kişinin algıladığı manalar olarak tanımlamaktadır. Alport’a göre bir olguyu değerli görmek, o olguya karşı olumlu bir yönelimde bulunmak, anlamına gelmektedir. (Ünal, 1981, s.1). Bireyin ilgisine mazhar olan veya bir ihtiyaca cevap veren varlıklar, birey tarafından değerli sayılmaktadır (Güngör, 1993, s.21). Öte yandan toplumun bireye, arzu edilen-edilmeyen, hoşgörülebilen-görülmeıyen davranış kalıplarını gösterdiği standartlara da değer denilmektedir (Dönmezer, 1982, s.254). Bilindiğı gibi Vroom (1964, s.15-16) “*bireyin çeşitli sonuçlar arasında seçim yapmasına yardımcı olan zihinsel sonuçlar*” şeklinde, değer kavramına daha ölçülebilir bir tanım getirmiştir. Hatta bu değerin rakamsal olarak şiddetinin ölçülebileceğini belirtmiştir. Değer beklenti kuramcıları, bireyin elde ettiğı ya da edeceği tatminle değer kavramını ilişkilendirerek (Pinder, 1987, s.70) kavramı daha somut hale getirmişlerdir. Değer Beklenti kuramcılarının katkılarıyla değer kavramı ilgi, istek, tutum, yarar, ihtiyaç, motiv, güdü gibi birçok kavramın alanını kapsayacak biçimde genişlemekle birlikte, belirli düzeyde gözlem konusu yapılabilir duruma getirildiğı için, sözü edilen ve kavramların alanlarının da netleşmesine vesile olmaktadır. Bu tez çalışması için geçerli olmak

kaydıyla değer kavramı; bireyin ilgisine mazhar olan, istek ve ihtiyaçlarına cevap vereceğini veya vermeyeceğini umduğu (özne, nesne, sembol kavram, konu, içerik gibi) varlıkları ya da ulaşmayı veya sakınmayı amaçladığı sonuçları değerlendirdiği kriterler ve grubun ya da toplumun mensubuna arzu edilebilir - hoşgörülebilir izlenimini telkin ettiği davranış standartlarına ilişkin kişilerin bilgi, duygu, algı ve inanç yargıları olarak tanımlanabilir. (Anık, 2016, s.192).

Değerler kavram olarak makro aynı zamanda mikro anlama sahiptirler. Değerler, bireylerin davranışları aracılığı ile kişiler ihtiyaçların ve toplumsal hayatın isteklerinin uyum sağlaması yönünde misyon yüklenirler. Böylelikle değerler bireylere nasıl davranacakları konusunda çeşitli seçenekler vermektedir. Makro anlamda değerler kültürel hayat gibi toplumun genelini ilgilendiren, toplumsal hayatın bütünleşmesine yardımcı olan çeşitli kültürel kodları anlatmaktadır (Parashar, Dhar ve Dhar, 2004, s.143-152).

Psikoloji bilim dalına göre değer; “bir şeyin istenilir olması, fayda sağlaması ve bir şey ile ilgili algılanan enerji miktarı” olarak tanımlanmaktadır. Psikolojinin sosyal yaşama dair değer ile ilgili yüklediği anlam ise belli bir toplumda, hangi davranışın iyi, hangi davranışın yanlış olduğu, hangi davranışın tasvip edilebilir veya tasvip edilemez olduğu konusundaki görüşleri aynı zamanda kabul gören veya görmeyen, hal ve hareketleri ifade etmektedir (Budak, 2003, s.195).

Sosyoloji bilim dalında değer, bireye ve bireyin içinde yaşadığı topluma “*yararlı, arzu edilen istenilen ve beğenilen şey*” olarak ifade edilmektedir. Değer, bireylerin nesnelere atıfta bulunmaları sonucu ortaya çıkan soyut bir gerçekliktir. Dolayısıyla, değer ne olduğunu veya olmadığını belirleyen ve ortaya koyan insanların o duruma yüklediği önem ve anlamdır (Fichter, 1991, s.142). Değerler kişilerin azami derece önem verdiği “fikirler, inançlar ve tutumlardır”. Bu “fikirler, inançlar ve tutumlar” kişilerin, neye ne kadar önem verdiğini ve değer atfettiğini gösteren bir çeşit “hükümlerdir” (Cuber, 1963, s.45).

Hilmi Ziya Ülken ve Erol Güngör dışında çeşitli sosyolog, psikolog ve sosyal psikologlar değer konusunda farklı yaklaşımlar öne sürmüşlerdir. Bunlardan; en önemli Türk sosyologlarından bir olan Cemil Meriç, “*değerlerin insan davranışlarını*

biçimlendirdiğini ve ideallerinin oluşmasına hizmet ettiğini” söylemektedir (Meriç, 1997, s.183).

Alman asıllı bir metafizik uzmanı olan W. Windelband ise; felsefe alanını genel anlamda bir “değer felsefesi” şeklinde tanımlar ve *“tarihsel olayların yasalaştırılamayacağını, ancak değerlendirilebileceğini”* söyler. Windelband’e göre, bir konu veya nesne hakkında değerlendirme yapmak da sadece kişiye göredir.

Nietzsche, Scheler, Dupreel, Le Senne ve Polin gibi filozoflar değere çok önem yüklemişlerdir. Aynı zamanda hepsinin eserlerinde değer konusu önemli bir yer teşkil etmiştir. Tez konumuz ile çok ilgili olmadığı için burada bu filozofların isimleri değinilmekle yetinilmiştir. Bu filozof genel olarak felsefe alanında eser verdiği için değer konusu, “değer yargı ve kuramları” ile ilgilidir. Nitekim Nietzsche, *“değerleri yaratanın ve değerleri koyanın insan olduğunu”* söyler.

Kant’a göre ise *“değer, öznenin tabiatının nesnelere zorla kabul ettirdiği bir zorluktan doğar”* şeklinde tabirler vardır.

N. Hartmann ise *“değerlerin kendi başına var olduğunu, bunları insanın keşfettiğini”* belirtir (Özensel, 2003, s.218).

Gordon Marshall’a göre değer, tamamen farklı anlamları barındıran bir kelime olarak karşımıza çıkmaktadır. O’na göre değerler kişinin toplum içerisinde herhangi bir tutum ve tavır ortaya koyarken, kişilere ortaya koydukları tutum ve tavırların toplum tarafından kabul edilebilir veya edilemez olduğunu göstermektedir (Marshall, 1999, s.133).

İnsanoğlu aktif bir şekilde eylemde bulunan bir varlıktır; fakat bireyin eylemlerini gerçekleştirmesi, onun değerleri göz önünde bulunduran bir birey olmasına dayanmaktadır. Birey, doğada bulunan diğer canlılar gibi amaçsız, plansız yaşamaz; çünkü bireyin yaşamı belirli bir plan ve programı olmasına bağlıdır. Fakat birey, içinde bulunduğu komplike olayları düzenleyebilecek, nizamı sağlayabilecek bir kudrete sahip değildir, bu yüzden plan ve programını tek seferde gerçekleştiremeyebilir. Bunun için bireye yardımcı olacak, onun davranışlarını düzenleyecek ve sıraya koyacak bir “organ” a gereksinimi bulunmaktadır. Davranışların bir düzeni, ancak birey “değer organı”na, ve “değer duygusu”na sahipse olanaklıdır (Mengüşoğlu, 1988, s.97).

İnsan toplumsal bir varlık olduğu için, “toplum içerisinde yaşamak ve içinde yaşadığı toplumun değerlerini, inançlarını, davranış biçimlerini dikkate almak

zorundadır” (Doğan, 1993, s.13). Sosyal yaşama uyum sağlamak bireyin hayatı boyunca içinde bulunduğu süreci kapsamaktadır. Bu geniş süreç içerisinde birey sosyal bir varlık olmakta hem de içinde yaşadığı toplumun sürekliliğinin devam etmesini katkı sağlamaktadır. Sosyal hayatta bireyler, toplumdan en önemli ve en çok kabul gören “davranış biçimlerini” öğrenmekte, zihinsel temsiliyet mekanizmasına bu davranış biçimlerini kaydetmekte ve böylelikle “*toplumsal değerler*”i tanıyıp benimsemektedirler. Her toplumda var olan “*inançlar, fikirler ve normlar*” o toplumun en temel kültürel kodlarını oluşturduğu için hepsi birer “*toplumsal değer*” olarak toplumda kabul görmektedir. Bu toplumsal değerler o toplumda birer harç görevi görerek bireylerin birbirleri ile dayanışma ve bütünlemesini sağlamakta ve toplumun devam etmesinde en önemli rolü oynamaktadır.

Toplumda bütünlüğü sağlayan, toplumun sürekliliğinin sağlanmasında en önemli görevi yüklenen değer yargıları, aynı zamanda bireylerin “*düşünce, tutum, davranış ve eserlerinde*” kendini varlığını hissettirmekte, hal ve davranışların hudut çizgisini çizmektedir. Gündelik yaşamımızda karşılaştığımız olaylar ya da kişilerarası ilişkilerimiz ve iletişim kurduğumuz her alanda daha önceden benimsemiş olduğumuz toplumsal değerler vasıtasıyla davranış ortaya koyarız. İçinde yaşadığımız toplumdaki “*değer kalıplarının*” ve “*kültürel kodların*” benimsenmesi ve içselleştirilme süreci bireylerin bilerek veya bilmeyerek içinde bulunduğu bir zorunlu bir süreçtir. Bu süreçte değer kalıpları bireylerin -önemli veya önemsiz- tercihlerinde ve karar verme aşamasında bir ölçüt olarak kullanılmaktadır (Tolan, 1996, s.233). Değerler, toplum nezdinde önemli bir yere sahip olduğu için “takdir etmek” ve “ilke ve ölçüt olma” özelliği sayesinde bireyin toplum içindeki hal ve davranışlarında sürekli olarak belirleyici olmaktadır (Ralph, 1966, s.24-25). Bu belirleyicilik özelliği sayesinde değerler, toplumsal tutum ve davranışlara rehberlik etmekte aynı zamanda bireysel ve toplumsal zihniyet ve ideolojilere kaynaklık etmektedirler (Çileli, 2000, s.297). Toplumsal değerler bu işlevselliği dolayısıyla, aile gibi kurumlarda ve toplum düzeninde, kişilerarası ilişkilerde ve iletişimde önemli bir toplumsal olgudur.

Değer konusu ile alakalı olan diğer bir konu da tutumlardır. Değer ile tutum arasında önemli bir ilişki ağı vardır. Tutumlar da “*bilgi, duygu ve davranış*” üç önemli faktörden meydana gelmektedir. Tutumların değer yargı ve kalıplarına benzerliği

dolayısıyla Allport, Newcomp ve Campbel gibi psikologlar “tutum ve değer”i eş anlamlı olarak görmüşlerdir (Güngör, 1993, s.29).

Fakat Rokeach, tutum ve değeri eş anlamlı olarak görmemekte, bu iki olgunun birbirinden ayrı tutulması gerektiğini savunmaktadır. Bunun nedeni olarak Rokeach, “tutumların bir inançlar organizasyonu olduğunu, değerlerin ise tek bir inançtan meydana geldiğini” savunmaktadır. Rokeach değer ve tutum arasındaki farkı yedi ana maddede sıralamaktadır: (Rokeach, 1973, s.18-19)

“1- Değerler tek bir inanca dayandığı halde, tutumlar belirli bir durum üzerinde odaklanmış çeşitli inanç organizasyonlarına dayanır,

2- Tutum bazı spesifik nesne veya durumlar üzerinde odaklaşırken, değer nesneleri ve durumları aşar,

3- Değer bir standarttır, ancak tutum bir standart değildir,

4- İnsanların sahip olduğu binlerce tutumu varken, değerlerin sayısı düzinelercedir.

5- Toplumsal değerler bir bireyin bilişsel sistemi ve kişiliğinin şekillenmesinde tutumlara nazaran daha merkezi bir rol oynarlar. Bu bakımdan değerler hem bireysel davranışların hem de tutumların belirleyicisi konumundadırlar.

6- Toplumsal değerler, tutumdan motivasyona daha yakın bir bağa sahip olan, daha dinamik yapıdadırlar,

7- Değerin bileşenleri ego savunması, uyum gösterme, bilgi ya da kendini gerçekleştirme işlevleri ile ilişkili iken, tutum böylesi bileşenlere sadece dolaylı yollardan ilgilenir.”

Erol Güngör’ün değer ve tutum arasındaki görüşleri Rokeach ile aynı doğrultudadır diyebiliriz. Fakat Erol Güngör’ün Rokeach’dan ayıran küçük bir nüans vardır. Bu da Erol Güngör “değerlerin tek bir inanca, tutumların ise pek çok inanca tekabül ettiği” görüşüne katılmamaktadır. Değerler, bireyler üzerinde ve bireylerin benimsediği tutumlar üzerinde bir “rehber rol” oynamaktadır. Aynı zamanda değerler birçok inançların bileşiminden oluşmaktadır. Ayrıca tutumlar daha spesifik durumlarda, değerler ise daha genele teşmil edilen durumlarda kullanılmaktadır (Güngör, 1993, s.30).

Değer ve tutum konusu ile ilgili olarak Ünal; “değerlerin tutumlardan daha genel ve geniş organizasyonlar olduğunu” kabul etmektedir. Fakat Güngör’ün ortaya attığı “değerlerin tutumlara kaynaklık etmesi” fikrine katılmamaktadır. Ünal bunu Newcomp’a atıf yaparak açıklamaktadır. Değerler toplum içinde bireyler tarafından benimsenmiş, paylaşılmış ve genel anlamda özümsemiş tutumlardır. Bu tutumlar geniş bir süre içinde

birbirleriyle etkileşime girer, karşılıklı olarak birbirlerini olumlu veya olumsuz yönde değiştirir, birbirlerine sıkı sıkıya bağlanarak değerleri meydana getirirler. Bu değerler ise toplum içerisinde bireylere yol gösterir ve onlara rehberlik eder, yani değer olgusu tutumlara değil, tutumlar değer olgusuna kaynaklık eder (Ünal, 1981, s.8).

Değerlerin genel anlamda “tutum ve davranışlar” ile yakın bir bağı vardır. Değerler davranışları da yakından etkilemektedir. Bunun nedeni bireylerin bir davranış ortaya koyduklarında bu davranışı etkileyen tutumları da kapsayan zihinsel yapıyı anlamada önemli bir işlev görmesinden dolayıdır (Bathes, 2001, s.44). Değerler “beğenileni ve arzu edileni” ifade ederler. Ayrıca değerler deney yoluyla bulunamaz, direkt olarak gözlenemezler. Bireylerin tutum ve davranışlarında var olan küçük nüanslarda kendilerini belli ederler. “Objektif olmayan değerler, tutumları zorlayan ve kıymetli görülen yargılardır” (Death, 1995, s.528).

Psikoloji ve sosyoloji alanında değer ve tutum arasındaki ilişkiler bu şekilde sıralanırken sosyal psikoloji alanındaki görüş; “değerlerin tutumlar üzerinde belirleyici etkisi olduğu” yönündedir. En önemli sosyal psikologlardan biri olan Muzaffer Şerif’e göre toplumsal değerler “ölçütlendirilmiş durağanlıklar” dır ve aynı zamanda toplum içerisinde bireyin tutum ve davranışlarının içerik ve özünü oluştururlar. Değerlerin etkisi altında olan tutum, bir olay karşısında kişinin negatif mi yoksa pozitif mi davranış ortaya koyacağını belirleyen bir durumdur (Şerif, 1996, s.105-112).

Değer ve tutum arasındaki ilişki birçok yazar tarafından tartışılmıştır. Bazı düşünürlere göre değer tutumu etkilemekte bazı düşünürlere göre ise tutum değeri etkilemektedir. Sonuçta her iki olgu birbiriyle bir etkileşim içerisinde ve birbirini yönlendirebilmektedir. Aynı zamanda her iki olgu da bireyin davranışlarına yön verebilmektedir. Yine değer ve tutumlar neyin iyi neyin kötü olduğunu kişiye telkin ettiği için toplumsal düzenin sağlanmasında ve sürekliliğine önemli bir yere sahiptirler.

Değer kavramı ile ilgili son olarak;

“Değer, varlığın çift kutupluluğunu çözemeyen bilgiyi senteze ulaştırarak bizim, bilginin karşı karşıya bıraktığı alternatifleri birleştirmemizi temin edecektir. İnsanlık ancak, bilginin birleştiremediğini, değer düzeni ile birleştirerek fikri bunalımdan kurtulacaktır” (Sanay, 1992, s.80). Toplumun birlik ve beraberliği için ortak değer

çekirdeklerinin olması şarttır. Bu değer nüveleri vasıtasıyla toplum zihinsel olarak düzlüğe çıkacaktır.

2.1.1. Sosyal Değer Bireyleri Şekillendirir

Toplumsallaşma, insanoğlunun doğum ile başlayıp hayat boyu kesintisiz olarak pratik ile devam ettiği bir süreçtir. İlk başlarda duygusal alışveriş daha baskın iken, çocuğun dil öğrenip konuşmaya başlamasıyla toplumsal hayatta, sosyal alış-veriş daha bakın hale gelir. Bu şekilde çocuk artık toplumsallaşmaya başlar (Cherlin, 1996, s.410). Toplumsallaşma, “*değerler, normlar, inançlar*” gibi toplum kültürünün soyut ve manevi unsurlarını bilme ve bu unsurları özümseme, gündelik hayatta bu unsurlara ayak uydurma işlemidir. Aslında bütün insanlar, toplumsallaşması için gerekli olan bir yapının içine doğar ve toplum tarafından şekillendirilir (Berger and Luckmann, 1999, s.35).

Sosyalleşme unsuru ilk önce, bir toplumun içinde var olmaktadır. Birey, içinde bulunduğu toplumun bir ferdi olduğu için o toplumdaki rolünü bulmakta; toplumun sahip olduğu “*değerler, normlar, inançlar*”ı özümseyip kabul etmektedir. Fakat bu sosyalleşme süreci somut olarak nitelendirilen, aslında soyut olan, toplumu oluşturan, topluma şekil veren “*aile, okul, yönetsel birimler, dernekler, yaşıt, arkadaş ve komşu kümeleri v.b. gibi etmenler*” aracılığı ile inşa edilmektedir. Toplum bu unsurların hepsini ihtiva eden olgudur (Aziz, 1982, s.16).

Kişiler toplumsallaşma aracılığı ile kültürlerini öğrenebilirler. Kişilerin toplumsallaşma için kullandıkları vasıtalar farklıdır. Çocuklar küçük yaşta toplum kültürünü çoğunlukla “önemli diğerleri” ya da “referans grup” olarak adlandırılan “ebeveynler, arkadaşlar, öğretmen ve akrabalar” gibi bireylerden öğrenirler (Güngör, 1993, s.48).

Toplumun devam edebilmesi için, yeni yetişen gençlere toplumsal normların sağlıklı bir şekilde aktarılması önem arz etmektedir. Yeni toplumsallaşmaya başlayan çocuklar “*aile, çevre, okul vb.*” unsurlar aracılığı ile toplumsal değer yargılarını öğrenirler. Bireyler bu çevrede bulundukları sürece bireylerin davranışları ortama göre şekillenir. Yetişmekte olduğu ailenin karakterine göre geleceğe dair hayatını tayin eder ve bu yönde tutum ve davranışlar geliştirir. Aile, bireyin kişilik ve karakterini netleştirir. Bu aşamadan sonra kişinin arkadaş çevresi ve eğitim (okul) hayatı bireysel

davranışlarının oturmasında önemli rol oynar. İnsanoğlu doğumdan ölümüne kadar “aile, çevre, okul” aracılığı toplumsal değerleri gelecek nesillere aktararak toplumsal düzenin devam etmesini sağlamaktadır. Toplumsal değerler, o toplumun olaylara ve durumlara bakış açısını belirler. Değerlerin toplumsal düzenekteki önem sırası, “*toplumun inanç, gelenek ve hukuk kuralları*” tarafından biçim kazanır. Toplumsal değerler bireylere aktarılırken öncelikli olarak toplum tarafından kabul gören değerle önem verilmektedir. “*Değerler arasında da bir üstünlük ve öncelik münasebeti vardır. En hâkim durumda olanlar ferdi aşan değerlerdir, bizim üzerimizde en çok etkisi olanlar bunlardır*” (Güngör, 1993, s.33). Öyle ki, “*değerler bir açıdan bizim yaşamımızın gayeleridir; hatta sadece kendi hayatımızın değil, başkalarının hayatı için de gaye olmasını istediğimiz şeylerdir*” (Güngör, 1993, s.84-85). “*Değerler, insanların içinde yaşadığı topluma mensubiyetlerinin bir göstergesidir. Bir insanın diğer insandan farkı, kendi zamanına, çevresine ve tarihe yön vermiş olan ve yön veren değerler ve değerlendirmelerle hesaplaşmasında veya hesaplaşmamasında, hatta onları kullanmasında ortaya çıkar*” (Kuçuradi, 1999, s.27).

Birey ve toplum birbirine bağımlıdır ve karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Bu etkileşim ve iletişim vasıtası ile toplum ve insan arasında gerekli uyum sağlanır ve kültürel kodlar ve değerler paylaşılmış olur. Bu şekilde değerler ve kültürler paylaşılarak gelecek nesle aktarılması sağlanır. Bu aktarımla beraber toplumsal kimlik devamlılığını sürdürür. Parsons’a göre her toplumun kültürünün özgün olması, o toplumdaki çekirdek değerler ve normlarla ilgilidir (Canatan, 2008, s.64).

Bireyler toplum içerisinde bir aktör olarak var olurlar. Farklı rollere bürünürler, bu rolleri en iyi şekilde ifa etmesi için toplum tarafından baskıya maruz kalabilirler. Bu aktörlerin rolleri ile bir araya gelmesi toplumsal bir düzeni oluşturur. İyi bir anne, baba, arkadaş, işçi, işveren olabilmek için aktörler neler yapılması gerektiğini, içine doğduğu kültürden öğrenmiştir ve bu öğrendiklerini en iyi şekilde uygulamak durumundadır. Bu şekilde toplum var olur (Kongar, 2008, s.32-33).

Değerlerin, toplum bireyleri tarafından benimsenmeleri onların işlevini yerine getirdiğini göstermektedir. Değerlerin bir toplumdaki en önemli işlevi, bireyleri ortak

amaç, düşünce ve hedefte birleştirebilmesidir. Değerlerin temel işlevleri aşağıdaki gibi ifade edilebilir: (Fichter, 1994, s.139)

- Değerler, bireylerin toplumsallaşmasında onlara yardımcı olacak hazır birer araç görevi görürler. Bireyin çevresindekilerinin nezdinde hangi konumda olduğunu bilmesinde önem arz ederler.
- Değerler, bireyleri toplumun benimsediği kültüre yönlendirir. Bir nesnenin çok değerli olması için, o nesnenin kendi değerinden ziyade toplumun o nesneye bir değer atfetmesi gerekmektedir.
- Her toplumdaki nasıl düşünülmesi gerektiği nasıl davranılması gerektiği değerler tarafında bireye öğretilir. Bu şekilde bireyler topluma uyum sağlayabilir.
- Toplumsal değerler bireylerin hangi toplumsal rolü seçeceklerine yardımcı olurlar. Bu şekilde bireyler oynadıkları rolün önemi anlamış olurlar ve bu doğrultuda hareket ederler.
- Değerler, bir nevi toplumsal denetim araçlarıdır. Bireyleri içinde yaşadıkları toplumun gelenek ve normlarına uyum sağlamaya yönlendirir. Değerler aynı zamanda toplum tarafından kötü görülen ve onay almayan davranış biçimlerini engeller.
- Değerler, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı sağlarlar. Değerler sayesinde gruplar ve toplumlar oluşur. Ortak benimsenin değerler, toplumsal dayanışmanın oluşmasını ve devamlılığını sağlayan faktörlerden biridir.

Toplum nezdinde önemli bir yere sahip olan değer, bireyin hayatının her safhasında kendini gösterebilmektedir. Değer, güçlü bir kontrol mekanizması olarak bireyin davranış, tutum, tavır ve hareketlerini şekillendirmektedir. Aşağıda toplumsal değerlerin bireyler üzerinde tahakküm kurarak nasıl toplumu meydana getirdiğini anlatmaya çalışacağız.

2.1.2. Sosyal Değer ve Toplumsallaşma İlişkisi

Toplumsallaşma, sosyal bilimlerin en önemli kavramlarından biridir. Çünkü sosyal bilimler toplum ve birey ilişkisini incelediği için özellikle sosyoloji alanında toplumsallaşma önem arz etmektedir. (Coştu, 2009, s.118).

Toplumsallaşma olgusu sosyal bilimciler tarafından çeşitli şekillerde tarif edilmiştir. Örneğin Linton toplumsallaşmayı, “yeni doğmuş çocukların medeniyetsiz yaratıklar, cahil hayvanlar halinden bir sosyal sistemin insan üyeleri haline geliş süreci” olarak tanımlamıştır. Dollard ise “sosyalleşme, bir kişinin bir gruba eklemlenmesi ve toplumun beklentilerini yerine getirmesini sağlayan süreç” şeklinde tarif etmiştir (Koştaş, 1987, s.329).

Toplumsallaşmanın iki şeklinden söz edilmektedir. Bunlar objektif ve sübjektif sosyalleşmedir. Objektif sosyalleşme; toplumsal kültürel kodların gelecek nesillere aktarılması ve bireyin bu süreci benimsemesini ifade eder. Sübjektif sosyalleşme ise bireyin bilinçdışı toplumsallaşma sürecini ifade etmektedir. Buradan hareketle İbni Miskeveyh’in toplumsallaşma tanımı şu şekildedir: “İnsan medeni bir varlıktır. Dolayısıyla insani mutluluğa erişebilmek için birçok kişinin bulunduğu kentte yaşamak yani topluma katılmak zorundadır. Ona göre akıllı ve kendini bilen insan insanlarla, iyi ilişkiler kuran ve onlarla fazilet alış-verişinde bulunan kimsedir. Bu yüzden sosyalleşme ağlarından uzaklaşan münzevi, zahit ve çileci insanlar ona göre hiçbir toplumsal erdeme ulaşamazlar” (İbni Miskeveyh, 2017, s.47).

Toplumsallaşma makro ve mikro düzlemde gerçekleşir. Makro düzlemdeki ögeler, Durkheim’in deyişiyle; “aile, sosyo-kültürel çevre ve okuldur”. Birey öncelikli olarak ailesi ile sosyalleşmeye başlar, daha sonra yakın çevresi, okul ve arkadaşları aracılığıyla sosyalleşmesini sürdürür. Tusi’ye göre de iki çeşit toplumsallaşma pratiği mevcuttur. “Birincisi mahalli örgütlenmeden kaynaklı sosyalleşme (yani ev idaresi-ekonomi) diğeri de geniş çaplı örgütlenmeden (yani şehir ve ülke idaresi-siyasi) kaynaklı sosyalleşmedir” (Tusi, 2016, s.17).

Sosyalleşmenin mikro unsurları bazı toplumsal eylem türlerinden oluşmaktadır. Bunlar, “sevgi”, “yardımlaşma-dayanışma”, “toplumsal iş bölümü,” “ahlaki değerler

eğitimi” gibi unsurlar sayılabilir. Toplumsallaşmanın dinamiklerini bu unsurlarla kısıtlı değildir (Tusi, 2016, s.17).

İnsanlar hayatı boyunca diğer insanlarla birlikte yaşamak zorundadırlar. Bu zorunluluk sayesinde bir ortak kültür ve ortak kişilik ve ahlak gibi durumlar ortaya çıkar. Bu bakımdan bu ahlaki alan, “ancak ortaklaşa yaşamın başladığı yerde başlar” veya başka bir söyleyişle “toplumsal varlıklar olduğumuz ölçüde ahlaksal varlıklar” şeklinde ifade edilir. Durkheim, toplum ile ahlak bağlantısına yönelik şu soruyu sorar: *“Niçin toplumu kendimize tercih ederek davranışlarda bulunuyoruz, bizden kökten ayrı bir varlığa niçin boyun eğmekteyiz?”* Durkheim’in bu soru ile ilgili cevabı şu şekildedir: *“Çünkü toplum çeşitli öğeler bakımından daha zengin ve daha örgütlüdür. Üstelik toplum daha yüksek değerlere sahiptir. İnsan önemli ölçüde toplumun ürünüdür. Sahip olduklarının ve etkinlik biçimlerinin en iyileri toplumdan gelmektedir”* (Durkheim, 2016, s.74).

Toplumsal hayatın dışında bir insan var olamaz. Bu bakımdan Aristoteles’in insana dair yaptığı tanım, insanın “sosyo-politik bir varlık” olduğu şeklinde ifade edilir. Fârâbi ise birey için sosyalleşmenin mutlak bir gerçeklik olduğunu, şu şekilde ifade eder: “Her insan kendini devam ettirmek ve en üstün mükemmelliğini elde etmek için birçok şeye muhtaç olan bir yaratılışa (fıtrata) sahiptir. Onun, bu şeylerin hepsini tek başına sağlaması mümkün değildir. Tersine bunun için o, her biri kendisinin özel bir ihtiyacını karşılayacak birçok insana muhtaçtır.” İnsanlar ihtiyaçlarını karşılamak için sosyalleşmeye mecburdurlar. Bu yüzden bireyler isteyerek veya istemeden bir birliktelik oluştururlar (Fârâbi, 2011, s.96-97). Fârâbi toplum ile ilgili bu yorumları ile toplumsallığın önemine vurgu yapmaktadır. Fârâbi *“toplumsalcıdır”*, Farabi’ye göre; en mükemmel ve en iyi şekilde yaşanabilecek toplumsal refah Aristo’nun da belirttiği gibi yalnız *“kent yaşamıyla”* olabilir (Çelikkol, 2010, s.33). İbni Miskeveyh ise toplumsallaşmanın önemine dair şunları söylemektedir: *“Bütün canlılar içerisinde insan kendi özünü tamamlamada kendi kendisine yeterli değildir. İyi bir hayatının olması ve işlerinin doğru yürümesi için birçok kimsenin ona yardımcı olması gereklidir. Bu sebeple filozoflar insan yaratılış itibarıyla medenidir demişlerdir. Yani o, insani mutluluğa ulaşmak için birçok kişinin bulunduğu bir şehirde yaşamak zorundadır. Çünkü yaratılış itibarıyla ve zorunlu olarak her insan bir diğerine muhtaçtır”* (İbni Miskeveyh, 2015, s.175).

İbni Miskeveyh'e göre *“insanlar, ancak toplum içerisinde ahlaka ulaşabilirler. Zira ahlaki fazilet ve reziletler, insanlarla çeşitli sosyal ilişkiler içerisinde bulunmak ve bir arada yaşamakla ortaya çıkan davranışlardır. İnsanlık serüveni boyunca bireyden başlayarak toplumun bütününe ilgilendirecek bir biçimde eylemlerimizi şekillendiren ahlaki değerler, insanın aynı toplum içerisinde beraber yaşadığı diğer insanlarla olan ilişkilerindeki davranışlarını sürekli belirleyici olmuştur”* (İbni Miskeveyh, 2015, s.176).

Maverdi'ye göre, *“insan fitratı gereği toplumsaldır”* diyerek insanın doğasına vurgu yapmıştır. Bu vurguya göre insan diğer insanlarla birlikte yaşayamaya uygun donanımda yaratılmıştır. Bu durumda insan başka bir insana muhtaç ama Tanrı, hiç şeye muhtaç olmayan mükemmel bir kudrete sahip biriciktir. Maverdi'ye göre, en yetkili güç sahibi ve kimseye ihtiyaç duymadan var olan tek varlık Tanrıdır. Bu sebeple insan, zayıf, aciz, diğer insanlar tarafından yardım edilmeye muhtaç ve Allah'ın kendisine yardım etmesini dileyen bir varlık olarak yaratılmıştır. Ayrıca insan, yaratılışı itibariyle yaşamını idame edebilmek için toplumsallaşmak zorundadır (Maverdi, 1988, s.201-207).

Bir toplumun temel mekanizmaları o toplumdaki değerleri ifade eden ve bireye yüklenen toplumsal rollerdir. Bu roller, bir bireyin toplumsallaşma süreci yakından ilişkilidir. Ayrıca, bir toplumda *“iyi-kötü kimlik, ideal düşünce ve hareket biçimleri”* değerler vasıtası ile oluşturulur. Bu yüzden, bir toplumun düzenli olmasını sağlayan o topluma ait sosyal kontrol mekanizmaları önem arz etmektedir (Topçuoğlu, 2010, s.3).

Bir toplumun temel yapı taşı olan birey değer, yargılarını ile olarak ailesinden alır. Aile çocuğa öncelikle bir model belirler ve bu model üzerinden çocukta değer inşa eder. Bu şekilde çocuk toplum değerlerine de hazır hale getirilmiş olur (Bolat, 2016, s.338). Bireyin toplumsallaşma evreleri başlığında bu durum ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.1.3. Bireyin Toplumsallaşma Evreleri

Erik Erikson bireyin toplumsallaşma evrelerini 8 aşamada gerçekleştiğini anlatmıştır. Erikson'a göre bu evrelerin her birinde kişinin mücadele etmek ve başa çıkmak zorunda kaldığı bazı zorlu süreçler vardır. Bu süreçlerde kişi çatışma ve çözüm becerilerini geliştirerek zorlu süreçleri başarılı bir şekilde atlatmalıdır. Bunları yaparken aynı zamanda öz kimliğini de koruması lazımdır. Birey bu evrelerde yaşamış olduğu zorlu

süreçleri sağlıklı bir şekilde atlatamaz ise ilerleyen zamanlarda kişinin daha büyük krizler yaşamasına sebep olabilir ve hayatını olumsuz yönde etkileyebilir. (Erikson, 2014).

1. Birinci aşama bebeklik dönemidir. “Temel güven – güvensizlik” (0-1 yaş) bu aşamada oluşmaya başlar. Çocuktaki “temel güven duygusu” çocuğun çevre ile olan ilişkisinin kalitesine bağlıdır. Bebeklik döneminde, ihtiyaçların aksatmaya uğramadan giderilmesi, bebeğe sevgi gösterilmesi çocukta “dış dünya güvenilir” duygusunu var edecektir. Bu ihtiyaçlar genel olarak anne ve baba vasıtasıyla giderilir. Güven duygusu beraberinde beslenme kolaylığı, derin uyku ve bağırsakların çalışmasını getirir. Temel güven duygusunu geliştiremeyen çocuk kendi dışındaki insanların güvenilmez olduğuna inanır ve dış dünyayı düşmanca bulur.
2. İkinci aşama, “özerklik – kuşku/utanç” (1-3 yaş) gibi duyguların belirtmeye başladığı aşamadır. Bu aşamada çocuk yürümeye, konuşmaya başlar. Bunun yanı sıra kas kontrolü ortaya çıkar ve çocuk koşmaya, istediği nesneleri alıp istemediklerini bırakmaya başlar. Kas kontrolünün sonucu olarak tuvalet kontrolü de sağlanır ve çocuğun anneye bağımlılığı azalır. Anneye bağımlılığı azalan çocuk kendini keşfeder ve yapabileceklerini anlamaya yönelik özerk/ bağımsız davranışlar geliştirir. Bu bağımsız davranabilme çocukta yeterlilik duygusu, kendi duygu/ düşünce ve davranışlarının doğruluğuna inanma gibi olumlu sonuçlar doğurur. Baskıcı, aşırı koruyucu ya da aşırı izin veren bir tutum içine girilmemelidir. Çocuğa kendi başına üstesine gelebileceği hedefler oluşturularak girişimleri desteklenmelidir. Çocuğun başarıları ödüllendirilmeli, başarısızlıkları görmezden gelinmelidir. Çocuğun özerk davranışları engellenirse çocuk kendinden kuşku ve utanç duyar, kendini yetersiz hisseder.
3. Üçüncü aşama, “girişimcilik – suçluluk” (3-6 yaş) duygularının geliştiği aşamadır. Çocuğun psikomotor ve dil gelişimi onun fiziksel ve sosyal çevresini daha fazla araştırmasına, bu da girişken olmasına olanak tanımaktadır. Bu dönemde çocuğun merakı artar, sorular sorar ve çevresini araştırır. Bunun yanı sıra problem oluşturan davranışları da artar. Ancak çocuğun koşmasına, atlamasına, istediği gibi oynamasına izin verilmelidir. Yani çocuğun kendini keşfedebilmesi için gerekli yaşantıları kazanması sağlanmalıdır. Girişimleri

desteklenmeli, soruları ilgi ile cevaplanmalı, kendi kararlarına dayalı anlamlı seçimler yapabilmelerine olanak tanıyan seçenekler yaratılmalıdır. Kendi başlattığı eylemlerden dolayı çocuk eleştirilmemeli, cezalandırılmamalı, girişimlerinin önüne geçilmemelidir. Girişimleri engellenerek sürekli tenkit edilen, ayrıca ceza verilen çocuk hata yaptığını düşünerek suçluluk duygusuna kapılır.

4. Dördüncü aşama, “çalışkanlık – aşağılık duygusu” (6-12 yaş) gibi duyguların geliştiği aşamadır. Çocuğun okula başladığı bu dönemde sosyal dünyasında önemli bir değişim meydana gelir. Ebeveynlerin çocuk üzerindeki etkisi azalırken öğretmenlerin ve arkadaşların etkisi artar. Bu aşamada “bir işi planlama, işbirliği yapma, öğrenme ve işi başarma” özel bir öneme sahiptir. Çocuk bu dönemde başarılı ve yeterli olmaya isteklidir. Kendi gücüne güven duymak ister. Bu noktada çocuğun başarılarını takdir eden, ona “ben başarılıyım” duygusunu yaşatan ve başarılı olabileceği alanlara yönlendiren ebeveyn ve öğretmenler çocuğun bir sonraki gelişim dönemine güvenle girmesine yardımcı olurlar. Bu nedenle çocuğa gücü ölçüsünde sorumluluklar verilmeli, başarı tattırılmalı ve küçük hataları görmezden gelinmelidir. Başarısız desteklenmeyen, diğer çocuklarla kıyaslanan çocuklar kendini yetersiz, beceriksiz, değersiz, işe yaramaz ve aptal biri olarak algılar ve aşağılık duygusu edinir.
5. Beşinci aşama, “kimlik kazanma – rol karmaşası” (12-20 yaş) gibi edinimlerin yer aldığı ergenlik dönemidir. Erikson, ergenlik dönemine çok önem vermiştir. Çünkü ergenlik dönemini birey için ikinci bir şans olarak görmektedir. Daha önceki aşamalarda çözülmemiş olan sorunlar ergenlik döneminde yeniden gündeme gelir ve çözümlenebilir. Cinsel kimlik bu dönemde özellikle sorgulanır. Karşı cinsten birinin kendisini nasıl gördüğü ergen açısından çok önemlidir. Toplumsal kimlik, toplumun gözünde kabul edilmek anlamına gelmektedir. Bunun en kolay yolu ise toplumdaki kahramanlara benzemektir. Mesleki kimlik, “Ben ne yapabilirim? Ne yapmalıyım? Gelecekte ne olmalıyım?” sorularının yanıtıdır.
6. Altıncı aşama, “yakınlık – yabancılaşma/yalıtılmışlık” aşamasıdır. Ergenlik zamanında kimliğini kazanan kişi başkalarıyla dostluklar ve yakın ve sağlıklı ilişkiler kurabilir. Bireyin yaşamında sevgi ilişkisi ön plandadır. Bu dönemdeki

kriz başarılı bir şekilde atlatılırsa birey güvenli bir şekilde sevgiyi verme ve alma gücüne sahip olacaktır. Topluma uyum sağlayabilmek de bu dönemin krizlerinin başarılı bir şekilde atlatılmasına bağlıdır. Aksi takdirde birey başkalarıyla anlamlı ilişkiler kurma konusunda başarısız olacaktır.

7. Yedinci aşama, “üretkenlik – verimsizlik/durgunluk” gibi durumların yer aldığı yetişkinlik dönemidir. İlk altı aşamayı başarılı bir şekilde yaşamış olan kişi bu aşamaya geldiğinde gayet verimli ve yaratıcı çalışmalar yapabilir. Öz kimliğini benimsemiş ve özümsemiş olan kişi özel hayatını ve iş yaşamını sorunsuz bir şekilde sürdürür ve kendisine verilen görevleri başarılı bir şekilde sürdürür. Bu durum bireyin kendisini daha iyi hissetmesini ve hayata daha olumlu bakmasını sağlar. Böylelikle evlilik hayatını güzel bir şekilde yürüten birey iş hayatında da verimliliğini sürdürdüğü müddetçe topluma katkı sağladığını düşünür ve kendisini daha mutlu hisseder. Evlilik hayatında, sosyal hayatta ve iş yaşamında mutsuz olan ve başarı sağlayamayan kişi “işe yaramama” duygusuna girebilir ve bu durum onu durgunluk dönemine sürükler. Durgunluk döneminde kişi çevresinde olup bitene karşı kayıtsız kalır, kişilerarası ilişkileri zayıflar genel anlamda yüzeysel ilişkiler kurar ve toplumdan uzaklaşır.
8. Sekizinci aşama, “benlik bütünlüğü – umutsuzluk” gibi duyguların hâkim olduğu aşamadır. Eğer ki kişi ilk yedi aşamada “benlik bütünlüğünü” sorunsuz bir şekilde tamamlamış ve “iyi veya kötü” yaşadıklarını kabullenmiş ise bu kişiler sakin ve hoşgörülü tiplerdir. Fakat kişi ilk yedi aşamada yaşamış olduğu süreçleri herhangi bir sebeple başarılı bir şekilde atlatamadı ise sürekli olarak geçmişe takılıp kalır ve hayatının negatifle, başarısızlıklarla dolu olduğunu düşünür. Bu durum kişiyi umutsuzluğa sevk eder. Umutsuzluğa kapılan kişiler “huysuz, öfkeli, uyumsuz veya cimri” tipler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Bu evreler bireylerde değişiklik gösterir ve bireyin her aşamasındaki yaşamış ve deneyimlemiş olduğu durumlar topluma karşı olan güven ve güvensizliği belirlediği için bireyin topluma katılım süreci de farklılık arz edebilir.

1.1.3.1. Çocukluk Dönemi

Çocuk kelimesi evrensel çapta, “*genel olarak iki yaşından ergenlik çağına kadar süren büyüme döneminde bulunan kız ve erkekler için kullanılan bir terim*” (Akın, 2009, s.41) olarak ifade edilmektedir.

Geçmişe nazaran günümüzde çocuğa ve çocuk psikolojisine verilen önem artmıştır. Bu yüzden çocuk gelişimine daha çok önem verilmekte ve yatırım yapılmaktadır. “Bugün biliniyor ki, çocuk, yetişkinin küçük bir örneği (modeli) değildir. Çocukluk diye bir olgu, bir dönem vardır. Çocuğun kendine özgü bir dünyası, algılaması, düşünme biçimi vardır. O çocuktur, çocukluğunu yaşamaktadır” (Nas, 2004, s.1). Günümüzde artık çocuklara yetişkin bir birey gibi davranılmaktadır çocuk sadece “doğuştan getirdiği süresiz oyun ihtiyacı, sınırsız merak duygusu, zengin hayal gücü ve özgün sözcük üretimleriyle yetişkinlerden ayrılır” (Şimşek ve Yakar, 2016, s.13).

Değer konusu her alanda olduğu gibi çocukluk döneminde ve eğitiminde de önemli bir etkiye sahiptir. Yukarıda da anlattığımız gibi değerler eğitimi hayatın her evresinde devam eden bir süreçtir fakat çocukluk döneminde çocuklar zihinsel açıdan daha etkin oldukları için değerler eğitimi okul öncesi dönemde oldukça önem arz etmektedir. Okul çağına gelmemiş okul öncesi dönemdeki çocuklar ailelerinin denetimi altında oldukları için, aileler çocuklar üzerinde değer edindirmede önemli bir role sahiptirler. Çocuklar okul çağına geldiklerinde artık hem aile hem de okulun denetimi altına girerler. Ailesinden gerekli değer eğitimi yeterli seviyede alamayan çocuklar için okul ortamı ve öğretmen son derece önemlidir. Bu yüzden okullarda en üst düzeyde değerler eğitimi vermek için gerekli olan alt yapı ve eğitim programları geliştirilmelidir. Zaten okul ve öğretmenin en önemli görevlerinden biri resmi olarak belirlenmiş olan ve toplum tarafından tasvip ve takdir edilen değerleri öğrencilere öğretmektir. Okul tarafından belirlenen talim ve talimatlar doğrultusunda eğitilen öğrenci hem disipline olmakta hem de olumlu bir karakter kazanmaktadır (Akbaş, 2008, s.9).

Bir toplumun iyi bir geleceğe sahip olması, sağlıklı toplum karakterinin nesilden nesile aktarılması için çocuklara sağlıklı bir şekilde değerler eğitimi vermek ile yakından alakalıdır. Çocukluk çağı değerlerin benimsetilmesi ve özümsemesinde aynı zamanda çocuğun karakterine işleminde en önemli dönemlerden biridir. Bu dönemde çocukların yanında yanlış davranışlar sergilenmekten kaçınılmalı ve toplumsal-evrensel değerlerin aktarımında dikkatli olunmalıdır. Sadece okul ve öğretmen değil, aile fertlerinin de çocukların yanında yaptıkları davranışlara dikkat etmeleri gerekmektedir (Ekinci, 2018,

s.104-106). Sağlam bir topluma sahip olmak için öncelikle okul öncesi dönemde ve okul çağında çocuklara iyi bir değerler eğitimi verilmesi gerekmektedir.

İlk eğitim ailede başladığından okul öncesi çağındaki çocuk birçok şeye dair tutum ve davranışları ailesinden öğrenir. Bu yüzden ileriki zamanlarda bireyin sahip olduğu karakter ve davranışlarının temelinde çocukluk döneminde ailesinden almış olduğu eğitim ile atılır. Çünkü çocuk kendisine nasıl davranılırsa karşı tarafa öyle davranacaktır (Silverman, 1992, 291-302).

Çocuk gelişiminde değerler eğitiminin verildiği en etkili yer aile olduğu için aile bireylerinin bu konuda titiz davranması gerekmektedir. Aile fertlerinin birbirleri ile iletişimi, birbirlerine yakın veya uzak davranmaları, aralarında mesafelerin olması çocuk gelişimini olumsuz etkileyebilmektedir. Çünkü çocuğun maddi ihtiyaçlarının karşılanması kadar manevi ihtiyaçların karşılanması da önem arz etmektedir. Çocuk manevi ihtiyaçlarını anne, baba ve diğer yakın fertlerin davranışlarını rol model olarak karşıladığından çocuğun karakteri ailenin davranış ve kurallarıyla şekillenmektedir. Bu bakımdan aile iyinin, kötünün, güzelin, çirkin, doğrunun, yanlışın çocuk tarafından öğrenilmesinde, benimsenmesinde ve özümсенmesinde en önemli faktördür. Çocuk kognitif ve duygusal anlamda bağımsızlık kazanıncaya kadar ailesinin yanında ve ailesinin sahip olduğu değerlere bağlı olarak yaşar. Aile ortamında çocuğa verilen bu değerler, çocuğun ileride yetişkin bir birey olduğunda ona yol gösterir. Bu değer kalıp ve yargıları zaman ve şartlara göre değişip gelişebilmektedir (Hökelekli, 2011, s.289).

Vrasmas, (2001, s.152-161) değer eğitimi konusunda ailenin önemine vurgu yapmaktadır. Değerler eğitiminin, ailede çok iyi olmayan şart altında olsa bile yine de önem arz ettiğini şu sözlerle anlatmaktadır: *“Politik-sosyal ve ekonomik yaşam aileyi ve onun içsel ve dışsal ilişkilerini etkilemiş olmasına, üyelerinin rol ve statülerinde birçok değişiklik meydana getirmesine rağmen, sosyal tanımlarda bu kurumun kimlik ve biçimi her zaman var olmuştur. Çocukların gelenek ruhuyla, ahlâklı ve genel insani değerlerle eğitilmesinde ve yetiştirilmesindeki merkezi görevini kesintisiz yerine getirmiştir.”* Başka bir deyişle, aile toplum içinde önemli bir kurum olduğu için bir kimlik ve hüviyete sahiptir. Bunu her zaman devam ettirebilmektedir. Bu bakımdan aile içerisinde yetişen çocuk toplum tarafından tasvip edilen değer yargı ve kalıpları ile yetişmektedir.

Değerler eğitiminin aile ortamında hangi değerlerin öğretilmesi ve nasıl öğretilmesi ile ilgili bazı fikirler ortaya atılmıştır. Örneğin “Ana-babalar çocuklarına

hangi değerleri aşılamalıdır? Değerleri kabullenmeleri için çocuklar nasıl ve ne şekilde eğitilmelidir? Değer eğitiminde ceza mı demokratik yollar mı daha çok tercih edilmelidir? vb.” gibi sorular sorulmaktadır. Burada önemli olan ailenin sağlıklı bir psikolojiye sahip olarak o zamanki durum ve şartları kendi toplum değer yargılarına uygun hale getirmesidir. Çünkü çocuğun eğitimi yaşamında kesin ve net bir değer yargıları sunulmamakta yeni öneriler ve fikirler sunulmaktadır. Eğitim hayatında verilen bu öneri ve fikirleri tartıp ölçmeli ve neyin iyi neyin kötü hangi davranışın faydalı hangi davranışın faydasız olduğuna karar vermelidir (Beil, 2003, s.8-9).

Çocuk aile ortamı haricinde sokakta oynadığı oyun arkadaşlarından da taklit yoluyla çeşitli rol modeller öğrenebilmektedir. Oyun oynayan çocuk öncelikle gözlem yoluyla oyunda nasıl davranması gerektiğini öğrendiği gibi yine aynı arkadaşlarından çeşitli tavır ve tutumlar öğrenebilmektedir.

Bu yüzden günümüz dünyasında aileler, çocuğun arkadaşları ile olan ilişkilerinde, çocuk psikolojisinin gelişiminde veya gerilemesinde önemli bir rol oynadığının farkına varmışlardır. Bu bakımdan çocuk yetiştirmede çocuğun iletişim kurduğu arkadaşları da çocuğun kendisi kadar önemlidir (Bee ve Boyd, 2009, s.619).

Çocuğun oyun arkadaşları ve çevresi gibi gruplar farkında olarak veya olmayarak birçok amaca hizmet ederler aynı zamanda bu gruplar işlevseldirler. Çünkü çocuk ilk aşamada aile, oyun arkadaşları ve okul aracılığı ile toplumsallaşmaya başlar. Özellikle oyun arkadaşları ve okul hayatı çocuğun hem yeni deneyimler yaşamasını sağlar hem de başka deneyimler yaşamış olan çocuklarla iletişim kurarak onlardan farklı tecrübeler edinir. Bu şekildeki ortamlarda çocuklar iletişim ve etkileşim sayesinde farklı roller öğrenebilir ve bu rolleri taklit ederek ailesinin ve yakın çevresinin nasıl bir tepki göstereceğini merak eder. Çocuğun alacağı bu tepkiler çocuğun arkadaş çevresi ile uyumlu geçinmesini sağlamasında ve gelişiminde önemli bir rol oynar. Aynı zamanda çocuklar yakın çevresindeki arkadaşları ile kendi davranış ve yeteneklerini karşılaştırarak daha gerçekçi olmuş sonuçlara varabilirler (Gander ve Gardiner, 2001, s.399-400).

Sağlıklı bir çocukluk geçirmiş olan bireyler sağlıklı bir toplumu oluşturuncağından çocukların “çocukluk döneminde” psikolojik ve fiziki olarak iyi yetiştirilmesi gerekmektedir. Çocukluk dönemi bittikten sonra ergenlik dönemi başlamaktadır. Aşağıda ergenlik dönemi anlatılmaktadır.

1.1.3.2. Ergenlik Dönemi

Ergenlik dönemi genel olarak okul hayatı ile örtüştüğü için bu başlık altında okulun ve eğitimin bireyi topluma hazırlama süreciyle eğitim hayatının bireyi toplumsallaştırması konuları ele alınacaktır.

Eğitim ile başlayacak olursak “education” kelimesi Latince bir kelimedenden türemiştir, “educare” ve “educere” kelimelerine karşılık gelmektedir. Eğitim alanında “educare” ve “educere” olmak üzere iki farklı yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımlardan “educare” var olan eğitim sisteminin devamlılığının sağlanmasını ve öğrencilerin bu sistemde yetiştirilerek eğitim sonunda öğrencinin konuyu anladığını gerekli diploma sertifika vb. gibi resmi belgeler verilmesini zorunlu tutar. “Educere” yaklaşımında ise uzmanlık alana dair değil kişinin öz güven ve saygınlığını geliştirmeye yönelik eğitim söz konusudur. “Educere” yaklaşımına göre bir kişi aldığı kararları başkanlarına bağımlı alıyorsa, başkalarının fikir ve beyanlarına güvenip kendisi fikir üretmiyorsa bu eğitim sistemi bireyi eksik yetiştirmektedir. Her iki eğitim yaklaşımı değerlendirildiğinde sistem açısından en iyi olan yaklaşım her iki eğitim sistemini de aynı seviyede kullanan yaklaşımdır (Billington, 1997, s.381-388; Yayla, 2005, s.3).

Bir bireyin var olan zihinsel performansının geliştirilmesi ve en üst düzey özelliklerle donatılması için kullanılacak olan en iyi yöntem eğitimidir. En önemli kültürel etkenlerden biri olan eğitim bireyin kişilik gelişimini sağlamasında ve kendini geliştirmesinde hatırı sayılır bir yere sahiptir (Başar, 1994, s.25).

Eğitim, sadece okul ile gerçekleşen bir süreç değildir. Bireyi kültür ve entelektüel açıdan hayata hazır hale getiren, kişinin başından geçen tüm deneyimler ve toplumsal süreçlerdir. Eğitim kültürle birlikte bireyi toplumun bir parçası haline getirir. Bireyin çevresi ve toplumsal kurumlar bireyin kültür ortamına uyum sağlama sürecinde önemli bir rol üstlenir. Kişi nasıl toplumsallaşacağını eğitim sayesinde öğrenir (Guttek, 1997, s.4).

Birey eğitim sürecinde, içinde bulunduğu toplumun kültürel faktörleri, toplumsal değerler tarafından etkilenir. Fakat ergenlik döneminde, asıl eğitim sürecinde en fazla etkili olan ve eğitim için oluşturulmuş olan en önemli kuruluş okuldur (Varış, 1991, s.13).

Değerler eğitimi aile ortamında ve yakın arkadaş çevresinde başlayarak okul kurumu ile devam eder. Okul ortamında değer eğitimi daha planlı ve programlı bir şekilde devam eder. Okul otoritesi toplum tarafından benimsenen değerlerin devam

ettirilmesinde önemli bir role sahiptir. Ayrıca değişen şartlar ve duruma uyum sağlama sürecinde okul, bu uyuma fayda sağlamaktadır (Doğan, 2011, s.199). Okul öğrenci nezdinde önemli bir otorite olduğu için değer aktarımında önemli misyonlar yüklenmiş olan resmi kuruluşlardır (Yel ve Aladağ, 2012, s.125). Kazandırılmak istenen değerler, öğretmenler öncülüğünde, okutulan kitaplar ile öğrencilere aktarılabilir.

Resmi bir kurum olan okulun iki ana görevi vardır. Bunlar “uyum” ve “bilgilendirme”dir. Fakat yapılan araştırmalar, okulun daha çok bilgilendirme görevine odaklandığını göstermektedir. Hâlbuki okul bir toplumsallaşma aracı olarak, öğrencinin okul içinde ve dışında çevre ile uyum sağlamasına katkı sunması öğrenci açısından önemlidir (Yavuzer, 2000, s.87).

Okul ortamı, aile ortamından sonra çocukların sosyalleşme, kişilik ve iletişim becerilerinin kazandıkları bir ortamdır. Bu yüzden çocuk psikolojisinin gelişiminde, çocuğun kimlik ve benlik kazanımında önemli bir rolü vardır (Kaplan, 1990, s. 187).

Öğrenme süreci, insanoğlunun doğumundan ölümüne kadar bitmeyen bir süreçtir. Bu süreç içerisinde eğitimin belirli bir plan ve program dâhilinde yapılması gerekmektedir. Bu plan ve program ise ancak okul sayesinde yapılabilir. Sistematik bir şekilde düzgün bir program ile yetiştirilen çocuklar, yetişkin birey olduklarında zaman iş planını da okulda aldıkları karaktere göre koordine edebilirler. Bu şekilde sağlıklı bir toplum oluşabilir. Okullar toplumun aynası gibidir, toplumun zayıf olan ve güçlü olan yanlarını yansıtır. Okul toplumsal ve siyasal meselelerden en çok etkilenen kurumların başında gelir (Varış, 1991, s.5-13).

İlkokula başlayan bir çocuk aile ortamında, toplum tarafından tasvip edilen hal ve hareketleri benimsemiştir. Okul yaşamında artık yeni değerler öğrenmeye başlar. Okulun işlevlerinden biri de öğrenciye hem yeni değerler öğretmek hem de öğrencinin daha önceden kazanmış olduğu olumsuz davranışları değiştirmektir. Okul çocuğun kültürlü bir şekilde toplumsallaşmasını sağlar. Okul bu şekilde işlevini yerine getirmiş olur. Bu işlevi yerine getirme sürecinde öğretmen önemli bir rol oynar. Öğretmenin bu rolü okul tarafından belirlenir (Goble ve Porter, 1977, s.23).

Bireye, zihninde tasarladığı modelden ziyade ailesi ve çevresi tarafından bir rol model sunulur. Birey bu modele ulaşmak için her ne kadar çok çaba sarf etse de tek başına ulaşamayabilir. Bunun için dışarıdan yardım almak zorundadır. Bireyin yardım aldığı

kurumların başında okul gelmektedir. Okul bireye eğitim ile gerekli olan yardımı yapar (Başar, 1994, s.75).

Eğitim süreci, kişinin hal, hareket ve davranışlarını değiştirme ve geliştirme üzerine yürütülmektedir. Başarılı bir plan ve programla eğitim veren bir okulda eğitim öğren öğrencinin davranışlarında değişme olması beklenir. Varış (1991, s.5) eğitim sürecinin “sosyal ve kültürel olgular ile bireysel olgulara ilişkin değişkenlerin etkileşim” olduğunu vurgulamaktadır.

Eğitimin, “çevre düzenlemesi yoluyla bireyde istendik davranış değişikliği oluşturma süreci” olduğu söylenebilir. Yani kişi üzerinde belirli bir hâkimiyet kurularak kişiye toplum tarafından kabul gören davranışlar benimsetilmektedir. Bu da okul vasıtasıyla eğitim gören öğrencilere uygulanmaktadır (Sönmez, 1986, s.49). Eğitim aynı zamanda bireylerin, toplumdaki yaşanan “sosyal, ekonomik ve politik” değişme ve gelişmelere uyum göstermesini sağlar (Taymaz, 1984, s.65).

Eğitim topluma fayda sağlayan ve toplumu ileriye götürecek olan davranışların sosyalleşme vasıtasıyla gerçekleştirilmesidir (Gökçe, 1984, s.26). Birey eğitim sayesinde sosyalleşirken hem hayata hazırlanmış olur hem de hayatı boyunca gerekli olan tutum, tavır ve davranışları öğrenmiş olur (Tezcan, 1997, s.4).

Eğitim, bireyde var olan becerileri ve davranışları geliştirip bireyin daha verimli ve çalışkan olmasını sağlar. Aynı zamanda bireyin toplum içinde kimliğini kaybetmeden toplumsallaşmasını sağlayarak, eğitim ve sosyal hayatında başarılı olmasını ve içinde yaşadığı topluma faydalı olmasını sağlar (Eroğlu, 1998, s.47).

Eğitim planlaması hazırlanırken bireyin ve toplumun menfaati gözlenerek yapılırsa bireyde istenen davranış, tutum ve tavırlar dönüştürülebilir. Okullar planlı bir şekilde eğitim ortamında öğrencilere istedikleri davranış, tutum ve tavırları kazandırabilirler (Ergun, 2005, s.193).

Toplumsal anlamda dönüşümün gerçekleşmesini sağlayan en önemli kurumlardan biri okuldur. Bu dönüşümle birlikte okullar, toplumsal değerlerin nesilden nesile aktarılmasında önemli bir pozisyonadadır. Okuldaki ders programlarında, ders kitaplarında ve çeşitli materyallerde öğrencilere değer aşılanabilmektedir. Bilhassa sosyal bilgiler dersinde “sorumluluk, barış, vatanseverlik, hoşgörü, farklılıklara saygı, dürüstlük, adil olma vb” gibi toplumsal değerle öğrencilere aktarılmaktadır (MEB, 2005). Yılmaz’a

göre (2009, s.111) okullarda öğretilen bu değerler, okulun değer hedefi ve öğrencinin değer hedefi ile tutarlılık gösterdiği müddetçe hedefe ulaşmak daha kolay olacaktır.

Değerler toplumun ve bireyin geleceğinin şekillenmesinde önemli bir role sahiptirler. İyi bir değer eğitimi almış olan bir kişilerden meydana gelen toplum, karşısına çıkan sorunları çözmede daha demokratik yollar kullanarak çatışmadan uzak duracaktır. Bu şekilde sağlıklı bir psikolojiye sahip olan toplum var olmuş olacak ve gelecek nesiller de bu toplum içinde yetişerek toplumun devamlılığını sağlayacaktır (Neachu, 2013, s.106).

Psikoloji bireyi odak noktasına koymaktadır ve sosyoloji de toplum üzerinden olayları açıklamaya çalışmaktadır. Bu şekilde ikilem ortaya çıkmaktadır. Bu ikileme eğitim alanında “sosyolojik çatışkı” olarak adlandırılmaktadır. Psikoloji alanında olduğu gibi sadece birey üzerinden olaylara odaklandığımızda “üstün birey”, “başarılarla ve beden güzelliğine sahip birey”, “hatip ve okumuş birey”, “ahlâkî birey”, “aksiyon adamı”, “bilim deryası kişi”, gibi hedef noktaları ile karşılaşırız. Sadece toplum üzerine odaklanıldığında ise, “asker/militan”, “teknisyen”, “parti taraftarı” ve “vatandaş” gibi hedef noktaları ile karşılaşırız (Hesapçioğlu, 2004, s. 2; Hesapçioğlu, 2008, s. 90-91). Burada önemli olan toplumu ve bireyi birbirinden ayırarak değil bireyi toplum içinde toplumun ayrılmaz bir parçası olarak görmek ve olaylara bu şekilde yaklaşmaktır.

Aile ortamından okul ortamına geçen bir çocuk için arkadaşlık ilişkileri önem arz etmektedir. Bu konu ile ilgili O’Brien ve Bierman’ın 1998 yılında bir araştırma yapmıştır. Araştırmada “5, 8 ve 11.sınıf öğrencilerinden, okulda birlikte takılan farklı çocuk gruplarını anlatmaları istenmiş, daha sonra da herhangi bir çocuk topluluğun “grup” olduğunu nasıl anladıkları sorulmuştur. 5.sınıf öğrencileri “grubu”; birlikte bir şeyler yapan çocuklar şeklinde tanımlarken, 8.sınıf öğrencileri için ortak tutum ve görünümün önemi çok daha büyüktür. 11.sınıf öğrencilerine göre ortak tutumlar önem sıralamasının en üstüne yerleşirken, ortak etkinliklerin önemi en alt basamaktadır” (Bee ve Boyd, 2009, s.619-620).

Aydın, entelektüel, kültürlü bir insandan bahsedildiği zaman aslında tasavvur edilen, zihinsel, fiziksel psikolojik, ahlaki vb. gibi yönlerden gelişmiş bir insandır. Dolayısıyla eğitim ve okul bireyde yukarıda saydığımız özelliklerin tebarüz etmesini sağlayarak gelişmişlik seviyesini yükseltmektedir (Tozlu, 1997, s.93; Yayla, 2005, s.4).

Türkiye’de ve başka birçok ülkede uzun bir müddet eğitim süreci, “istendik yönde davranış değişikliği yaratma süreci” olarak tabir edilmiş ve çeşitli eğitim kurumları ve okulların yönetiminde bu tarz anlayışa sahip insanlar söz sahibi olmuştur. Davranış ve kişilik eğitimi tıp, mühendislik gibi mesleki uzmanlık gerektiren bir eğitim değildir (Kuçuradi, 1988, s.34 – 35). Yayla’ya göre (2005, s.9) ilk olarak sorgulanması gereken soru şudur: “Acaba bu istenilen davranışları kim saptamaktadır? Başka bir deyişle bireye kazandırılmak istenen davranışlar nasıl, neye ve kime göre tespit edilmektedir?”

Kuçuradi’ye göre (1988, s.35) bir kişiye edindirilmek istenen tutum ve davranışlar genel olarak o toplumda yaşayan bir neslin “iyidir-kötüdür” ve tasvip ettiği davranış ve tutumlardır. Fakat kozmopolit ülkelerde her kesim kendi ahlaki değerlerini, “iyi ve kötü” yargılarını aşılama çalışmaktadır. Durum böyle olunca toplumda çatışmalar olabilmektedir.

Burada önemli olan kozmopolit toplumlarda her kesimden olan bireylerin değer yargılarına saygı göstermektir. Zira Osmanlı Devleti yüzyıllar boyunca birçok dine mensup toplumları hoşgörü çerçevesinde bünyesinde barındırmayı başarmıştır.

Eğitim bireye öncelikli olarak insana değer vermeyi öğretmeli ve “insana insan olmanın bilgisini sunmalıdır”. Ayrıca eğitim bireyin kendisiyle olan iç iletişimde, çevresindeki diğer insanlarla iletişimde hatta tüm evren ile olan iletişimde, yaşamış olduğu herhangi bir sorun veya olay karşısında sağlıklı kararlar verebilmesi için gerekli olan ve bireyde var olan yeteneği geliştirmelidir (Kuçuradi, 1988, s.35).

Bir eğitim kurumu değerler ile ilgili olarak “karar verme, personel seçme, ödül-ceza, performans değerlendirme, insan ilişkileri, iletişim, liderlik, çatışma vb.” birçok konuyla yakından ilgilenmelidir. İnsanoğlu doğumundan ölümüne kadar değerler skalasında yaşayan ve değer üreten bir varlıktır. Bu yüzden bir çocuk için okul hayatında değer eğitimi alması önemlidir. Erdemli ve karakterli bireylerin yetişmesi toplumun geleceği açısından önemlidir. Zira günümüzde birçok toplumlarda görülen ahlak dışı durumlar erdemli ve karakterli bireylere olan ihtiyacı gözler önüne sermektedir (Şişman ve Turan, 2005, s.135).

Çocukların aile ortamında kazanmış olduğu değerler okul ortamında biraz daha geliştirilebilir ve bu değerlerin üzerine yeni değerler eklenebilir. Okul ortamında değer eğitimi gündelik yaşamın bir parçası olarak verilebilir. Bu şekilde değer edinme süreci biraz daha kolaylaşacaktır (Hökelekli ve Gündüz, 2007, s.389).

Bir toplum devamlılığının sağlanması, o toplumda fiziksel ve psikolojik olarak iyi yetişmiş olan bireylere bağlıdır. Okuma ve yazma oranının artması, eğitimin zorunlu hale gelmesiyle birlikte eğitim kurumları etki alanını arttırmıştır. Dolayısıyla bu eğitim kurumlarındaki değerler eğitimi dikkate almak gerekmektedir. Bu kurum ve okullarda toplumsal değerlerin doğru bir şekilde öğretilmesi ve çocukların nitelikli karakter kazanması, toplumun geleceği açısından önem arz etmektedir (Hökelekli, 2011, s.291-292).

Fakat ülkemizde eğitim ve bilimsel faaliyetler batı ekseninde ayarlanmaya çalışıldığından eğitim ve bilim alanında her zaman bir geri kalmışlık yaşanmaktadır.

Bilimsel faaliyetlerin işleyişi modernleşme süreciyle birlikte devletin tercihleri paralelinde Batılılaşma doğrultusunda olmuştur. Bilim kurumları, devletin temel siyasetini toplum nezdinde haklı çıkarma çabası içerisinde olmuşlardır. Üstten aşağıya bir anlayışla ülkeye giydirilmeye çalışılan yeni siyasetin ve değerlerin toplumsal alanda gerçek bir dayanağı olmayınca bilim bu iş için temel unsur olmuştur. Bu şekilde devletin genel siyaseti doğrultusunda toplumun dönüşümünün gerçekleştirilmesi, "bilimin gereği" olarak sunulurak meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Tekel devlette olduğundan, devlet bilimin kaynağında yer almıştır. Genel durum böyle olmakla birlikte, devletin temel siyasetinin dönemler itibarıyla farklılıklar göstermesine paralel olarak, bilim politikamız da anlayışlarımızda süreç içerisinde değişiklikler göstermiştir. Yine de detaylardaki değişiklikler karşısında, değişmeyen bir şey vardı, o da Batı'nın seküler/laiklik bilim anlayışının ülkeye taşınma isteğiydi. Bu durum bilimin eski gelenekten tamamıyla koparılması demektir. Yani devletin temel siyaset tercihi nedeniyle bilim kurumları eski bilgi birikiminden hiçbir yararlanmak istememiş ve hatta küçümsenmiş ve yok sayılmıştır. Tarihsel birikim ve geleneğin yok sayılması veya üniversite eğitimine dâhil edilmemesi bir açılım yaratmamış, tam tersine bilimsel kısırlığı artırmıştır. Özellikle sosyal bilimlerin alanında eldeki Batılı teorik yaklaşımlarının, analizlerin işe yararlılığını göstermekte güçlüklerle karşılaşmış ve Türk toplumu ile bilim arasında güçlü bir bağlantının oluşmasına engel olmuştur. Burada anlamaktan ziyade, Türk toplumunun Batılı bilimlerin öğretilerine ve gereklerine göre örgütlenmesi ve biçimlenmesi istenmiş ve bilim kurumlarının da bu doğrultuda davranması talep edilmiştir. Diğer bir ifadeyle ülkenin bilimin emrine sokulmasından ziyade, bilimin devletin emrine konulması arayışı

söz konusudur. Bu da bilimin evrenselliği ilkesiyle meşrulaştırılmaya çalışılmıştır (Durgun, 2017, s.141-142).

Özetle eğitim kurumlarında sadece geleneksel ya da sadece batı eksenli bir program izlenmesi sakıncalı olabilir. Her iki eğitim sisteminin harmanlanarak toplumsal değerler doğrultusunda eğitim kurumlarına aktarılması daha faydalı olabilir.

1.1.3.3. Yetişkinlik Dönemi

Yetişkinlik dönemi, bireyin iş hayatına tekabül ettiği varsayılarak bu başlık altında kişinin örgüt kültürü ve değeri ile iş hayatında nasıl şekillendiği ele alınacaktır.

Değerler, örgüt kültürünün bir parçasıdır. Güçlü bir örgüt kültürü için, değerlerin açık ve net bir şekilde belirlenmiş ve örgüt üyeleri tarafından benimsenmiş olması esastır. Değerler, bir örgütte söylenmeden de, davranış kalıplarından anlaşılabilirdiği ölçüde güçlü bir kültür vardır demektir. Böyle bir örgütte, her birey aynı olay karşısında aynı tepkiyi verir, çünkü birey, örgütte bireysel değerlerinin yanı sıra örgütün amacına yönelik değerlerden de haberdardır. Böyle bir ortam da örgüt için başarının anahtarıdır. Bir iş yerindeki değer kalıpları o iş yerine has bir kültür oluşturur, iş yeri çalışanlarını motive eder, iletişimsizlikten kaynaklanan problemleri çözme konusunda önemli bir işlevi vardır. Dolayısıyla değerler, örgüt kültürünün devamlılığının sağlanmasında ve örgütün başarısında önemli bir yere sahiptir. Örgütsel değerler, çağın hızlı bir şekilde gelişen teknolojik süreçlerine maruz kalabilmektedirler. Geçmişte örgüt için çok önemli olan değerlerin bazıları, günümüzde önemini kaybetmiş olabilmektedir. Benzer şekilde şuan önemli olan örgütsel değerlerden bazıları gelecekte yerini başka değerlere bırakabilir (Connock ve Johns, 1995, s.88-95).

Değerler, örgüt için büyük önem arz etmektedirler. Smith Kline Beecham'a göre, değerlerin örgüt için önemli olmasının nedenleri arasında, örgüt yöneticilerine davranış ve karar verme sürecinde rehberlik etmesidir. Aynı zamanda değerler örgüte yeni girenler için nasıl davranmaları gerektiğini tanımlayarak işyeri kültürünü inşa ederler. Değerler örgütün stratejik yönelimini destekler. Değerler ile uyum gösteren örgüt misyonu ve stratejik plan ve programların başarılı olma yüzdesi daha yüksektir. Değerler iş görenler arasında standart davranışları teşvik eder, illegal olan ve toplum ahlakına ters düşen davranışları reddeder. Toplumsal değerler ile uyumlu olan şirketin kamuoyundaki imajı

da olumlu olur ve müşteriler tarafından daha çok tercih edilir, aynı zamanda güven duygusunu yükseltir. Örgüt içerisinde değerlere uyum sağlama örgütün herhangi bir yasal yaptırımlarla ve grevlerle karşı karşıya kalma riskini azaltır. Değerler, örgüt çalışanlarını en iyi şekilde motive eder. Değerler yöneticilerin alt çalışanlarına yanlış ve uygunsuz talimat vermesini engeller. Aynı zamanda alt çalışan personelin de bu uygunsuz talimatları yerine getirmesini engeller. Değerler, örgüt çalışanlarını şeffaf iletişime yönlendirir (Connock ve Johns, 1995, s.88-95).

Bir örgütte var olan değerler, o örgütte hangi faktörlerin önemli ve dikkate değer olduğunu belirlemektedir (Sabuncuoğlu ve Tuz, 2001). Örgüt için değer konusunun önemini çoğu yazar vurgulamaktadır. Clemen'a göre (1996, s.19) değerler, bir örgütteki üst düzey yöneticilerin karar verme süreçlerinin çözülmesinde önemli rol oynamaktadır. Çünkü her bireyin sahip olduğu değer yargıları, bireyin karar verme sürecinde azami öneme sahiptir (Clemen, 1996, s.19).

Bir örgütün sahip olduğu ideoloji ve örgüt felsefesi o örgütün temel değer yargılarını gösterir (Clark, 1992, s.202). Çünkü toplumsal değerler ideolojileri ve fikirleri yönlendirirler.

Değerler bir örgütün ana amaçlarına ulaşmada ve ideallerini gerçekleştirmede önemli rol oynar. Değerler, örgütün kim olduğuna karar vermesinde gerekli olan çerçeveyi çizer, hedeflerini tespit etmede örgüte yardımcı olur (İpek, 1999, s.65)

Örgütte var olan değer ve normlar, şirkette birlik ve beraberlik sağlar. Değerler iş gören davranışlarında benzerlik oluşmasını sağlar ve bu benzerlik sayesinde örgüt çalışanlarının ilerideki davranışlarını öngörmeye yardımcı olan en önemli unsurdur. Bu unsur örgüt içinde birlikteliğin sürdürülmesini, örgütün hedefe ulaşmada örgüt çalışanların birlikte hareket etmesini sağlar. Değerler aynı zamanda çalışanların örgüte karşı güven duymasını, örgüte karşı olumlu tutum ve tavır geliştirmeyi sağlar. Aynı zamanda değerler örgüt yöneticileri tarafından kontrol mekanizması olarak kullanılabilirler (Şişman, 2002, s.95).

Bir iş yerinde, örgüt değer ve kültürünün sürdürülebilmesi için üç ana işlevin olması gerekir. Bunlar: “(1) Yeni üyelerin örgüt kültürüne önceden hazırlanması, (2) temel örgütsel değerlerin yeni üyelere aktarılması, (3) var olan örgütsel sistemin devamının sağlanması ve desteklenmesi”dir. Bu işlevleri “sorumlu aracı değişkenleri

seçme ve işe alma, örgütsel sosyalizasyon, törenler ve ritüeller” olmak üzere üç ayrı grupta toplanmaktadır (Wiener, 1988, s.541).

Değer konusunda çalışan araştırmacıların çoğunluğu değerleri birey bağlamında ele almıştır. Fakat bazı araştırmacılar, değerleri çeşitli açılardan incelemiş özellikle örgüt kültürü bağlamında örgütsel değerleri incelemiştir. İş değerleri “gerçek” ve “ikincil” olmak üzere, “işin doğası” ve “işin sonuçlarıyla” ilgili gruplandırılmaktadır. “İşin doğası” ile ilgili olan değerler, iş yerinde yeni bilgi ve deneyim edinme, çok çalışma ve her türlü sorumluluğu alma, farklı fikirlere açık olma gibi tercihleri kapsamaktadır. “İşin sonuçlarıyla” ilgili olan değerler ise para ve güven kazanmak, statü elde etmek, sosyal ve ekonomik açıdan daha iyi konumda olmak, aile ile daha çok zaman geçirmek gibi tercihleri kapsamaktadır (Nord ve diğerleri, 1988, s.1-42).

Çocukluk döneminde aile başlayan ve arkadaş çevresi ile devam eden değer benimseme süreci yetişkinlik döneminde de iş hayatı ve örgüt kültürü ile devam etmektedir. Eğitim hayatını ergenlik döneminde tamamlayan birey iş hayatına atılarak iş yaşamı ile ilgili örgütsel değerleri öğrenmekte ve bu değerleri yaşatmaya çalışmaktadır.

2.2. Toplumsal Kontrol Mekanizmaları Olarak Değerin Bileşenleri

Toplumsal kontrol mekanizmaları bireylerin kendilerinden beklendiği şekilde hareket etmesini sağlar ve aynı zamanda bireylerin gelecekte nasıl davranacaklarını öngörür. Bu şekilde toplumun düzeni ve devamlılığı sağlanmış olur. Sosyal kontrol mekanizmaları bireyler üzerinde otorite kurarak bireylerin tavır ve tutumlarını kontrol altında tutar (Dönmezer, 1984, s. 249-251).

Fichter’e göre (2001, s.22) toplumsal kontrol, toplumsallaşma sürecinin bir parçasıdır. Toplumsallaşma sürecinde bireyler toplum tarafından tasvip edilen davranışları öğrenirler. Bireyler bu davranışları öğrenirken kendi kendini kontrol etme çabası içine girmeleri durumunda toplumsallaşmanın öznel boyutu, toplumun bireyi kontrol etmesi durumunda ise toplumsallaşmanın nesnel boyutu oluşur. Nesnel boyutta bireylere, toplumsal değerlere uygun hareket etmeleri hususunda toplumsal kontrol mekanizmaları aracılığı ile baskı kurulur. Bu baskı, bir grup tarafından –arkadaş çevresi, din veya aile- veya toplumun direkt kendisi olarak tezahür edebilir. Bu baskı grupları birincil gruplar –bireyin direkt olarak iletişim kurduğu- veya ikincil gruplar da –yüz yüze

iletişimin az olduğu, resmi kurum ve kuruluşlar- olabilir. İkincil gruptan sayılan kurumsal kontrol “örüntüleşmiş” olan toplumsal normlardan oluşur. Kurumsal kontrol, kişinin hal ve hareketlerinden ziyade bu hareketler üzerindeki sosyal çevrenin etkisidir. Bazı hareket ve tavırların tasvip edilmemesi ile ilgili tutumlar kişiye toplumsal mekanizmalar vasıtasıyla bildirilebilir. Uyarıda bulunmak, tarif etmek, emir vermek gibi durumlar toplumsal kontrol sisteminde uygulanan araçlardan bazılarıdır.

Fichter toplumsal kontrolü, “olumlu-olumsuz kontrol, resmi-gayri resmi kontrol ve grup kontrolü-kurumsal kontrol” olmak üzere üçe ayırmaktadır. (Fichter, 2001, s.22).

Sosyal kontrol toplumsallaşma sürecinin önemli bir parçasıdır. Toplum içinde yaşayan bir birey statü elde etmek için toplum tarafından tasvip edilen tutum ve tavırları bilinçli bir şekilde gösterir. Bu yüzden bireylerin toplumsal kontrol mekanizmalarına boyun eğmesi gayet doğaldır. Bu açıdan bakıldığında toplumsal kontrol toplumun refahı için önemlidir (Fichter, 2001, s.23).

Cohen’e göre (1999, s.39) toplum ile ilgili olan ve sosyal bilimler açısından da önem arz eden konuların başında sosyal kontrol gelir. Toplumda “anomi”ye neden olan olayların sebeplerini ortaya çıkarıp analiz etmek için sosyal kontrole ihtiyaç vardır. Sosyal kontrol, bu sebepler belirlendikten sonra söz konusu olayların tekrar yaşanmaması için çeşitli önlemler alır. Bu önlemlerden bazıları “anomi”yi önlemeye yönelik tutum, tavır ve davranış geliştirmektir.

Cohen sosyal kontrol kavramını toplumsal yapı içinde açıklamaya çalışmıştır. Bu konu ile ilgili öncelikli olarak iş bölümüne vurgu yapmıştır. “Açık Sosyal Kontrol” tabirini ortaya atarak, bireylerin rol paylaşımında belirli görevleri üstlendiklerini, bireylerin bu rolleri yerine getirdikleri müddetçe toplumsal sapmanın azalacağını vurgular. Bu konu ile ilgili anne ve baba rollerini örnek veren Cohen, her önemli role sahip bireylerin sapma davranışında bulunmayacağına dair kesin bir sonuca varılamayacağını da vurgular (Cohen, 1999, s.114).

Toplumsal kontrol, toplum kurallarına aykırı tavır ve tutum geliştirmeyi engelleyen manevi güçtür (Johnson, 1973, s.16).

Sosyal kontrol formal ve informal olmak üzere 2’ye ayrılmıştır. Formal sosyal kontrol, toplumda barış ve düzeni sağlamak için bir takım resmi kurallar ortaya koyar ve bu kurallara uymayanları resmi kurumlar vasıtasıyla cezalandırır. İnfomal sosyal kontrol ise toplumsal gelenek, görenek, örf, adet, norm ve değerlerden oluşmaktadır. Bireyler,

informal sosyal kontrol ögelerini göz ardı edemezler çünkü bu norm ve değerlerin dışına çıktıklarında cezalandırılacaklarını bilirler. Fakat bu cezalandırılma resmi bir kurum aracılığı ile değil, toplum tarafından ortaya konulan mesafeli tavır, küçümseyici sözler ve bakışlar, gruptan dışlama gibi çeşitli şekillerde olabilir. Fakat birey toplumun tasvip ettiği tutum davranışlar gösterirse bu sefer de toplum tarafından takdir, takdis edilerek yükseltilir ve ödüllendirilir. Bu bakımdan informal sosyal kontrol toplumsal ve bireysel ilişkileri düzenleyen ve sapmayı engelleyen en önemli toplumsal güçlerdir (Johnson, 1973, s.16).

İnformal sosyal kontrol bir toplum için çok önemlidir çünkü bireylerin tutum ve davranışları üzerinde informal sosyal kontrolün etkisi azalırsa o toplumda birlik, beraberlik ve sosyal dayanışma azalabilir. Bunun sonucu ise suç işleme oranı artarak toplumda huzursuzluk meydana gelir (Conklin, 1989, s.361). Toplumun kendisi tarafından ceza ve ödül yöntemi ile düzeni sağlaması bakımından informal sosyal kontrol önem arz etmektedir.

Toplumsal kontrol mekanizmaları sosyologlar ve sosyal psikologlar tarafından üzerinde önemle durdukları bir konu olmuştur. Durkheim'a göre bireysel bilincin üzerinde bir de toplumsal bilinç vardır. Bu toplumsal bilinç birey üzerinde bir kontrol mekanizması işlevi görür (Tolan, 1996, s.232).

Toplumsal kontrol, toplumsal düzenin sürekliliğini sağlamak ve toplum içinde olabilecek sapmaları önlemek amacıyla toplum tarafından işletilen, ödül ve ceza sistemini barındıran kontrol mekanizmalarıdır. Toplumsal kontrol mekanizmaları sayesinde bireylerin tutum ve davranışları kontrol edilebilir ve ilerideki davranışları doğru bir şekilde tahmin edilebilir (Dönmezer, 1984, s.285).

Sosyal kontrol teorisini anlatırken Hirschi daha çok bağlılık üzerinde durmuştur. Hirschi'ye göre toplumsal bağların “dâhili ve harici” boyutları vardır. Dahili boyut, toplumsallaşma süreci boyunca bireyin “neyi, ne zaman, nasıl yapacağı” ile ilgilidir. Harici boyut ise “bağlılık (attachment), güçlü bağlılık (commitment), katılım (involment)” kavramları ile açıklanmaktadır (Hirschi, 2001, s.18). Hirsch'ye göre toplumsal birlik, beraberlik ve dayanışmanın temelinde sosyal bağlılık vardır. Hirsch bunları şu şekilde açıklamıştır:

1. *Bağlılık (Attachment): Toplumda başkalarıyla olan bağlılıktır. Yani normlarla daha uyum içinde olan bir aile, arkadaş grubu gibi birincil gruplarla olan bağlılıktır zira birey bu gruplarla yakın bir bağ içinde olursa toplumla da uyum ve bağlılık içinde olacaktır.*
2. *Güçlü bağlılık (Commitment): Birey, uzun vadeli hedeflerine ulaşmak için toplumda yasal aktivitelerde bulunarak bağlılığını daha da kuvvetlendirecektir.*
3. *Katılım (Involvement): Toplumla uyumu daha iyi sağlamak için bireyin, yasal aktivitelerde bulunarak bağlılığını daha da kuvvetlendirebilecektir.*
4. *İnanç (Belief): Bireyin tüm bu uyumluluğu gerçekleştirebilmek için normların ahlaki geçerliliğine inanması gerekmektedir (McCaghy, 1985, s.70).*

Hirsch'e toplumda sosyal bağlılık sağlıklı bir şekilde oluşturulduğu zaman, toplumsal bütünleşme uzun süre devam edebilir.

Bir toplumda sosyal bütünleşmenin gerçekleşmesi için bireylerin o toplumda var olan normları bilmeleri yetmez aynı zamanda bu normları benimseyip özümsemeleri ve bu normlara uygun davranışlar ortaya koymaları gerekmektedir. Bu bakımdan sosyal kontrol mekanizmalarının temel amacı toplumsal bütünleşmeyi sağlamak, korumak ve sürdürmektir (Nirun, 1976, s.119).

2.2.1. Toplumun Manevi Temel Yapısını Oluşturan Ahlak ve Din

Ahlak, hulk kelimesinden türemiştir ve bu kelimenin çoğuludur. Ahlak kelimesinin sözlük anlamı karakter, seciye, tabiat, huy ve mizaç gibi anlamlara gelmektedir (Cevizci, 2002, s.3).

Batı literatüründe etik ve moral hemen hemen aynı anlamlara gelmektedir. Etik, Yunanca sözlüklerde “*êthikos*” kelimesiyle açıklanır. “*Êthikos*” ve “*Êthos*” kelimeleri birbiri ile ilişkilidir. Kelimenin asıl kökeni “töre, sosyal örf, adet ve alışkanlık” olarak çevrilen ethosdur. “*Êthikos*” sözcüğünün Cicero tarafından Latinceye “*moralis*” olarak çevirisi yapılmıştır. “*Moralis*” “karakter, huy, alışkanlık” anlamlarını içeren “*mores*” kelimesinden türemiştir. Köken bakımından etik ve moral sözcükleri aynı kökten gelmektedir (Bunnin ve Yu, 2004, s.229).

Ahlâk kelimesi İngilizce’de “morality”, Fransızca’da “moralite”, Almanca’da “moralischer” olarak kullanılmaktadır (Cevizci, 1999, s.17). Üç farklı dilde kullanılmasına rağmen kelimenin aslı Latince’dir. Bu kelime Yunanca Ethos (karakter) kelimesinin Cicero tarafından batı dillerine Latince olarak uyarlanmış halidir (Çilingir, 2003, s.12). Ahlâk, Arapça’da halk (yaratma, yaratılış, yaratılmış) kelimesiyle aynı kökten olan hulk veya huluk kelimelerinin çoğuludur. Hulk kelimesi Arapça’da huy, mizaç, karakter, din, yaratılış gibi anlamlara gelir. Hulk kelimesi Türkçe’ye ahlâk olarak geçmiştir (Çağrı, 1985, s.15).

Ahlak sosyolojik olarak; *“Belirli bir dönemde belirli bir insan toplumunun kendi aralarındaki töreye dayanan, çeşitli dönemlerde değişkenlik gösterme özelliğine sahip, bir kişi ya da toplumun benimsemesine dayalı kurallar bütünü”* (Akarsu, 1984, s.18) olarak ifade edilmektedir.

En önemli düşünürlerimizden Hilmi Ziya Ülken “İnsanlığın kabul ettiği ve başka kesinlik ölçüleriyle ölçülemeyen hareketlerimize ait değerlerin toplamı” olarak ahlak kavramını ifade etmiştir (Ülken, 2011, s.11).

Ahlak bir toplumdaki en önemli değer bileşenlerinden biridir. Çocuklara küçük yaşlarda ahlaki değerler verilmeye başlanır. Kohlberg’in öncüsü olan Piaget yaptığı bir araştırmada 10 yaşından küçük çocukların kendilerine aşılan ahlaki değerleri mutlak doğru kabul edip aldıklarını, değiştirmeye ve karşı çıkmaya yeltenmedikleri sonucuna ulaşmıştır. Çocuklar bu ahlaki değerlerin Tanrı tarafından insanlara gönderildiğine inanmaktadır. Fakat çocuklar ileriki yaşlarda yetişkin olduklarında ahlaki değerlere bakış açıları değişmektedir. Kuralların değiştirilebilir olduğuna, Tanrı tarafından indirilmediğine ve mutlak uyulması gibi bir zorunluluğun olmadığına farkına varırlar (Crain, 1985, s.118).

Eric Fromm ahlakın tanımını “toplum içinde doğruya ve iyiye yönelik olan kuralların tümüne ahlak kuralları” şeklinde yapmaktadır (Fromm, 1999, s.60).

Pieper’e göre etik, felsefe biliminin bir alt disiplindir. Toplumda ahlaki meseleler, ahlaki çatışmalar olmadığı müddetçe etik de olmaz. Çocuk, yetişkinlik dönemine doğru artık kendisine her söyleneni olduğu gibi kabul etmez, bazılarını karşı çıkmaya başlar, bazılarını da değiştirmeye çalışır. “Çünkü yapılması gerekli olanı (..melisin, ..malısın)

yasaklananı (...memelisin, ...mamalısın) müsaade edilen (...ebilirsin, ...abilirsin) birbirinden ayırmayı ve bu farkı salt istediği şeyle ilgili olarak değil, diğerlerinin davranışlarını yargılama, sırasında da kollamayı öğrenir.” Yani çocuk artık belli bir yaştan sonra öğrenmiş olduğu kuralları eleştirmeyi öğrenir (Pieper, 1999, s.22-23).

Ahlak kavramı, kişilerarası ilişkilerde daha önceden belirlenmiş olan kurallara bireylerin uyması ve bu doğrultuda davranışlar sergilemesi anlamına gelir (Kuçuradi, 1994, s.21).

Ahlak bir toplumun kültürünü şekillendiren en önemli unsurlardan biridir. Kültür ise ahlakın biçimlendirmesi ile gerçekleşen bir değer bileşenidir (Aral, 1988, s.86).

Ahlak, teorik ve pratik olmak üzere iki bölümde incelenir. Ahlakın ikiye ayrılmasının nedeni hem akli hem de deneysel yönü olmasıdır (Yaran, 2010, s.56). Ahlakın teorik kısmı incelenirken, ahlaki değer hükümleri ve bu hükümlerin ana kaynağı ve nerelere atıf yapıldığı ele alınmaktadır. Ahlakın pratik bölümü ise teorik bölümün uygulaması olduğu için sonucu göstermektedir (Bertrand, 2001, s.127). Ahlak ilmi teori ve pratiği barındıran geniş bir alandır. Bu alanda kurallar koyar ve koyduğu kuralları uygular (Erdem, 2015, s.14).

Ahlak, düşüncenin bilinçli bir şekilde davranışa dönüşmesiyle meydana gelen bir süreçtir (Ünal, 2012, s.86). Bu süreçte, daha çok davranışlar gözle görünür olduğu için ahlakın genel olarak pratik kısmından bahsedilmesine sebep olmuştur (Yaran, 2010, s.56). Nitekim bir değer ahlaki anlamda nasıl olduğunun anlaşılması ancak deney ve gözlem yoluyla öğrenilebilir. Örneğin toplumsal bir değer ne kadar benimsendiği veya benimsenmediğinin anlaşılması, o değere karşı gösterilen sevgi ve nefret tepkilerinden belli olur (Heinemann, 2001, s.378). Bu tepkiler bireyin ruhsal yapısı ve ruhsal yaşantısı ile ilgilidir. Bu bakımdan ahlak, psikoloji bilimi ile yakından alakalıdır (Topçu, 2014, s.151).

Ahlak bir toplumda yaşayan insanlar tarafından benimsenmiş, toplumun her kesiminde insani ilişkileri düzene sokan kurallar ve inançlardır (Akarsu, 1998, s.18; Bolay, 2004, s.22). Ahlak her zaman için hayatımızın içinde tebahhur etmiş olup davranışlarımıza yön vermektedir (İyi, 2013, s.7). Davranışlar yolu ile pratiğe dökülmesi hasebiyle, insanda iki tür davranış biçimi oluşmuştur. “Birincisi ahlaki değerlendirmeye tabi tutulmayan doğal davranış, ikincisi de hakkında bir hüküm verilebilen ahlaki

davranıştır.” Doğal davranış, tamamen kişinin bedensel ihtiyaçları ile ilgilidir. Bu davranışların yapılmasında veya yapılmamasında toplum tarafından ödül veya ceza verme söz konusu değildir (Erdem, 2015, s.58). Doğal davranışlar insan ve hayvan arasında değişmezler fakat ahlaki davranışlar insanı hayvandan ayıran temel davranışlardır (Sönmez, 1996, s.44).

Bir bireyin ortaya koyduğu davranışların toplum içerisinde anlam kazandığı kabul edilirse, bireyin toplumdan uzak davranışlarının ahlaki olduğu söylenemez. Çünkü doğal davranışlar ve ahlaki davranışlar birbirinden farklıdır. Ahlaki davranışlar toplum tarafından değerlendirilmeye tabidir (Topçu, 2014, s.179). Bu bakımdan toplumun ahlaki davranışlara karşı duruşu önemlidir. Fakat tam olarak ahlak ile ilgili kesin bir ölçüt bulunmamaktadır (Akarsu, 1998, s.18). Bertrand (2001, s.18) konuya şu şekilde yaklaşmaktadır: “Peki, toplum içinde yaşanıldığında neye göre hareket edilecek, kim ölçüt alınacaktır? Ölçüt yine tek tek bireylerin kendisi mi, belli bir grubun veya toplumun kabulü mü, yoksa dini kurallar mı olmalıdır? Toplum içerisinde insanların başına buyruk hareket ettikleri düşünüldüğünde, tıpkı bireylerin toplumdan ayrı tek başlarına yaşamalarındaki gibi herkes için geçerli mutlak bir ahlak yasasından söz edilemeyecek, herkesin kendi doğru ve yanlış olacaktır. Birinin doğru gördüğü şey, bir başkasına yanlış gelecek ve bu böyle devam edecektir. Yine bir toplumun doğrusu da başka bir topluma yanlış gelecektir. Ahlakın içeriği çeşitli toplumlarda ve çağlarda değişmektedir. Anlaşılan o ki ahlaki hükümler bireysel boyutta tam anlamıyla değişken, belli bir grupta görüldüğünde ise kısmen görecelilik taşımaktadır. Değişmeyen hükümler hırsızlığa, yalancılığa ve sahtekârlığa müsaade edilmemesi gibi genel durumlarda geçerlidir.”

Toplumda, kişilerarası ilişkileri düzenleyen, karar verme sürecinde iyi ve kötü gibi sonuçlara ulaşmamızı sağlayan, ahlaki davranışların sınırını çizen unsurlar “değer” ya da “değerlilik ölçütleri”dir. Özlem’e göre (2010, s.38) değerler, *“hiçbir idealiteleri olmayan, olsa olsa insanın doğal eğilim ve gereksinimleri kadar, ahlaksal/tinsel eğilim, dünya görüşü ve inançları doğrultusunda yine insan tarafından geliştirilip benimsenmiş bu nitelikleriyle insan eylemlerini yönlendiren, bu eylemler için birer direktif olabilen şeylerdir.”*

Bilington, (1997, s.97) değer konusunda daha farklı yaklaşmıştır. Değerler ve olgular olmak üzere iki farklı alan kurgulamıştır. O’na göre değerler dünyasında hiçbir şey

durağan değildir ve her şey değişmektedir. Olgular dünyasında ise birey sonucu kesin hipotez ve formüller aracılığı ile hareket eder ve kendini güvende hisseder (Bilington, 1997, s.97).

Ahlaki değerler toplumda her zaman varlığını sürdürürler. Aynı zamanda bu değerler eğitimin de en önemli unsurlarından biridir. Bilakis “kime, neyin, nasıl öğretilceği, ne öğretileceği, hangi değerlerin verileceği ve nasıl işletileceği” soruları hem toplum için hem de bireyin kişisel gelişimi açısından önem arz etmektedir. Geleneksel toplumlar değer ölçütlerini belirlerken “ahlaki olan-ahlaki olmayan değerler” gibi bir ayrım yapmaktadırlar. Bu ayrım aynı zamanda ahlaki değerler ve ahlaktan bağımsız değerlerin var olduğunun bir göstergesidir (Frankena, 2007, s. 118).

Ahlak toplumu ilgilendiren bir kavram olup, özünde insanlıkla alakalıdır. Günlük yaşantımızda herhangi bir olay karşısında nasıl davranacağımızı belirleyen vicdanın sesidir.

Toplumsal bir kavram olan ahlak, özünde tüm insanlıkla ilgilidir, hatta ahlak için gündelik yaşamımızda bir eylemi yapmamızı ya da yapmamamızı belirleyen temel duygunun, iç sesin ya da vicdanın adı bile diyebiliriz. Ahlak, günlük yaşantımızda gerçekleştirdiğimiz eylemleri yönlendiren, tecrübe yoluyla ve başkaları aracılığı ile öğretilen bir bilgidir. Bu bakımdan toplumun temel yapı taşlarından bir olan ahlak kavramı insanı tek başına nesne ve özne yapabilmektedir. Bunun sebebi ahlak sayesinde insan hem kendi davranışlarını gözden geçirebilmekte hem de toplum tarafından eleştirilebilmektedir (Sönmez, 1998, s. 21). Gündelik yaşamımızda toplum içinde sergilediğimiz davranışlarımız toplum tarafından belirlenen kurallarla sınırlandırılmaktadır. Böylece eylemlerimiz bir döngüsellik arz etmektedir. Erich Fromm (2005, s. 29) bu konuyu şu şekilde ifade etmektedir: “*yaşam sanatında insan hem sanatçı hem de sanatının nesnesidir; o hem heykeltıraş hem de mermerdir; o hem doktor hem de hastadır*”

Ahlak kavramı, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. İnsanları ilgilendiren hemen hemen bütün konuların içinde yer alan bir olgu olmuştur. Filozoflar tarafından ilerleyen zamanlarda bu olgu ahlak olarak adlandırılmıştır. Ahlak, insanlık tarihinin her safhasında toplumsal düzenekte kendini hissettiren bir olgu olmuştur. (Akarsu, 1965, s.1). Ahlak kavramına nesnel bir tanım yapmak zordur. Zira ahlak

kelimesi gündelik yaşantımızda iyi özelliklere sahip, doğru davranışlarda bulunmak gibi ifadelerle kullanılmaktadır (Cevizci, 1999, s.17).

İnsanlar toplum içerisinde ahlaki ölçütleri belirlerler, bu işlemi manevi çevrede gerçekleştirirler. Ekonomi, siyaset, kültür, hukuk, medeniyet gibi olgular sosyal ahlakın da içinde bulunduğu manevi çevreye ilişkin kavramlardır. Din, ahlaki kültür ve değerler, sosyal ahlakın inşa edilmesinde önemli bir yere sahiptir. Din sosyal ahlakı inşa ederken sırasıyla “bireysel ahlak, aile ahlakı, toplum ahlakı ile evrensel ahlak” olarak karşımıza çıkar. Sosyal hayat ile ilgili P. D. Kuberten, “ahlakın kaynağı din değil sosyal hayat olmalıdır” diyerek ahlakın toplumsal bağlamda sosyal rolüne dikkat çekmektedir (Bulut, 1996, s.97).

Gündüz’e göre (2016, s.144-146) ahlak çok yönlü bir olgu olup, sosyal yaşamda var olur. Toplumsal yaşamı düzenlemeyi hedefleyen ahlak insanların toplu bir şekilde yaşamalarını sağlar. Bu yüzden toplumsal hayatın ahlaki kurallar ile belirlenmesi gerekmektedir. Güngör’e göre (1998, s.93) her toplumun kendine özgü toplumsal hayatı düzene sokan kurallar vardır. Bu kurallar toplumun belli kesimi tarafından ortaya atılıp uygulamaya tabi tutulmamıştır. Zaman içerisinde örf, adet, gelenek, görenek gibi faktörler ile toplumun temelini teşkil etmektedir.

Toplumsal ahlak, bireylere saygı duyma, kin tutmama, hoşgörölü olma gibi tutum ve davranışlar telkin eder. Gündüz’e göre (2016, s.148,151) toplumsal ahlakın üç ana faktörü bulunmaktadır. Bunlar “insanın kendi varlığı, onuru ve sosyal kurallarla ilişkisi” olarak sıralanmaktadır. O’na göre toplumsal ahlak , “bireyin toplum içerisindeki durumu, gruplar, kurumlar, ulus ve nihayet devlet gibi topluluklarla olan bağlantısından kaynaklanan-törebilimsel esaslardan ahlaki davranış kurallarını saptamaya yönelik” bir sosyal olgudur.

Değer konusu ile ilgili olan ve önem arz eden kavramlardan bir de din olgusudur. Din genel bir tanımla “Tanrı-insan ilişkisi” olarak ifade edilebilir. İnsanlık tarihinde her zaman var olagelmış olan din olgusu Tanrı’dan insanlığa gönderilen bir “kurtuluş yolu” olarak işlem görmüştür. Her insan farklı dini tercih edebilir, farkında olarak veya olmayarak bir inanca sahip olur ve bu inanç onun hayatını şekillendirir (Önder ve Bulut, 2013, s.16).

Değerler gündelik yaşamımızda davranış ve tutumlarımızı belirleyen, toplumsal deneyimlerimizin bir parçasıdır. Toplumsal değerler çoğu zaman inançtan daha çok kabul gören ve dikkate alınan kognitif organizasyondur. Değer olgusu tekil bir durum değildir, çoğul olarak bütünleşmiş bir olgudur. Değerler, zaman ve şartlar dikkate alınmaksızın toplum açısından faydalı olan ve tasvip edilen tutumları belirlemede bir kriterdir. Bir bireyi veya bir nesneyi “psikolojik, sosyal, ahlaki veya estetik” açısından nitelendiren ölçütler değerlerdir. Değer olgusu maddi olana indirgenerek manevi faaliyetlerden daha fazlasını ifade ederler (Topçuoğlu, 2010, s.12).

Değerler, bireylerin davranışlarını şekillendirdiği gibi ahlak, din, estetik gibi olguları da etkiler. Bireyler bir şeye değer atfettiği zaman o şey artık toplumda değerli olmaya başlar. Bir şeye atfedilen değer toplum ve birey arasındaki iletişim ve etkileşimden etkilenmektedir. Mesela şariat ile yönetilen bir toplumun değer merkezinde din olacaktır (Topçuoğlu, 2010, s.12).

Dinin toplumsal fonksiyonu sosyologlar tarafından analiz edilmiştir. Bu sosyologların başında Emile Durkheim ve Talcot Parsons gelmektedir. Durkheim dini toplumda birlik ve beraberliği sağlayan, toplum için âdete harç görevi gören bir olgu olarak tanımlamıştır. Parsons ise din ile ilgili üç temel fonksiyon üzerinde durmuştur. Bunlar “içselleştirme, bütünleştirme, meşrulaştırma” dır. İçselleştirme fonksiyonu birey bireyin nasıl bir kimlik oluşturması gerektiği ile ilgili durumlara yardımcı olur. Bütünleştirme fonksiyonu bireyin içinde bulunduğu toplum ile bütünleşmesini sağlar. Meşrulaştırma fonksiyonu ise bireyin yaşadığı problem ve sıkıntılara çözümler bulmaya çalışır bu problem sebebiyle yaşamış olduğu ruhsal durumları hafifletmeye çalışır (Murphy, 1987, s.209-211). Luhmann din olgusunun bütünleştirici işlevi üzerine daha farklı bir yaklaşmaktadır. O’na göre din olgusunun bu işlevi geleneksel toplumlar için geçerlidir. Modern toplumlar için geçerli değildir. Bunun sebebi ise modern toplumlar düşünce bakımında karmaşık bit yapıya sahiptir. Böyle bir yapıda din olgusunun düzeni sağlaması mümkün olmayabilir (Luhmann, 2013, s.85). Luhmann’a göre din olgusu insan ihtiyaçlarının psikolojik kökenin açıklamada yetersiz kalmaktadır. Çünkü her insan farklı farklı ihtiyaçlara sahiptir. Böyle bir yaklaşım, modern toplumlarda sadece sıkıntı anında başvurdukları bir durum olmasına neden olmaktadır. Bu da din

olgusunun kendi işlevinden çıkarılarak daha belirgin bir duruma indirgenmesine neden olur (Luhmann, 2013, s.99).

Din toplumlar da belli bazı sosyal işlevlere sahiptir. Bu işlevlerden en önemlisi, bireyleri yönlendirmesi ve motive etmesidir. Din olgusu, toplumlardaki kurumların görevlerini hatırlatıcı ve uygulayıcı bir nitelik de taşımaktadır. Bu duruma örnek verecek olursak neslin devam ettirilmesi ailevi bir durum olmasına rağmen din bu durumu “değer” anlamında teşvik etmektedir. Ayrıca din olgusu toplum içinde bireyleri denetleme, kontrol etme ve yol gösterme gibi işlevler vasıtasıyla toplumda bütünleştirici ve birleştirici bir görev görmektedir (Aydın, 2014, s.53-57).

Din kavramı insanlık tarihi kadar eskidir. Tarihin her safhasında çeşitli işlevler yerine getirmiştir. Fakat dinin bu işlevleri yerine getirebilmesi ve tutum, davranış, değer gibi kavramlarının işletebilmesi için uygun bir toplum bulması lazımdır. Böyle bir ortam, din ve toplumun bütünleşmesi açısından önemlidir (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2013, s.47).

Arkeologların elde ettikleri kanıtlara göre ilk toplumlara ait mağaralarda ulaşılan dini resimler ve semboller, din kavramının kökeninin çok eskilere dayandığını göstermektedir. Din tarih boyunca toplumları etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir (Kılıç, 2014, s.107-108).

Toplum ve din her zaman bir etkileşim içerisinde dir. Toplumlar bir bütün olarak dinden uzak yaşayamazlar. Din kavramının toplumun hukuk, kültür, ekonomi gibi alanlar üzerinde etkisi vardır. Bu alanlarda hem toplum din üzerinde etkiye sahiptir hem de din toplum üzerinde etkiye sahiptir. Biraz önce de bahsettiğimiz gibi karşılıklı bir etkileşim söz konusudur (Freyer, 2013, s.98).

Fakat din kavramı toplumda her zaman bütünleştirici rolü görememektedir bazı zamanlarda ayrımlara yol açabilmektedir. Fakat Wach'ın da ifade ettiğ i gibi dinin bütünleştirici rolü daha aktiftir (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2013, s.47).

Din kavramının bireysel mi yoksa toplumsal mı sorunsalı hep tartışılmıştır. Sosyal bilimlerin her alanında araştırma konusu olan din, özellikle sosyoloji alanında çok çalışılmıştır. Bu çalışmalarda dinin öncelikle bireye olan etkisini araştırıp daha sonra topluma olan etkisi tartışılmıştır (Günay, 2012, s.229).

Din toplum içerisinde çok işlevseldir. Din toplum içerisinde dini cemaat ve gruplar kurarak toplumdaki üyeleri birbirine bağlar. Din, bir toplumda inanç, değer, dini toplantılar vasıtasıyla toplumu organize eder ve toplumsal bir örgüt meydana getirebilir. Din ve toplumun en çok etkileşimde bulunduğu alanlar, dini gruplar ve cemaatlerdir. Bu araçlar vasıtasıyla din bireyin toplumsallaşmasını ve toplum içinde bireylerin birbiri ile yakın temasta bulunmasını sağlamaktadır (Günay, 2012, s.252).

Din kavramının etki alanı geleneksel toplumlarda daha geniştir. Aile, kabile, cemaat gibi gruplarda din sayesinde daha güçlü bağlar söz konusu olabilmektedir. Ancak geçici amaçlar için ve geçici olarak bir araya gelen gruplar üzerinde din kavramının etkisi söz konusu değildir. Toplumun ait olduğu din o toplumun bireyleri için farklı ufuklar açabilmektedir. Kişilerde tezahür eden bu düşünce hayat boyunca kişinin fikirlerinde etkisini göstermektedir. Özellikle aile ve eğitimde dini prensipler önem arz etmekte alınan kararlar bu dini kurallar doğrultusunda olmaktadır. Max Weber'e göre dini prensipler, toplumda ekonomi ve ahlak sistemleri geliştirirler. Bu sistemlerin var olması, dinin toplum üzerindeki etkisinin büyüklüğünü göstermektedir. Din hayatın her alanına sirayet etmektedir. Din maddileşen kültüre karşı bireyi yozlaşmaktan kurtarır ve toplumda birlik ve beraberliği sağlar (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2013, s.48-50).

Birlik ve beraberlik konusu sosyologlarca çok araştırılan ve üzerinde çalışmalar yapılan bir konudur. Din sosyologları din olgusunun birlik, beraberlik ve bütünleşme hususunda önemini belirtir ve toplumsal düzen ve istikrarın sağlanmasında aynı zamanda toplum fertlerinin iyi ve kötü kavramlarında ortak bir karara varmasını sağlamaktadır (Kirman, 2011, s.60).

Din toplumsal gerçekliğin en önemli öğelerinden biri olup toplum bireylerinin tutum ve davranışlarını belirlemede önemli bir role sahiptir. Dolayısıyla din bireyin 'kozmos tasavvurları'nda önemli bir yere sahiptir (Berger, 1993, s.58). Her toplumun dini, bireylerin dünyevi olaylara karşı takındıkları tavırları farklı olabilir. Din bireylerin zihniyetlerini belirleyebilir ve bireyin toplumsal yaşantısına yön verebilir. Weber'e göre din zihniyet şekillenmesine katkıda bulunan birçok dış etkenlerden biridir. Bir dine tabi olan bir birey hayatını her safhasında o dinin emir kurallarına uygun bir şekilde yaşamaya çalışır. Bu durum evlilik, iş hayatı, sosyal arkadaşlık vb. olabilir (Weber, 1996, s.340).

Weber bu açıdan din ve ekonomi arasındaki ilişkiyi en ayrıntılı bir şekilde incelemiştir (Koştaş, 1993, s.31). Bu incelemeleri yaparken toplumsal olayları anlamak için her toplum için ‘ideal tip’ler oluşturmuştur (Günay, 1998, s.10). Dini ve ekonomik olayları açıklamaya çalışırken, dini anlayışın ekonomi üzerinde son derece belirli olduğunu vurgulamıştır (Wach, 1995, s.25). Sadece İslam dininde değil Hristiyanlık dininde de toplumsal değer yargıları toplum ve ekonomi üzerinde önemli bir etkisi vardır (Yücekök, 1971, s.60). Din sadece ekonomi alanında değil, kültürel hayatta da toplumsal zihniyeti şekillendirir (Sezen, 1998, s.106). Dini ritüellerin modern toplumlara göre geleneksel toplumlar üzerindeki etkisi daha geniştir (Bilgeseven, 1987, s.114). Fakat din kavramını sadece kültür ile bağdaştırmamak gerekir (Dodurgalı, 1995, s.45). Freyer bu konu ile ilgili olarak şöyle söylemektedir: *“Netice itibariyle din, kültürün kendisinden ayrılması veya tecrid edilmesi kabil olan bir cüzü değildir. Belki o, zihniyetiyle bütün kültür sahalarına nüfuz etmiş bulunmaktadır. Sırf dünyevi davranışlardan dahi bir kimsenin dindar olup olmadığını, hatta hangi dine mensup olduğunu anlamak kabildir. Dinine bağlı bir Budist’in, iktisat, sanat vb. gibi hadiselerle karşı tutumu, ister istemez bir Müslüman veya Hristiyan’inkinden farklıdır.”* (Freyer, 1991, s.75).

Dolayısıyla din olgusu toplumu etkileyebilmekte ve yönlendirebilmektedir. Ayrıca din toplumsal kontrol mekanizması olarak da işlev gördüğünden toplumsal yaşamda önemli bir yere sahiptir.

2.2.2. Toplumsallaşma Sürecinde Kültür ve Kültürel Kodlar

Kültür sözcüğü ile ilgili olarak Latincedeki “colere” veya “cultura” fiillerinden türediği ve klasik Latince’de “ekip-biçmek”, “bakmak” veya “yetiştirmek” anlamına geldiği düşünülmektedir. 17. yüzyıla kadar bu anlamda kullanılan “cultura” kelimesini ilk olarak Voltaire, “insan zekâsının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi” anlamında kullanmıştır (Güvenç, 1999, s.96).

Her toplumda bireylerin davranış ve tutumlarını düzene koyan ve toplumun devamlılığını sağlayan belirli normlar ve kuralları vardır. Malinowski bu konu ile ilgili olarak *“insanın tabiata karşı fakat kendisi için yarattığı bir vasıttan ibaret olan ve kültür adı verilen sosyal bir kurum ve olguyu meydana getirir”* şeklinde ifade etmiştir (Erdoğan, 1997, s.111).

Toplumdaki benimsenen ve var olan kültürel sistem o toplumun iç ve dış dinamikleri ile bağlantılıdır. Bu bağlantılar olmaksızın kültür biçimlenemez. Birey kendi kültürünü topluma aksettirirken toplumun kültürünü de kendi kültür bünyesine katmaktadır. Bu bakımdan kültür bir toplum için önem arz eden değer bileşenlerinden biridir (Köse, Tetik ve Ercan, 2001, s.220).

Kültür birçok düşünürler ve sosyologlar tarafından tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu tanımlardan en kapsamlısı Tylor’a aittir. Tylor kültürü “bilgisi, inancı, sanat ve ahlaki, örf ve adetleri, bireyin bağlı olduğu bir toplumun üyesi olması nedeniyle kazandığı alışkanlıkları ve bütün becerileri içine alan karmaşık bir bütündür” şeklinde tanımlamıştır (Erdoğan, 1997, s.117).

Malinowski kültürü “İnsan kültür adı verilen olgu yardımı ile tabiata karşı fakat kendisi için yapma bir çevre yaratmaktadır” şeklinde tanımlamaktadır (Turhan, 1997, s.45).

Bozkurt Güvenç kültürü “üzerinde çok konuşulan, tartışılan, ancak tanımı konusunda bilim adamları arasında ortaklık sağlanamayan; kullanılması çok kolay, fakat tanımlanması oldukça zor bir kavram” olarak tanımlamaktadır. Yine Güvenç’e göre “birey, grup ve toplumlarla ilgili çoğu sorunları, kültür ve buna bağlı kavram ve süreçlerle açıklamak görece kolay görülmekte; ancak kültürün ne olduğunu ya da ne olmadığını tanımlamak kolay görülmemektedir” (Güvenç, 1985, s.110).

Franz Boas kültürü, “bir toplumun toplumsal hareket ve davranışlarının tüm ifadelerini, insanların bünyesinde yaşadıkları grubun alışkanlıklarından edindikleri tepkilerini ve bu alışkanlıkların işaretlediği insan etkinliklerinin bütününe içermektedir” şeklinde tanımlamaktadır. Boas’a göre kültürel bakış açısı herkeste var olan birer “kültürel gözlük”tür. Bu “kültürel gözlük” herkesin dünyayı ve yaşanan olayları nasıl algılaması gerektiğini ve nasıl davranması gerektiğini gösterir. Bronislaw Malinowski kültürü, “aletlerden ve tüketicilerin mallarından, çeşitli sosyal grupların imtiyazlarından, insanların düşüncelerinden ve el sanatlarından, inançlarından ve adetlerinden oluşan entegre bir bütün” şeklinde ifade etmektedir (Monaghan ve Just, 2007, s.55-57).

Amerikan antropolog Clifford Geertz kültür kavramını “kültürel öğrenmeye ve simgelere dayalı düşünce sistemleri” şeklinde ifade etmektedir. Geertz, kültür kavramının “planlar, reçeteler, kurallar, yapılar, kısaca bilgisayar mühendislerinin davranış yönetimi

programları dedikleri kontrol mekanizmaları" olduğunu savunmaktadır (Kottak, 2008, s.49).

Nephan Saran -en önemli Türk antropologların- tarafından kültür “insan davranışlarına yön veren ve tarihi bir süreç içinde oluşturulmuş açık ve kapalı rasyonel-irrasyonel bir yaşama sistemidir ve bu yaşama sistemi, belirli bir topluluğa has bir sistem olmakla birlikte topluluğun üyeleri için ortaktır” şeklinde ifade edilmiştir (Saran, 1992, s.296).

Clyde Kluckhohn kültür kavramını, “*his, düşünce ve tepkilerden oluşan, semboller ve seçkin grup başarıları ile kazanılan ve bir sonraki nesle aktarılan, ayrıca sanat eserlerinde şekil bulan, özünün ise geleneksel ve tarihsel bir arka yapısı olan değerler ve düşünceler topluluğu*” şeklinde tanımlamaktadır (Kluckhohn, 1953, s.304-310).

Duverger kültür kavramını, “*bir insan topluluğundan beklenen davranışları tayin eden, rolleri oluşturan, düzenlenmiş davranışlar, düşünceler ve duyular bütünü*” şeklinde de ifade etmektedir (Duverger, 1982, s.107).

Güvenç kültür kavramını (1972, s.97) “toplum, insanlık, eğitim süreci ve kültürel içerik gibi değişkenlerin bir işlevi” şeklinde tanımlamıştır.

Sorokin’in kültür yaklaşımı “anlamların, değerlerin ve normların bireyler ve gruplar arası etkileşimi, ideolojik kültürü, nesnel, devredilen, toplumsallaşmış değerler, normlar, davranışsal kültürü, maddi eşyalar enerjiler, kamuya mal olmuş araçlar maddi kültürü oluşturur” şeklindedir (Sorokin, 1962, s.313).

Hofstede’de göre kültür; “Bir grup insanı diğerlerinden ayıran zihinsel programlama” dır. (Akıner, 2001, s.30). Bu tanıma göre kültürün ana kaynağı bireyin doğup büyüdüğü sosyal çevre ve yaşamakta olduğu tecrübelerdir. Hofstede’e göre bu “tecrübe aileden başlamakta, okulda, arkadaş gruplarında, çalışma ortamında ve içinde yaşanılan toplumda devam etmektedir.” Bu bağlamda kültür olgusu tecrübelerle ve öğrenme yoluyla elde edilmekte, toplumsal çerçevede pekiştirilmektedir (Ünal, 2000, s.3).

“İnsanlar doğduklarında herhangi bir kültüre sahip değildirler. Dolayısıyla kültürün kazanılması ilk önce ailede başlar, sonra da toplumsal ortamda ve süreçte devam eder” (Unutkan, 1995, s.6).

Unutkan’a göre: (Unutkan, 1995, s.6)

“Kültür, toplumları oluşturan ve içerisinde yaşayan insanlar tarafından oluşturulur ve paylaşılır. Bireyler hayatlarını devam ettirmek için kendilerine özel yöntemler, kurallar belirleyebilirler. Fakat kişiye özel bu yöntem ve kurallar toplumu oluşturan bireylerin çoğunluğunca kabul edilen kurallar olarak şekillenen ve uygulanmaya konulana kadar kültürün bir parçası olarak kabul edilemezler. Bir kültüre ait olmak, en azından bir süreliğine diğerlerinin inandığına inanmayı ve yaptığını yapmayı gerektirir. Yani bireylerin değil, toplumun düşünce, inanç ve davranış örüntülerini, deneyim ve birikimini içerdiği varsayılır. Bu bağlamda da denilebilir ki; kültür, kişisel değil toplumsaldır.”

“Kültür kendine ait bir dinamizmi içerisinde barındıran, zamana bağlı olarak değişebilen ve gruba göre farklılıklar gösterebilen bir kavramdır. Hatta modern toplumlarda bu değişim hızının daha yüksek olduğu da görülebilir. Bu noktadan hareketle de denilebilir ki; kültür değişkendir”

“Kültür, bir kuşaktan diğerine geçmek suretiyle süreklilik kazanmaktadır. Gelenekler ve görenekler kültürün sürekliliğini sağlayan en etkin araçlar olma özelliğine sahiptirler ve bu yüzden de kültürel çerçeve büyük ölçüde geleneklere bağlı olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla da denilebilir ki; kültür tarihsel bir boyuta sahiptir ve süreklidir”

Kültür kavramı bireylerin ve bireyin içinde yaşadığı toplumun manevi ihtiyaçlarını karşılar. Bu bağlamda şöyle söylenebilir:

- “Kültür ihtiyaçları karşılayıcı ve tatmin sağlayıcıdır” (Unutkan, 1995, s.6).

Buna ilaveten, Sulhi Dönmezer kültür ile ilgili özellikleri aşağıdaki gibi şekilde sıralamıştır:

- “Kültür bir toplumu diğerinden ayırmak için bir tur alâmetifarika (marka)dır.”

- “Kültür toplum değerlerini bir bütün haline getirir ve bunları sistematik bir biçimde taşır.”

- “Kültür, toplumun üyelerince paylaşılır.”

- “Kültür, dayanışmanın en önemli temellerinden birisidir.”

- “Kültür, öğrenilmiş davranışlardan oluşur.”

- “Kültür, sosyal yapının bir kopyasını verir” (Dönmezer, 1994, s.106).

Kültür genel olarak bu şekilde tanımlanmaktadır. Bu tanımlar haricinde daha birçok özellikleri de vardır.

Kültür konusu literatürde çok geniş bir alana sahiptir. Birçok düşünür tarafından tanımı yapılmasına rağmen hala belirsizliğini korumaktadır.

Kültürün yaklaşık 164 adet tanımı yapılmaktadır. Kültür konusunda bilim dalları arasında ortak bir tanım yapılamamıştır. Dolayısıyla kültür kavramının her alanı farklı yönleriyle açıklanmaya çalışılmaktadır. Yapılan tanımların ortak noktası “kültürün her şeyi içeren karmaşık ve geniş bir yapı”ya sahip olmasıdır (Kluckhohn, 1953, s.304-310).

Hofstede genel olarak çalışmalarında kültürü, “bir grubu veya bir grup içinde yer alan insanları diğerlerinden ayıran aklın yazılımı” olarak tanımlamıştır (Hofstede vd., 2010, s.6). Kültür alanında oldukça geniş ve kapsamlı araştırmalar yapan GLOBE araştırma ekibi 2004 senesinde ortaya koydukları çalışmada kültürü, “*paylaşılan motifler, değerler, inançlar, kimlikler ve nesiller boyunca aktarılan topluluk üyelerinin ortak deneyimlerinden kaynaklanan önemli olayların anlamları veya yorumlamalarıdır*” olarak ifade etmişlerdir (House ve Javidan, 2004, s.15).

Başka bir tanımıyla kültür, “toplumun üyeleri olarak insanlar tarafından edinilen öğrenilmiş davranış ve düşünceler bütünüdür.” Çağımızda kültür kavramının, kültür antropologları arasında hala tam olarak fikir birliği yapılamamış bir olgu olarak fikir farklılığını korumaktadır (Lavenda ve Schultz, 2018, s.41).

İnsanoğlu doğumundan ölümüne kadar içinde bulunduğu kültürün değer yargılarını benimser ve özümser. Kendinden sonra gelecek nesillere özümsemiş olduğu kültürü aktarır ve böylece toplumsal kültürün devamlılığı sağlanmış olur (Emiroğlu ve Aydın, 2003, s.536-537).

“Kültür bireyler arasında paylaşılan ülküler, davranışlar ve değerlerin kabul görülenlerini ve bireyin toplum içindeki fiillerini anlaşılır hale getiren ortak bir simgeyi temsil etmektedir. Kültür, topluluğun bütün üyeleri tarafından pay edilmesine nazaran bireylerin tek düze bir kişilik sergilemedikleri dikkat çeken bir husustur” (Haviland, 2002, s.65-66). “Kültürün paylaşıldığını söylemek, belirli bir toplumun tüm üyelerinin aynı davranışlara sahip olduğunu ve aynı şeyleri aynı şekilde yaptığını söylemek değildir. Aksine, kültürün genel ilkeleri paylaşılmaktadır” (Bonvillain, 2006, s.25).

“Kültür kuşaktan kuşağa aktarılmakta ve çoğunlukla çocukluk döneminde ve olgunlaşma sırasında öğrenilmektedir. Sadece davranışlar değil aynı zamanda tutum ve değerler de öğrenilmektedir. Bu şekilde kültür edinme yeteneği, insanları farklı kültürel ortamlara son derece uyarlanabilir kılmaktadır. İnsanlar topluluklarında hangi bilgi ve becerileri uyguladıklarını öğrenme potansiyeline sahip olarak doğmaktadırlar. Çocuklar maruz kaldıkları kültürü öğrenmektedirler. Bir insanın herhangi bir dili öğrenilebilmesi

gibi içinde büyüdüğü herhangi bir kültürü de öğrenebilmesi mümkün olmaktadır. İnsanların kültürlerini kazanıp başkalarına aktarmaları, maruz kalma ve öğrenme süreçleriyle gerçekleşmektedir” (Bonvillain, 2006, s.27).

“Kültür kavramının önemli olan simgesel yönünde dil yer almakta ve bu hususta objelerin yerini sözcükler almaktadır. Toplumların kültürleri bir kuşaktan diğer kuşağa dil aracılığıyla aktarılmaktadır” (Haviland, 2002, s.74). “İnsanların dünyadaki davranışları ve anlayışları, sembollerle ifade edilen anlamlara dayanmaktadır. Bir sembol; bir fikri, olayı, anlamı veya duyguyu temsil eden bir ses veya nesnedir. Dil, yaygın ve güçlü bir sembol sistemidir. Herhangi bir dilde kelimeler sadece ses dizileridir, ancak her dizi seslerin kendisinden başka bir şeyin sembolü olmaktadır” (Bonvillain, 2006, s.32).

“Tüm çeşitli yönlerinin birbiri ile bağlantılı olması nedeniyle kültür bütün olarak işlevsellik kazanmakta ve bütünleştirici hale gelmektedir” (Haviland, 2002, s.74). “Kültürel bütünleşme, insanların uygulamalarının ve inançlarının nispeten tutarlı bir sistem oluşturduğuna dair gözlem anlamına gelmektedir. Kültürler basitçe rastgele faaliyet koleksiyonları olmamakla birlikte, bunun yerine sistematik yollarla düzenlenmekte ve birbirleriyle ilişkilendirilmektedirler. Örneğin, siyasi örgütlenme gibi bir alanda gerçekleşen davranışlar, aile örgütü gibi diğer alanlarda meydana gelen davranışlarla uyumlu olma ve onları destekleme eğilimindedir” (Bonvillain, 2006, s.32).

“Kültür, daimî olarak değişmekte ve bu değişme uyum kavramı ile gerçekleştirilmektedir. Kültürler zaman içinde doğal çevreye uyum sağlamaktadırlar. Kültürler, ödünç alma, yayılma, öykünme gibi yöntemlerle komşularıyla benzeşmekte; ek olarak kültürel sistemi meydana getiren bireylerin psikolojik ve biyolojik istekleri ve ihtiyaçlarının karşılanması biçiminde uyum göstermektedirler. Kültürel değişme, sistemin bütünlüğünde aniden gerçekleşemez. Sistemin belirli bir kısmında olan değişimler, diğer kurumları, bu değişime uyum sağlamaya zorlamaktadır. Bu yeni durumların bazılarında değişime ayak uyduran kurumlar değişimi yavaşlatırken; bazı noktalarda ise destekleyici olup hızlanmasına yardımcı olmaktadır” (Güvenç, 2003, s.103).

İnsanoğlu çocukluk döneminde çevresine uyum sağlar ve çevresinde bulunan bireylerin kültürünü kayıtsız şartsız benimser. Çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine adım attıktan sonra çevresini kontrol etmeye, olup biteni sorgulamaya ve

zihnindeki soruların cevaplarını bulmaya çalışır. Birey bu zihnindeki sorular sayesinde ömrünün her gününde farklı şeyler öğrenir. İşte bireyin bu öğrendikleri vasıtasıyla kültür oluşur ve devamlılığını sürdürür (Kısakürek, 1984, s.1).

Kültür toplumda bireylerin birbirine benzer davranışlar göstermesini sağlar. Bir olay karşısında toplum üyelerinin çoğunluğunun aynı tutum ve tavır göstermesi aynı kültürü paylaşımları sayesinde olur. Ortak kültür ile toplum içinde farklı davranışlarda bulunan birine karşı toplumun diğer üyeleri benzer tepkiler gösterebilir (Linton, 1945, s.19).

Kültür toplumda yüzyıllar boyunca oluşmaktadır. Yine aynı şekilde bir kültürün çözülmesi ve değişime uğraması da uzun bir zaman içerisinde gerçekleşmektedir. Günümüzde gelişen teknoloji ve iletişim gibi etkenler ile kültürel anlamda değişim yaşanmaktadır (Ercan ve Sığı, 2015, s.98).

İnsan kültür ile var olur aynı zamanda kültürü var eder. Karşılıklı olarak bir etkileşim söz konusudur. Bu etkileşim kültürleşme ile gerçekleşir. Kültürleşme süreci bireyin içinde bulunduğu toplumun değer yargılarını, tutum, tavır ve davranışlarını benimsemesidir (Tezcan, 1997, s.16).

Değerin bileşenlerinden olan kültür, kişilerarası ilişkilerde ve toplumun birlik, beraberlik ve ahenk içinde olması konusunda önemli bir işleve sahiptir. Aynı kültüre sahip olan bireyler arasında uyum daha hızlı gelişebilmektedir.

2.2.3. Toplumsal Normların Öğreticisi ve Benimseticisi Olarak Kurumlar

Normların öğrenilmesi toplumun sürekliliğinin devam etmesi açısından önemlidir. Bunun için toplumsal gelenek, görenek, örf ve adetlerin gelecek nesillere aktarılması için kurumlara ihtiyaç vardır. Bunun için en önemli kurum ailedir. Kişi algılamaya ve konuşmaya başladığı andan itibaren ölünceye kadar aile kurumunun öğretilerine maruz kalır. Daha sonra arkadaş çevresi, okul, iş yeri gibi kurumlar devreye girer ve bireyin hayatını şekillendirmeye devam eder.

Toplumsallaşma hiç bitmeyen bir süreçtir. Bu süreçlerden en önemli kültürlenme zaman dilimleri çocukluk ve ergenlik çağlarıdır. Toplumsallaşma sürecinde birey toplumsal normları, toplumsal değer kalıplarını, tutum, davranış ve bu öğeler ile ilgili toplumsal rolünü öğrenir. Bu öğrenme resmi ve gayri resmi kurumlar vasıtası ile olur.

Resmi kurumlar, en önemlisi okul olmak üzere çeşitli resmi kurumlar tarafından yapılan programlardır. Gayri resmi kurumlar ise en önemlisi aile olmak üzere arkadaş çevresi, akrabalar vb. dir. Her fert çevresinde resmi ve gayri resmi kurumlardan etkilenir. Bu durum toplumun her üyesi için kaçınılmazdır (Greendorfer, 2002, s.378-379).

Resmi ve gayri resmi kurumlar toplumda birlik ve beraberliği oluşturan, bireylerin hal ve hareketlerini kontrol altında tutan bir otoritedir. Bu otorite toplumdaki her birey için söz konusudur (Gökçe, 2004, s.1).

Toplumsallaşma sürecinde bireylerin etkilendiği çevreler farklılık arz etmektedir. Birey her çevrede bir şeyler öğrenir. Birey çevresi ile kurduğu ilişkilerle toplum içerisinde nasıl davranması gerektiğini öğrenmektedir. Her bireyin çevreden etkilenme niteliği birbirinden farklıdır. Bunun nedeni ise her bireyin kabiliyet ve yeteneğinin birbirinden farklı olmasıdır (Sezal, 2003, s.140).

Toplumsal çevre bireyi her anlamda etkileyen fiziki, coğrafi, sosyolojik, toplumsal öğeleri içine alan, bireyin ruhsal durumuna etki eden bir bütündür. Bireyler toplumsal çevre vasıtasıyla bir araya gelirler ve gruplar oluştururlar. Nitelikli bir toplumsal çevrenin olması için eğitilmiş olması gerekmektedir. Bir birey kesin bir şekilde içinde bulunduğu çevrede kalmak zorunda değildir. Bir çevreden diğer çevreye geçebilir. Çevre ve birey bir bütünlük arz ederler. Dönmezer'e göre "yaşam ile çevre iç içedir. Çevre yaşam hücrelerinin oluştuğu andan itibaren vardır. Çevrede meydana gelebilecek bir değişimin, alışkanlıklara ve yaşam tarzlarına varıncaya kadar değişikliğe uğrattığı, çevre deyince doğumdan ölüme kadar insanların vermiş olduğu dürtülerin anlaşıldığı, hava ve besinlerden, sosyal ve duygusal iklime, aileden topluma kadar, kişinin temasta bulunduklarının inanç ve davranışlarına kadar ve hatta doğumdan öncede birey üzerinde etkisini göstermeye başlamasıdır" (Kılıcıgil, 1998, s.16-17).

Dönmezer'e göre, "sosyalleşme, kişinin grup normlarına uyması, bunları öğrenmesini sağlayan süreçtir." (Dönmezer, 1984, s.141).

Hollingshead (Yavuzer, 1979, s.20), toplumun her bir ferdinin toplumsallaşmasını üç ana sosyolojik ilke ile temellendirmektedir;

1. *"Birey, sosyal davranışı, toplum bireyleriyle etkileşim halinde öğrenir."*
2. *"Bireyin ne öğreneceğini içinde yaşadığı toplumun kültürü belirler".*

3. *“Bireyin öğrenimi, bir sosyal organizasyona ancak etkin bir biçimde katılmasıyla tamamlanır.”*

Değer ile bağlantılı olan en önemli unsurlardan biri normlardır. Normlar, “bir sosyal grubun kendisi için bir ilke olduğu ve grup üyelerinin davranışlarını yönlendiren davranış kurallarının bütünü” dür. Normlar ahlaki kurallara uygun davranış ölçülerini ifade etmektedir. Bir toplumda benimsenen normlar, bireylerin toplumda nasıl davranması gerektiğini ve nasıl bir tutum ve tavır geliştirmesi gerektiğini gösteren belirli kurallar bütünüdür. Toplum her bir ferдинin bu kurallara uymasını bekler (İbicioğlu vd, 2009, s.7).

Toplumsal normlar sayesinde toplumda bir düzen tesis edilir. Bu düzen, toplumun sahip olduğu sosyal değerlerin ve değer yargılarının yaşatılmasında önemli bir otorite olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira toplumsal değerlere karşı aykırı bir davranışta bulunan kimse toplum tarafında illegal olarak dışlanma ve ayıplanma yolu ile cezalandırılır. Bu şekilde toplumsal değerler korunur ve diğer nesillere aktarılması sağlanır. Dolayısıyla toplumsal normlar, kültür, kültürel değerler, ahlak, din gibi olgular toplumda önemli bir toplumsal kontrol mekanizması olarak işlev görmektedirler.

3. BİREYİN TOPLUMSALLAŞMASI

Tezin kuramsal çerçevesini oluşturan üçüncü bölümde toplumsallaşmanın öneminden bahsedilecek ve toplumsallaşmaya ilişkin kuramcılara yer verilecektir. Bu kuramcılar; Emile Durkheim, Georg Simmel, Max Weber, Talcot Parsons, George H. Mead, Georges Gurvitch, Berger ve Luckman olarak belirlenmiştir. Her bir kuramcının kısaca hayatından söz edilmiş ve toplumsallaşmaya dair kuramları açıklanmaya çalışılmıştır.

3.1. Toplumsallaşma

Bireylerin belirli bir amaç için bir araya gelmesi ile toplum oluşmaktadır. İnsanlık tarih boyunca bir arada yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir. İnsanların tek başına yaşaması mümkün değildir. İnsanoğlu sadece maddi ihtiyaçları olan bir varlık değildir, onun manevi ihtiyaçları da vardır, toplum içinde yaşamak da insanın manevi ihtiyaçlarından biridir. İnsanlar belirli amaçlar için bir araya gelmektedir. Amaçsız olarak insanların bir araya gelmesi herhangi bir toplumsal nitelik taşımamaktadır. Toplumsal yaşam ikiden fazla insanın bilinçli bir şekilde bir araya gelerek sosyal alışverişte bulunması demektir. Bu alışverişte her topluma has kültür, norm ve prensipler vardır. Toplumsal kültüre sahip olmayan toplumlar yokluğa mahkûmdur. Toplumun üyesi olan bireyler değişen teknolojik çağ ile birlikte değişime uğradığı için toplumlar da değişime uğramaktadır. Zamanla birlikte toplumların biçimi, yapısı, normları da değişikliğe uğrayabilmektedir. Bu bakımdan toplum dediğimiz yapıyı sürekli değişime uğrayan bir biçimsel varlık olarak tanımlayabiliriz. Toplumbilim ise toplumda yaşanan olayları ve süreçleri belirli bilimsel disiplin çerçevesinde inceleyen bir bilim dalıdır (Günay, 2012, s.18-19).

Toplum devam edebilmek ve varlığını korumak için belirli bir hedef ve menfaatler üretir. Bu hedeflere ulaşmak için toplum, kendi üyeleri arasında işbirliği ve dayanışmayı sağlar. Bu şekilde ortak bir kültür oluşur ve bu kültürün etrafında bir araya gelen insanlar bütünleşerek toplumu meydana getirir (Ozankaya, 1999, s.3).

Bu bütünleşme ile insanlar toplum olma ve bir arada yaşama gereksinimi gibi manevi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu manevi ihtiyaçlardan biri de güven verme

güvende olma ihtiyacıdır. Toplum içinde birey sosyal bütünleşme dolayısıyla kendisini güvende hisseder. Toplumsal birliktelik güven duygusunu en üst seviyede tutan bir olgudur. Bu olgu vesilesi ile toplumda suç ve suçluluk oranı azalmaktadır (Çelik, 2014, s.168).

Toplumsallaştırma, bireyin diğer insanlar ile iletişim kurarak tutum ve davranış biçimlerini öğrenmesi ve bu öğrendiklerini çevresine etkileşim yolu ile olur. Birey bu iletişim esnasında içinde bulunduğu toplumun kültürel biçimlerini, normlarını, gelenek, göreneklerini ve nasıl davranması gerektiğini öğrenerek ve o şekilde davranarak toplumun üyesi olmaktadır. Bu şekilde hem birey sosyalleşmiş olur hem de toplum var olmuş olur (Arslantürk ve Akyüz, 2015, s.336).

Toplumsallaşma, bireyin çocukluk çağında, ilk olarak aile ile başlayan daha sonra sokakta veya yakın çevre arkadaşları ile devam eden, ilerleyen süreçte okul ortamı ve iş hayatı ile uzayan bir süreçtir. Birey bu süreçte sosyal çevre edinir, farklı gruplara katılır, toplumun kültür değerlerini öğrenir, benimser ve bu şekilde toplumun devamlılığı sağlanır (Erkal, 2000, s.80-82).

Toplumsallaşmanın en etkili yöntemlerinden biri de siyasal sosyalleşmedir. Siyasal söylemler bireyin siyasal sosyalleşme sürecini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Medya üzerinden bireye ulaşan bu söylemler bireyin değerlerini, inançlarını ve beklentilerini hedef alarak belirli bir ideoloji ya da partiye kanalize olmasını sağlamaktadır (Soncu, 2018, s.68).

İnsanlar isteyerek veya istemeyerek bir arada yaşarlar. Bu bakımdan toplumsallaşma, birlikte yaşayanlar bireyler için kaçınılmaz bir süreçtir. Bu toplumsallaşma sürecinde çeşitli yollarla değer ve kültür gibi olgular ortaya çıkar ve bunlar sayesinde toplumsallaşma devam eder.

3.2. Toplumsallaşmaya İlişkin Kuramlar ve Düşünürler

Toplum, kendisini biçimlendiren sosyal ilişkiler ve bu ilişkiler neticesinde oluşan toplumsal olaylar ile var olur. Toplumsal yapıya bağlı olarak gruplar, kurumlar, nüfusun dağıldığı yerler oluşur ve bunların gerçekleşme şekilleri belirlenir. Bir toplumun nizamını ve devamlılığını sağlayan o toplumun kurumları ile gruplarıdır. Kurumlar ve gruplar

toplumsal yapının potansiyel değişimlere karşı varlığını koruyup, devam ettirmesini sağlarlar. Böylece var olan nizam devam ettirilir. Toplumsal yapının bu özellikleri, sosyologların toplumsal yapıda var olduğunu söyledikleri dinamik ve statik yön göz önüne alınarak düşünülürse daha anlaşılır olacaktır. Bu anlamda sosyal bilimciler toplumu incelerken, toplum yapısını biçimlendirenlerin bireyler olduğunu; bireylerin tayin ettiği alanda toplumun statik bir yapıya kavuştuğunu unutmamalıdır (Fichter, 1994, s.76).

Toplumun statik yapısı kendi içinde dinamikler içerir. Bu dinamiklere karşın toplumun statik yapısı bozulmaz. Bir diğer deyişle, bir toplumda birbirlerine karşıt olan yapılar olduğu gibi birbirlerine bağı ve bağımlı yapılar da bulunmaktadır. Bu yapıların hepsi kendilerine has özelliklere sahiptir. Buna karşın, bu çeşitlilik, karşıtlık ve uyum hali bir bütün olarak toplumsal yapıyı oluşturur. Bütün dinamikler bir bütün olarak statik toplum yapısını oluştururlar. Statik toplum yapısının varlığını bu şekilde sürdürmesi, toplumsal yapının düzenli yapısının nasıl teşekkül ettiğini açıklamaktadır. Toplumsal yapıdaki dinamik unsurlara bakılarak toplumsal yapının işlevselliği araştırılır. Toplumsal yapının işlevselliği demek bir toplumdaki oluşlar, bu oluşların süreçleri ve toplumsal faaliyetler olarak ifade edilebilir. Bu açıklamaya dayanarak toplumsal yapıyı; toplumda yer alan gruplar ile var olan kurumsal yapıların kompleksi olarak tanımlayabiliriz (Fichter, 1994, s.76).

Sosyal bilimler, toplumu da bir organizma olarak tasavvur etmektedir. Bu anlamda toplum da kendi içinde bir çalışma sistemi barındıran ve sürekli gelişip, değişen bir yapı arz etmektedir. Dolayısıyla, toplumun işleyişinde toplumun uzuvları olarak nitelenebilecek olan toplumsal unsurlar hayati öneme sahiptir. Bütün unsurları ile alakadar olan toplumun bir unsurunda meydana gelecek sıkıntı tüm toplumu etkileyecektir. Bu toplumsal yapının bir etkileşim sistemi olduğunu gösterir. Dolayısıyla toplum ve toplumun unsurları birbirlerine bağımlıdırlar. Toplumsal unsurların işleyişi ile ancak toplum var olabilir. Bu etkileşim sisteminde, bütün unsurların birbirleri etkilemeleri neticesinde açığa çıkan toplumsal yapı, toplumun dinamik dengesini meydana getirir (Kösemihal, 1968, s. 222).

Her birey içinde bulunduğu toplumun öngördüğü yaşam biçimlerine uygun bir şekilde davranmayı öğrenir. Bu öğrenme süreci toplumsallaşma olarak tanımlanır. Toplumsallaşma sürecinde birey kültürel kodları barındıran medyatik mekanizmaları,

üzerinde uylaşılan ve uzlaşılan anlam alanlarını ve bunlardan var edilen kuralları ve uygulamaları, çeşitli düşünce biçimlerini öğrenerek toplumsal yaşama uyum sağlar ve onunla bütünleşir (Bilgin, 2003, s.351).

Toplumsallaşma süreci, bireyin kendi tecrübeleri aracılığıyla toplum ile bütünleşmesine olanak sağlayan ve dolayısıyla toplumsal nizamın sürdürülmesine hizmet eden önemli bir aşamayı açıklamaktadır (Bahar, 2009, s.71).

Yapısal-işlevselci teoriler toplumu incelerken daha ziyade, toplumdaki demografik duruma, çevresel etkilere, şehirleşmeye, nüfus hareketliliklerine, alt kültürlerle, toplumda meydana gelen tabakalaşmalara bakarlar. Bir diğer deyişle, toplumsal unsurlar ve bunların oluşturdukları alt sistemlere yoğunlaşırlar. Yapısalcı-işlevselci kuramlarda temel vurgu bir bütün olarak toplumu var eden unsurların tamamının toplumsal işlevselliğe sahip olmasıdır. Bu işlevsellik toplumun gereksinimlerini karşılama anlamına gelmektedir. İşlevselliği ifade eden toplumsal gereksinimlerin yerine getirilmesiyle toplumda ahenkli bir bütün ve denge sağlanmış olacaktır (Kongar, 2008, s.165).

İşlevselci yaklaşıma sahip olan Durkheim da toplumu bir organizmaya benzetmiştir. Organizmada her organın yerine getirdiği görevi, toplumsal yapıda kurumların üstlendiğini düşünmektedir. Aynı zamanda bir toplumdaki kurumsal yapılar da benzer şekilde birbirlerine bağımlıdır. Söz gelimi eğitim kurumu, ekonomik kurumlar, siyasal kurumlar, aile kurumu vb. kurumların hepsi birbirleriyle ilişkilidir ve belirli işlevleri yerine getirerek toplumsal bütünlüğü sağlarlar. (Tan, 1990, s.559).

Tan (1990, s.557-571), kurumsal her bir birime rol adını vermiştir. Bu rol, bir organizmadaki hücrenin rolü gibidir. Bu anlamda kurumsal roller toplumsal sistemin çalışması adına faaliyet gösterirler. Ancak, hücrelerin çalışması var oluşuna bağlıdır. Bir diğer deyişle, hücreleri çalıştırmak için özel bir çabaya gerek yoktur. Toplumsal roller ise ancak insanları motive etme veya zorlama yoluyla gerçekleştirilir.

Bir toplumsal yapıdaki kurumların tamamı belirli işlevleri yerine getirir. Kurumsal yapılar birbirleriyle ilişki kurarak etkileşim ve iletişim kurarlar ve böylece birbirleri ile arasında bağlar kurarlar. Kurumsal ilişkiler, toplumun bireylerini ve gruplarının yerlerini de tayin eder ve bu tayinata bağlı olarak bireyler ve gruplar belirli davranışları sergilerler. Dolayısıyla kurumlar, bireylerin ve grupların belirli davranışlar gösterme meylini belirleyicidir (Çelebi, 1983, s.105).

Yapısalcı-işlevselci kuramcıların odaklandıkları bu toplumsal unsurlara bakış, bir bütün olarak toplumun işlevselliğini değerlendirme adına yapılmaktadır. Bu perspektiften toplum, belirli yapılar tarafından toplumsal rolü ve konumu belirlenmiş bireylerin ilişkilerini kapsar. İşlevsel rolleri ve konumları belirlenmiş olan bireyler, bunlara bağlı olarak geliştirdikleri değerler ve kurallar manzumelerine bağlı olarak ilişkilerini sürdürürler. Bu anlamda işlevlerini yerine getiren bireylerin oluşturduğu bir toplumsal bütünlük açığa çıkar. Bireylerin oluşturdukları bu işlevsel sistemdeki davranışları, toplumsal kurumların beklentileri doğrultusunda biçimlendirilir. Dolayısıyla, bireylerin davranışlarının şekillendiricisi kurumsal yapılardır (Oskay, 1983, s.17).

Yapısalcı-işlevselci kuram toplumun alt sistemlerini araştırırken, toplumdaki bireyleri ve bireylerin birbirleri olan ilişkilere de ışık tutar. Ele alınan bireylerin, toplumsal rolleri ve konumları belirlenmiştir. Toplumsal statüsü belirli olan bireylerin davranışlarının gözlemlenmesi, statü ve roller ilişkisinin ne derece uygun olduğunu görmeye olanak sağlar. Zira statü ve rollerin uygunluğu toplumsal işlevlerin yerine getirilmesinde önemli bir unsurdur (Gökçe, 1976, s.23). Buradan anlaşılabileceği üzere yapısalcı-işlevselci kuramın temelinde rol kavramı yer almaktadır. Statü kavramını Linton (1936, s.113-115) toplumsal işlevlerin yerine getirilmesi hususunda en belirleyici kavram olarak ele alır. Soyut bir kavram olup, bir pozisyona ve o pozisyonun getirdiği hak, sorumluluk ve vazifelere işaret eden statü, toplumsal alanda oluşturulan davranış kalıplarından birisidir. Bir bireyin bütün sahip olduğu roller onun statüsünü ifade eder. Dolayısıyla statüler, toplumsal alanda roller dolayısıyla görünürlük kazanırlar. Bireylere verilen statülerin ve bunlara bağlı sergilenen rollerin uyumluluğu neticesinde toplumsal işlevsellik hakkında bilgi sahibi olunabilir.

Toplumsallaşma bağlamında tezimiz ile ilgili olan düşünürler ve kuramlar incelenmiş ve anlatılmıştır. Bunlardan ilk olarak Emile Durkheim çalışılmış ve aşağıda verilmiştir.

3.2.1. Emile Durkheim'in Toplum Epistemolojisi

18 Nisan 1858'de doğan Emile Durkheim'in babası Moise Durkheim ve büyükbabası rahiptirler. Durkheim'in ailesi son derece mütevazı bir hayat sürmektedir. Babası yılda sadece 2500 Frank kazanmaktadır. Annesi Melanie née İsadore ise süs

işlerinin satıldığı bir yerde çalışmaktadır. Durkheim doğduktan sonra bu işi evde yapmaya ve hanesine katkı sağlamaya devam etmiştir. Durkheim, Rosen ve Céline adarında iki kız kardeşe ve Félix adında bir erkek kardeşe sahiptir. Durkheim’de rahip okulunda gitmiştir ancak içinde büyüdüğü geleneklerin devam ettiricisi olmama kararını vermiştir (Lukes, 1973, s.39).

Kararın ardından Epinal Koleji’ne giden Durkheim, bu okulda büyük bir başarı göstermiş ve iki sınıf birden atlayarak kısa sürede diplomasını almıştır. Kolejdeyken daha önce Katolik Okulu’nda aldığı mistik eğitim sebebiyle bir buhran dönemi geçirmiş fakat bu uzun sürmemiştir (Lukes, 1973, s.41). “Luis Le Grand”da gittiği eğitim aldığı lisenin ardından Fransa’daki en mümtaz kurumlardan biri olan Yüksek Öğretmen Okulu’na (Ecole Normale Supérieure) kaydolmuştur (Kösemihal, 1989, s.176).

Mezun olacağı yıl boyunca kritik bir hastalığa yakalanmış olmasına karşın 1882’de girdiği devlet sınavlarından başarı ile geçen Durkheim, Ekim ayında Lycée de Puy’da Felsefe Öğretmenli olarak meslek hayatına başlamıştır. Kasım’da ise bu mesleği Lycée de Sens’de icra etmiştir. 1884 yılına kadar burada kalan Durkheim, Şubat ayında ailesine yakın bir okul olan “Lycée de Sens’e geçmiştir (Lukes, 1973, s.64).

Durkheim’in ilgi alanı geniştir ve bu alanlarda kendisini geliştirmek adına 1885-1886 yıllarında Almanya’ya gitmiştir. “Nazari iktisat, halklar psikolojisi ve kültür antropolojisi” alanlarında çeşitli araştırmalar yapmıştır (Freyer, 1968, s.290). 1886’da ülkesine dönen Durkheim Almanya’da yaptığı çalışmaların faydasını görmüştür. Toplumsal yaşamın gözleme ve kıyasa dayalı geleneklerini, kurallarını, kanunlarını, ahlak ve din konularını daha net görmeye başlamıştır. Ekonomik ve ahlaki olayların (phenomena) toplumsal alandaki birleştirici etkisini anlamıştır. 1886 Ekim’inde kendi ülkesinde “Lycée Troyes”de öğretmenlik mesleğini icra etmeye devam etmiştir (Lukes, 1973, s.94–95).

Durkheim bir yıl sonra 1887’de liseden Bordeaux Üniversitesi’ne geçmiş ve öğretim görevlisi olarak sosyal bilim alanında çalışmaya başlamıştır. Burada bir süre Epinas’da pedagoji vermiştir. Beş yıl sonra 1902’de Durkheim akademik olarak tepeye tırpanmış ve profesörlük kadrosuna, kendisinden önce ahlak eğitim kürsüsünde olan Ferdinand Buisson’ın yerine atanmıştır. Profesör olarak Durkheim, sosyoloji ve pedagoji dersleri vermeye devam etmiştir. Profesörlüğünün ilk yıllarında sosyal dayanışma

konusunda daha sonraki yıllarında ise Aile Sosyolojisi konusunda dersler vermiştir (Tiryakiyan, 2002, s.27-28).

Kasım 1917’de yılında Durkheim ölmüştür. Ancak Fransız eğitimine yaptığı katkıları ömründen uzun olmuştur. Ölümünden yirmi yıl sonra 1938 yılında Pedagoji alanında verdiği L’Evelation Pedagogique en France (Fransa’da Pedagojinin Evrimi) dersler, kitap olarak basılmıştır. Bu kitap Fransa’da alanında yazılmış en bilgilendirici ve tarafsız kitap olarak görülmüştür (Durkheim, 2007, s.8).

Durkheim düşüncesinde sosyoloji bilimi toplumsal olguların objektif gerçekliği ilkesine dayanmaktadır. Sosyoloji bilimini var eden, araştırma nesnesi olarak tanımlanan ve diğer bilimlere bağlı olmayıp kendisinde var olan gerçekliklerdir. Bir diğer deyişle olgulardır. Durkheim’a göre olgular, toplumsal alandaki nesneler gibi incelenmelidir. Steven Lukes (1973, s.11) toplumsal olgulardan, fenomenlere, unsurlara ve güçlere varan bir alanı nesneler olarak alır ve bu nesnelerin varlıklarının onları gözlemleyenlerden ve gözlemleyenlerin kavramsal düzeneklerinden bağımsız olan gerçeklikler olarak tanımlar. Durkheim (1986, s. 49) Sosyolojik Metodun Kuralları isimli eserinde sosyal olgu kavramını, “birey üzerinde dış bir baskı icra etmeye muktedir olan ya da ayrıca, bireysel tezahürlerinden bağımsız, kendine özgü bir varlığı olup, belirli bir toplum çerçevesinde genellik taşıyan, sabit ya da sabit-olmayan her yapma tarzı toplumsal olgudur” şeklinde tanımlar. Durkheim’ göre toplumsal olgunun üç temel kıstası bulunmaktadır. Bunlar, olguların bireyin bilincinin dışında kendine has bir varlığı olması, birey üzerinde baskı uygulaması ve genel kabul görmüş olmasına karşın bağımsız olmaları olarak sıralanabilir.

Toplumsal olgunun ilk kıstası olan bireyin bilincinin dışında bir varlık olması onu bireylere bağımlı unsurlar olmaktan uzaklaştırır. Pratik yaşamda, kanunda, gelenekte ve dini inançta varlık olarak bireyler öncelenmektedir. Buna karşın dil ve mesleki uygulamalara da bireylerden bağımsız olarak bakar Durkheim. Olguların insan bilincinden bağımsız olmaları gerekir ilkesine karşın dil ve mesleki pratikleri bireyden bağımsız olarak ele alması, onun bakış açısındaki belirsizlik olarak görülmüş ve bu konuda birçok eleştiri almıştır. Aslında kastettiği birey bazlı bilincin dışsal olduğu yönündeyse de tüm bireyler açısından da bu dışsallık yorumu getirilebilir. Kendisi de bunu yer yer ifade etmektedir (Lukes, 1973, s.13).

Toplumsal olgunun ikinci kıstası olan birey üzerinde baskı uygulaması beş farklı şekilde anlamlandırılmıştır:

1. Kanuna, ahlaka, kurallara, gelenek ve göreneklere aykırılıklar olması durumunda gerçekleştirilen yaptırımlar
2. Belirli alanlarda gerçekleştirilmesi gereken faaliyetlerin usulleri, yöntemleri (farklı bir dilde konuşmak için, o dili bilmek gerekir örneğin olduğu gibi)
3. Çevresel (ecological) ve biçimsel (morphological) unsurların mecbur ettiği iletişim biçimleri
4. Toplumsal alandaki kalabalığın birey üzerindeki psikolojik icbarı
5. Kültür yoluyla icbar. Toplumsallaştırma ve eğitim kurumları bu anlamda bireyleri biçimlendirmektedir (Lukes, 1973, s.13).

Durkheim kafa karışıklığına sebep olan bu anlam alanlarının hepsini kullansa da daha ziyade dördüncü ve beşinci anlamlara odaklanmıştır. Son madde hem genellik hem de bağımsızlık ilkelerini içermektedir. Bununla Durkheim bireysellik ya da evrenselliğe işaret etmemektedir. Lukes, Maus ve Fauconnet'in ifadeleriyle genellik bireyin yaşadığı toplumla alakalıdır. Eğer ki birey bir başka toplumda doğsaydı benzer şekilde algılamayacak, düşünmeyecek ve hareket etmeyecekti. Dolayısıyla genellik bir toplumda paylaşılan algı, düşünce ve hareketlerdir. Durkheim bunu, fikirler genel olduğu için toplumsal değildir, toplumsal olduğu için geneldir şeklinde açıklar. Bağımsızlık ilkesi ise, toplumda yar alan bu algı, düşünce ve hareket tarzlarının bireylerin düşüncelerinden bağımsız olarak bireyi yönlendirmesine işaret etmektedir. Bireyin bireyselliğine rağmen bir var oluştur bu. Dolayısıyla Durkheim'in anlam karışıklığı devam etmektedir. Zira bireye rağmen bireyi yönlendiren inanç ve düşünceler bağımlılığa işaret etmektedir (Lukes, 1973, s.14).

Toplumsal alandaki bu genellik kolektif temsiller olarak ifade edilmektedir. Kolektif temsilleri anlayabilmek adına Durkheim'in kolektif bilinç (conscience collective) kavramına açıklık getirmek gerekmektedir. Kolektif bilinç düşüncesini Durkheim İş Bölümü kısmında ele alır. Kavram, toplumda herhangi bir topluluğa mensup olan bireylerin, ait oldukları topluluğun düşünce ve duygularını taşıyacağı anlamını içermektedir. Kolektif bilinç tüm toplumu kapsamaktadır ancak onu toplumdan ayırabilecek özelliklere sahiptir. Bireylerde bağımsız bir şekilde kolektif bilinç varlığını sürdürür. Bireylerin sonlu yaşamları ile kolektif bilinç sona ermez. Sonraki nesiller ile önceki nesiller arasında bir köprüdür. Kolektif bilinç kavramını Durkheim daha sonra

verdiği eserlerde giderek az kullanmıştır (Lukes, 1973, s.6). Kavramın yerini daha sonraki çalışmalarından kolektif temsil alacaktır.

Kolektif temsil kavramı Durkheim'ın 1987 yılındaki çalışmaları ile birlikte kullanılmaya başlar. İntihar isimli eserinde toplumsal hayatın temsillerden (représentations) müteşekkil olduğunu yazar. Durkheim kolektif temsillerin nasıl var olduğunu ve birbirleri ile olan münasebetini, sosyolojik bir araştırmanın nesnesi olarak Epinas'ın gösterdiğini ifade eder. Buradan hareketle Durkheim'ın kolektif temsil kavramını sistematik bir şekilde ele aldığı söylenilebilir (Lukes, 1973, s.6).

Bireylerin bilinçlerinden farklı bir anlama sahip olan kolektif temsil kavramı, kolektif bilinç kavramının halleridir (states). Bireylerin bilinçleri yaşadıkları toplumdan bağımsız değil, toplumun birer ürünüdür. Varlık olarak birey sosyal varlık kategorisindedir. Buradan hareketle, Durkheim'ın özne (açıklayan) ve nesne (açıklanan) anlayışında, öznenin sosyolojik olarak belirlenmesi söz konusudur. Bu özne sosyaldır. Bu sonuçla epistemolojik bilginin sosyal alana geçişi söz konusudur. Sosyal epistemoloji bu bağlamda, öznenin özne olarak kendisini incelemesini içermektedir. Durkheim'ın kolektif temsil kavramı da yine bazı muğlaklıklar içermektedir. Zira kavram ilk olarak düşünme, kavrama ve algılama anlamlarının yanı sıra düşünülen, kavranılan ve algılanılanları kapsamaktadır. İkinci olarak, temsillerin içeriğini ve durumunu belirleyen kolektif kaynaklardır. Dolayısıyla kavrama yönelik olarak temsillerin toplum tarafından oluşturulduğu ve toplumsal olanlar tarafından belirlendiği anlamı belirlemektedir (Lukes, 1973, s.7).

Durkheim'da normal kavramı toplumun genelinde görülen olgusal durumları ifade etmektedir patolojik kavramı ise toplumun genelinin dışında görülen olgular için kullanılır. Olguyu patolojik kılan şeylerle kurulan ilişkilerde açığa çıkar. Bir diğer deyişle, bir durumu normal ya da patolojik değerlendirebileceğimiz mutlak (in abstracto) tanımlamalar yapılamaz. Dolayısıyla herhangi bir kuruma, uygulamaya ya da ahlaki norma iyi ya da kötü tanımlamaları onlarda o iyilik ya da kötülük içkinmiş gibi atfedilemez (Durkheim, 2007, s. 137-138).

Teoriye ve pratiğe uygulanmak üzere Durkheim'ın iki kriteri vardır. Teorik kriter, olguların toplumsal alandaki genellik durumuna bakılarak verilen normal ve anormal hükümlerini kapsar. Toplumun genelinden sapan her durum patolojik olarak görülür ve bu durumlar da patolojik olayları (phenomena) oluşturur. Teorik kriterin sorunlu olduğu

nokta, bir toplumun geçirdiği değişimleri önceden hesaplayamamasındadır. Böyle toplumlara teorik kriter uygulanamaz. Durkheim, değişim sürecinde olup durumu stabil olmayan toplumlara teorik kriterin uygulanamayacağını bizzat kendisi söylemiştir (Lukes, 1973, s.7-8). Bir toplumdaki normal olguların tespit edilmesini Durkheim yaşlıların biyolojik durumları örneğine dayanarak açıklar. Buna göre bir toplumdaki olguların normallığı, o topluma benzeyen başka toplumların gelişim evreleri bu evrelerde aldıkları biçimler göz önüne alınarak belirlenir. Bir diğer deyişle, benzer toplumlar o topluma ait normallik tanımlamalarına referans olurlar (Durkheim, 2007, s.139).

Bundan farklı olarak pratik kriter tarihteki toplumlar ve günümüz toplumuna uygulanır. Toplumsal olaylar (phenomena) toplumsal tipler baz alınarak kolektif yaşama bağlanıyorsa normal olarak tanımlanır. Pratik kriterinin uygulanmasının sebebi modern sanayi toplumunda normal kabul edilen inorganik dayanışma, tasarım ve düzenleme, kurallar manzumesi ve sosyal adalet karşısında yer alan iktisadi anarşi, anomi, istismar ve intiharlar arasındaki sınırları belirlemektir (Lukes, 1973, s.11).

Durkheim'ın ortaya koymuş olduğu normal ve patolojik ayrımının zayıf yönü tüm toplumların kusursuz bir şekilde bütünleşmiş olarak bu normal ve patolojik kavramlarına sahip olduğunu varsaymasındandır. Bu sebeple kimi toplumlardaki çatışmalar ve bu çatışmalardan doğan gerilimler de kusursuz bir şekilde bütünleşmiş toplum tanımlamasına dahil edilmiş edilmiştir. Durkheim bu durumları, gelecek var edilecek olan ideal durumdan bir sapma olarak değerlendirmektedir. Ancak değerlendirmesindeki sapma, patolojik bir durumu ifade etmemektedir. İdeal halinden geri kalmış bir toplumu, henüz o hale gelememiş bir toplum olarak ele almaktadır (Lukes, 1973, s.11).

İşbölümü olgusunu var eden varlık insandır. İlk kez 1776'da meşhur iktisatçı Adam Smith kavramı kullanmış, ardından 1893'de Emile Durkheim işbölümü konusunda araştırmalar yapıp bilimsel eserler ortaya koymuştur. İşbölümü kavramı endüstri, tarım, siyaset, idare, bilim ve sanat gibi hayatın her alanında var olan bir kavramdır. İktisatçılar için kalkınmanın en önemli amili işbölümüdür ve işbölümünün olduğu toplumlar önemli faydalar edinecektir. İşbölümü bireylerin yetenekleri ile uyumlu olmayı beraberinde getirdiği için, bireylerin birbirleri ile iletişimi de saygı, sevgi ve sempati içinde olacaktır. Bireyler arasında birlik, beraberlik ve tesanüt sağlanmış olacaktır. Durkheim, Toplumsal İş Bölümü adlı çalışmasında tesanütü mekanik ve organik tesanüt olmak üzere ikiye ayırır. Mekanik tesanüt benzerler arasında, organik tesanüt ise işbölümüne dayalı olarak

ifade edilmektedir. Ona göre bir toplumdaki işbölümü ne kadar artarsa mekanik tesanüt de o derece azalır. Böyle bir durumda, o toplumda işbölümüne dayalı organik tesanüt olduğu söylenebilir (Kösemihal, 1971, s.58-65).

Durkheim, bir toplumda yer alan grupların özellikleriyle dini inanç ve pratikleri arasında bağ kuracak çalışmalar yapmıştır (Thompson, 2004, s.13). Bu konuda dikkatleri, Aydınlanma dönemi ve önceki dönemlere çeker ve şöyle bir açıklama getirir. Aydınlanma Dönemi olan 18. yüzyılda dine karşı oluşan olumsuz reaksiyonlar oluşmuştur. Dini inançların bir zan ve yanılsama olduğu ifade edilmiştir. Ancak Aydınlanma döneminden önce yüzyıllarca insanların dini inançları olmuştur ve bu inançlar hayatlarına hakim olmuştur. Dolayısıyla, dini inançları zan ve yanılsama olarak ele almak imkansızdır. Zira bir zan ve yanılsamaya tüm insanlığın yüzyıllar boyunca inanması muhaldir. Dolayısıyla dinin mutlak surette bir hakikati olmalıdır (Topçu, 2006, s.103). Bu anlamda Durkheim nazarında dini olmayan bir toplum var olamaz.

Durkheim din ile alakalı olarak bir diğer düşüncesi sivil din üzerinedir. Bu düşüncesi Dini Hayatın İlkel Biçimleri isimli eserinde teferruatlıca ele alınmaktadır. Kabile hayatının olduğu ilkel dönemlerdeki totem kavramı Durkheim açısından çok önemlidir. Dinin menşei kaynakları hakkında yapılacak araştırmalar için bir başlangıç noktasıdır. Dinin en ilkel halini ifade eden totem doğadaki bir hayvan ya da bitkinin simgesel bir ifadesidir. Totemlere klandaki bütün bireyler aynı şekilde büyük bir saygı duymakta ve onları kutsal kabul etmektedir. Totemler klanların tüm sosyal nizamını organize eden temeldeki bir unsurdur. Dolayısıyla totemlerin işlevi iki yönlüdür. Bireylerin hem inanç dünyasını tanzim eder hem de inançlarını. Durkheim bu durumu inanılan tanrıyla toplumun ayrı olmayıp, bir ve özdeş olması olarak açıklamıştır (Durkheim, 2005, s.208-212).

Toplum ve tanrının aynı anlama gelmesi klanların tanrı-toplum olduğunu göstermektedir. Bu noktada Durkheim'ın sivil din anlayışını kavramak önemlidir. Tanrı-toplum anlayışında klanın toplum olması onun sivil yönünü, tanrı olması ise onun din yönünü göstermektedir. Bu birbirinden ayrılmaz bir ve bütün yapı, gerek toplantı gibi toplumsal meselelerde gerekse ayin gibi dini meselelerde kendisini görünür kılmaktadır. Zira birlikte yapılan aktiviteler heyecan ve coşku kaynağıdır. Bundan dolayıdır ki, siyasi partiler ve çeşitli dini gruplar kimi dönemlerde toplanıp bir araya gelirler (Durkheim, 2005, s.257). Buradan modern toplumlara bakıldığında ise, Durkheim kolektif bilincin

milliyetçilik anlayışına evrilerek kendisini sürdürdüğünü söylemektedir. Modern toplumdaki milliyetçi duygular ve ulusa duyulan saygı ile bir kabilenin klana yönelik duyduğu saygı farksızdır (Cristi, 2001, s.35). Buradan çıkarılabilecek sonuç, sivil din kavramının toplumsallaşmayı sağlayan bir etken olduğudur. Sivil din, insanları birleştiren, onlara kolektif bir kimlik sağlayan bir unsurdur.

Ritüel ise sadece toplumsal alanla ilgili bir kavramdır. Toplumun kültürel ve toplumsal alanı içerisinde yer alırlar. Ritüel simgesel bir artefact yani bir üretilimdir. Ritüel sayesinde kültür nesilden nesle aktararak devam ettirilir. Nesillerce aktarılsa da kültürle birlikte onun bir parçası olarak değişir, dönüşür ve yeniden inşa edilir (Kane, 2008, s.194). Kültür bütün eylemlerin, uygulamaların, tutumların ve davranışların simgesel alanına işlemiş olarak kendisini gösterir. İnsani bir edim olan ritüel, simgesel etkileşimi de bünyesinde barındıran toplumsal eylemin özüdür (Rappaport, 1999, s.107). Dolayısıyla bir sosyal etkileşim türüdür (Geertz, 1957, s.52).

Buradan hareketle, ritüel bir toplumsallaşma aracıdır. İnsanları buluşturup bir araya getiren sebep eylemdir. Bu buluşturup bir araya getirme işini mecbur kılan ise ritüeldir. Ritüelin gerçekleşmesi için bir topluluk lazımdır. Zira topluluk ritüelin manasını açığa çıkarır. Bu mana o topluluktaki herkesi kuşatır. Bu açıdan ritüel topluluk içindekilerin birbirlerine kuvvetli bağlar ile bağlanmasını sağlar. Onlara belirli amaçlar kazandırır, belirli niyetlerle belirli eylemleri gerçekleştirmelerini sağlar. Durkheim'ın üzerinde önemle durduğu ritüel kavramı toplumsal bilinci ya da bir diğer deyişle kolektif bilinci meydana getirir. Bunların yanı sıra ritüel kurallar manzumesi olan normatif düzeni de barındırır. Dolayısıyla, toplumsal bir baskı unsurudur, ritüelin kendisini gerçekleştirmesini bu baskı ile de sağlar. Böylece ritüel insanların toplumsal ve simgesel etkileşim alanına hakimdir. Onların etik ve normatif dünyalarını simgeler. Topluluk üyelerinin kendisine itaatini isteyen ritüel kurumsallaşma meylindeydir. Kültürel yapının kendi dahili sürecinin odağında ritüel yer almaktadır. Kültürün içinde harmanlanan bütün ritüeller anlamları açıklar ve bu sayede gruplarda yer alan bireylere deneyimsel bir anlayış sunar ve her bireye nasıl davranması gerektiğinin rotasını çizer. Böylece bireyler arasındaki tesanütü sağlar. Ritüeller simgesel düzeneklerin devamlılığını dramalar, mitler vb şekillerde nesillerden nesillere aktarırlar. Bir diğer deyişle, gruplara içinde yer aldıkları dünyayı ve o dünyadaki yerlerini gösteren kolektif anlatılardır (Kane, 2008, s.204).

Son olarak Durkheim'in normal ve patolojik ayırımına yer verilecektir. Durkheim epistemolojisinde bu iki kavram bilginin geçerliliğini test etmektedir. Bu iki kavramın ayırımına dayanarak varılacak yargılar bilimsel bilgiye mesnet teşkil etmektedir. Bu iki kavramla toplumsal olaylardan sağlıklı ve hastalıklı olarak ifade edilen toplumsal olgulara ulaşılabilecek ve bu toplumsal olguların kendilerine has ayırt edici objektif ilkelerine ulaşılmaya çalışılacaktır. La Capra, Durkheim'in normal ve patolojik ayırımının geçerlilik problemlerinde eleştirel bir araç olarak katkı sağladığını düşünmektedir (LaCapra, 2001, s.253).

Toplumsal bütünleşmeye çok önem veren Durkheim ile ilgili özet olarak; Durkheim toplumu biyolojik bir organizmaya benzetir. O'na göre toplum her şeyi ile bir bütündür. Durkheim "Toplumsal İş Bölümü" "İntihar" "Dinsel Hayatın İlkeli Biçimleri" gibi önemli eserlerinde toplumsal bütünleşme ve toplumsal uzlaşma konuları üzerinde özellikle durmuştur. Durkheim'a göre toplumsal bütünleşmenin gerçekleşmesi için toplumsal bir olguya ihtiyaç vardır. Bu toplumsal olgu da "din"dır. Dini hayat ve yaşantının toplumu bütünleştirdiğini söyleyen Durkheim, dini yaşantının toplumdan çekilmesi ile toplumda bir "anomi" meydana geleceğini vurgular. Bu bakımdan modern toplumlar örnek verilebilir. Buradaki önemli husus, Durkheim din ile ilgili olarak metafiziksel yorumlar yapmaktan kaçınarak din olgusunun toplum üzerindeki etkisini bilimsel anlamda inceleyerek analiz etmiştir.

3.2.2. Georg Simmel'in Toplumsallaşma Kuramı

Georg Simmel Yahudi asıllı bir anne ve babanın yedinci çocuğu olarak 1 Mart 1858 yılında Berlin'de dünyaya gelmiş ve 28 Eylül 1918'de Strasbourg'da ölmüştür (Freyer, 2012, s.295).

Simmel, akademik çalışmalarında başarılı olmasına rağmen, 1881 yılında "*Müziğin Başlangıçları Üzerine Psikolojik-Antropolojik İncelemeler*" başlıklı doktora tez çalışmasında başarısız oldu. Bu tez çalışmasında Simmel, "Darwin'in evrim kuramının temel görüşleriyle halklar psikolojisinin teoremlerini bağdaştırmaya" çalışmaktadır. Fakat çalışmada çok fazla yazım hataları ve biçimsel bozukluklar mevcuttu. Aynı zamanda tezin argümantasyon ve yöntemsel açıdan eksikleri vardı. Bu bakımdan Simmel'in doktora tezi reddedildi. Jürisinde bulunan profesör üyeler,

Simmel'e, 1880'de Petersburglu Julius Gillis tarafından açılan ödüllü bir yarışma için önerilmiş olan "*Kant'ın Fiziksel Monadolojisine Göre Maddenin Özü*" konusunu fırsat bilerek tezini bu konuda yazmasını tavsiye ettiler (Jung, 2001, s.15). Buna karşın, Simmel, "*The Nature of Matter According to Kant's Monadology*" ("*Kant'ın Fiziksel Monadolojisine Göre Gerçeğin Doğası*") adlı tezi ile doktorasına devam etti ve 1881'de doktora derecesini aldı. Simmel, 1885'den 1900'e kadar *privatdozent* olmasına rağmen, 1914'e kadar üniversitede ders verdi. *Privatdozent* olarak dersler veren Simmel, geçimi öğrenci harçları ile temin etmiştir. Simmel, marjinal olmasına rağmen, derslerini çok güzel anlatması ve çok sayıda öğrenciyi hayran bırakması nedeniyle bulunduğu konumda durumu iyiydi (Frsiby, 1992, s.17). Simmel'in entelektüel tarzı, Berlin'in kalburüstü üyelerinin bile dikkatini çekmiş ve Simmel Berlin'de ün kazanmıştı. (Ritzer, 2014, s.38).

Sosyal bilimlerin birçok alanında eser veren Simmel bilhassa "felsefe, etik, sosyoloji ve kültürel eleştiri" alanında başarılı yapıtlara imza atmıştır. Simmel'in başlıca eserleri şunlardır: Tarih Felsefesinin Problemleri (Die Probleme der Geschichtsphilosophie), Ahlak Bilimine Giriş (Einleitung in die Moralwissenschaft), Para Felsefesi (Philosophie des Geldes), Sosyoloji: Toplumlaşma Biçimleri Üzerine Soruşturmalar (Soziologie), Sosyolojinin Temel Problemleri (Grundfragen der Soziologie), Yaşam Görüşü (Lebensanschauung)' dır (Coser, 2010, s.185).

Sosyoloji bilim dalının tam olarak bilinmediği bir dönemde yaşayan Simmel, sosyoloji alanındaki çalışmalarında sınır çizmeden en derin toplumsal katmanlara kadar inebiliyordu. Simmel, bu açıdan "dar metodolojik bir sistem arayışıyla kendini sınırlandırmaksızın sosyolojinin yeni düşünce biçimlerinin yaratılmasına katkıda bulunacağını" düşünüyordu. Simmel diğer "bilimlerin", bilhassa "felsefe, kültür, sanat ve psikolojinin", bireylerin sosyal yaşama katıldıkları "toplumsallaşmanın oyuncağı" olarak "toplumsallaşabilirlik" in analiz edilmesinde ve incelenip yorumlanmasında önemli katkılar sunacağını düşünmekte idi. Fakat insan salt bir "bilgi" değil "deneyim" nesnesidir. Bu sebeple sosyoloji bilimi salt toplumun kendisi ile ilgilenmek yerine birey ile ilgili araştırmalar yapmalıdır (Çiğdem, 1997, s.106-107).

Simmel, Kant'tan alınan düzenleyici bir ilke olarak etkileşim (*Wechselwirkung*) aracılığıyla birey ve toplumun uzlaştırılmasına yönelik çalışmalarda bulunmuştur. Simmel literatüründe önemli bir yer kaplayan etkileşim, bireyler arasındaki örgütlenmeyi ve toplumsal birlikteliği sağlayan önemli bir kaynaktır. Aslında Simmel literatürü ancak

“formalistik” terimlerle açıklanabilir. Fertlerin kendi iç iletişimleri ve toplumsal birliktelikleri “ilişkisel, toplumsallaşma ve toplumsal formlar” şeklinde tabir eder (Çiğdem, 1997, s.106-107).

Simmel’in çıkış noktası, “her şeyin birbiriyle etkileşim içinde olduğu, düzenleyici bir dünya ilkesi”dir: Bu ilkenin mantığında “dünya üzerindeki her nokta ile diğer bütün kuvvetler arasında, durmaksızın devinen ilişkiler söz konusudur.” Bu ilke hem sosyologlara yol göstericidir hem de modernitenin en önemli özelliklerinden biridir. Bunun nedeni ise “toplumsal ruhun, kendi fragmanları arasındaki etkileşimler toplamı içinde dağılması, modern zihinsel hayatın doğrultusunu izlemesidir.” Bu bakımdan sosyoloji bilim dalı ilk olarak önem arz ettiği için “toplumsal etkileşim” konusuna odaklanması “toplumsallaşma biçimlerini” ve “toplumun fenomenolojik yapısı”nı incelemelidir (Frisby, 2004, s.18-19). Swingewood’a göre “Simmel’in formüle ettiği biçimiyle, sosyolojinin görevi, toplumlaşmanın *saf formlarını* saptamak ve gerek tarihsel fenomenlerin biricikliğiyle gerekse tek biçimlilikle uğraşmaktır” (Swingewood, 1998, s.169-171).

Toplumlaşma (*Vergesellschaftung*), Simmel’in formel sosyolojisinde yer alan önemli bir kavramdır. “Toplumlaşma, bireyleri birbirlerine ve topluma bağlayan süreci oluşturur. Toplumlaşma, bireylerin birlikte bir arada büyüdükleri formdur ve onların ilgilerinin içinde (farklı yollarla sayısız şekilde) fark edilir ve bireyler, böyle birlikleri oluşturduklarının farkındadırlar” (Simmel, 1971, s.24). Simmel literatüründe en önemli kavramlardan biri de “çatışma perspektifidir.” Çatışma perspektifi ile kast edilen “karmaşık birliklerin arasındaki ortaklık”tır. “Toplumun ve bireyin ortak doğası iması, onun diyalektik yaklaşımını ve sosyal, kültürel formların açık belirtilerini akla getirir. Sosyal yaşamın birçok somut örneğinde, keza bağlayıcı bir ilke olarak toplumlaşma fonksiyonları ve özellikle gruplar, göreceli olarak sınırlandırıldığında gizli cemiyet biçimine dönüşür” (Simmel, 1964, s.345–376). “Simmel’in yazılarında toplumlaşma, izolasyonu dengeler ve bireyselleşme gizli bir biçimde sonuçlanır. Sonuç olarak da toplumlaşma, bireylerin, çıkarlarını karşılayan birimler halinde bir arada geliştikleri formdur” (Simmel’den aktaran, Swingewood, 1998, s.168).

Hem organizmacı okulu hem de idealist okulu kabul etmeyen Simmel, toplumu Comte ve Spencer gibi bir organizma olarak da tanımlamamıştır. Simmel toplumu bireyler arasında durmaksızın var olan bir etkileşimden ileri gelen bir karmaşık bir ağ

olarak tanımlar. O'na göre toplum “yalnızca, etkileşim yoluyla bağlanmış bir takım bireylerin adıdır.” İkinden fazla kişilerin bir araya gelmesiyle oluşan aile, kabile, şehir, devlet gibi topluluklar bireyden farklı ve bireye yabancı güçler gibi düşünülse bile bu durum “etkileşimin kristalleşmesidirler.” Bu sebeple toplumsal meseleleri analiz eden toplum bilimciler için en önemli çalışma konusu toplumsal etkileşimdir (Coser, 2010, s.168).

Simmel, toplumda meydana gelen süreçlerin temel olarak psikolojik süreçler olduğundan söz eder. Toplumun var olabilmesi için öncelikli olarak bireylerin birbirleri ile iletişim sonucu meydana gelen bilinçtir. Simmel'e göre (1971, s.25) “elle dokunularak hissedilebilecek tek var olan şey, gerçekten sadece insanlardır ve onların konumları ve etkinlikleridir. Bundan dolayı görev sadece onları anlayabilmektir buna karşın, (ideal bir sentez aracılığıyla meydana çıkan ve asla kavranamayan) toplumun özü, gerçekliğin araştırılmasına yönlendirilmiş düşünce nesnesini oluşturmamalıdır.”

Simmel'in literatüründe “toplumlaşma” olarak tanımlanan durum, insan zihninde var olan bir durumdur. “Toplum bilginin bir uyumu, her bir bireyin ortak bilgiler kümesinin bir parçası olduğu gerçeğinin ürünüdür.” Simmel bu durum ile ilgili olarak üç madde sıralamaktadır (Simmel'den aktaran Waters, 2008, s.42). Bunlar:

- “Diğer insanların psikolojik halleri hakkında sahip olduğumuz bilgi kaçınılmaz olarak eksiktir. Bundan dolayı, soyutlanan yaygın bir grup karaktere göre diğerleri hakkında düşünmeye zorlanırsınız. Örneğin, bütün öğretmenler ve bütün bürokratların, belirli bir durumda benzer/aynı olduklarını varsaymalıyız. Bunun yanında bütün bireylerin tipik durumlarda birbirleriyle ilişkili olduklarını da varsaymalıyız. Bu nedenle her birey toplumu tek biçimli olarak tasarlar.”
- “Birey başkalarını sadece tipik olarak düşünmez benzer şekilde diğerleri tarafından da kendisine aynı şekilde davranılır. Belirli koşullarda bu tür algılar, bireylerin önde gelen pozisyon/konumlarından ayrı olarak nesneye, tüketicilere ve anonim üreticilere indirgendiği parasallaştırılan kapitalist kültürün saf nesnelliğin düzlemine ulaşır.”
- “Bireysel yetenekler ve toplumda işgal edilen yer arasında bir uyum vardır. Bundan dolayı, toplumsal eşitsizlik, bireysel farklılıkların doğal yansımasıdır.” (Simmel'den aktaran Waters, 2008, s.42).

Şayet toplum, her bireyin tek tek zihinlerinde “içeriliyorsa”, “dışsal, nesnel bir birlik” olamaz, ancak sadece toplumun bir araya gelmesini sağlayan birden fazla parçanın toplamı olabilir. Bu parçalar ise bireylerin eylemidir. Bu eylemler iki ögeden oluşmaktadır. Bunlar: “bir ilgi, bir amaç ya da bir güdü”; ve “bireyler arasında etkileşim tarzı, formu ya da toplumsal gerçekliğin özüne ulaşma biçimi”dir. Hayatı devam ettirme güdüler – beslenme, barınma, üreme – bireylerin etkileşim içerisinde dönüşümü sağlanmadığı müddetçe bu güdüler toplumsal değildir (Waters, 2008, s.42).

Toplumun bireyler üzerinde baskısı olan bir gerçeklik olduğuna dair “pozitivist argümanı” kabul etmeyen Simmel, toplumu bireyler arasında meydana gelen etkileşim ve kompleks bir bağdan meydana geldiğini ifade etmektedir. Simmel’e göre toplum etkileşim yolu ile bireylerin birbirine bağlanmasından oluşurken, aile, okul, çeşitli kurum ve kuruluşlar bu etkileşim içerisinde toplumsal içeriğin normlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu bakımdan toplumbilimin nesnesi toplumsallaşmadır (Swingewood, 1998, s.164-165).

Simmel, Comte ve Spencer gibi “özel toplum” kavramını kabul etmemiş, toplumun karmaşık bir yapı olduğunu, çeşitli unsurların sürekli olarak devam eden bir etkileşimden meydana geldiği fikrini benimsemiştir. Simmel, toplumu, dışsal bir gerçeklik olarak bireyin eylemlerinden bağımsız olarak ifade edilen toplumu “şeyleştiren” toplumbilimciler ile aynı görüş paylaşmamaktadır. “Form kavramı, Simmel’in, aktif insan özne görüşüne bağlı kalmakla birlikte, kurumları ve toplumsal süreçleri nesnel biçimde analiz etmesini sağlıyordu. Toplumlaşma, gelişmeden, dolayısıyla etkileşimden yoksun olan yalıtılmış bireyleri kapsamıyordu. Formlar olmadan toplum yoktu; gerçeklik ampirik dolaylılığı itibarıyla yapısız olmasına rağmen, formlar gerçekliğin kendisinde içkindi.” Toplumsal karmaşıklık gerçekliği, Simmel’in “büyük formlar” argümanı ile açıklığa kavuşmaktadır (Swingewood, 1998, s.167).

Toplumsallaşma bireylerin bir araya gelerek eylemlerde bulunması sonucu oluşur. Toplumsallaşma sürecinde insanları bir arada olmasını sağlayan “formlar” gündelik hayatın içinde mevcuttur. Bireylerin toplumsal ayrı bir gerçekliğinin var olmaması gibi bu “formların” da toplumsal içerikten farklı bir gerçekliği bulunmamaktadır. Bireyler, hem toplumu hem de formları meydana getirir. Bu her iki faktör de dışsaldır. Birey ve toplum arasındaki ilişki “hem onun içinde hem dışında, hem toplumsal bağ hem kendisi için bir şey olarak, özerk bir merkezde, hem toplumun hem hayatın ürünü” olduğu için

düalist bir karakter taşımaktadır. Toplumsallaşma vasıtası ile insan, özne olarak mevcudiyetini devam ettirir fakat toplumsal formlar insanların bağımsızlığı az veya çok kısıtlar. “Simmel’in toplum anlayışı, insanın varoluşunun düalizmleri etrafında kurulmuş olan bir anlayıştır: Toplumlaşma çatışmayı ve uyumu, çekmeyi ve itmeyi, nefreti ve aşkı, bağımsızlığı ve bağımlılığı getirmektedir. Açıkçası bu, Tarde’in nominalizminden farklı bir sosyolojik yaklaşımdır: Toplum, atomistik-temelde kavranmamış, insan eyleminin hem bireyselliğini hem düzenliliğini gerçekleştiren formlarla yapılanmıştır” (Swingewood, 1998, s.169-171).

Simmel toplumun “sayısız ufak sentezler”den meydana geldiğini belirtmektedir. Bu sentezleri ise şu şekilde anlatmaktadır: “İnsanlar birbirlerine bakarlar. Birbirlerini kıskanırlar; aralarında mektuplaşırlar veya birlikte yemek yerler; bütün elle tutulur çıkarlarına rağmen birbirlerinden hoşlanırlar veya hoşlanmazlar; özgecil (*altruistic*) hareketler onları birbirlerine bağlar; bir adam bir başkasına bir sokağı sorar ve insanlar birbirleri için giyinir ve süslenirler. İnsanlar arasında, geçici veya kalıcı, bilinçli veya bilinçsiz, önemsiz ya da ciddi sonuçları olan bütün bu hareketler, insanları durmaksızın birbirlerine bağlar. İşte burada, toplumun atomları arasında etkileşim vardır. Bunlar, çok çarpıcı ama çok da gizemli olan toplum hayatının bütün katılığı, esnekliği, bütün renkleri ve tutarlılığının nedenidir” (Simmel’den aktaran Wallace, Wolf, 2004, s.217). Simmel’e ait bu sözler toplumun bütünsel sistemlerinin analiz edilmesi ile ilgili çalışmalar yürüten toplumbilimcilerin aksine, toplum içinde bireysel eylemleri analiz eden toplumbilimciler için yol göstericidir. Bu durum insanların eylemlerinin enteresan olmasından değil, bireysel anlamda “toplumun atomları” arasında, toplumun her safhasında ses getirecek olan önem arz eden kararlar alındığı içindir. Bu kararlar, Simmel’in ifade ettiği gibi tecrübelerimizde karşı karşıya geldiğimiz toplumsal gerçekliği bir bütün olarak algılamamıza yardım eder (Wallace, Wolf, 2004, s.218).

Simmel’e göre bir toplumun var olabilmesi için “insanlar arasındaki etkileşim”in var olması gerekir. Simmel toplum kavramını “herhangi bir toplumsal organizasyon kalıbını” açıklarken kullanır. Zira O’na göre toplum durmaksızın devam eden bir etkileşimden meydana gelir. “Daha özelde, toplumdan söz ettiğimizde, devlet ve aile, lonca ve kilise, sosyal sınıflar ve ortak çıkarlara dayalı örgütlenmeler gibi sabitlik kazanmış tanımlanabilir, sürekli yapılar gibi etkileşimler aklımıza gelir.” Toplum kavramını bu şekilde tanımlamasının nedeni “toplumsal organizasyon kalıplarının”

etkileşim ile oluştuklarını iddia etmesidir. Bu bakımdan etkileşim konusu, analiz edilmesi gereken önemli bir çalışma alanıdır. Toplumbilim Simmel'in ifadesi ile , “insanların, tüm doğaları ve tüm görünüşleriyle, diğer insanlarla etkileşim içinde yaşadıkları koşullar tarafından belirlendikleri kabulü” ile varlığını devam ettirmektedir. Dolayısıyla toplumbilim akademik bir alan olarak düşünüldüğünde “insanların başına gelenleri ve onların hangi kurallara göre davrandıklarını sorgulamaktır. Ancak bireylerin bireysel varlıklarının bütünlüğü içinde, kendilerini daha iyi anlayabildikleri sürece değil, aksine gruplar oluşturdıkları ve kendi grupsal varoluşları etkileşim sayesinde belirlendiği sürece toplumbilim var olur.” Simmel bu tanım ile beraber toplumbilim alanına çok net bir araştırma alanı belirler, bu da “temel toplumsal etkileşim biçimleri”dir (Turner vd., 2010, s.286-287).

“Toplumsal yapı”, “toplumsal sistem”, ve “toplumsal kurum” gibi kavramlar, Simmel'in literatüründe ikincil plandadır. Simmel ilk eserlerinden beri “toplumu şekleştirmekten” ve “tözselleştirmekten” kesinlikle uzak durmuş, “toplumun, tıpkı insanlar gibi, kendi içine kapalı, mutlak bir kendilik olmadığını” söylemiştir. “Fragmanların gerçek etkileşimiyle kıyaslandığında toplum yalnızca ikincildir, bir sonuçtur.” (Frisby, 2004, s.18-19).

Simmel “bürokrasi, kurum ve toplum” gibi daha geniş yapısal kavramlara karşıt olarak bireyin tecrübelerinin sürekli olarak değişen gündelik dünyasına ağırlık verir. Simmel toplumlaşmayı vurgulamak için “toplum” gibi kavramların şekleştirilmesinden şiddetle kaçınmıştır (Stauth ve Turner, 2005, s.293).

Simmel literatüründe toplumu anlatmaktan ziyade, “toplumsallığın gizini” anlamaya çalışmakta idi. Simmel'in sosyolojisi “büyük bir ahenk bilincine dayanan mimari tasarımlarla değil inşa sanatının kendisiyle ilgiliydi” (Bauman, 2003, s.240).

Simmel'e göre, toplumlaşma, “bir yürüyüş maksadıyla geçici olarak bir araya gelmekten bir aile kurmaya, bir sonraki duyuruya kadar muhafaza edilen ilişkilerden bir devletin mensubu olmaya, otel müşterilerinin oluşturduğu geçici topluluklardan bir ortaçağ loncasının samimi bağlarına kadar her yerde görülen, bireylerin bir arada birlik oluşturdıkları ve içerisinde çıkarlarını gerçekleştirdikleri (sayısız farklı yollardan gerçekleştirilen) biçimdir. Ve bireyler bu tür birlikleri şehvani- ya da idealistçe, geçici ya da kalıcı, bilinçli ya da bilinçsiz, nesnel ya da teleolojik - çıkarları üzerinde oluştururlar” (Simmel, 2009, s.48).

“Toplumsallaşma biçimleri belli yerlerde, belli zamanlarda ortaya çıkmaları açısından ve belli gruplardaki tarihsel gelişimleri açısından da incelebilirler ve bu inceleme ilkiyle eşit ölçüde geçerlidir. Bu ikinci durumda, bu biçimlerin belirlenmesi, deyim yerindeyse, tarihe hizmet ederken, ilk durumda zaman aşırı tek biçimlilikler çıkarsanması için malzeme sağlayacaktır. Mesela rekabet konusunda, birçok alandan - siyaset bilimi, iktisat, din tarihi, sanat tarihi vs. - bir şeyler öğreniriz. Bireyler arasındaki bir ilişki biçimi olarak rekabetin ne olduğunu; hangi koşullarda ortaya çıkıp geliştiğini, nesnesinin kendine özgü karakterinin onu nasıl değiştirdiğini bireyler arasındaki rekabetin gruplar arasındakinden farkının ne olduğunu belirlememiz gerekir. Bu biçim her tür içeriği taşıyabilir. Ama bu içeriğin büyük bir çeşitlilik göstermesine rağmen, biçim kendi kimliğini muhafaza eder ve kendine ait yasalarla yönetilen diğer alanlardan veya gerçekliğin bütününden soyutlanması meşru olan bir alana ait olduğunu kanıtlar” (Simmel, 2009, s.52).

“Birkaç bireyin etkileşime girdiği yerde toplum vardır. Bu etkileşim daima belli saiklerle ya da belli amaçlar gözetilerek gerçekleşir. Erotik, dini ya da sadece yakınlık kurmaya yönelik saikler ve savunma, saldırı, oyun, kazanç, yardım ya da eğitim amaçları - bunlar ve daha sayısız etken insanın başka insanlarla yaşamasına, onlar için, onlarla birlikte, onlara karşı hareket etmesine böylece kendi durumuyla onlarınki arasında bir rabıta kurmasına neden olur. Kısaca onları etkiler ve onlardan etkilenir. İnsanlar arasındaki bu etkileşimlerin önemi, bu yönlendirici saik ve amaçları içinde barındıran bireylerin onlar sayesinde bir birlik, yani bir toplum oluşturmaktan gelir” (Simmel, 2009, s.47).

Simmel’den iletişime bağlayacak olursak, iletişim olgusu toplumsallaştırma açısından önem arz etmektedir. Zira iletişim olmadan toplum da olmaz. Toplumsallaştırmada, verilen mesaj yolu ile karşı tarafın eğitilmesi amaçlanmaktadır. Yani verilen mesajla-iletişim-yoluyla bireyin toplumla bütünleşmesi, toplumun bir parçası olması hedeflenir. Bireyler, iletişim vasıtasıyla sosyalleşir ve toplumsallaşır. Toplumsallaşma sürecinde ve olgusunda en önemli araç iletişimidir (Aziz, 2016, s.57).

İnsanlar iletişim ve etkileşim yolu ile toplumsal, ekonomik siyasal değerleri öğrenip benimserler. Bireyin yaşamış olduğu bu sürece toplumsallaşma denir ve bu Simmel’in deyişi ile etkileşim yolu ile gerçekleşir (Bektaş, 2013, s.69)

Tezimiz ile ilgili olarak Simmel'in akademik çalışmalarından ilgili yerleri alıp, inceleyip damıtarak konuya açıklık getirmeye çalıştık. Dolayısıyla toplumsallaşmanın olabilmesi için iletişim ve etkileşime ihtiyaç vardır. Bireyler ancak bir araya gelip birbirleri ile bir paylaşım söz konusu olduğunda grup, cemaat, aile toplumsal kurumlar ortaya çıkar. Bu kurumların devam etmesi için bireyler arasında bir etkileşim ve iletişimin olmasına mutlak surette ihtiyaç vardır.

3.2.3. Max Weber'in Toplumsallaşma Kuramı

Max Weber 21.04.1864 yılında, Thuringa'nın Erfurt şehrinde yedi çocuklu bir ailenin en büyüğü olarak dünyaya gelmiştir. Weber'in ailesi Katolik zulüm nedeniyle mülteci olmuş fakat daha sonra başarılı ve zengin girişimci haline gelerek ülkenin ileri gelenlerinden olmuştur (Turner vd., 2010, s.193). Kültürlü bir burjuva ailesinde büyüyen Weber'in babası tipik bir Alman burjuva siyasetçisiydi. Weber'in ailesi burjuva olması nedeniyle Weber, geniş bir arkadaş çevresine katıldı. Sadece önemli siyaset adamları değil aynı zamanda önemli akademik kimliğe sahip şahsiyetlerden de arkadaş çevreleri edindi. Bu bakımdan Weber erken bir yaşta, tarihçi Treitschke, Sybel, Dilthey ve Mommsen ile tanışmıştır (Weber, 1975, s.39).

Weber, entelektüel bir ortamda büyümüş ve bu ortam Weber'in sürekli olarak, zamanın önde gelen siyasetçileri ve düşünürleriyle karşılaşmasına, onların tartışmalarını izlemesi ve ülkeyi yakından ilgilendiren sorunların erkenden farkına varmasına katkı sağlamıştır (Turner vd., 2010, s.194).

Weber üniversitede eğitim hayatına 1882 senesinde Heildeberg Üniversitesi'nde Hukuk Fakültesi'ne kayıt yaptırarak başlamıştır. Hukuk formasyonunun yanı sıra "Ekonomi, Orta Çağ Tarihi ve Teoloji" eğitimi de almıştır. 1884 senesinde Berlin Üniversitesinde dersler vermeye başlamıştır. 1894 yılında Freiburg Üniversitesine profesör olarak atanmıştır. Yaşadığı ruhsal sıkıntılardan dolayı 1903'te profesörlük görevinden istifa etmiştir. Weber sağlık sorunları için gerekli tedavileri olduktan sonra Viyana Üniversitesi'nde ardından Münih Üniversitesi'nde (1919) akademik toplantılara ve derslere katılmıştır. Weber son konferanslarını öğrencilerinin rica etmesi üzerine vermiş ve bunlar "Genel İktisat Tarihi" adı altında yayımlanmıştır. İleri derece zatürre olan Weber, Haziran 1920 yılında vefat etmiştir (Parla, 1996, s.53). Weber'in ölümü

sonrasında, eşi tarafından eserlerinin büyük bölümü yayına hazırlanmış ve yayımlanmıştır (Turner, 2014, s.66).

Max Weber'in en önemli eserleri şöyledir: “Genel Ekonomi Tarihi, Kapitalizmin Ruhu ve Protestan Ahlakı, Sosyal Bilimler Metodolojisi, Eski Yahudilik, Hindistan Dinleri: Budizm ve Hinduizmin Sosyolojisi, Müziğin Rasyonel ve Sosyal Temelleri, Ekonomi ve Toplum, Yorumlayıcı Sosyolojinin Bir Taslağı, Ekonomik ve Sosyal Organizasyon Kuramı, Toplum ve Ekonomideki Yasalar Üzerine, Kent, Din Sosyolojisi” (Kızılcılık, 1992, s.140).

Gerçekte hukukçu olan Weber, toplumu ve toplumsal meseleleri anlamak ve anlatmak için öncelikli olarak toplumsal münasebet kavramını açıklamaya çalışmıştır.

Weber (2007, s.49)'e göre toplumsal münasebet kavramı “ tarafların bir mana etrafında (karşılıklı vaziyet olarak) birbirlerine göre uyarlanmış ve o manaya yönelmiş davranışlar sergilemesidir.”

Weber'e göre toplumsal münasebet kavramı karşılıklı olarak etkileşimde bulunan bireyler arasında çok az da olsa bir ilişkin var olduğunu göstermektedir. Bu ilişki biçiminin kapsamı farklı şeylerden meydana gelebilir. Örneğin, sevmek, nefret etmek, arkadaş edinmek, alışveriş yapmak gibi insanların hayatının içinde olan şeyler bu ilişki biçiminin kapsamı içindedir. Bu kavramlar bireyler arasında var olan ilişkinin “ çatışma ya da dayanışma”ya dair herhangi bir durum bildirmemektedir. Toplumsal münasebet kavramı, toplumsal kurum ve kuruluşlarda meydana gelse bile yine de Weber'in tanımına uygun olarak “kimseler arasında karşılıklı, belli bir anlama sahip olan birbirine göre uyarlanmış davranışların sergilenmesi olasılığıdır.” Weber'in bu konuyu sürekli vurgulamasının nedeni kavramın nesneleştirilmesinin önüne geçmektir. Örneğin, resmi bir kuruluşun yapısında var olan bir toplumsal davranış biçimini değiştirmek veya ortadan kaldırmak, o kuruluşun sosyolojik olarak varlığını yitirmesine neden olabilir (Weber, 2007, s.49-50).

Toplumsal münasebet, bazı koşullarda geçici bir nitelik arz ederken, bazı koşullarda ise süreklilik arz edebilir. Toplumsal münasebetin süreklilik durumu gerçek anlamda kalıcılığı ifade eder ve bu kalıcılıktan kast edilen ise eylem ve davranışların devamlı olarak tekrarlanma ihtimaline uygun bir şekilde düzenlenmesini gerektirir (Weber, 1995, s.50).

Eğer toplumsal münasebet durağan bir anlama sahipse, böyle bir durum, ilişki içinde olan bireylerin birbirlerinin karşılıklı olarak uyması beklenen ve davranış ve eylemlerin karşı tarafa göre düzenlendiği “özdeyişler” şeklinde ifade edilebilir. Örneğin bir evlilikten beklenen anlamın tümüyle rasyonel olma ihtimali bir ticari alışverişe göre daha düşüktür (Weber, 1995, s.51).

Toplumsal münasebet konusu ile ilgili olarak açıklanması gereken, toplumsal münasebetin karşılıklı olarak yapılmış bir sözleşmeye dayalı olabilme ihtimalidir. Bu sözleşme karşılıklı olarak üzerinde mutabık olunmuş sözleri içerir. Böyle bir sözleşmede tarafların karşılıklı olarak birbirlerine güvenmesi ve bu doğrultuda hareket etmesi önemlidir. Sözleşmeyi yapan taraflar karşılıklı beklentiye göre davranış ortaya koyarlar (Weber, 1995, s.51).

Weber’in ele aldığı konulardan biri de rasyonelleşmedir. Weber, rasyonelleşme kavramını toplumun modernleşmesi olarak açıklamaktadır. Weber literatüründe “modernite” kavramı ile “toplumsal rasyonelleşme kavramları” aynı anlamlara gelmektedir. Habermas rasyonelleşme kuramını açıklarken toplumsal rasyonelleşmenin, rasyonelleşme kuramın ana maddesi olduğunu vurgular. Diğer rasyonelleşme formlarının ise toplumsal rasyonelleşmeyi incelemede yardımcı unsurlar olarak görür (Habermas, 2001, s.186).

“Fakat burada ayırımına varılması gereken nokta, bu değersel rasyonelleştirme ile bilimsel rasyonelleştirme arasındaki farkı anlayabilmektir. Çünkü bu iki tür arasında öncüllerine bağlı olarak bir karşıtlık durumu söz konusudur. Değersel ya da ideolojik, dinsel platformda rasyonelleştirme, dünyayı tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilmiş olgular yığını olarak görmemekte, ona olgular-üstü ve olgular-dışı bazı ilk nedenler ile kutsal inanışlara yahut da bireylerin bizzat kendi istek ve idealleri doğrultusunda bir anlam yüklemektedir. Bu yönüyle dünya, kendisi gibi değil, bizlerin istek, arzu ve idealleri doğrultusunda yorumlanmış bir *kosmos*, bir büyü dünyası şeklinde görünür” (Özlem, 2017, s.79).

Weber literatüründe, “insanın doğal fenomenlere ilgisinin ortak bir temeli vardır, yani denetleme. Soyut genel kavramlar açısından formül haline getirilebilen yönleriyle bu mümkündür; bilimin teknolojiye uygulanmasında doğa güçleri, insanın amaçlarına hizmet etmeye tabidir. Dolayısıyla bunların genel yönlerine ilgi duyulur ve bu her zaman, her yerde, ortak amaç olabilen tek tip ilgidir. Bu denetleme ilgisinin dışında, bilim nesnesi

olarak doğal fenomenler insani değerler açısından farksızdır. Ama doğal fenomenlerle toplumsal örnek arasındaki fark tam da burada yatar. İnsanlar, eylemleri ve kültürel başarıları, bir ölçüde değer tutumu takınmamız gereken değerlerin cisimleşmiş halidir. Dolayısıyla bunların değerlerle ilişkisi ilginç doğrudan belirler, ya bilim insanı bu değerleri paylaşır ya da bu değerler, bilim insanının değerleriyle uyularak ya da çatışarak onun için önemli hale gelir. Toplumsal bilimlerin ampirik malzemesinin ayıklayıcı örgütlenmesi ilkesini oluşturan bu değer ilişkisidir” (Parsons, 2015, s.661).

“Weber’in temel teoremlerinden biri değer sistemlerinin çeşitliliğidir; mümkün olan farklı sistemlerin çoğulluğu vardır. Şöyle ki malzemenin ayıklanmasını bu sistemlerle ilişkinin belirlenmesi gibi, aynı somut malzemeler tek bir tarihsel bireye değil, bu anlamda bunu inceleyerek olabildiğince çok bakış açısına neden olacaktır. Genel kavramlar tarihsel bireyin analiz ve başkalarıyla karşılaştırma sürecinde oluşur. Öyleyse sürecin son derece tek tip bir genel kavramlar sistemi yaratmayacağı, değere bakış açıları ya da bilgi için önemli başka bakış açıları kadar çok sayıda sistem yaratacağı sonucu çıkar. Toplumsal bilimlerde geçerli tek bir evrensel genel teori sistemi olamaz. Weber’in ideal tip öğretisi için çok önemli olan toplumsal bilim kavramlarının doğasının *kurgusal olduğu* görüşüne vardığı başlıca yollardan birisi budur” (Parsons, 2015, s.662).

Weber’e göre, “hangi özel sorunun bir bilim insanının ilgisini çektiği ve hangi düzeyde açıklamanın peşinde bulunduğu, araştırmacının değerleri ve ilgilerine bağlıdır. Sorunun seçimi her zaman değer ile ilgilidir. Kültürün veya toplumsal fenomenlerin açıklayıcı amaçlar için seçilmelerine, çözümlenmelerine veya düzenlenmelerine yol gösteren özel ve tek-yönlü bakış açılarından bağımsız, mutlak olarak nesnel olan hiçbir bilimsel çözümleme yoktur. Bilinmeye değer olarak neyin kabul edildiği, öğrenmeye meraklı bilim insanının perspektifine bağlıdır. Bu nedenle doğa ve toplum bilimcinin prosedürleri arasında geçilemez hiçbir uçurum yoktur, fakat onların bilişsel niyetleri ve açıklayıcı tasarımları birbirinden farklıdır” (Coser, 2015, s.204).

Weber’e göre, “değer ilgililiğin, değer-yansızlıktan ayrılması gerekir, çünkü bunlar fikirlerin iki farklı düzenine karşılık gelir. Değer-yansızlık, öncelikle, toplum bilimcinin, sorununu kendi değerleriyle ilişkili olarak seçer seçmez, verilerinin ortaya koyduğu yönergeleri izlerken, değerleri -kendisinin veya başkalarının- askıya alması gerektiğini ima eder. O kendi değerlerini verilere dayatamaz ve o, sonuçların kendi değer

verdiklerine ters olup olmadığına bakmaksızın kendi araştırma çizgisini izlemeye mecburdur. Değer-yansızlık teriminin anlamı, bilimle ilgilenen insanların, kesinlikle vatandaş olarak rollerinde değil de bilim insanı olarak rollerinde, bilimin değer sistemi tarafından yönlendirilmeleri gerektiği şeklindeki normatif öğüde karşılık gelir” (Coser, 2015, s.205).

Weber’e göre tüm tarih ve sosyolojiler görecelidir. Bu durum zorunlu ve doğru bir durumdur. Değerler alanı ve değer konusu genel anlamda nesnelliğe kapalı bir alandır. Ancak tarihçi ya da sosyolog ilgi alanını tespit edip değerler konusundaki tutumunu belirledikten sonra, nesnelliğe ve gerçeğe bağlı kalmak için elinden geleni yapmalıdır (MacRae, 1985, s.66).

“Weber sosyal bilimcilerin doğa bilimcilerden daha avantajlı olduklarını düşündü. Bu avantaj, sosyoloğun toplumsal fenomenleri anlama yeteneğinde bulunur, oysa doğa bilimci, bir atomun veya kimyasal bir bileşimin davranışıyla ilgili benzer bir anlayış edinemez. Almancada anlamamanın karşılığı olarak kullanılan kelime *verstehen*’dir. Tarihsel araştırmasında Weber’in *verstehen* terimini özel olarak kullanımı, çağdaş sosyolojinin yöntembilimine onun en çok bilinen ve en tartışmalı katkısıdır. Weber’in *verstehen* üzerine düşünceleri, kendi döneminin Alman tarihçileri arasında görece yaygındı ve *hermeneutik* olarak bilinen bir alandan türetilmişti. *Hermeneutik*, basılı yazıların anlaşılmasına ve yorumlanmasına yönelik özel bir yaklaşımdı. Amacı, metnin temel yapısını olduğu kadar yazarın düşüncesini de anlamaktı. Weber bu fikri, metinlerin anlaşılmasından toplumsal yaşamın anlaşılmasını kapsayacak şekilde genişletmeye çalıştı. Başka bir deyişle Weber, eyleyenler, etkileşim ve aslında tüm insanlık tarihini anlamak için *hermeneutik* araçları kullanmayı amaçladı” (Ritzer ve Stepnisky, 2014, s.117).

Weber literatüründe toplumsal fenomenler, bir yandan “tarihsel tikellikleri” ile açıklanmış, diğer yandan “görgül veriler” ile açıklanmıştır. Tarihsel olayların tikel düzlemde açıklanması tarihin geçmiş bir zamanda bir kere yaşanmasından kaynaklanmaktadır. Weber, “tarihsel tikelliklerden” hareket ederek genellemelere gidebilmektedir. Weber’in teorilerinden biri olan “ideal tip” kavramı bu şekildedir. Weber her toplumun kendine ait ideal tiplerinin olduğunu söyler. İdeal tip kavramı ile

Weber, kapitalizmin biçimini ve Avrupa Devletlerinin “tarihsel özgüllüğünü” anlatmaktadır (Akbulut, 2005, s.67-71).

Weber toplumu organik bir bütüne benzetir ve O’na göre toplum işlevseldir. Bu bakımdan Weber için “organizmacı görüşe” çok yakındır diyebiliriz. “İşlevselcilik, organik bir bütün içindeki tek tek parçaların, gördükleri iş ve yaptıkları etki bakımından diğer parçalarla karşılıklı bağıllık ve etkileşim içinde olduğunu varsayar”. Fakat Weber, işlevselcilik görüşünü, “toplumu tam ve eksiksiz bir nesnel ilişkiler bağlamı” şeklinde tanımlamaz. O’na göre işlevselcilik, “tümel-açıklayıcı” bir görüş ile değil “betimsel-yorumlayıcı” bir görüş ile açıklanmalıdır. “Weber’in işlevselciliği, karmaşık kültürel *motifler* topluluğundan önemli görünenleri seçerek başat kılma yoluyla, gerçekliği kısmen de olsa açıklayacak olasılıkçı bir nedensel düşünme biçimi olmakla sınırlıdır” (Akbulut, 2005, s.72-73).

Weber literatüründe “sosyal bilimin asıl nesnesi daha doğrusu hareket noktası anlamlı ötekilere yönelttiğimiz ve bireyin -açık veya örtük olarak, unutarak ya da bilerek yaptığı davranışına öznel bir anlam kattığımız toplumsal eylemdir” (Weber, 2012, s.112). Buna göre “toplumsal eylem sadece kavrayışlı ve daha kapsamlı bir anlam bağlamına yerleştirildiği”nde anlaşılabilir. Burada kilit nokta toplumsal eylemin katmanlarını gruplandıran ve değişik alanlara uyumlu normları anlatan “ideal tiplerin” anlatılması ve geliştirilmesidir (Turner vd., 2010, s.208).

Bu açıdan Weber sosyolojisi “ideal tip metodolojisi kullanımı üzerinden şekillenen tarihsel düzlemde yorumsamacı bir okumaya dönüşür. Buna göre, Weberian analizin merkezinde sosyologların, bireylerin kendi sosyal eylemlerini nasıl gördüklerini yorumlayıcı olarak anlama girişimi yatar” (Kalberg, 2009, s.42). Bu durumda Weber sosyolojisinin varmak istediği yer, “her aktörün, bir anlam ve niyet içeren sosyal eylemine kendi verdiği anlamı” açıklamaya çalışmaktır. “Böyle bir yöntem ile sosyolog, öncelikle kendisini aktörlerin yerine koyarak, onların eylemleriyle amaçlarının ve niyetlerinin ne olduğunu anlama çabasıdadır. Sadece tepki ve taklide dayalı davranışlardan ziyade, birey için öznel olarak görünen anlamlı eylem/sosyal ilişki, sosyal bilimcinin ilgisini oluşturur. Örneğin, namazın ne olduğunu bilmeyen bir toplumda görünür bir şekilde namaz kılan bir Müslümanın namaz esnasındaki davranışının anlamı, ancak kendi niyetini açığa vuran ifadeleriyle anlaşılabilir. Çünkü niyet ve eylem ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlıdır. Weber, bununla da yetinmeyerek eylemin nedensel izahatının

yapılmasını da istemektedir” (Kurt, 2015, s.115). Bu durum “sosyal ilişki” konusuna işaret etmektedir. “Sosyal ilişki terimi her bir aktörün eyleminin anlamlı içeriği içerisinde diğerlerinkini dikkate aldığı ve bu açılardan yöneltildiği derecede anlamlılık kazanabilmektedir” (Weber, 2012, s.135). Burada Weber anlam ile ilgili olarak duyular tarafından algılanan göstergelerin, anlamsal içeriğine işaret etmektedir. Weber, “anlama işlevini, bir zihin halini, onun kendisiyle ifade edildiği anlam yüklenmiş bir göstergeden tanıma işlemi şeklinde tanımlanmaktadır” (Weber, 2012, s.116).

“Bu analiz biçiminde yorumlayıcı anlam, sosyal bilimcinin kendi inceleme nesnesi için araştırdığı rasyonel bir yöneme dönüşür. Burada yöntemsel araç *ideal tiptir*. Bu, arzulanan, amaçlanan anlamında bir ideal değil, sosyal bilimcilerin zihinlerindeki bir inşa, bir fikir olma anlamında idealdir” (Benton ve Craib, 2008, s.107). Weber’e göre, “rasyonel olarak düşünme süreci bilgi üretir ve buna bağlı olarak ideal tip, araştırılan nesnenin daha rasyonel biçimde neye benzeyeceği” ile ilgili açıklamadır (Benton ve Craib, 2008, s.107). Aynı zamanda ideal tip “toplumsal dünyanın aynasıdır ve bu dünyanın geçirdiği değişimin izi, onun semantik evriminde sürdürülebilir” (Gencer, 2008, s.101). Bu sebeple “ideal tip”, Weber metodolojisini anlamak açısından gereklidir (Turner vd., 2010, s.213-214).

Weber’e göre: “Toplumbilim, toplumsal eylemi yorumlama yoluyla anlamak, böylece onun akışını ve etkilerini nedensel olarak açıklamak isteyen bir bilimdir. Eylem, bireyin öznel bir anlam yükleyerek yaptığı -ister dışa vursun, ister iç dünyasında kalsın; ister bir savsaklamadan, isterse bir hoşgöründen oluşsun, belirleyici olan şey ona ne ölçüde öznel bir anlam yüklediği- her türlü insan davranışdır. Eylem, onu yapan bireyin ona bağladığı öznel anlam gereğince başkalarının davranışlarını hesaba katan ve buna göre onun gidişini izlediği ölçüde sosyaldir” (Weber, 1995, s.10).

Bu tanıma göre Weber, toplumsal düzen araştırmasının iki farklı amaca varmakta önemli işlevi vardır. İlk olarak Weber, “modern Batılı toplumların kökenini ve öznel karakteristiklerini anlamak ister. İkinci olarak, o, modern toplumlardaki toplumsal eylemleri betimlemek ve böylece anlamak için kullanılabilecek soyut bir kavramlar sistemi oluşturmayı amaçlamaktadır.” Weber’e göre “bir dizi açık ve kesin kavram olmadan sistematik bilimsel araştırmalar yapmak mümkün olamaz. Zira modern dünyayı daha iyi anlamak için tasarlanmış bir dizi kavram inşa etmek zorunludur” (Turner vd., 2010, s.213).

Weber literatüründe konumuz ile ilgili olarak; weber toplumda yaşanan olayların cihanşümul bir bakış açısı ile açıklanamayacağını söyler. Bu sebepten dolayı her toplumun “ideal tip”leri olduğunu vurgular ve bu ideal tipler de geçmişten günümüze kadar yaşanan olayların her topluma has durumları açıklamada önemli bir unsur olduğunu vurgular. Weber’e göre ideal tiplerinin önemli olmasının nedenlerinden biri her ideal tipin o topluma ait gelenek, görenek, kültür ve değerlerine önem vermesi ve bu değerler doğrultusunda hareket etmesidir.

3.2.4. Talcot Parsons’ın Toplumsallaşma Kuramı

Talcot Parsons Colorado şehrinde 1902 yılında doğmuştur. Babası evrime inanan ve İncil’i evrim görüşüyle ele alan bir papazdır. Liberal düşünceye sıkı sıkıya bağlı bir annesi vardır. 1920’de Amherst Koleji’ne giden Parsons felsefe ve biyoloji okumuştur. Bu okula iki ağabeyinin yanı sıra babası da gitmiştir. Kolejin ardından 1925 London School of Economics’e kaydolmuştur. Bu okulda Bronislaw Malinowski ile çalışmıştır. Parsons’un akademik hayatının yönünü belirleyen ise 1926’da Heidelberg Üniversitesi kabul edilmesidir. Bu okulda, onun düşüncelerini daha sonra önemli ölçüde etkileyecek Max Weber’in düşünceleri ile tanışmıştır. 1927 yılında Parsons doktorasını “Son Dönem Alman Düşüncesinde Kapitalizm” isimli eseriyle tamamlamıştır ve o yıl Harvard’da ekonomi dersleri vermeye başlamıştır. 1931’den sonra ise yine Harvard’da sosyoloji derslerini vermeye başlamıştır. 1944 yılında ise sosyoloji alanında profesör olmuştur. Parsons 1974 yılına kadar Harvard’dadır. 1946-1956 yıllarında on yıl süreyle Sosyal İlişkiler Bölüm Başkanlığı yapmıştır. Bu sürede 1949 yılında aynı zamanda Amerikan Sosyoloji Derneği başkanıdır. Parsons’un çalışmaları sosyolojiyi, sosyal antropoloji ve klinik psikoloji ile birleştiren disiplinler arası bir özellik arz etmektedir. Çalışmalarında Birinci Dünya Savaşı’nın, Rus Devrimi’nin ve 1929 Ekonomik Bunalımı’nın etkileri olmuştur. 1974 yılında Parsons emekli olur ve çok geçmeden 1976 yılında vefat eder.

Parsons’un 1931 yılında karşılaştığı Malinowski ve Weber’in düşünceleri onun düşünce hayatını oldukça etkilemiştir. Bu etki akademik kariyeri boyunca gözlemlenmektedir. Weber düşüncesinin etkileri “Toplumsal Eylemin Yapısı (The Structure of Social Action)” isimli eserinde, ona ayırdığı çeşitli başlıklardan anlaşılabilir. Bu kitapta sadece Weber yer almamakta aynı zamanda Vilfredo Pareto, Alfred Marshall

ve Emile Durkheim'ın düşüncelerine de yer verilmektedir. Parsons sosyal bilimlere bir katkı olarak değerlendirdiği kitabının amacını “sosyal fenomenin bilimsel analizinde temel bir devrime neden olan teorik sistemin gelişme sürecinin analizidir (Parsons, 1949, s.15-43)” olarak ifade eder. Kitabın merkezince eylem teorisi yer almaktadır. Kitabı Parsons “bilimsel düşüncenin gelişimini inceleyen ampirik bir çalışma denemesi (Parsons, 1949, s.697)” şeklinde tanımlar. Kitapta düşüncelerine yer verdiklerinin kavramsal, anlamsal, ilişkisel ve problematik alanlarda çalışmaya netlik kazandırdığını söyler. Kitapta adı geçenler açıklamak istediği sistem teorisini ve gerekliliklerini açıklamaktadır. Bu isimlerin var ettiği teorik gelenek üzerinden yeni genel bir sistem teorisi oluşturmak istemektedir. Teorisini, toplumsal hayata ait ampirik olguların tespit edilmesinde kullanmaktadır. (Parsons, 1949, s.719-721).

Parsons'un toplumsal sistem teorisine bakmadan önce onun toplum kavramına verdiği tanımları belirtmekte fayda vardır. Ona göre toplum, çevresiyle çeşitli ilişkiler kurarak kendi kendisine yeten en ileri düzeyde olan bir sosyal sisteme işaret etmektedir. Tanımda yer alan kendi kendisine yetmek, kişilik, kültür, davranışsal organizma gibi alt sistemlerle çevreyle olan ilişkilerin kontrolü ve dengeli bir uyumunun sağlanmasını ifade etmektedir (Parsons, 1966, s.9). Böylece toplum tüm alt sistemlerin uyumlu bir şekilde yer aldığı bir bütündür. Parsons'un kuramı bu tanıma dayanarak bir çok tanımları oluşturur ve yine bu tanımlamalarla teorisini sürdürür. Parsons bir sistem olarak ele aldığı toplumu yapısal olarak incelemiştir. Bu sistemde işlevsel alt sistemler mevcuttur ve bu alt sistemler incelenmektedir. Her sistemin kendisinden küçük farklı alt sistemleri vardır ve toplumdaki benzer tüm öğeler farklı gayelere yönelik olarak hareket etmektedir. Bu gayeler ait oldukları sistemlere ve ortamlara göre çeşitlilik arz etse de, hepsi toplum için ve toplum varlığının sürdürülmesi için kimi noktalarda uyumlu ve dengeli olarak birleşirler. Bu durumu Parsons (1967, s.225) şöyle açıklar; her toplum farklı amaçlara sahiptir ancak her halükarda toplumun gelişmesi adına işlevsel birçok alt amaçlar bulunmaktadır.

Parsons toplumların uyumlu bir şekilde nasıl var olduğunu ve yapılandırıldığını eylem sistemiyle birlikte açıklar. Bu anlamda toplumun dört sistemi olduğunu söyler. Bu dört sistemi, Parsons sibernetik hiyerarşi olarak adlandırdığı bir hiyerarşide toplumsal

işlevlerini baz alarak kültürel sistem, toplumsal sistem, kişilik sistem ve davranışsal organizma olarak sıralar (Wallace, 2004, s.33).

Eylem insan varlığının en küçük birimini ifade etmektedir. Sayılan sistemler bir arada daha kompleks somut eylem sistemlerini var ederler (Parsons, 1949, s.743).i

Bir toplumsal sistem, en azından bir fiziksel veya çevresel ortamda birbirleri ile etkileşim içerisinde olan bireysel eylemcilerin/aktörlerin (actors) genelini kapsamaktadır. Memnuniyet yükseltme temayülleri bakımından harekete geçirilen aktörler birbirleriyle ve kendi durumlarıyla alakalı kişilerle, yapılandırılmış bir kültürel sistem ve paylaşılan simgeler bakımından uzlaştırılırlar (Parsons, 1951, s.5-6). Parsons'un ifade ettiği anlamıyla toplumsal sistemin hareket noktasını, rol etkileşimlerini yüklenen bireyler/aktörler oluşturmaktadır. Bir toplumun sistemli devamlılığı için, toplumdaki bireyler kimi roller üstlenmektedir. Bu bireyin toplumsallaşma sürecinde başlar ve kurumlar dolayısıyla da sürdürülür. Parsons'un aktör olarak adlandırdığı bireyler, kendilerine toplum tarafından verilen statülerle toplumsal işlevleri ifa ederler. Böylece her aktör toplumdaki rolünü oynamış olur. Bir başka ifadeyle, toplumsal sistem kendisini işletecek parçaların neler olduğunu belirler ve bu parçaların çalıştırılmasını, uygun niteliklere sahip aktörlere verir. Buradan hareketle, Parsons toplumsal aktörlerin ifa ettikleri rollerin toplumsal sistemi inceleme noktasında önemli olduğunu düşünmektedir. Bu anlamda aktörlerin rollerine ve birbirleriyle olan ilişkilerini incelemeye odaklanır. Bireylerin gerçekleştirdiği, gerçekleşmesi için içinde yer aldığı eylem bir etkileşim sürecinde gerçekleşir. Eylem kültürel belirli ve sınırlı özellikleri içermektedir. Toplumsal sistemi oluşturan farklılaşan ve birleşen etkileşimdir. Toplumsal sistem bireylerin (aktörlerin) ilişkilerinden müteşekkildir (Parsons, 1962, s.7).

Parsons, bu kompleks süreçlerin toplumsal sistemin sürdürülmesi için gerekli olduğunu düşünmektedir. Zira toplumu var eden bireylerin eylemleridir. Eylemsiz toplum olamaz (Parsons, 1966, s.20). Dolayısıyla, toplumun varlığının devam ettirilmesi için bireylerin işlevleri önem arz etmektedir. Toplumsal sistemde kimi işlevsel zorunluluklar vardır ve bu zorunluluklar diğer sistemlerle ahenk içerisinde olmalıdır. Aynı zamanda toplumsal aktörler olan bireylerin toplumsal sisteme katılımı da zorunludur. Aktörler sisteme katıldıklarında aynı zamanda sistem tarafından kimi ihtiyaçları da

karşılanmaktadır. Örnek olarak, toplumsal aktörlerin istihdamı ile hedeflerini gerçekleştirmede onlara sağlanan araçlar gösterilebilir. Bu sağlanmadığında sistemin dengesi bozulma eğilimi gösterebilir. Bu bozulma diğer işlevsel alanları da etkileyecektir. Bu sebeple toplumsal sistemdeki dengeyi bozabilecek potansiyellerin önüne geçilmeli, geçilemediği takdirde de farklı mekanizmalarla kontrol altına alınıp denetlenmesi gerekmektedir. Denetim ve kontrolü gerçekleştirmede Parsons kurumsal modellere işaret eder. Ona göre, toplumsal sistemin denetim ve kontrol aracı kurumlardır ve toplumun yerleşik yapısında belirlenmiş işlevsel zorunluluklar kurumlar aracılığıyla dengede kalırlar (Parsons, 1954, s.144).

Parsons açısından toplumsal sistem eylemin tamamlayıcı alt sistemidir. Diğer üç sistemle ilişkisini değerlendirirken ise, diğer üç sistemin eylemin başlıca çevreleri olduğunu belirtmektedir (Parsons, 1966, s.8).

Bu anlatılanlardan anlaşılacağı üzere toplumsal sistem bir etkileşim sistemidir. Bu anlamda her bir birey/aktör, diğer üyeler/aktörlerle uyum sağlamak adına hem aktör durumundadır hem de nesne durumundadır. Dolayısıyla, etkileşim sistemi aktörlerin eylemlerinden bağımsız analitik bir yön içermektedir. Bu aktörler kültürel sistem içerisinde hem organizma hem kişilik hem de katılımcıdırlar. Bundan dolayı, yukarıda diğer üç eylem sisteminin (kültür, kişilik, davranışsal organizma) eylemin çevreleri olduğu söylenmiştir. Bir diğer deyişle, toplumsal sistemin çevresi durumundadırlar (Parsons, 1966, s.8).

Parsons'un kullanmış olduğu eylem kavramı, bireylerin içinde yer aldıkları birliklerde veya bireyin aktör- durum sisteminde açığa çıkan süreç, olarak tanımlanmaktadır (Parsons, 1951, s.4). Eylem planındaki en küçük birim eylemdir. Bu birim daha sonra, somut olan hedef, araç ve durumların ilişkilerini şekillendiren normatif bir biçim almaktadır. Bu somut hedef, araç ve durumlar kurumlar için de geçerlidir (Parsons, 1949, s.737-738). Parsons eylemin nedensel izahını yapmak için araç- amaç şemasını kullanmaktadır.

Bu şemaya göre bir eylemin gerçekleşmesi için gerekli olanlar:

1. Eylemi gerçekleştirecek aktör
2. Aktörün eylemine yön veren bir amaç

3. Eylemin gerçekleştirileceği durum

4. Amiller arasındaki ilişki olarak sıralanmaktadır.

Aktör kendisini amacına ulaştırarak olan seçenekler içinden birini, kültürel ve toplumsal müktesebatına dayanarak seçer. Bu sürecin çözümlenmesi ise amaçla ilişkili olarak kazanım, gerçekleştirme ve muvaffakiyet kavramları baz alınarak yapılır (Parsons, 1949, s.44).

Parsons'un etkileşim sisteminde, aktörler arasındaki etkileşimler neticesinde oluşan toplumsal davranış (act), toplumsal sistemin en temel birimidir. Toplumsal sistemin yapısını da bu etkileşim sürecinde bireylerin oluşturdukları ilişkiler var etmektedir. Parsons'un aktörü, toplumsallaşma sürecinin neticesinde toplumsal niteliklere sahip olan ve bu nitelikleri ait olduğu toplumsal yapıyla ilişkilendirip ona bağlayan bireydir (Trevino, 2001, s.xiii). Aktörün eylemi (action) ise, aktör-durum sisteminde hem aktörler açısından hem de toplum açısından önemli olan sürece tekabül etmektedir. Toplumsal alanda yapılandırılmış somut eylem sistemi; toplumsal sistemi, kişilik sistemi, kültürel sistemi ve davranışsal organizma alt sistemlerini var etmektedir (Parsons ve Platt, 1973, s.8).

Parsons'un ilişkisel izahına göre, toplumsal sistemlerin temel birimleri somutluk kazanmış olan eylemlerdir. Bir diğer deyişle, somut aktörlerdir. Kuramın temel birimi soyutlanmış olan aktördür. Birer birim olarak her bir aktör bir organizmaya karşılık gelmektedir (Parsons, 1949, s.83-84). Buna göre eylem süreci, bir aktörün var olan enerjisini açığa çıkarması ile başlar. Açığa çıkarılan enerji, ya aktörün amaçlarını gerçekleştirmesine yöneliktir ya da normlara uymak adına gerçekleştirilmektedir (Parsons, 1949, s.752). Amaçlar için araçların var edildiği mantıksal bir sürecin ifadesi olarak eylemde amaçlar, organizmanın belirlediği hazlara yönelik olarak vardır (Parsons, 1949, s.700). Bu anlamda var olan enerjisini açığa çıkaran aktör, karşısında beliren seçenekleri değerlendirerek birinde karar kılar ve toplumun sahip olduğu araçları kullanarak amaçlarını realize etmeye çalışır. Burada mühim olan aktörün amaçları adına güdülenmesidir. Bu güdüler aktörün amaçları için var olsa da, kazanımları toplumsal normlar kapsamında olmalıdır. Bunun aksine, aktör eylemlerini sadece kendi amaçlarını uğruna gerçekleştirirse aktör ve toplum arasında bir uyum problemi baş gösterecektir. Toplum tarafından uygun addedilen davranış biçimlerinin dışında gerçekleştirilen davranışlar yine toplum tarafından olumsuz olarak eleştirilir. Bu sebeple, güdülenmiş

olan aktörün amaçlarını gerçekleştirmek üzere seçeceği araçlar toplumun sınırları dahilinde olmalıdır. Bu sayede, birey eylemlerini gerçekleştirirken toplum desteğini de arkasına alabilecektir. Bu süreçte bireyin karşılaştığı güçlükler de bireysel olmayacaktır. Daha geniş bir perspektiften bakılırsa, bireyin ihtiyaçlarına tekabül eden amaçlarını gerçekleştirebilmesi edindiği kurumsal rol ve statülere bağlıdır (Parsons, 1966, s.6).

Aktörler için fiziksel gereksinimler öncelikli olsa da, gereksinimler ve amaçlar çeşitlilik arz etmektedir. Eylemi karakterize eden çevresel unsurları Parsons iki kategoride incelemektedir. Birinci kategoride fiziksel organizmanın kalıtsal olmayan öğeleri yer almaktadır. İkinci kategoride ise davranış sistemlerinin öğrenilmiş unsurları yer almaktadır. İkinci kategori, Parsons için asıl odaklanılması gereken kategoridir (Parsons, 1966, s.6).

Talcot Parsons genel toplumsal eylem sistemleri içerisinde incelediği din konusunu sosyoloji biliminin ilgisi haline getirmiştir. Parsons, Hobbes'un toplumsal düzeni sorununa yönelik olarak Weber'in, Durkheim'in, Freud'un, iktisatçı Alfred Marshall'ın ve Lawrence Joseph Henderson'un görüşlerini kapsayan kapsamlı bir sistem geliştirmiştir. Kültürün sibernetik hâkimiyet alanında dine öncelik vermektedir. Onun bu öncelikli durumu, eylem sistemi içerisindeki mahiyetinden kaynaklanmaktadır. Din, değerleri, normları oluşturup biçimlendirebilir ve toplumsal rollerin ne olduğunu öğretebilir. Böylece toplum, kişilik ve davranış sistemlerine kılavuzluk görevini ifa edebilir. Din ve kültür sosyolojisi alanında Talcot Parsons'un, liberalizm, fundamentalizm, dini plüralizm ve Neo-Kalvinizmin araçsal eylemciliği konularındaki düşüncelerinin, alana değerli katkılar sunduğu düşünülmektedir. Parsons'un ilerleyen dönemlerdeki çalışmaları, eylemden daha ziyade sistemlere ve yapılarına odaklanmaktadır. Bundan dolayı eyleme etki eden nesnel unsurlar çalışmalarında daha başatken, öznel aktör unsurları geri planda kalmıştır. Çalışmalarında bir ara evrim konusu da düzenlenerek ele alınmıştır. Bu anlamda çalışmalarında neoevrimsel, etnosentrik ve toplumsal Darwinizm olarak belirmiş aşırılıklardan uzak durmaya çalışmıştır. Ancak, Parsons'un ana kategorileri ve müteharrikleri de Darwin'inkine benzemektedir. Bu benzerlikler uyum, sosyo-kültürel metamorfoz ve entegrasyon olarak belirmektedir. Bu dönemlerde Parsons'un çalışmalarına ilgi yüksektir ve geniş bir çevrede okunmaktadır. Bu çalışmalarına ardından Robert N. Bellah isimli bir öğrencisi de Dini Evrim adlı bir makale yazmıştır. Parsons kimi görüşleri tarafından eleştirilmiştir. Kalıp devamlılığı

düşüncesinde ele aldığı, düşünce ve değer hâkimiyeti onun statükocu bir ideolog gibi görünmesine sebep olmuştur. Kimi çevreler ise, Parsons'un pozitivist paradigma çerçevesinde aldığı davranışçılık düşüncelerini alaycı bir şekilde eleştirmiştir. Buna karşın, Parsons, ömrünün sonuna doğru daha sarıh bir şekilde, bozuk çevre, insanlığın sonu ve beşeri durum ile ilişkili yazılar kaleme almıştır. Bu yazılar, gerek bir zaman öğrencisi olarak bahsi geçen Bellah tarafından gerekse başka bilim adamları tarafından Parsons'un bilim adamlığı noktasında sorgulanmasına sebep olmuştur. Bu sorgulamalar, Parson'un teolojik alana dâhil olup sosyal bilimlere aşkınlaştırma çabası olup olmadığı yönündedir. Bilim hayatı boyunca Parsons klasik sosyolojinin ilgilendiği sorunlarla ilgilenmiştir (Davis, 2004, s.302).

Parsons'un eylemin alt sistemleri, varlığını devam ettirmekte olan sistemlerin analiz edilmesi adına dört işlevli bir paradigmayı sağlamaktadır. Buna göre, büyük-küçük sistemlerin tamamı hayatini devam ettirmek için dört işlevsel sorunsalla karşı karşıyadır. İşlevselliklerini devam ettirmeye çalışırken karşılaştıkları bu sorunsallar, AGIL şeması olarak ifade edilmektedir. AGIL şemasında A uyumu (adaptation), G hedefe ulaşmayı (goal attainment), I entegrasyon (integration) ve L örüntüyü sürdürmeyi (latency maintenance) ifade etmektedir. Parsons AGIL şemasını genel eylem sistemine uyarladığında her işlevi bir sistem ile ilişkilendirmektedir. Buna göre, (A) “uyum işlevi davranışsal organizmayla”, (G) “hedefe ulaşma işlevi kişilik sistemleriyle”, (I) “entegrasyon işlevi sosyal sistemle” ve (L) “örüntüyü sürdürme işlevi kültürel sistemle” ilişkilendirmektedir (Parsons ve Platt, 1973, s.10-15).

AGIL şemasında uyum, sistemin kendi içindeki kaynaklarının dağıtılması ve diğer sistemler ile ihtiyaçlara bağlı münasebetleri ve alış verişleri konusu ile alakalıdır. Bir alt sistem olan hedefe ulaşma, sistemin öncelikli ve diğer hedeflerinin neler olduğunu belirler. Bütünleşme sistemin alt sistemleri ve bütün parçaları ile eşzamanlı sorunsuz çalışmasını ifade etmektedir. Son olarak örüntüyü sürdürmek ise, sistemin ve sistem dâhilindeki eylemin sürdürülmesini sağlamaya yöneliktir. Parsons bu işlevsel zorunlulukları bahsedilen dört alt sistem ile birlikte açıklamıştır. Bu alt sistemlerden toplumsallaşma sistemi uyum işlevine denk düşmektedir. Toplumsal kontrol ve denetim kurumları ise örüntünün sürdürülmesi işlevine karşılık gelmektedir. Bu tekabülîyetlikler toplumsal denge anlayışını oluşturur. Parsons'un toplumsallaşma sisteminde, toplumun bireyleri uyaşlanmış ve uzlaşmış değerlere bağlı kalarak kalıp değişkenler içinden kimi

seçimler yaparlar. Bu seçimleri ile uyum, entegrasyon ve diğerkonularda toplumun onlardan beklediklerini yerine getirirler. (Wallace, Wolf, 2004, s.75). Parsons'un üzerinde durduğu uyum sonucu toplumsal denge meydana gelir. Toplumsal alanda uyum her zaman söz konusu olmayabilir. Bireyler kendilerinden beklenen davranışları sergilemeyebilir. Böyle zamanlarda toplumsal uyumun yeniden sağlanması adına, mahkemeler ve polis gibi denetim kurumları devreye girer ve bireye uyguladıkları yaptırımlar aracılığıyla toplumsal dengeyi temin etmeye çalışırlar. Bu anlamda polis ve mahkeme gibi denetim kurumları toplumu dengede tutma işlevini yerine getirmektedir. Bu dengesizlik durumu, toplumsallaşma sürecinden sonra gerçekleşmektedir. Bu sebeple denetim kurumlarının varlığına gerek duyulmuştur (Moore, 1997, s.359).

Parsons açısından uyum ve uyumu temin eden denetim kurumlarının sağladığı toplumsal denge, toplumsal alandaki meseleleri analiz etmede ana konuları oluşturmaktadır. Parsons'un toplumsal sistem anlayışında, toplum düzeni temayülü, sistemin her kademesinde hayatta kalma içgüdüsünün neticesi olarak vardır. Bu sebeptendir ki, herhangi bir alt sistemde ortaya çıkan bir farklılık ya da değişim tüm sistemi etkilemektedir. Bu etkilenim, toplumsal dengenin bozulması anlamına gelmektedir. Bu tarz dengesizlikler ise toplumsal sistemde bir içgüdü halinde bulunan hayatta kalma ve varlığını devam ettirme meylinin bir gereği olarak, her dengesizlik durumunda sistemin kendisini yeniden dengeye almasıyla sonuçlanacaktır. Dolayısıyla toplumsal dengesizlik hali uzun süreli bir hal değildir. Toplumsal değişmeler neticesinde oluşan dengesizliklerin kısa sürmesini Parsons toplumsal evrim kavramıyla açıklamaktadır. Değişimler karşısında kendisini değişimlere göre dengeye alan toplumsal evrim söz konusudur (Tolan, 2005, s.56).

Parsons AGIL şeması çerçevesinde şu tespitleri yapar (Crossley, 2005, s.47-48):

1. Toplum çevresine uyum sağlayan bir yapıdır. Ekonomi bilimi bu uyumu sağlamada temel alt sistem konumundadır. Toplumsal uyum ekonomi bilimi ile sağlanır (A).

2. Her toplumun takip ettiği belirli hedefleri vardır. Bunları gerçekleştirmek adına devletin güç uygulama hakkı ve yetkisi vardır (G)

3. Toplumda bütünleşme yasalar ve kurallar manzumesi aracılığıyla gerçekleştirilir. Toplumsal alandaki kurallar manzumesini her birey kendi hayatından

işselleştirir ve bu sayede kurallar genele yayılırlar. Bunun sonucu, toplumsallaşma kavramı belirir ve toplumsallaşma yoluyla bireylere rolleri ve davranışları öğretilir (I)

4. Her toplumun sürekli yeniden ürettiği ve üretmek zorunda olduğu kültürel kalıpları vardır. Bu kalıplar toplumun varlığını devam ettirmesine hizmet eder. Dolayısıyla kültürel kalıplar her toplumun hayatıyeti açısından zaruri olarak olmalıdırlar (L)

Parsons toplumu sürekli işlemekte olan makro bir sistem olarak ele alır. Sistem kuramında toplumu bu bakışla çözümlemeye çalışır. Toplumsal sistem, bir etkileşim sistemidir ve içerisinde rol ve statüsel ilişkilerin kurulur. Toplumsal yapı ise belirli kalıplara dayalı toplumsal ilişkilerin var edildiği bir kavram olarak ele alır. Parsons her toplumsal sistemin, tali sistemlere, normlara, toplumsal rollere ve kültürel değerlere sahip olduğunu söyler. Bunlar olmazsa olan toplumsal sistemin öğeleridir. Bu anlamda Parsons, her toplumsal sistemin, dört işlevsel değer kategorisi ile tespit edilebileceğini ifade eder. Bu işlevler, toplumsal kültürün var ettiği araçların amaçlar ile uyumlanması, değerler vasıtasıyla toplumsal bütünleşmenin her an (her değişime rağmen) sağlanması, toplumun sürekliliğini sağlamak adına değerlerin muhafaza edilmesi olarak sıralanmaktadır. Tüm bu işlevlerin varlığı toplumsal sistemin entegrasyonunu; kültürel sistem değerlerin muhafazasını; kişilik sistemi hedeflere ulaşmayı ve organizma sistemi ise uyumu sağlamaktadır (Poloma, 1993, s.158).

Parsons'un sistem teorisi, bir toplumda yer alan bütün oluşumların bir alt sistem olduğunu ve bu sebeple her oluşumun kendisini bir üst sisteme adapte etmek zorunda olduğunu söylemektedir. Bu her türden oluşumun toplum nezdinde tasvip edilmesi gerekliliğine ve bu sayede her oluşumun hayatıyetini devam ettirebildiğine işaret etmektedir. Bir diğer deyişle toplumsal kabul aracılığıyla oluşumlar toplumsal meşruiyetini temin eder. Bir oluşumun toplumsal meşruiyeti, bu oluşumların salt yükümlü oldukları yasal gereklilikleri ifa etmeleri ile sağlanamaz. Yanı sıra, oluşumların kendi çıkarlarıyla toplumun çıkarlarının kesişmesi gerekmektedir. Toplumsal faydanın hem oluşumlar nezdinde hem de toplumsal alanda dengeye gelmesi demektir bu. Gerek iktidar sahipleri, gerek belirli statülerin sağladığı yetki alanları amaçsal hareketlerinde bu toplumsal denge seviyesini yakalamak zorundadır. Aksi halde oluşumların meşruiyet problemi oluşacaktır (Poyraz, 2016, s.71).

Toplumsal alandaki bütün hareketlilik Parsons'un eylem (action) kavramına tekabül etmektedir. Daha açık bir anlatımla, toplumsal sistem kavramı kendi içinde parçaları olan ve bu parçalarla bir bütün arz eden bir yapıya işaret etmektedir. Bir bütünlüğe işaret eden toplumsal sistem, kendi içerisinde kararsız bir dengeye sahiptir. Bu kararsız düzen kendine has bir uyumu da barındırmaktadır. Bu uyum sürekli; bozulur ve yeniden kurulur. Dolayısıyla her halükarda toplumsal dengeye ulaşılır. Her toplumda bu şekilde var olan bir toplumsal denge vardır. Bu dengenin kararsız olarak ifade edilmesi ise, toplumsal alanın her an, kompleks etkileşimleri içermesindendir. İngilizce interaction kavramı etkileşim anlamına gelmektedir ve kavramın içinde barındırdığı action, kavram olarak eylemleri, etkileri ve toplumsal alandaki hareketlilikleri içermektedir. Bu sebeple, etkileşim sistemi toplumsal alanda daima hareketli olan süreçleri ifade etmektedir. Buradan hareketle, toplumun salt soyut bir düşünce tarafından biçimlendirilen bir yapı olmadığı anlaşılmaktadır. Ne de toplum onun içinde yer alan eylemlere (actions) ve eylemcilere (actors) indirgenebilir. Ancak, toplum bu unsurlarla birlikte vardır ve bir toplumda bu unsurlar sürekli üretilir (Anık, 2014, s.22).

Açıktır ki bir eylemden (action) bahsedebilmek için bir eylemci (actor) olmak durumundadır. Aynı zamanda eyleminin yöneldiği (oriented) bir amacı ve görmeyi umduğu bir sonucu vardır. Bununla birlikte, eylemcinin (actor) denetim vasıtaları (means) olsa da bunlarla denetleyemediği koşullar (conditions) ve bu koşulların yer aldığı ortamlar söz konusudur. Son olarak, eylemcinin (actor) amaçlar edinmesini sağlayan ve bu amaçları için onu yönlendiren kurallar ve değerler söz konusudur. Kurallar ve değerler amaçları belirlediği gibi amaca ulaştıracak araçları da belirler (Anık, 2014, s.47).

Parsons'un vurgu yaptığı eylem (action) kavramı, bütün canlı varlıkların hareketlerini ifade eden davranış (behavior) kavramından, içerdiği zihinsel süreç istinaden ayrılmaktadır. Bu anlamda eylem (action), Amerikan sosyologlarının toplumsal çözümlemelerde sıklıkla kullandıkları bir kavramdır. Çünkü eylem (action) kavramı, etkileri, eylemleri ve dinamizmi barındıran çoklu bir anlam alanına sahiptir. Dolayısıyla kavram, toplumun tüm unsurlarının birbirlerine yönelik eylemlerde bulunmasını, birbirlerini etkilemesini ve sürekli belirli şekillerde hareketli olmasını ifade etmektedir (Anık, 2014, s.29).

Sonuç olarak Parsons açısından toplum, kültürel, toplumsal ve kişilik sistemlerine sahip olarak belirli davranışlardan ibaret olan etkileşim sistemidir. Parsons'un sisteminde,

toplumdaki bireylerin eylemlerinin toplumsal yaptırımlar, normlar, statüler, roller ve yasalar aracılığı ile belirlendiği düşünülmektedir. Ancak bu Parsons'un sisteminin bir yönüdür ve sistem bundan ibaret değildir. Zira Parsons eylemci (actor) varlığına da özel bir anlam vermektedir. Onun eylemlerini “ilk hareket” olarak ifade etmekte ve toplumsal sistemin dinamizmini eylemciden aldığını söylemektedir. Bir diğer deyişle, toplumsal hareketliliği ve canlılığı belirleyen toplumdaki eylemcilerdir (actors). “Dolayısıyla Parsons'un toplum tasavvurunda, birey ve bireysel oluşumların eylemleri ile toplumsal yaptırımlar arasındaki etkileşim, toplumsal varlığın bir etkileşim sistemi olarak tebarüz etmesine kaynaklık etmektedir” (Anık, 2014, s.48).

Parsons literatüründen konumuz ile ilgili olarak; Parsons toplumu bir sisteme benzetmiştir. Bu sistemin alt bileşenleri mevcuttur. Sistemdeki bireyleri de actor olarak adlandırmıştır. Bu actor lerin her birinin rolü vardır. Bireyler rollerini en iyi şekilde oynadıkları sürece toplumda bir uyum ve düzen var olacaktır.

3.2.5. George H. Mead'ın Toplumsallaşma Kuramı

George Herbert Mead, Massachusetts Eyaleti'nin South Hadley şehrinde 27 Şubat 1863 tarihinde dünyaya geldi. Oberlin College'de yükseköğretimini tamamlayan Mead, 1887-1888 yılları arasında Harvard'da eğitim alır. Eğitim yaşamını Avrupa'da 1891'e kadar devam ettirir. Çalışma konuları psikoloji ve felsefedir. Mead 1891 yılında Michigan Üniversitesi'nde ders verir bir yıl sonraysa Chicago Üniversitesi'ne girer. 26 Nisan 1931 tarihinde Chicago'da vefat eder.

Sembolik etkileşimciliğin kurucusu olarak bilinen Mead'ın mikro sosyolojisi, Parsons ve Marx'ın makro teorileri ile psikoloji biliminin arasında bir yerde durmaktadır. 1934 yılındaki Zihin, Benlik ve Toplum, 1938 yılındaki Edim Psikolojisi ve 1959'daki Mevcudun Felsefesi isimli eserlerinin başlıkları da onun çalışmalarının konusunu gösterir niteliktedir. Esasında kendisi hiç kitap yazmamıştır. Kitaplar öğrencilerin ders notlarından müteşekkildir ve bunların basılmasında bilhassa Herbert Blumer rol almıştır (Slattery, 2007, s.333). Gerek konferansları gerekse ders notları, Mead'ın ölümünden sonra kitaplaştırılarak yayınlanmıştır (Waters, 2008, s.47).

Mead'in çalışmalarını önemli kılan, onun Amerikan sosyolojisi ve psikolojisi geleneklerine hâkim olan düşünceден ayrıldığı noktadadır. Hâkim geleneklerde benlik ve bilinç kavramlarına yönelik anlayış mekanik ve pasiftir. Mead benlik kavramına yönelik olarak hem toplumsal alandaki dışsal olarak tanımlanan deneyimlere hem de bilincin kendi içindeki içsel olarak tanımlanan deneyimlere odaklanmıştır (Swingewood, 1998, s.310). Mead'in çalışmalarının anahtar kavramı benliktir. Bu anlamda benlik, dil tarafından yapılandırılan toplumsal bir nesne durumundadır (Waters, 2008, s.49). Bu insanın sembolik olarak etkileşime girme kapasitesini ve eğilimini Mead, evrimsel bir süreç olarak değerlendirmektedir. Anahtar kavram olan benliğin gelişmesi, bireyin kendisini nesnel bir obje olarak almasıyla ve dil aracılığıyla mümkündür. Dolayısıyla benlik, doğuştan var olan bir kavram değildir. Benlik doğduktan sonra var edilen ve geliştirilen bir kavramdır. Birey dünyaya geldiğinde sinir yapısına sahiptir ve bu yapı geliştirilebilir (Bilgin, 1996, s.162).

Benliği var eden insanlar arasında gerçekleşen etkileşimdir. Bu etkileşim çoğunlukla simgeseldir. Sembolik etkileşimcilik kuramı bu anlamda anlam yüklü kelimeleri ve sözel olmayan ifadeleri etkileşimin araçları olarak görmekte ve bunları kendilerinden öte bir anlam alanına sahip olarak ele almaktadır. Sözel ve sözel olmayan etkileşim araçları simgeseldir ve kendilerinin ötesinde bir anlam alanına sahiptirler. Mead düşüncesinde toplum bireyi benlik kavramına yüklediği anlamlar ile etkilemektedir. Benlik zaten insanların etkileşiminden doğmaktadır. Bu sebeple de sabit bir kavram değildir. Toplumsal alanda sürekli değişime uğrar. Simgelerden müteşekkil olan etkileşim kavramı, iletişim söz konusu olduğunda ortak anlam alanlarını var eder. Bir diğer deyişle etkin bir iletişim kurmak için, etkileşim olan sembolik ifadelerin ortak anlam alanına sahip olması gerekmektedir (Hogg ve Vaughan, 2007, s.141). Bir gruptaki her birey, kendi grubuna ait simgesel öğeleri öğrenir ve bunları içselleştirir. Böylece kendi düşünce dünyasını oluşturan ve davranışlarına yön veren tanımlara sahip olur. Bu anlamda toplum düşüncesi birey düşüncesinden önce gelmektedir. Zira bireyler, toplum içerisinde var olurlar ve benlikleri de ait oldukları toplumda gelişir. Toplum içinde oluşturulan benlik, insanlar ile etkileşim kurmanın temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla bir bireyin kendisini ifade eden benlik, toplumsal bir etkileşim ürünüdür. Benlik oluşturma süreci, aile ve arkadaşlar ile kurulan ilişkilerle başlamaktadır (evik, 1994, s.119). Mead açısından başkalarıyla kurulan iletişimler aracılığıyla var olan bireyin

düşüncesi toplumsaldır. Bu anlada toplum, iletişim kurmaya imkan veren kolektif simgeleri kapsamaktadır (Lazar, 2001, s.17).

Mead, iletişimin esas unsurları olarak sembolleri ve sembollerin anlamlarını görmektedir (Çevik, 1994, s.147). Ona göre insanlar yalnızca diğerlerinin farkında değil aynı zamanda kendilerinin de farkındadırlar. Bu bireyin hem diğer bireylerle hem kendisi ile sembolik etkileşime girdiği anlamına gelmektedir. Sembolik etkileşim, en önemli sembolik unsur olan dil ve jestler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Semboller, anlamları tamamlanmış gerçekliklere değil, sürekli devam etmekte olan bir sürece sahiptir. Bu süreç, sembolik araştırma konularında incelediği üzere, anlamın taşınma sürecidir. Bireyler etkileşim süreçlerinde geleneksel sembollere vakıf olurlar ve bu sembolleri kendi almak istedikleri rollerde sergilerler (Poloma, 1993, s.223-224).

Mead, insan zihninin bahsedilen bu semboller ve sembollerin anlamları ile işletildiğini düşünmektedir. Bu anlamda zihin, anlamlara sahip sembollerin kullanımı sürecine karşılık gelmektedir. Anlamlar etkileşimlere dayanarak oluşturulmaktadır. Etkileşimler ise semboller ve en önemli sembolleri içeren dile dayanarak var olur (Çevik, 1994, s.140). Dolayısıyla iletişim kavramının özünde bu semboller bulunmaktadır. Semboller, belirli düşüncelerin ya da nesnelerin yerine kullanılan işaretler demektir. Bu yerine kullanmanın gerektirdiği üzere semboller toplumsal uylaşım ve uzlaşım ile var edilir ve bireylerin etkileşimlerinde başat unsurlar olarak yer alırlar. Her sembol belirli anlam alanlarına sahiptir ancak bu anlamlar her bireyde birbirinin aynısı şeklinde değildir. Ancak, birbirlerine benzeyen genel anlamlara işaret etmektedirler (Çevik, 1994, s.151-152). Buna karşılık Mead'ın gelişmiş ve tamamlanmış benliği, sembollerin anlamlarının bireyler arasında aynı anlam alanına sahip olmasını ifade etmektedir. Bu anlamda, toplumu var eden ve kapsayan kavram gelişmiş benlik kavramıdır (Waters, 2008, s.450).

Mead'ın sembolik etkileşimciliğini önemli kılan unsur, hem bireyselliği hem toplumsallığı birbirinden ayrılmaz bir şekilde bir arada almasından kaynaklanmaktadır. Bir diğer deyişle, insanlar toplumsallaşma süreci ile bireyler haline gelirler. Bu sebeple bireyin toplumdan bağımsız ele alınacak bir varlığı yoktur. Bu anlamda Mead çalışmalarında, deneyim ve dile odaklanır. Deneyimleri var eden kişilerarası iletişim ve sembolik anlamların karşılıklıdır. Bu sayede, kurulu toplumsal düzen devam ettirilir ve kurulu toplumsal düzen sayesinde de bireyler deneyimlerini yaşadıkları toplumsal varlıklar haline gelirler (Mead, 1934, s.1).

Mead açısından benlik ve zihin kavramları toplumsal ürünler olup gündelik yaşam deneyimleri içinde oluşturulurlar. Bunu Mead (1934, s.227), “insan toplumu, tanıdığımız kadarıyla, zihinsiz ve benliksiz varolamazdı, çünkü onun en karakteristik özelliklerinin tümü de, toplumun fertlerinin zihinleri ve benlikleri olmasını öngerektirmekteydi” şeklinde ifade eder.

İnsanın akıl yürütebilme ve düşünebilme yeteneği sahip olduğu zihin ve benlik aracılığıyla vardır. Mead’ın düşüncesinde detaylıca ele alınan benliğin birbirinden ayrılmaz iki ögesi, bireylerin sembolik etkileşim kurmalarına, sembolik iletişim şekilleri geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Benlik kavramı ancak toplumsal alana ait bir kavramdır. Zira bireyin bizzat kendisi toplumsal bir yapıya aittir (Mead, 1934, s.5-7). Özetle, bireyin zihni ve benliği, düşünsel alana işaret eden bilinci ve eylemleri, toplumsal alandaki rolleri, ilişkileri ve kurumsal yapıları içeren, dayanışmaya dayalı olayları (phenomena) var etmektedir (Swingewood, 1998, s.311). Toplumsallaşma süreci olan çocukluk evresinde oynanan oyunlar toplumsal alandaki anlamlar içselleştirilir. Çocuklar öğretmen olarak, polis olarak, anne olarak vb. rolleri oynayarak toplumun kendilerinden neler beklediklerini netleştirir ve içselleştirirler (Waters, 2008, s.50).

Toplumsal düzeni kişilerarası iletişim olduğu kadar, bireylerin kimi ortak beklentileri de var etmektedir. Çocukluk evresinden çıkıp olgunlaşma sürecine giren bireylerin topluma yön verme özellikleri içselleşmiştir bu içselleşen yetenekle diğerlerine tepkiler vermekte ve onları yönlendirmektedirler. Bireylerin yaşamlarını denetimleyen ve kontrol altında tutan bu özellik, çocukların oyunları gözlemlendiğinde açık bir şekilde görülmektedir. Çocuklar oyunlarında kazanmak adına kuralları sıkı bir şekilde uygularlar ve oyunda karşı tarafın hareketlerini sürekli olarak gözlemler ve nasıl davranacaklarını tahmin etmeye çalışırlar. Oyunlarda toplumsal alanda var olan tüm roller (kocalık, babalık, annelik, ustalık, arkadaşlık, mesleksel görevler) işlenmektedir. Fakat Mead’ın çözümlemesinde hiçbir rol sabit anlam alanına sahip değildir (Slattery, 2007, s.335). Bir toplumda beraber yaşayan bireyler birbirlerinden bağımsız olarak hareket etmezler. Birey, belirli toplumsal rollerin ne şekillerde yerine getirileceği üzerinde hemfikir olmuş bireylerin olduğu bir toplumsal alanda yaşar. Bu alanın bir parçası olarak var olur. Dolayısıyla bir toplumda olgunlaşan birey, toplumun tutumlarından uzak keyfi tutumlar sergilemez. Ait olduğu toplumun sahip olduğu rol beklentilerine sahip olur. Toplumdaki

normlara ve değerlere göre hareket etmeye çalışır. Bu sayede de toplumsal bütünlük sağlanmış olur (evik, 1994, s.117).

Çocukluk döneminde benliği gelişmeye başlayan birey, başkalarının rollerini öğrendiği gibi, kendisinin de diğerlerinin gözünden nasıl gözüktüğünü anlamaya çalışır. Bu anlamda iletişim, bu bakış aıalarında ortak anlama ulaşıldığında gerçekleşmektedir (Coser, 2010, s.297). Çocukluğundan itibaren toplumsal ilişkiler içerisinde yer alan birey, oyunlarla toplumsal alandaki rolleri öğrenmekte, bu rolleri ve yanı sıra değerleri kendi iç dünyasında içselleştirmekte ve daha sonraki süreçlerde ise bu içsel değerlendirmelerini toplumda açığa çıkarmaktadır. Mead açısından insanın temel özelliği toplumsal bir varlık olmasıdır. Toplumsal alan bireyler tarafından daima oluşturulmakta olan anlamların sahasıdır. Bu oluşlar anlamsal düzenlemeler, yeniden düzenlemeler, yorumlamalar neticesinde yeniden var etmeler şekillerinde cereyan etmektedir. Bir diğer deyişle toplumsal müzakere sürecinde anlamlar hep yeni görünümler arz etmektedir. Dolayısıyla insan hem bireydir hem de toplumsal bir varlıktır. Hem anlamsa var edişleri ile toplumu biçimlendirmektedir hem de bu anlamlar tarafından biçimlendirilmektedir. Her toplumda etkileşim bu şekilde var olur; semboller ve özellikle dil dolayımıyla anlamların paylaşılması toplumsal etkileşim olan sembolik etkileşimi var eder. Semboller ve bu sembollerin anlamları olmadan ne insanlar arasında etkileşim ne de toplumlar var olabilir (Slattery, 2007, s.336). Bu anlamda Mead'ın anahtar kavramları, ortaklaşımın var olduğu toplumsal alanda temel değerlerin olduğunu öngörmektedir. Birbirlerine muhalif ya da alternatif olan değerler söz konusu olduğunda toplum olma duygusu baskın çıkmaktadır. Anlamlar skalası her topluma has geliştirilen sembollerde gömülüdür. Blumer'e göre anlamlar içkin olmayıp toplumsal etkileşim ile var edilirler (Swingewood, 1998, s.314).

Mead açısından kendi bilincinin farkında olan bir birey, hem kendisinin hem diğer bireylerin düşünceleri, duyguları, eğilimlerinin farkındadır. Bir diğer deyişle, diğer insanların rollerini, o roller çerçevesinde nasıl davranılması gerektiğini, belirli bir davranış sergilendiğinde nasıl algılanabileceğini zihninde tahayyül edebilmek kendi bilincinin farkında olan bireyi ifade etmektedir. Bu sebeptedir ki, bir benlik kavramı vardır. Benlik ile kendisindeki anlamları söz ya da eylem ile aktaran birey, aynı zamanda başkalarının anlamlarını ve eylemlerini yorumlayabilir. Aktarılan, yorumlanan, değerlendirilen bu anlamlar ise sabit ve mutlak anlamlar değillerdir. Bir diğer deyişle anlamlar bağlamsaldır; farklı durumlarda farklı şekillere brnrleri (Slattery, 2007,

s.334). İnsanların birbirlerine yönelik değerlendirmeleri, yorumlar ve reaksiyonları zihinsel bir faaliyetten kaynaklanmaktadır. İnsanların beraberce hareket etmeleri için, ortak sembollere sahip olması gerekmektedir. Ortak anlam alanları işbirliği için gereklidir. Aksi takdirde işbirliği sağlanamaz. İnsanların bir arada olmasını, bir diğer deyişle toplum haline gelmesini sağlayan düşünce birliğini gerektiren bu ortak anlamlar ve bu anlamlara bağlı olarak gelişen beklentileridir (Çevik, 1994, s.114).

Toplumsallaşma sürecinde bireylerin yaşadıkları iletişim deneyimleri sayesinde, bireyler her durumda ne yaptıklarında ya da ne söylediklerinde nasıl tepki alacaklarını bilirler. Bu bireyin içinde nasıl tepki alacağına ilişkin oluşturduğu toplumsal kişiliktir. Bir diğer deyişle, toplum bir kişi gibi bireyin zihninde yer alır. Bunu Mead genelleştirilmiş öteki (generalized other) kavramı ile açıklar. Genelleştirilmiş öteki insanın iç dünyasından içselleştirdiği toplumu ve toplumsal anlamları ifade etmektedir. Dolayısıyla bireyler, toplumun olan sembolik anlamların eylemlerinde nasıl görünüm arz edeceğine ve nasıl tepkiler alacağına dair tahmin yetisine sahiptir. Bu durumu Mead, düşüncenin oluşumu ile ilişkilendirmektedir. Ona göre düşünce, ego ile genelleştirilmiş öteki arasında var edilen bir diyalog neticesinde oluşur. Birey böylece kendisini genelleştirilmiş ötekinin konumundan görür ve egosuna da bir nesne olarak bakabilir (Mead, 1934, s.73).

Bu açıklamalardan anlaşılabacağı üzere, kişilik, ego ve genelleştirilmiş ötekilerin karşılıklı eylemleri üzerinden oluşturulur. Kişiler, belirli alanlarda kendilerini geliştirdikleri ölçüde diğerleri üzerinde söz sahibi olacaktır. Geliştiği alanlarda diğer insanlardan daha fazla söz söyleme hakkına ve gücüne kavuşacaktır. Bu anlamda bireysellik, kişinin kendisini geliştirmesiyle de sağlanmaktadır. Mead'ın bu konudaki analizi sadece bireyler ve topluma yönelik olmayıp toplumlararası ilişkileri de kapsamaktadır. Bir toplum, bir diğer topluma kıyasla herhangi bir konuda üstünlük kazanırsa saygınlık kazanacaktır ve toplumsal itibarını yükseltmiş ve korumuş olacaktır (Mead, 1934, s.205).

Romalılar örneğinde olduğu gibi. Romalıların askeri güce dayanan üstünlükleri zaman içerisinde hukuk ve devlet idaresine kaymıştır. Bunun neticesinde hâkimiyetlikleri altındaki toplumlara karşı üstünlüklerini korumuşlar ve hâkimiyetliklerinin meşruiyetini garanti altına almışlardır (Mead, 1934, s.286).

Mead açısından demokrasi kavramı, bireysel ve grupsal düzeyde üstünlükler ve eşitlikleri barındırmaktadır. Bu, tüm bireylerin ve grupların birbirlerine karşı saygı

zemininde yetenek konularında rekabet etmeleri anlamına gelmektedir. Mead'e göre Milletler Cemiyeti'ni de var eden böyle bir tasarımdır (Mead, 1934, s.287).

Mead (1934, s.194), kişinin kendisini tanımmasının diğerlerini tanımakla mümkün olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple, diğerlerine karşı tutumlar sergileyebilmek için bireyin benliğini iyi tanması gerekmektedir (Taylor, Spencer, 2004, s.2). Bu anlamda kişinin ifadelerini oluşturan; Mead'ın 'ben-olmayan' dediği genelleştirilmiş öteki kavramıdır. Bireyden beklediği davranış biçimlerini sunan genelleştirilmiş öteki, benlikte içselleştirilir. "Mead'ın "genelleştirilmiş öteki" olarak tanımladığı 'diğerleri'nin dikkate alınmasıyla oluşturulan tutumlar sayesinde kimlik, hem benlik (self) kavramı ile hem de 'kişisel kimlik' ya da 'karakter' kavramları ile bütünleşir ve bireyin davranışlarının farklı yönlerini bütünleştirir (Santas, 2002, s.109-118)".

Bu anlamda oyunlar, bireyin kendisini nesne haline getirmesine olanak sağlarlar. Çocuklar oyunlarında hayatlarında yer alan unsurların rollerini alırlar. Gruplarla gerçekleştirilen oyunlarda ise roller daha kompleks bir yağı arz eder. Çocuklar grupta oyuna katılan herkesin rollerini ve tavırlarını almış olur. Genelleştirilmiş öteki kavramı böylece deneyimlenmiş olur. Oyunlarda genelleştirilmiş öteki rollerinin alınması, dinamik toplumsal alandaki anlam alanlarının içselleştirilmesine olanak sağlar (Mead, 1934, s.178-188).

Mead'ın görüşleri felsefe ve psikoloji alanının yanı sıra sosyal teoriye de tesir etmiştir. Düşüncelerinin hareket noktası insan ve hayvan arasındaki farktır. Bu farkı insanların düşünme ve iletişim kurabilme yeteneği üzerinden koyar. İnsanlar karşılaştıkları sorunlara çözümler bulabilir. Çözümlerini geçmiş ve gelecek düşüncesi üzerinden köprüler kurarak gerçekleştirir. Geçmişin deneyimleri geleceğin tutum ve davranışlarına yön tayin eder. İnsan ile hayvanı ayıran bir diğer fark, insanın kendi varlığını nesne haline getirebilmesidir (Collins, 2015: 260).

Mead bireysel kişiliklerin, etkileşim ve iletişim durumlarındaki gözlemlere dayalı olarak ve kişilerin durdukları yerlere göre belirlediğini düşünmektedir. W. James'den mülhem Mead'ın düşüncesindeki bireysel kişilik iki farklı benlik alanına sahiptir. Bu benliklerden biri özne ben (I) diğer ise nesne ben (me) olarak adlandırılır. Özne ben, bir bireyin etkileşim ve iletişim alanında gözlemlediği diğerlerinin davranış ve tavırlarına yönelik olarak oluşturduğu tutum, davranış ve tavırlardır. Nesne ben kavramı ise, bireyin kendisinin başkalarının gözünden nasıl görüldüğüne ilişkin varsayımsal düşüncelerini

kapsamaktadır. Özne ben de, nesne ben de toplumsal yapının içinde oluşur. Toplumsal alandaki etkileşim ve iletişim deneyimleri özne ve nesne beni var eder (Coser, 1990, s.323). Yukarıda anlatıldığı üzere, çocukların oyunları üzerinden özne ben ve nesne ben anlayışı netleştirilebilir. Bir çocuk öncelikle oyunun kurallarını ve rollerini öğrenir. Rollerin ona sunduğu imkânlar dâhilinde oyunda yapabileceklerini tespit etmeye çalışır. Ardından, oyun arkadaşlarının kendisinden neler beklediğini anlamaya çalışır. Onların ilgisini, takdirini ve sevgisini kazanmak adına rolünü onların beklentileri doğrultusunda en güzel şekilde ifa etmeye çalışır. Oyun boyunca diğerlerinin kendisi hakkındaki düşüncelerini anlamaya çalışır ve diğerlerinin kendisi hakkındaki düşüncelerini olumlu yapmak adına davranışlarını biçimlendirir. Kendisini diğerlerinin gözünde daha saygın, sevilen ve çekici kılmak adına geliştirdiği düşünceler, karşı tarafı bir birey gibi görmesi demektir. Bu generalized other kavramına, yani bireyin zihninde diğerlerinin bir kişi gibi olmasına işaret etmektedir. Bu anlamda diğerleri bireyin zihninde konumlandırılmıştır ve birey kendisini, konumlandığı diğerlerinin gözünde değerli kılmaya çalışır. Oyunlar bu anlamda, hem bireylerin kendilerini başkalarının gözünden görüp değerli kılma yeteneklerini artırır hem de bireylerin toplumsallaşmasına hizmet eder (Lazar, 2001, s.18).

Bireyin başkalarının nazarından kendisine yönelik imajın ne olduğunu kestirebilmesi, onun çağrışım yapabilme yeteneğinden kaynaklanır. Çağrışımlar aracılığıyla diğerlerinin bakış açıları simgeleştirilmektedir ve diğerlerinin bakışına birey simgesel olarak sahip olmaktadır. Simgesel sistemin en temel unsuru ise dildir. Nesne ben kavramı bireyin toplumsal olarak inşa edilen bir varlık olduğu anlamına gelse de, özne ben kavramının da çevresini inşa eden anlam alanına sahip olduğu unutulmamalıdır (Coser, 1990, s.323).

Özetle Mead; bireysellik ve toplumsallık kavramını birbirinden uzak düşünmemiştir. O'na göre bu iki kavram birlikte var olurlar. Bu bakımdan birey ve toplum arasında mutlak bir etkileşim vardır. Bu etkileşim de semboller, simgeler gibi etkenler vasıtası ile olur. Bu simgelerden de en önemlisi dil'dir. Bireyler bu dil sayesinde birbirlerinin rollerini öğrenirler, toplumu biçimlendirirler ve toplum tarafında da biçimlendirirler. Bu şekilde toplumsallaşma süreci devam eder.

3.2.6. Georges Gurvitch ve Toplumsallaşma

Georges Gurvitch 2 Kasım 1894'te Novorossisk'te doğdu. 1920 yılında Sovyetler Birliği'nden ayrıldı ve 1929 yılında Fransız vatandaşı oldu. Bir süre Sorbonne Üniversitesi'nde ders veren Gurvitch 1946 yılında Fransa'da Centre d'Etudes Sociologique'i (Sosyolojik İncelemeler Merkezi) kurdu. Yine 1946 yılında Les Cahiers Internationaux de Sociologie (Uluslararası Sosyoloji Defterleri) isimli dergiyi yayımlamaya başladı. 1953'te İstanbul Üniversitesi'nde "Sosyal Belirlenimciliğin Çeşitleri ve İnsan Özgürlüğü" başlığı altında altı konferans verdi. Hukuk ve bilgi sosyolojisi alanındaki çalışmaları ile tanınan sosyolog 10 Aralık 1965'te Paris'te ölmüştür. Başlıca eserleri: Hukuki Deneyim ve Hukukun Çoğulcu Felsefeleri, Kuramsal Ahlak ve Töreler Töreler Bilimi, Sosyoloji Denemeleri, Hukuk Sosyolojisinin Öğeleri, Bilgi Sosyolojisine Giriş, Karl Marx ve 20. yy Sosyolojisi, Sosyolojinin Bugünkü Yönelimi.

Gurvitch'e göre toplumsallaşma mertebesi diğer toplumlara göre daha iyi olan toplumlar 'bütünsel toplumlar'dır. Bu tarz toplumlardaki mevcut hiyerarşi daha önceden elde edilmiş olan statülerin arasındaki bağlantılardan meydana gelmektedir. Bu tarz toplumların kendi aralarındaki sinerjisi yüksek olabilmektedir. Zaten toplumun refah ve hukuk sistemi seviyesinin yüksek olabilmesi için de toplumsallaşma oranının yüksek olması gerekmektedir. Bu tip toplumlar genel anlamda uzlaşmacı toplumlardır. Bir toplumda toplumsallaşma derecesi ne kadar artarsa toplumun uzlaşma derecesi de o kadar artar. Dolayısıyla toplumsallaşma oranı yüksek bir toplumun bireyleri arasındaki iletişimi daha niteliklidir. Bu bakımdan bir toplumdaki gruplar arasında ve grup içinde iletişimin iyi olması o toplumun toplumsallaşma oranının yüksek olması ile ilgilidir (Cangızbay, 1985, s.143).

Gurvitch, "her toplumun her zaman için topyekün bütün içinde birbirlerini sınırlandıran, birbirleriyle mücadele eden, dengeleşen, bileşen, bütünleşen ve kendi aralarında belirli bir hiyerarşi oluşturan bir gruplaşmalar mikrokozmosu durumunda" bulunduğunu söylemektedir (Cangızbay, 1985, s.148). Gurvitch'e göre, "toplumsal yapı bitmeyen bir süreçtir: kesiksiz bir yapısızlaşma (destruction) ve yeniden yapılaşma (reconstruction) hareketi içinde görünür" (Cangızbay, 1985, s.144). Çünkü "toplumsal

yapı edim halindeki toplumun bir görünümüdür ve bir yapıt olan bu toplum edimsiz varolamaz; yani burada her an yeniden başlayan bir birleştirme ve yön verme çabası söz konusu olmaktadır” (Cangızbay, 1985, s.123). Dolayısıyla sürekli yıkılan ve sürekli yeniden kurulan “kararsız bir denge” (Cangızbay, 1985, s.140) hali olarak görülen topluma bu canlılığı ve dinginliği kazandıran, toplumun unsurları arasındaki etkileşimdir (Anık, 2014, s.49).

Gurvitch, toplumsal gerçekliğin, bütün içindeki bağlanma biçimleriyle oluşturulduğunu savunmaktadır. Ona göre; toplumsal bütünü oluşturan alt parçalar, sürekli olarak birbirleriyle kaynaşma ve çatışma ilişkisi içindedir. Söz gelimi bir medya örgütü diğer toplumsal unsurlarla hem kaynaşmakta hem de çatışmaktadır. Aynı medya örgütü, diğer medya örgütleriyle olduğu gibi kendi içinde de kaynaşmalara çatışmalara sahne olmaktadır. Buna göre ne tümel (makrososyoloji) ne de tikel (mikrososyoloji) bir bakışla toplumu kavramak mümkündür. Karşılıklı kaynaşma ve çatışmalara odaklanarak tümelden tikele, tikelden tümele; yani analiz iyi yönetilip sürdürüldüğü takdirde, mikrososyoloji aracılığı ile makrososyolojiye, makrososyoloji aracılığı ile de mikrososyolojiye ulaşılır ya da gruplaşmaların sosyolojisinden işe başlayarak, zorunlu olarak bir yandan makrososyolojiye, diğer yandan da topyekûn toplumların tipolojisine ulaşılmış olacaktır (Cangızbay, 1985, s.44-45).

Gurvitch, topluma bu tarz yaklaşımı ile büyük ölçüde, kitle iletişim araçlarının tüketicinin betimlenmesine de ışık tutmaktadır. ‘Biz’; toplum içinde; ‘ben’, ‘sen’, ‘o’ gibi, çeşitli derecelerde ortaya çıkmakla birlikte, bunların toplamında ibaret değildir. Yani biz, tek tek ‘ben’lere indirgenemez bir bütündür. Zira ‘biz’, karşılıklı katılımla gerçekleşen bir oluşumdur ama bu katılım rızaya ya da zorlamaya dayalı olabilir. Bilinçli ya da yarı bilinçli, hatta bilinçsiz bir katılım olabilir. Çünkü ‘biz’oluşturan karşılıklı katılım, başkasıyla ilişkilerin ürünüdür ve başkası ile ilişkilerin her zaman sempatiye dayalı olma şartı yoktur. Başkasıyla ilişkiler, simgesel bir iletişim aracılığı ile gerçekleşmektedir ve bu simgeler formel etkileşim amacıyla kullanıldığı gibi informal etkileşim amacı ile de kullanılabilir. Dolayısıyla başkasıyla ilişkiler; bir istifa dilekçesinden aşk mektubuna, domatesin kilosunu sormaktan annesinin elini öpmeye kadar son derece geniş bir ilişki ağını kapsamaktadır. Bu ağ içinde ‘başkası’ baba, kardeş, oğul, yoldaş, arkadaş, rakip, yabancı olarak; dost, düşman, efendi, köle, amir, memur olarak; huzur ya da huzursuzluk kaynağı, itim ya da çekim merkezi olarak ortaya çıkabilir (Cangızbay, 1985,

s.48). Öte yanda başkası ile ilişkiler birey ile birey arasında olabileceği gibi; birey-grup, grup-grup, grup-kurum, kurum-kurum arasında olabilmektedir. Bu yüzden katılımın fiilen gerçekleşmesi şart değildir. Kısacası ‘biz’ içindeki ilişkiler, oldukça farklı derecelerde ve biçimlerde tezahür etmektedir ve etkileşimin yoğunluğuna bakarak, ‘biz’i; kitle cemaat, komünyon gibi katagorilere ayırmak gerekmektedir. Kitle bu kaynaşmanın katılmanın en düşük olduğu dereceyi göstermektedir. Cemaatte kaynaşma ve katılma biraz daha yoğundur. Kommünionda ise kaynaşma ve katılmanın yoğunluğu en yüksek dereceyi bulmaktadır. Demek ki kitle iletişim araçlarının tüketicileri de, ‘biz’in bir katagorisi olarak, kaynaşmanın en az yoğun olduğu sosyolojik bir kategori olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu yoğunluğa bağlı olarak ‘biz’ ile ‘üye-ben’ ilişkileri arasında üç tür korelasyondan söz etmek mümkündür.

1. ‘Biz’ içindeki kaynaşmanın yoğunluğu ile ‘üye-ben’ tarafından hissedilen, ‘biz’in baskısı arasında ters bir orantı bulunmaktadır. Yani ‘biz’ içindeki kaynaşmanın yoğunluk derecesi arttıkça, ‘ben’ tarafından hissedilen ‘biz’ baskısı azalmaktadır. Yahut ‘biz’deki kaynaşmanın yoğunluk derecesi azaldıkça, baskı artmaktadır.
2. ‘Biz’ içindeki kaynaşmanın yoğunluğu ile kaynaşma hacmi arasında ters orantı bulunmaktadır. ‘Biz’ içindeki kaynaşmanın yoğunluğu arttıkça, ‘biz’in hacmi, başka deyişle ‘üye-ben’lerin sayısı azalmaktadır.
3. Diğer yandan ‘biz’in kaynaşma yoğunluğu ile çekim gücü arasında ise doğru orantı bulunmaktadır. ‘Biz’kendini ne denli fazla cazibe merkezi haline getirirse, ‘üye-ben’leri arasındaki kaynaşma, o denli fazla olmaktadır (Cangızbay, 1985, s.48).

Gurvitch’e göre “toplumsal yapılar, edim halinde olan, belirginleştirilmiş ve somut bir nitelik verilmiş bütünlerin görünüş biçimleri ve ikameleridir.” Bu yapıla toplumsal kurum, örgüt ve yapılardan ibaret değildir. Kurum, önceden kurulmuş, düzenlenmiş, bütünsel yapı tipine özgü fonksiyonel gruplaşmaların hiyerarşisidir. Örgüt ise, yapının dengelerinde rol oynayan öğelerden birisidir. Olgular; yapılardan daha geniş, onlardan önce de varolan ve yapıları kolaylıkla aşabilen, gerektiğinde konjonktür yaratarak, toplumsal yapılara can veren, tümü kapsayıcı birimlerdir. Toplumsal yapı sürekli olarak devam eden ve hiç sonlanmayan bir süreçtir. Devamlı olarak olarak

yapısızlaşır ve yeniden yapılaşır. Tümü kapsayıcı toplumsal olgunun kaynaklık ettiği konjonktür; yapının yapılaşmasını veya yapısızlaşmasını ya da yeniden yapılanmasını sağlar. Ama yapı, kendi özelliklerini konjonktüre de yansıtabilir. Bu, eğreti duran sürekli hareket halindeki yapıyla, konjonktürün diyalektik bir ilişki içinde olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle toplumsal yapıla kültürel eserlerin hem üreticisidir, hem de onların ürünleridir (Cangızbay, 1985, s.142).

Bir toplumu oluşturan bireylerin en doğal etkinliği olan iletişim, aynı zamanda, toplumsal bir olgudur. Toplumsal olgular konjonktür üreten birer kaynak olarak toplumsal yapıları sürekli olarak devindirmekte ve onları “karasız denge”de tutmaktadırlar. Gelişime ve değişime yapılar bu sayede uyum sağlayabilmektedirler. Yani toplumdaki yapısal ve kuramsal uzantılarıyla; toplumsal güç odaklarının egemenliklerini kurmalarına, iktidarlarını geliştirip pekiştirmelerine ve korumalarına iletişim aracılık etmektedir. Bununla birlikte toplumsal bir olgu olan iletişim, konjonktürel kaynak olarak, toplumu aynı zamanda kararsız bir dengede tutmakta, yapı ve kurumları değişime, dönüşüme ve sürekli yeniden kurulmaya icbar etmektedir (Anık, 2014, s.193).

Gurvitch, toplum çeşitlerinin bilgi türleri ile ilişkisini de inceleyerek bilgi türlerinden hangilerinin toplumsal yapılarda işlevsel olduğunu analiz etmiştir. Gurvitch’e göre “dış dünyanın algısal bilgisi klasik site ve imparatorluklarda; başkalarının, bizlerin, grupların, toplumların bilgisi Ataerkil, feodal yapı ve köylü sınıfında; teknik bilgi 20. yüzyıl kapitalist ve sosyalist yapılarda; siyasal bilgi grup ve sınıfsal çatışmaların keskinleştiği toplumsal yapılarda; bilimsel bilgi sanayileşmiş toplumlarda; felsefi bilgi: Antik site yapısı ve kapitalizmin başlarında görülür” (Cangızbay, 1985, s.234).

Gurvitch, bilginin işlevlerine bakarak bilgiyi yedi kısma ayırmıştır. Bınlar: “algısal bilgi, toplumsal bilgi, gündelik bilgi, teknik bilgi, siyasal bilgi, bilimsel bilgi ve felsefi bilgidir” (Burke, 2001, s.15).

Toplum ile bilgi arasında bir ilişki vardır ve Gurvitch'e göre bu ilişki neden-sonuç ilişkisi olarak açıklanamaz. Bilgi toplumsal ortamın meydana gelmesinde bir neden değildir. Aynı şekilde toplumsal ortam da bilgi faktörünün bir sonucu değildir. Bilgi faktörü toplumsal gerçeklik sisteminin önemli bir parçasıdır. İnsanlar birbirleri ile iletişim kurarak sosyalleşir ve toplumsal gerçeklik meydana gelir. Bu toplumsal gerçeklik, içinde hayatın kolaylaşmasını sağlayan faydalı bilgileri de barındırır. Bu

bilgiler sosyal bilimlerin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne serer. İnsanlık bilgi toplumuna doğru hızlı bir şekilde yol almaktadır. Bu süreçte toplumsal gerçeklik bil haricinde oluşturulamaz. Zaten bilgi türleri ve toplumsal gerçeklik arasında önemli bir iletişim vardır (Engin, 2005, s.435).

Gurvitch'in bilgi sosyolojisi ile ilgili de önemli görüşleri vardır. Ona göre “hem toplumlar, hem de o toplumlardaki bilgi sistemleri yatay ve dikey bölmelere ayrılıp ilişkilendirilebilir. Yani bir topyekûn toplum ve bir de bunun alt birimleri vardır. Yine tüm bilgi tür ve şekillerinin yer aldığı bir genel bilgi sistemi ve bunun alt birimlerinden söz edilebilir ve bu iki alan hem makro, hem de mikro düzeyde ilişkilendirilebilir.” Gurvitch'in bu görüşleri doğrultusunda, bilgi–toplum arasındaki ilişkinin üç düzeyde gerçekleştiği söylenebilir: (Aydın, 2008, s.9)

1. “Birinci düzey, iki sistem arasında makro seviyedeki ilişkidir. Bu çerçevede her toplumun genel bir bilgi sisteminin olduğu ve dolayısıyla bu sistem içerisinde bütün bilgi türlerinin yer aldığı söylenebilir. Meselâ sanayi toplumunun naiv hayat bilgisinden teknik bilgiye, dinî bilgiden felsefi bilgiye kadar her bilgi türüne sahiptir. Ancak bilimsel ve teknolojik bilginin bir önceliği söz konusu edilebilir. Bu teknolojik bilgi onun kültür kodlarını taşır. Bu açıdan Rusya ve Amerika'nın teknolojik bilgi farklılıkları örnek verile gelmiştir.”
2. “Bilgi – toplum arasındaki ilişkinin ikinci düzeyi, iki ayrı sistemin alt birimleri arasındaki ilişkidir. Gerçekten de farklı toplum düzeyleri farklı bilgi tür ve şekillerine yönelirler. Bu durum pek çok örnekle açıklanabilir. Meselâ bir tarikat ile dinî bilgi, bir sınaî kuruluşla teknolojik bilgi, aydın ile bilimsel bilgi, devlet veya sınıflar ile politik bilgi arasında kurulabilecek ilişki bu konuya örnek teşkil eder.”
3. “Üçüncü düzey; bilgi ya da toplumsal sistemlerden herhangi birisinin, karşı tarafın bir alt birimiyle olan ilişkisidir. Meselâ bir aydın kesimin, bir dinî cemaatin, bir sosyal sınıfın, genel bilgi sistemiyle ilişkisi ve yine politik, dinî, bilimsel, teknik bilgi türlerinin genel toplumsal sistemle olan ilişkileri buna örnek verilebilir.”

Bu doğrultuda toplum ve bilgi arasında önemli bir iletişim ve etkileşim vardır denilebilir. Cemil Meriç'e göre "bilgi-toplum arasında bir denklik vardır ama birebir tekabüliyet yoktur. Bu çerçevede mesela her zaman büyük düşünürler bilgi birikimi bakımından güçlü kabul edilen toplumlardan çıkmamışlardır. Sıradan dâhi bile her zaman toplumla paralellik göstermeyebilir" (Meriç, 2015, s.215).

Özetle; Gurvitch'e göre toplum durağan bir özelliğe sahip değildir. Durmaksızın bir yapılaşma, şartlara ve ortama bağlı olarak yeninden bir yapılaşma süreci içerindedir. Bu durum sürekli olarak bir değişim ve gelişim içerisindedir. Bu hareketlilik durumu toplum içindeki bireylerin birbirleri ile bağlanma biçimleri vasıtasıyla oluşmaktadır. Bu bakımdan toplumda sürekli olarak devam eden bir çatışma ve kaynaşma söz konusudur. Bu kaynaşma ve çatışma toplumdaki alt sistemler arasında meydana gelmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak; eğer toplumda "biz" bilinci çok çabuk gelişirse o toplumdaki bireyler arasında kaynaşma, birlik ve beraberlik artar.

3.2.7. Berger ve Luckman'ın Toplumsallaşma Kuramı

Peter Ludwig Berger Boston Üniversitesi, New School for Social Research ve Rutgers'da farklı fakültelerde öğretim üyesi olarak çalışmıştır. 1981'den itibaren Boston Üniversitesi'nde sosyoloji ve ilahiyat profesörü olarak hem Fen Edebiyat hem İlahiyat Fakültelerinde (College of Arts and Science / School of Theology) çalışmıştır. Bu süreçte, Boston Üniversitesi İktisadi Kültür Araştırmaları Enstitüsü (Institute for the Study of Economic Culture)'nde müdürlük yapmıştır. Berger 2017 Haziran'ında 88 yaşında vefat etmiştir.

Berger ve Luckmann'ın kuramları klasik sosyolojideki teorileri temel alan eklektik bir yapıdadır. Çalışmalarında Schutz'un fenomenolojik yaklaşımıyla Weber'in, Durkheim'in, Marx'ın, Saussure'ün ve Mead'in düşüncelerini ele almışlardır. Durkheim'in toplumsal olgusu ve Weber'in aktörün eylemi burada yer almaktadır. Çalışmada Weber'in sosyolojisi canlandırılmaya çalışılmaktadır (Bruce and Yearley, 2006, s.20). Marx'ın diyalektik düşüncesi ve Mead'in sembolik etkileşim yaklaşımı düşüncelerine tesir etmiştir. Tüm bu düşünceler çalışmada yeniden yorumlanmışlardır. Diğer düşüncelerle kıyas edildiğinde bilhassa Schutz'un düşünceleri Berger'i etkilemiştir. Pozitivist metodolojiye karşı olan Schutz sosyoloji bilimine fenomenolojik

yöntemi getirmiştir. Schutz fenomenolojisi bireylerin ortaya koydukları anlamlı eylemlerle ilgilenmektedir (Swingewood, 1998, s.314). Bunu yaparken Husserl'ın 'ayraç içine alma' metodunu kullanır. Bu metod, bilincin saf haline ulaşmak için, bilincin tarih ve toplum gibi olaylardan (phenomena) temizlenmesidir. Toplumda yer alan yerleşik düşünceleri sorgulamayı ve düşünmeden kabul etmemeyi önermektedir (Wolff, 1997, s.498). Schutz sosyolojisinde, Husserl'ın epoche, ayraç içine alma, yönelimsellik ve öznelerarasılık kavramları yer almaktadır. Schutz, bu kavramlarla sosyoloji biliminde incelemeler yapmaya çalışır. Onun amacı, toplumsal dünyada anlamların nasıl oluştuğuna ve toplumsal aktörlerin bu anlamlar içinde sağduyu bilgisini bir gerçeklik olarak nasıl inşa ettiklerine açıklık kazandırmaktır (Hekmann, 1999, s.44). Gündelik yaşamın toplumun bireyleri tarafından inşa edildiği görüşündedir. Bireysel inşa aktif katılımı gerektirmektedir. Bu ise öznelerarası niteliğini göstermektedir. Gündelik yaşam, bireylerin aktif katılımıyla var ettikleri bir kültür alanıdır. Dolayısıyla gündelik yaşam öznelerarası bir dünyadır. Bu her zaman böyle olmuştur. Öznelerarası dünyada bireyler ortak etki alanlarında birlikte çalışır, birbirlerini anlar ve birbirleri için anlam nesneleri olarak var olurlar (Aktr. Swingewood, 1998, s.317). Öznelerin birbirlerini etkilesine imkan veren bir toplumsal düzen söz konusudur. Bu görüşler, Berger'in çalışmalarının belkemiğini oluşturmaktadır. Toplumsal gerçekliğe ilişkin düşüncelerini Schutz biçimlendirmiştir.

Berger ve Luckmann düşüncesinde multi-gerçeklikler söz konusudur. Bu gerçeklikler toplumda inşa edilir. Gerçekliklerin toplum tarafından inşa edilmesi düşüncesi, Durkheim'ın toplumsal olgu kavramına benzemektedir. Benzer şekilde bireyin dışında ve cebrilik durumu söz konusudur. Berger ve Luckmann bilgi sosyolojisi perspektifinden toplumsal olgulara açıklık kazandırmaya çalışırlar. Bu anlamda olguların toplumsala göre biçim alan karakterine dikkat çekmektedirler. Bu sebeple “‘bilgi sosyolojisi, bizâtihi, toplumda ‘bilgi’ olarak kabûl edilen her şeyle ilgilenmek zorundadır (Berger ve Luckmann, 2008, s.22)” şeklinde bilgi sosyolojisinin çalışma alanına vurgu yaparlar. Berger ve Luckmann düşüncesinde bilgi sosyologları toplumun görünür unsurlarından o toplumun genel örüntülerine ulaşmalıdırlar (Maconis ve Plummer, 2002, s.4). Bu genel örüntüler, o toplumun gerçeklikleridir. Her toplumun kendine özel gerçeklikleri olduğu ve bu gerçeklikler toplumsal olarak inşa edildiği için, bilgi sosyologları bilginin bu inşa sürecini incelemelidirler (Berger ve Luckmann, 2008, s.3).

Toplumsal gerçekliklerin inşası diyalektik bir şekilde gerçekleşir. Bir diğer deyişle, toplumun inşa edilmesinde etkili olan birey aynı zamanda toplum tarafından inşa edilmektedir. Toplumsal inşa, objektif olan toplumsal olguların, sübjektif olan toplumsal fenomenlere dönüşmesidir (Berger ve Luckmann, 2008, s.28). Dolayısıyla Berger ve Luckmann ontolojik anlamda bir nesnel dünya karşısında, epistemolojik anlamda var edilen öznel bir dünyaya işaret etmektedir. Toplum ve toplumsal gerçeklikler, bu nesnellik ve öznellik ilişkisi içinde var olurlar. Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, toplumsal gerçeklik ne salt birey ne de toplumsal yapı tarafından inşa edilmektedir. Bu ikisi arasındaki genel (macro) ve özel (micro) diyalektik ilişki toplumsal gerçekliği var etmektedir (Berger ve Luckmann, 2008, s.28).

Berger ve Luckmann'ın multi-gerçeklikler anlayışının merkezinde olan kavramlardan biri gündelik hayattır. Gündelik hayat gerçekliğin en üst formudur. Burada insanlara anlamlı gelen, kendi içerisinde bir tutarlılığı olan öznel gerçeklikler yer almaktadır (Berger ve Luckmann, 2008, s.32). Gündelik hayat gerek nesnel gerekse öznel unsurlar tarafından inşa edilmektedir. Zira multi-gerçeklikler olan toplumsal gerçeklikler tek bir unsurla anlaşılamayacak kadar karmaşık bir yapı arz etmektedir. Karmaşık yapı farklı unsurların bir arada olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla öznel olarak algılanan gündelik hayat nesnelleştirilerek inşa edilmektedir. Bireyler, toplumsal olguların içine doğdukları toplumun fenomenleriyle biçimlendirildiği dünyasında gözlerini dünyaya açarlar. Bu fenomenler onlara nesnelleştirilmiş gerçeklikler olarak sunulur. Gündelik hayatın gerçeklikleri nesnel gerçeklikler olarak dil aracılığıyla aktarılır. Dil, toplumsal gerçekliklerin nesnelleştirme aracıdır. Aynı zamanda nesnelleştirilen gündelik hayatın, bireyler açısından anlamlı bir düzen olarak kurulmasını sağlar (Berger ve Luckmann, 2008, s.35).

Gündelik hayat arz ettiği bu özelliklerle bireyler üzerinde harici bir baskı unsuru olarak vardır. Bu baskı olgusalıktan kaynaklanan bir doğallık içermektedir (Berger ve Luckmann, 2008, s.37). Gündelik hayatın içinde bireyler bu yalın gerçeklikleri, ontolojik gerçeklikler gibi yaşarlar. Bu gerçeklikler dış dünya gerçeklikleri gibi bireylerin dışındadır ve onların nesnel dünya düzenlerini oluştururlar öznelerinde da etkisi söz konusudur. Gündelik hayat öznelerarası bir dünyadır. Bu dünyada özneler ile aynı dünyada yaşanmaktadır. Birinin gerçekliği diğerlerinin gerçekliğine tekabül etmektedir. Dünyanın gerçekliklerine yönelik doğal tutumlar benzerdir. Tüm bireyler aynı

nesnelleştirilmiş gerçeklikler dünyasında yaşamaktadır. Öznelerin paylaştıkları bir diğer husus, hepsinin dünyaları ‘buradalık’ ve ‘şimdilik’ kavramları etrafında düzenlenmektedir (Berger ve Luckmann, 2008, s.36-37). Öznelerarası dünyada bireyler etkileşime dayalı karşılıklı ilişkiler kurmaktadır. Bu ilişkilerle, toplumsal gerçekliklerin inşası gerçekleştirir. Gündelik hayatta öznelliklerin en yüksek derecede değiş-tokuşunun yapıldığı etkileşim türü yüz yüze ilişkilerdir (Berger ve Luckmann, 2008, s.44). Yüz yüze ilişkilerde karşı taraf gerçektir. Aynı buradalık ve şimdilik kavramları paylaşılmaktadır. Bu gerçeklikler belirli tipikleştirmelerle tanımlanır. Söz gelimi kadın, erkek, işçi, İngiliz gibi tanımlamalar ilişkilerin türleri ve özellikleri hakkında bilgi verir. Gündelik yaşamda yüz yüze ilişki biçiminden uzaklaşıldıkça, tipikleştirilen bu tanımlamalar da anonim hale gelirler ve anonim soyutlamalar olarak yüz yüze olmayan ilişkilerde var olurlar (Berger ve Luckmann, 2008, s.50). Bu sebeple Berger ve Luckmann toplumsal yapıyı “bu tipileştirmelerin ve bunlar aracılığıyla kurulan mükerrer etkileşim örüntülerinin toplamı (Berger ve Luckmann, 2008, s.50)” olarak tanımlar.

Berger ve Luckmann kuramlarında toplumsal gerçekliklerin süreç içerisinde inşa edildiğini belirtmektedirler. Bu süreçte hem toplumsal yapı hem toplumsal aktörler olan bireyler yer almaktadır. Kuramın temelinde, ne toplumsal yapı ne de aktör-bireylerin tek başına toplumsal gerçekliği inşa edemeyeceği düşüncesi vardır. Toplumsal gerçeklik bu iki unsurun bir arada oluşu ile inşa edilmektedir. Bu anlamda kuramları, hem makro hem mikro sosyolojinin konularını içermektedir (Yücedağ, 2013, s.24).

Bireyler dışsallaştırma süreciyle kendi toplumsal gerçekliklerini var ederler. Bir diğer deyişle, bireylerin etkinlikleri ve öznel eylemleri toplumsal alanda nesnelleştirme yoluyla toplumsala ait hale gelirler. Bunu Berger ve Luckmann “insan üretimi olarak toplum” veya “toplum insan üretimidir” şeklinde açıklamaktadır (Berger, 2011, s.52-61).

Berger’in inşa edilen toplum düşüncesi, onun din hakkındaki düşünceleriyle ilişkilidir. Bu anlamda toplum ve bireyler arasında bağımlı ve birbirlerini tamamlayan bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki diyalektik bir fenomendir. Bu diyalektik, hem insanın toplumu inşa ettiği hem de toplumun insanı inşa ettiğine yönelik yargıları reddetmez. Bu yargılar beraberce toplumsal alanın diyalektik karakterle inşa edildiğini göstermektedir (Berger ve Luckmann, 2008, s.3).

Diyalektik kavramının üç evresi bulunmaktadır. Bunlar dışsallaştırma (externalization), nesnelleştirme (objectivization) ve içselleştirme (internalization) olarak ifade edilmektedir (Berger ve Luckmann, 2008, s.3). Dışsallaştırma ile bireylerin etkinliklerinin dış dünyadaki görünümüdür. Nesnelleştirme, dışsallaştırmaların sonuçlarını ve diğer bireylerin bunlarla karşılaşmasıdır. İçselleştirme ise, nesnelleştirmelerin birey üzerindeki tesiri olarak ifade edilmektedir. Nesnel ve de nesnelleştirilmiş dünya çeşitli şekillerde tartışmaların konusu olsa da üzerinde uzlaşılan husus bu dünyanın anlamlı bir düzen içermesidir. Berger ve Luckmann bu anlamlı düzene nomos adını vermiştir (Berger ve Luckmann, 2008, s.20).

Nomos inşa edilmiş toplumsal gerçekliklerdir ve kendisini inşa edenleri biçimlendiren bir özelliktir. Bu anlamda nomos toplumsal insanın diyalektik yönünü göstermektedir. Nomos ile belirsiz ve karmaşık dünya belirli anlamlandırmalar ile düzene tabi olur ve herkese açık hale gelir. Bu açık düzene tüm bireyler tabi olur. Düzeni inkar eden ya da ondan kendisini bağımsız kılmak isteyen bireyler negatif etkilere maruz kalabilir. Bu negatif etkileri Berger anomy olarak adlandırır. Dışlanmışlık ve, kimlik yitimi anlamına gelen anomy bireyleri tedirgin eder ve anlamsızlık duygularına sebep olur (Berger ve Luckmann, 2008, s.23). Dolayısıyla herkes açısından açık ve net olan nomos önce hakikate ardından evrensel nitelikli tanımlamalara uzanır. Bunu Berger ““toplumsal dünyanın kozmikleşmesi”” olarak tanımlamıştır. Bir diğer deyişle, toplumsal inşa neticesinde toplumsal gerçekliğe tekabül eden nomos, üzerinde uzlaşılmış olan toplumsal geçerliliğini ve gerçekliğini evren ölçeğinde genişletir (Berger ve Luckmann, 2008, s.25).

Berger ve Luckmann insanı bir hayvan olarak ele alıp diğer hayvanlardan farkını çizmektedir. Buna göre, hayvanlar insanlardan farklı olarak anne karnında gelişimlerini tamamlayarak dünyaya gelmektedirler. Buna karşın, insan dünyaya eksik bir varlık gelmekte zamanla gelişimini tamamlamaktadır. Hayvanlara ilişkin köpeklerin dünyasından veya atların dünyasından bahsedilebilmesine karşın benzer bir bakışla insan dünyasına bakılamamaktadır Bunun sebebi, insanların dünyasının sürekli değişimlere ve oluşlara tabi olmasıdır. Bu değişim ve oluşumlar ise doğal, kendiliğinde olan değişim ve oluşumlar değildir. İnsanların bizatihi kendilerinin var ettiği, çevrelerini ve kendilerini etkileyen değişim ve oluşumlardır. Dolayısıyla insan, kendisini ve etrafını biçimlendiren, değiştiren, dönüştüren, etkileyen bir varlıktır. Bu değişim, dönüşüm ve oluşumlar

karşılıklı ilişkiler ağı içerisinde gerçekleştirilmektedir. İnsan varlığının, doğumundan sonraki sürecini hayvandan ayıran süreç böyle bir süreçtir. Bu süreç insanlaşma süreci olarak ifade edilir. İnsanlaşma sürecinde, hem çevreyle hem de diğer insanlarla kurulan ilişkiler söz konusudur. Anlamli ötekiler (significant others) olarak ifade edilen diğer bireyler insanlaşma sürecinde önemli bir yere konulmuştur. (Berger ve Luckmann, 2008, s.71-73).

Berger ve Luckmann, anlamli ötekiler kavramı ile insanın belirli bir sosyo-kültürel ortamda dünyaya geldiğini ve doğumundan itibaren de bu ortamın etkilerine maruz kaldığını ifade etmektedirler. Bu maruz kalışla, insanın dışarıdan gelen etkilerle belirli bir süreç içerisinde yoğrulabildiği, biçimlendirilebildiği kast edilmektedir. Müdahaleler ile hem insan hem de çevresi değiştirilip dönüştürülmeye açıktır. İnsanın yoğuran ve yoğrulabilen bir varlık olması, farklı sosyo-kültürel niteliklere sahip toplumların varlığını açıklamaktadır. Bu insanın salt biyolojik bir organizma olarak alınamayacağını göstermektedir. İnsan biyolojik olarak ele alınacaksa, bu şekilde, yani sosyo-kültürel değişimleri var eden antropolojik bir organizma olarak ele alınmalıdır. Buna yapılan vurgunun sebebi, insanın belirli, sabit bir doğaya sabit olmadığı bilakis insan doğasının inşa edilebilir olduğuna yönelik düşüncedir. Yukarıda ifade edilen yoğrulup biçimlendirilebilen insan anlayışı da, insanın kendisini inşa eden bir varlık olarak ifadesini netleştirmektedir (Berger ve Luckmann, 2008, s.74-76).

İnsanların toplumsal bir düzen inşa edebilmesini Berger ve Luckmann iki nedene dayanarak açıklar. Bu nedenlerden ilki mutataştırma dır. Mutataştırma insan etkinliklerinin adet ve alışkanlıklara dönüştürülmesi anlamına gelmektedir. Bir etkinliğin başarı ile gerçekleştirilmesi, onun daha sonraki seferlerde de benzer şekilde gerçekleştirilmeye çalışılması ile sonuçlanacaktır. Dolayısıyla başarıya ulaşan eylemler, kendisinden sonraki eylemlere bir model teşkil edecektir. Bunun yanı sıra, insanlar için o eylemler toplumsal bilgi noktasında anlamli bir bilgiye dönüşecektir. Dolayısıyla model ve toplumsal bilgi haline gelen bir etkinlik, ilgili alanlarda insanlara özel anlamlar ve onların davranışlarını tayin eden içerikler sunmaktadır. Tekrarlarla alışkanlık haline gelen bu toplumsal bilgi, aktarılarak geleceği de biçimlendiren bir nitelik arz etmektedir. Mutataştırmalar sayesinde toplumsal yaşantı düzenlilik arz eder (Berger ve Luckmann, 2008, s.80-82).

Mutatlaştırmalar toplumun bireylerini psikolojik anlamda rahatlatmaktadır. Mutatlaştırmalar ile neyin, nasıl olacağına dair bilginin her seferinde yeniden düşünülmesinin önüne geçilmiş olunur ve insanlar pratik bir şekilde kolayca faaliyetlerini icra edebilirler. Avlanma konusunda av aletlerini nasıl kullanacağını bilen insan her ava çıktığından benzer şekilde avlanacaktır. Bu konudaki bilgi birikimlerinin ona sağladığı rahatlık ile hareket edecektir. Gelecekte benzer durumlarda düşünmek yerine sahip olunan bilginin kullanılmasını Berger ve Luckmann artalan olarak ifade etmiştir. Artalan bu anlamda geçmişteki tecrübelerle dayalı olarak kazanılan bilgilerdir. Mutatlaştırmalar toplumsal yapının temelinde yer almaktadır. Bu sebeple kurumsal yapılardan önce Mutatlaştırmalar söz konusudur. Bir alandaki mutatlaştırmalar neticesinde ileride kurumsal yapılara zemin hazırlanmış olur. Dolayısıyla mutatlaştırmalar, kurumsal yapılaşmış bir toplumdan önce var olması gereken toplumsal düzene işaret etmektedir. Mutatlaştırmalara yönelik bir diğer dikkat çekici husus, mutatlaştırma yapan insan varlığının kendi doğasının sabit olmamasıdır. Her ne kadar mutatlaştırma yoluyla belirli modeller inşa edilse de, bunları var eden insan doğası bilgileri var eden ve var ettiği bilgilerin ötesine de geçebilen dinamik bir insan varlığına işaret etmektedir. Tek başına mutatlaştırmalar ile sosyal düzen sağlanmıştır denilemez. Bu noktada toplumsal düzenin inşa edilebilmesini sağlayan ikinci neden devreye girmektedir. İkinci neden tipleştirme (Berger ve Luckmann, 2008, s.86-87).

Tipleştirmeler ile toplumsal alanda kurumsallaşmalara gidilebilir. Tipleştirmeler dışsallıklara bakar fakat bu dışsallaşma henüz nesnelleştirilmemiştir. Bu sebeple kurumsallaşmalar henüz söz konusu değildir. Ancak kurumsallaşma için gereken zemin sağlanmıştır. Mutatlaştırma ile birlikte tipleştirme en az iki kişi arasında olan uyuşmuş ve uzlaşmış anlamlara işaret eder. Kişiler arasında uyuma ve uzlaşma yoluyla kurulan bu tür anlamlı ilişkiler, kurumsallaşmaların çekirdeğini oluşturmaktadır (Berger ve Luckmann, s.82-83).

Nesnelleştirme kavramıyla Berger ve Luckmann, dışsallaştırılan etkinliklere nesnel bir karakter atfedilmesini kast eder. Buradan hareketle, bireylerin şahsi değerlendirmelerinden bağımsız ve dışsal olan kurumların inşasının nasıl gerçekleştiğine bakarlar. Kurumların temel özelliği toplumun içinde yer alan reddedilemez (undeniable) yapılar olmasıdır (Berger ve Luckmann, 2008, s.90-91).

Kurumların toplumsal alanda inşasını ve sürekliliğini sağlayan temel husus kurumları meşrulaştırma (legitimation). Meşrulaştırma ile kast edilen kurumsal yapıların açıklanabilir (explained) ve gerekçelendirilebilir (justified) olmasıdır. Açıklanabilen ve gerekçelendirilebilen bilgiler ile gelenek yani mirasla alınan bilgiler meşru bir anlam alanına ulaşır. Meşrulaştırma, gelenek bilgisinin anlamlı hale getirilmesidir. Bu sayede, gelenek geleceğe taşınabilir. Geleneklerin, gelecekte meşruluğunu koruması hala açıklanabilir ve gerekçelendirilebilir olmalarına bağlıdır (Berger ve Luckmann, 2008, s.93).

Kurumsal yapıların varlığına ilişkin önemli bir diğer husus sosyal kontrol mekanizmaları olmalarından kaynaklanmaktadır. Toplumsal bir gerçeklik olarak inşa edilen kurumlar, bireyler tarafından inşa edilirler. Ancak bir kez somutluk kazandılar mı, artık birey üzerinde bir baskı unsuru olarak var olurlar. İçine doğdukları toplumlarda kurumsal yapıları hazır bulan yeni nesiller, bu yapılara karşı çıkmaya, onların kontrollerinde hareket etmeme eğilimine sahip olacaktır. Ancak, kurumsal yapıları inşa eden bireyler, bu yapıların varlıklarını koruyacak kuralları da getirmişlerdir. Kurumsal yapıların sosyal kontrolüne mekanizması olarak işlerliğine karşı çıkan bireyler bu anlamda çeşitli yaptırımlarla karşılaşacaktır. Bu anlamda yaptırımlar, toplumsallaşma sürecinde öğretilen bilgilerin aksine hareket eden bireylerin davranışlarının umulan yönde ortaya konulmasını garantilemektedir. Kurumların sosyal kontrol mekanizması olarak varlıklarının toplumda bu şekilde korunma altına alınması toplumsal kontrolün uygulanmasını mümkün kılmakta ve bireylerin olası davranışlarının da önceden tespit edilmesini sağlamaktadır (Berger, 2011, s.65-79).

Kurumsal yapılara yönelik bir diğer husus Berger ve Luckmann tarafından anlamlı karşılıklılıklar olarak ifade edilmektedir. Bu, toplumsal alanda var edilen anlamların, toplumun bireyleri açısından tipleştirilmiş, tutarlı, ortak anlamlar olmasını ifade etmektedir. Bu anlamlar işlevsel olsun ya da olmasın, eğer ki toplumda kabul edilmiş ise, toplumun üyelerince tutarlı bir şekilde uygulanmalıdır. Bu hususta Berger ve Luckmann, bir toplumda bereket büyüsü yapmanın sadece o toplumun kadınlarına has olmasına dair bir örnek sunar. Bu tipleştirme davranışı toplumun bütün bireyleri tarafından kabul edilmiş ve aynı şekilde uygulanagelmiş olduğunu gösterir. Bir diğer deyişle, davranışın tutarlı bir şekilde uygulanageldiğini gösterir. Dolayısıyla, anlamlı karşılıklılıklar,

üzerinde uzlaşmış olan anlamların tutarlı bir şekilde toplum hayatında uygulandığını anlatmaktadır (Berger ve Luckmann, 2008, s.95-96).

Berger ve Luckmann açısından içselleştirme (internalization) kavramı toplumsallaştırma (socialization) kavramı ile benzer anlamdadır. İçselleştirme ile bireyin toplumsal hayata katılımı kast edilmektedir. Bir diğer deyişle, toplumsal olarak olarak var edilmiş gerçeklikleri kendi gerçeklikleri olarak kabul edip, bu gerçekliklerle uyumlu bir şekilde toplumsal yaşama aktif bir şekilde dahil olmasıdır (Berger, 2011, s.70).

Buradan hareketle, bireyin toplumsallaştırılmasının iki evrede gerçekleştiğini söylemektedirler. İlk olarak, birincil toplumsallaştırma dan bahsetmektedir. Bu, bireylerin ailesinde ve en yakın çevresinde gerçekleşen toplumsallaştırma dır. Nitelik olarak bunu asli toplumsallaştırma olarak almaktadırlar. İkincil toplumsallaştırma ise tali olarak ifade edilmekte ve bireylerin ilerleyen süreçte hayatı boyunca bilhassa kurumlar aracılığıyla toplumsallaştırılmasıdır (Berger ve Luckmann, 2008: 190-191).

Birincil toplumsallaştırma anlaşılaçağı üzere kişinin dünyaya geldiğı aile yaşantısında gerçekleşmektedir. Hayata dair temel, ilk bilgiler bireyin anlamlı ötekileri olan ailesi tarafından bireye verilmekte ve böylece birey toplumsallaştırılmaktadır. Birincil toplumsallaştırma ile ilgili önemli olan hususlardan bir tanesi, bireyin toplumsallaştırılması adına ailede verilen değerler ve bilgiler filtrelenmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu filtreleme işlemi ailenin sahip olduğı bilgi ve değerler çerçevesinde gerçekleştirilir. Bu toplumsal anlamdaki farklılıkların ve çeşitliliklerin daha çocukluk döneminde iken başladığını göstermektedir. Farklı sosyo-ekonomik çevrelerde yetişen çocukların ilk toplumsallaştırılma süreçleri ve sonuçları farklı olacaktır. Birincil toplumsallaştırmaların gerçekleştiğı ailede çocuk, anlamlı ötekileri olan ailesinden salt bilişsel anlamda bilgiler edinmez. Aynı zamanda onlar çocuğun duygusal yaşamını da etkiler. Ailedeki bireyler çocuğun rol modellerini oluşturmaktadır. Bu anlamda, tutum, davranış ve roller noktasında ailesinde gördüklerini içselleştirmektedir. İçselleştirdikleri bilişsel ve duygusal bilgileri kendinin kılmaktadır. Daha önce bahsedilen diyalektik kavramı ise bu noktada yine çocuğı pasif konumundan çıkarmakta ve kendini içinde bulunduğı durumlarda diyalektik olarak tanıyıp, sunan birey haline getirmektedir. Bu süreç kimliğin oluşma sürecidir (Berger ve Luckmann, 2015, s.83).

Tali olarak adlandırılan ikincil toplumsallaştırma bireyin meslek yaşantısına ait dönemde, işbölümünün bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Yetişkinlik dönemindeki

bu toplumsallaştırma bireyin, birincil toplumsallaştırma neticesinde oluşturduğu kimliğinin ötesine geçmesine demektir. Bu anlamda kimliğine kurumsal, resmi bir yön dahil olmaktadır. İkincil toplumsallaştırma bireyin kimliğinin sadece kendisine yakın anlamlı ötekiler diye anlatılan ailesi tarafından değil, kendisine uzak olan toplumdaki diğer çevreler tarafından da inşa edileceğini göstermektedir. Berger ve Luckmann'ın dikkatleri çekmek istedikleri husus, birincil ve ikincil toplumsallaştırmaların bir bütün olarak insan hayatını inşa etmesidir. Bu sebeple, bireylerin toplumsal ilişkilerinin tamamı önem arz etmektedir. İnsanların yetişkinlik hayatı boyunca kurdukları ilişkilerin, onların kimliğine olan etkisi düşünüldüğünde ikincil toplumsallaştırmanın önemi anlaşılabılır. İkincil toplumsallaştırmanın aracılığıyla bireylerin nasıl dönüştürüldüğüne dair Berger ve Luckmann'ın düşüncesinden bu anlamda biraz söz etmek gerekmektedir (Berger ve Luckmann, 2008, s.203).

Berger ve Luckmann, bu noktada, toplumun bireyler üzerindeki etkisini öznel ve nesnel diyalektik anlayışı ile açıklar. Buna göre, bireyler iki durumda bulunmaktadır. Birinci durumda, toplumsal olanın dışsallaştırılması (externalization), bir diğer deyişle dışa vurumu söz konusudur. Bu noktada birey toplumsal gerçeklikleri işleten, sürdüren, pekiştiren durumundadır. İkinci durumda ise bireyin toplumsal gerçeklikleri içselleştirmesi (internalization) bir diğer deyişle sindirmesi söz konusudur. Bu noktada ise birey, toplumsal gerçeklikler tarafından işlenmektedir. Bu durumlardan, toplumsal gerçekliklerin niteliği üzerine düşünülürse anlaşılabılır ki, inşa süreci bitimsiz bir süreçtir. Zira toplumsal gerçekliklerin temel niteliği, çoklu gerçeklikler evrenine olmasından kaynaklanmaktadır. Toplum bireylere, kendilerini içinde buldukları gündelik yaşamın gerçekliklerinde bir düzen (order) ve nesnel gerçekliklere ait yapılaşmalar (patterned) sunar. Bu nesnel gerçeklikler ise toplumun bireyleri tarafından paylaşılır. Paylaşılan gerçeklikler toplumun üyeleri için tipikleştirmeleri var eder. Tipikleştirmeler içerisinde roller mündemiçtir. Bu şekilde herkesin ortak anlamlar üzerinde uzlaştığı toplumsal gerçeklikler içerisinde birey kendisini güvende hissetmektedir ve kendisini topluma ait hissetmektedir. Bu anlama inşa edilmiş gerçeklikler güven ve aidiyet duygusu sağlarlar. Bunların birey tarafından öğrenilme süreci içselleştirme iken, öğrenen bireyler tarafından toplum içinde işletilmesi ise dışsallaştırma dır. Toplumsal düzene yönelik bu tasarım, bireysel yönü belirli ölçülerde kısırlaştırmasına karşın bireylere huzuru, güvenliği, toplumsal ahenk ve bütünlüğü sağlamaktadır (Berger ve Luckmann, 2008,

s.72-79). Bununla birlikte, toplumsal alanda her zaman tipikleştirmeler dışı, alternatif tipler ve roller çıkması ihtimali vardır.

Bireylerin içselleştirmesi adına onlara sunulan toplumsal gerçeklikler bütün bireylerin maruz kaldığı ortak bir denetimdir. Toplum tarafından bireye verilen nesnel gerçekliklerin her bireyde tezahür edişi ise farklıdır. Bir diğer deyişle, bütün bireyler toplumsal gerçekliği aynı şekilde sindirmezler. Bu içselleştirme noktasındaki farklılıklar açık ya da gizil, potansiyel birçok farklı gerçekliğe işaret etmektedir (Berger ve Luckmann, 2008, s.130-133). Bu anlamda öznel gerçekliklerin, nesnel gerçekliklere meydan okuması her zaman ihtimal dairesindedir. Bu diyalektik süreç kapsamında, toplumsal alanda her an inşanın sürdürüldüğü biçiminde anlaşılmalıdır.

Buradan hareketle, toplumsal alanda bilginin karakterini yönelik kimi veriler elde edebiliriz. İlk olarak, bilgi zamansal bir kavramdır. Süreçlere tabidir. Bu sebeple, süreçler içerisinde sürekli olarak değişip dönüşen bir yapıdadır. Hiçbir zaman katılaşp donmaz. Bunun sebebi, bilginin sürekli beslendiği kaynağın anlamlar olmasıdır. Toplumsal alanda iletişim etkinlikleri ile paylaşılan anlamlar bireyselliklerini yitirmekte ve toplumsal bir içerik kazanmaktadır. Bu anlamda, bilginin toplumsal boyut kazanması için bir etkileşim ortamının olması zorunludur. Toplumsal alanda üretilen anlamlar sembolik göstergeler aracılığıyla paylaşılmaktadır. Bu anlamda sembolik göstergelerin de anlamlar gibi sürekli değişken bir yapıda olması söz konusudur. Zira verilen anlamlar sembolik göstergelere işlenmektedir. Bu dinamizmin sebebi ve neticesi ise etkileşimden kaynaklanmaktadır. Etkileşim ve iletişim ile öznel anlam verişlerin toplumsal alana yayılması söz konusudur. Çok sayıda bireyin belirli öznel anlamları paylaşması neticesinde, öznel anlamlar yeniden nesnelleştirilirler ve böylece toplumsal nesnel anlamlara dönüşürler. Bu anlamda etkileşim, dinamizm kaynağı olarak hem öznel anlamların hem nesnel anlamların sürekli üretilmesini sağlamaktadır. Bu da toplumsal gerçekliklerin bitmek bilmez dinamizmini açıklamaktadır (Anık, 2014, s.231-233).

Berger ve Luckmann'ın görüşleri doğrultusunda bireylerin sosyalleşmesi iki şekilde olur. Bunlar “asli sosyalizasyon” ve “tali sosyalizasyon”dur. Asli sosyalizasyon ile bireyler aile, akraba, arkadaş çevresi gibi kişiler vasıtasıyla sosyalleşirler. Tali sosyalizasyon ise iş bölümü ile ortaya çıkan meslek grupları ile sosyalleşirler. Dolayısıyla bireyler doğar doğmaz hazır bir kültürün içinde toplumsallaşmaya başlarlar. Bireylerin toplumsallaşırken karşılaştıkları en önemli unsur toplumsal kontrol mekanizmalarıdır. Bu

sistem sayesinde bireyler topluma aykırı davranışta bulunmaktan sakınarak toplum nezdinde uyumlu olan davranışlar sergiler. Bu kontrol mekanizmalarından en önemlisi din olgusudur. Berger'in “kutsal şemsiye” olarak adlandırdığı din olgusu toplumu birarada tutan en önemli unsurdur.

4. İLİM VE SANAT DERGİSİNDE DEĞER İNŞASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

4.1. İlim ve Sanat Dergisine Yönelik Bilgiler

“İlim ve Sanat Dergisi” ilk olarak 1985 yılı Mayıs-Haziran döneminde yayınlanmaya başlamıştır. Dergiler incelendiğinde ilk on sayıda dergisi sahibi olarak Sami Tokgöz’ün ismi geçmekte fakat sonraki sayılarda Prof. Dr. Mahmud Es’ad Coşan’ın ismi geçmektedir. Derginin her sayısında Prof. Dr. Mahmud Es’ad Coşan’ın baş makalesi muhakkak vardır. Baş makaleleri incelediğimizde toplumsal değer inşası açısından bize önemli veriler vermektedir. Prof. Dr. Mahmud Es’ad Coşan makalelerinde genel olarak “iman, ahlak, toplumsal birlik ve beraberlik, eğitim, ilim, dini yaşantı” gibi konular üzerinde durmaktadır.

Türkiye’de böyle bir derginin neden çıkarıldığı, derginin misyonu ve hedef kitlelerini anlamak için başyazar Prof. Dr. Mahmud Es’ad Coşan’ın ilk sayıdaki makalesini okumak faydalı olacaktır.

“Size, ilim ve sanatla ilgili, şevkle, özenle hazırladığımız ve beğeneceğinizi umduğumuz, pırıl pırıl, çağdaş bir dergi sunmakla bahtiyarız. Üniversite öğretim üyelerinden, yurt dışında eğitim görmüş elemanlardan, yüksek dereceli idarecilerden, uzman planlamacılar, olgun şahsiyetlerden müteşekkil, geniş bir ilim ve irfan muhitine; genç, enerjik ve dinamik bir çalışma kadrosuna sahip bulunuyoruz. Bu sözlerin kuru bir iddia olmadığını, ıslıl ıslıl muhtevamızı incelediğinizde siz de hissedeceksiniz. Bildiğiniz gibi ileri ülkeler, bugünkü üstünlüklerini, coğrafi keşiflerle, bakir kıtaları bulmak ve sömürmek suretiyle, zenginleşerek, resmi ve ciddi ilim akademileri tesis ederek, ilmî araştırmalara müstesna önem vererek elde ettiler ve maddî başarılarını hâlen sürdürmekte. Kesin olarak anlaşılmıştır ki en kazançlı ve verimli yatırım, ilmî çalışma ve araştırmalara yapılan yatırım olup ilim, kendisine bağlanana çok cömertçe mükâfatlandırmaktadır. O halde, biz de ilme yönelmeliyiz. Maddî ve mânevî kurtuluşumuz, idealist nesillerimizi; metotlu çalışmaya, ilmî araştırmalara, dış dünyadaki yenilik ve gelişmeleri dikkatle takibe, yeni ve orijinal, yapıcı ve üretici olmaya... aşk ve şevkle sevk edebilmemize bağlı görünmektedir. Asil ecdadımız, kahramanlıkta olduğu

kadar, ilim ve sanatta da öncü idiler. Hem akla, hem kalbe dayanarak ilerlediler, yükseldiler, kıtalar fethettiler; maddî ve mânevî değeri yüksek medeniyetler kurdular. Geliniz biz de el ele, yeniden bir ilim ve irfan, fikir ve sanat çığırı açalım, çevremize ve tüm insanlığa ışık turalım. Dergimiz, aydın ve mutlu, yeni ve güçlü bir yarının, semalarda nazlı nazlı dalgalanan bayrağı olsun” (Coşan, 1985, s.1).

Bu yazıdan da anlaşılacağı üzere dergi eğitim kadrosu bakımından son derece donanımlı, şahsiyetli, yurt dışında eğitim görmüş ve başarılı akademisyenlerden oluştuğu vurgulanmaktadır. Eğitim ve ilimin son derece önemli olduğu belirtilerek yüksek medeni bir millet olabilmek için ilmi ve fenni araştırmalara önem verilmesi gerektiği söylenmektedir. Ayrıca tarihten bağımızı koparmadan, birlik ve beraberlik içerisinde milli değerlerimize sahip çıkarak sürekli olarak ilerleme kaydetmemiz gerektiğinden, bunun içinde çok çalışmaktan, tembellik kaçınarak üretici olmaya odaklanmanın öneminden bahsedilmektedir. Derginin misyonu genel anlamda bu şekildedir diyebiliriz. Ekte vermiş olduğumuz makalelerin özetleri incelendiğinde derginin muhtevası ve yukarıdaki baş makalede belirtilen ana misyonun, çeşitli akademik yazılar vasıtasıyla gerçekleştirilmeye çalışıldığı tam olarak anlaşılabilir.

İlim ve Sanat Dergisi 1998 yılı Mayıs ve Haziran dönemi sayısını yayınladıktan sonra yayın hayatına son vermiştir.

4.2. Araştırmaya Yönelik Bilgiler

Bu başlık altında tezin dördüncü bölümünü ihtiva eden, araştırmanın nasıl yapıldığı, araştırma yapılırken nasıl bir yöntem kullanıldığı gibi araştırma bölümüne ilişkin bilgiler verilmiştir.

4.2.1. Araştırmanın Problemi

Teze konu olan araştırma, 1985-1998 yılları arasında yayınlanan İlim ve Sanat Dergisi’nde yer alan makaleler, toplumsal değerler kapsamında incelendiğinde, bu makaleler okuyucuya ne tür değer inşa etmişlerdir? sorunsalı üzerinden hareket etmektedir.

4.2.2. Araştırmanın Konusu

Toplam 48 sayıdan oluşan İlim ve Sanat Dergisi'nin konusu günümüzde dergiye ulaşmakta sıkıntı yaşayan ve mezkûr dergiden haberi olamayan bireyleri, dergide yer alan makalelerin içeriği konusunda bilgilendirmektir.

4.2.3. Araştırmanın Amacı ve Hipotezi

Toplumu bir arada yaşamasında görünmez bir iksir olan değerler, toplumun kültürel kodları, toplumdaki çatışma ve çözüm becerileri, üretim, tüketim alışkanlıkları gibi çeşitli alanlarda bize bilgiler verir. Değer, bireyin düşünce ve davranışlarına yön ve tayin ederek toplumda bir o toplumun kültür ve normları doğrultusunda bir bütünlük sağlamaya çalışır. Toplumun genelinde sağlanan bu bütünlüğün devam etmesi için, var olan kabul gören değer nüvelerinin gelecek nesillere aktarılması şarttır.

Toplumda değer inşası çeşitli şekillerde olabilmektedir. Günümüzde en sık kullanılan yöntemlerden biri kitle iletişim araçlarıdır. Son yıllarda iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve dergilerin dijital ortama aktarılması ile birlikte bu alanlarda yapılan çalışmalar *toplumsal değer* hususunda önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, İlim ve Sanat Dergisi'nin kendi okuyucu kitlesine ne gibi değerler telkin ettiği, hangi davranışlara yönlendirip hangi davranışlardan sakınması gerektiği, neyin iyi neyin kötü olduğu, eşrefi mahlûkat olarak yaratılan insanın nasıl olması gerektiği, anne babanın nasıl davranışlar sergilerse değerli olacağı gibi telkinler nitel analize tabi tutularak yorumlanmıştır.

Yapılan çeşitli literatür taraması sonucu İlim ve Sanat Dergisi kapsamında değer inşasına yönelik bir araştırma tezinin bulunmaması, doktora derecesinde üretilen bu tezin literatüre önemli katkı sağlayacağına dair bir göstergedir.

Araştırmanın hipotezi; İlim ve Sanat Dergisi, milli, manevi ve özellikle dini değerlere sahip çıkan ve bu değerleri gelecek nesillere aktararak toplumun devamlılığını sağlayan, maddi ve manevi anlamda birlik, beraberlik ve bütünlük arz eden bir toplum tahayyül etmektedir.

4.2.4. Araştırmanın Önemi

Dergicilik faaliyetlerinin gelişmesi ile birlikte bilimsel ve kültürel bilginin üretilmesi ve okurlar arasında yayılması artmıştır. Bilimsel bilginin üretilmesi ve çoğaltılması daha çok üniversitelerin bünyesinde gerçekleşebilmektedir. Fakat Türkiye’de bilimsel kültürün oluşturulup yayılmasında sivil toplum kuruluşlarının da önemli bir yeri vardır. Birçok sivil toplum kuruluşu bilimsel ve kültürel dergiler yayımlayarak okurlara ulaşmıştır. Bünyesinde akademi dünyasından birçok isimleri barındıran İlim ve Sanat Dergisi de bunlardan biridir.

Henüz dijital medyanın çok gelişmediği, dergicilik faaliyetlerinin yaygın olduğu, 1985-1998 yıllarında yayımlanan İlim ve Sanat Dergisi’nin toplumsal değerler ekseninde nasıl bir söylem ürettiği ve değer inşa ettiği önem arz etmektedir. Araştırma Müslüman-Türk toplumunun değeri ve niteliklerinin ele alınması bakımından önemlidir. Yabancı bilim adamlarının da bulunduğu yazar kadrosuyla toplumun kültür seviyesinin yükseltilmesini, toplumsal bütünlüğün oluşmasını için çaba harcayan İlim ve Sanat Dergisi’nin detaylı bir şekilde incelenmesi bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

4.2.5. Araştırma Yöntemi

Araştırmanın temel sorunsalı İlim ve Sanat Dergisi’nde yer alan makalelerin nasıl toplumsal değer inşa ettiğini ortaya koymaktır. Bu bakımdan öncelikle dergi üzerinde bir nicel araştırma yapılarak derginin ne kadarının yazı, görüntü ve reklam sayıları içerdiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen yazı kısmında daha önceden belirlenmiş olan altı adet birimler üzerinden bir çalışma yapılmıştır. Bu birimler ile ilgili kaç tane makale olduğu hesaplanmış ve yüzdelik oran ortaya konmuştur. Bu nicel çalışmanın sonunda mezkur makaleleri irdelemek amacıyla *literatür araştırması*, *içerik ve söylem analizi* yöntemleri kullanılmıştır.

“Tüm araştırmalar için genel bir literatür taraması önemlidir; çünkü belirlenen konuyla ilgili başka araştırmacıların neler yaptığını araştırmak, çalışmak istenilen konu hakkında bir bilgi tabanı oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Bu süreç eş zamanlı olarak araştırmanın tarihsel bir perspektife oturtulması yanında çalışmanın araştırma problemi sorusunu anlamayı ve belirlemeyi sağlamaktadır” (Akdenizli, 2012, s.137).

“İçerik analizi ise bir takım görgül yöntemleri içermektedir. Çözümenecek amaç veya mesajlara göre değişen bu yöntem ya da tekniklerin genel ve hazır kalıpları da yoktur. Temel bir takım kuralları bulunmaktadır. Hangi tekniğin nasıl, niçin ve nerede kullanılacağını belirlemek önemlidir. İçerik çözümlemesinde, iletişimleri analiz tekniklerinin bir bütünü olarak bir tek araç veya teknik değil, bir araçlar yelpazesi söz konusudur. Farklı uygulama alanlarına uyarlanıp farklı biçimler alabilen bir yöntem olan içerik analizinde, araştırma amaçları ve incelenen mesajlar farklı olabildiğinden analiz yolları da farklı olmaktadır” (Bilgin, 2014, s.8-9).

“İçerik analizinin uygulanışında literatürde değişkenlik gözlemlense de genel olarak belli aşamalardan geçilmesi gerekmektedir. Bu aşamalar şu şekildedir:” (Akdenizli, 2012, s.136-137);

- “1.Araştırmanın amacının, probleminin, hipotezinin belirlenmesi
- 2.Ele alınan sorunsaldaki evrenin belirlenişi ve uygun bir örneklemin oluşturulması
- 3.Çözümleme biriminin seçimi
- 4.Çözümenecek içeriğin kategorilere ayrılması
- 5.İçeriğin kodlanması
- 6.Verilerin çözümlenişi
- 7.Sonuçların yorumlanması”

“İçerik analizinde kısır bir döngü içinde tanımlayıcı açıklamalar yerine; betimlemeyi aşan sonuçların çıkarılması önem arz etmektedir. Burada asıl hedef, bulunan verileri yorumlayabilecek ilişkilere ve kavramlara ulaşmaya çabalamak olmalıdır. Son aşamada ise araştırmacı topladığı verilere anlam kazandırıp bulgular arasındaki ilişkileri izah etmek, bulgulardan birtakım sonuçlar çıkarmak durumundadır” (Akdenizli, 2012, s.140). “Çağdaş içerik çözümlemesi, araştırmacılara kendi analizlerini planlayıp uygulama, bildirme, yeniden tasarlayıp eleştirel olarak değerlendirme imkanı sunmaktadır” (Balcı ve Bekiroğlu, 2012, s. 273).

“Farklı görüşleri kavramada kayda değer çıkarımlar sunmasıyla öne çıkan bir yöntem olan söylem analizi de, kavramsal ve metodolojik öğelerden oluşan sosyal hayata ilişkin bir perspektiftir. Söylem üzerine düşünüp onu datalaştırma yolu olarak

karakterize edilen söylem çözümlemesi, sadece geleneksel yöntemler değil bu yöntemlerin içinde yer alan bakış açılarına karşı da alternatif olarak düşünülebilir” (Güllüoğlu, 2012, s.232). Söylem analizi; “yalnızca söylenen cümleyi esas alan sınırlı kapsamdaki dil analizi olmayıp, dilin toplumsal çevre, aynı biçimde toplumsal çevrenin de dili yapılandırması üzerine eğilen, bütün bunlarla anlam inşasının nasıl kurulduğuna yönelik üst seviye bir yorum imkânı tanıyan nitel araştırma yöntemidir” (Çelik ve Ekşi, 2008, s.115).

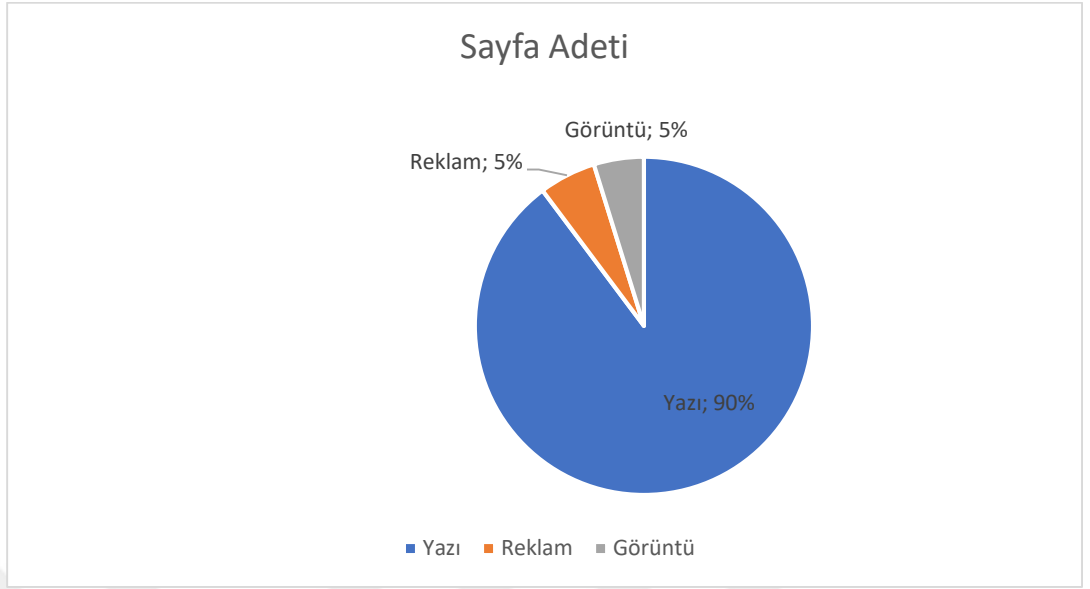
“Bir kişinin herhangi bir konuda ifade ettiği şeyi söyleme şekli sosyal yaşamın geçerli halini yapılandırmada önemli olabilir. Terimler, kelimeler ve temalar araştırmacıya bazı varyasyonlar ve sosyal dünya oluşumunda karşılıklı iletişimde bulunanlarca izlenen yoldaki ince ayrımı ortaya çıkarma imkânı tanımaktadır” (Berg ve Lune, 2015, s.396). Çalışma kapsamındaki İlim ve Sanat Dergisi’nin analizinde kullanılan içerik ve söylem analizi yöntemi ile okuyucuların nasıl telkin edildiği ve okuyuculara nasıl bir değer inşa edilmeye çalışıldığı tespit edilerek tablolar şeklinde sunulacaktır.

4.3. İlim Ve Sanat Dergisi Üzerine Nicel Ve Nitel Araştırma

İlim ve Sanat Dergisi ile ilgili olarak nicel ve nitel bir araştırma yapılmaya çalışılmıştır. Nicel araştırma sonucu elde edilen veriler grafik olarak tasarlanmış ve aşağıda verilmiştir. Nitel araştırma ile ilgili olarak incelenen makalelerden toplum, iktisat, iman ahlak din, sanat, siyaset, ilim irfan bilim eğitim ideoloji ile ilgili olanlar detaylı bir şekilde içerik analizine tabi tutularak tablo şekline getirilmiş ve yorumlanmıştır.

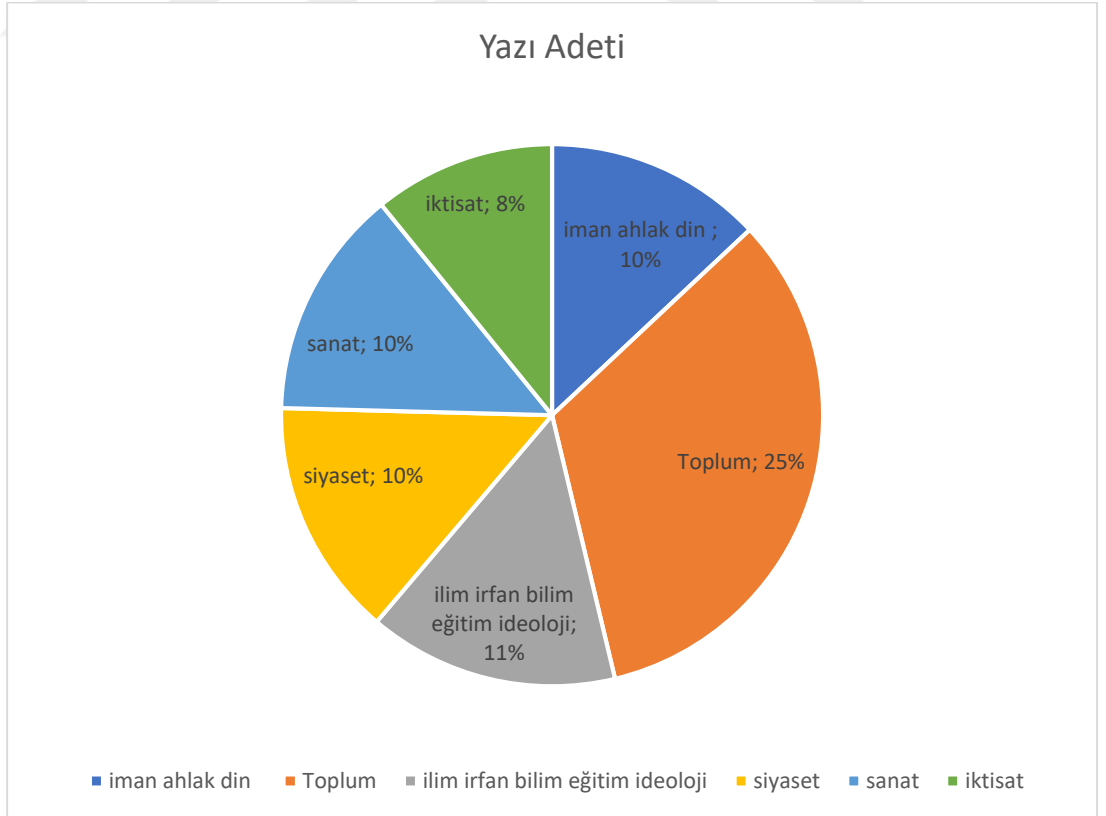
4.3.1. İlim ve Sanat Dergisi Üzerine Nicel Bir Araştırma

İlk olarak İlim ve Sanat Dergisi’nde nicel bir çalışma yapılmıştır. Toplam 35 adet dergide sayfa sayıları, reklam sayıları ve görüntü sayıları hesaplanmıştır. Bu hesaplamalar sonucu oluşan oranlar aşağıdaki Grafik 1’de verilmiştir.

Grafik 1: İlim ve Sanat Dergisi Yazı, Görüntü, Reklam Dağılım Oranı

Grafik 1'e göre İlim ve Sanat Dergisi'nin %90'ında yazı bulunmaktadır. Reklam sayısı % 5'ten oluşmaktadır. Görüntü olarak genel anlamda tarihi cami ve sanat resimleri bulunmaktadır. Bunların oranı da %5'tir.

Grafik 2: İlim ve Sanat Dergisi Makale Konuları Dağılım Oranı

Dergide yer alan makalelerden %11'ini ilim iman irfan eğitim oluşturmaktadır. Toplum konusu ile ilgili %25, siyaset ile ilgili %10, iktisat ile ilgili %8, sanat ile ilgili %10 iman ahlak din ile ilgili %10 olarak dergide yer almaktadır. Bu oranları rakamlara döktüğümüzde İlim ve Sanat Dergisi'nde toplam 562 makale bulunmaktadır. Bunlardan 147 makale, nükleer enerji, tıp, mühendislik, trigonometri, bilgisayarlı eğitim vb. konularından, iman-ahlak-din ile ilgili 54, toplum ile ilgili 138, ilim-irfan-eğitim ile ilgili 62, siyaset ile ilgili 59, sanat ile ilgili 57, iktisat ile ilgili 45 makale bulunmaktadır. Bu rakamlardan ise sadece toplumsal değer ile ilgili olan ve değer inşa edilmeye çalışılan makaleler seçilerek nitel analiz yapılmıştır.

4.3.2. İlim Ve Sanat Dergisi Üzerine Nitel Bir Çalışma

İlim ve sanat dergisinde konu bazlı dergi kronolojisi yapılmaya çalışılmıştır. Fen bilimleri, sağlık, teknoloji, astroloji gibi makaleler konumuz dışında olduğu için değerlendirmeye alınmamıştır. Medyatik üretimlerde değer inşası kapsamında incelemiş olduğumuz İlim ve Sanat Dergisi'nde toplam 6 adet birim belirlenmiştir. Bu birimler toplum, iktisat, siyaset, sanat, iman-ahlak-din, ilim-irfan-eğitimdir. Toplam 562 makale sayısından bizi ilgilendiren makale sayısı 415'dir. Bizim konumuz dışında 147 makale bulunmaktadır, bunlar nükleer enerji, tıp, mühendislik, trigonometri, bilgisayarlı eğitim vb. konulardan oluşmaktadır. Konumuz ile ilgili olan 415 makaleden, iman-ahlak-din ile ilgili 54, toplum ile ilgili 138, ilim-irfan-eğitim ile ilgili 62, siyaset ile ilgili 59, sanat ile ilgili 57, iktisat ile ilgili 45 makale bulunmaktadır. Bu rakamlardan ise sadece toplumsal değer ile ilgili olan ve değer inşa edilmeye çalışılan makaleler seçilerek makale kronolojisi ekte verilmiştir.

4.3.3. İlim Sanat Dergisinde Tasavvur Edilen Modeller

Bu başlık altında daha önceden belirlemiş olduğumuz altı adet birim bazında, İlim ve Sanat Dergisi'nin tasavvur ettiği modeller açıklanmaya çalışılmıştır.

4.3.3.1. Tasavvur Edilen Toplum Modeli

İlim ve Sanat Dergisinde en çok toplumla ilgili konular yer teşkil etmektedir. Toplumu anlatmak için öncelikle toplumu oluşturan bireylerin nasıl olması gerektiği vaaz edilmektedir.

İlk olarak; insana son derece önemli bir değer biçilmektedir. Toplumu oluşturan her bir insan, yeryüzünün halifesi olarak yaratıldığı ve akli melekeleri olduğu için, toplumsal meseleler karşısına akledip, çözümler bulabildiği, her türlü ihtiyacını karşılayacak kudrete sahip olduğu için eşrefi mahlûkat sayılmaktadır. Bireylerin bir araya gelmesiyle aile mefhumu ortaya çıkmaktadır. Sağlıklı ve güçlü bir toplum için aile ve aile içi iletişim çok önemlidir. Toplumu ayakta tutan temel dinamiklerin başında aile gelmektedir. Ailede her bireyin kendi görev ve sorumlulukları vardır. Aile reisi, eşinin ve çocuklarının nafakasını temin etmekle yükümlüdür. Bir baba, çocuklarını okula gönderip eğitimi sağlayıp, çeşitli sanat etkinlikleri ile çocuklarının eğitimi güçlendirip sosyal yapı içerisinde çocuklarına bir yer sağlamakla mükelleftir. Annenin görevi ise, evi ve çocuğu ile meşgul olmak, evinin hanımefendisi, idarecisi olmak, çocuğun terbiyesi ile meşgul olmak olarak tanımlanmaktadır. Anne eğer isterse başka işlerde de çalışabilir.

İkinci olarak; kültür, toplumları bir arada tutan önemli bir unsurdur. Tarih boyunca meydana gelen maddi ve manevi değerlerden oluşan kültür, toplumlara bir ruh, amaç ve hedef belirleyip toplumsal harç görevi görmüştür. Toplumsal gelenekler, kendisine bağlı varolan örfler, âdetler, itiyadlar ve teamüllerle bir bütün içinde bu tarihsel ve toplumsal miras içinde nesilden nesile aktarılarak varlıklarını sürdürmektedir. Kültür yok ise şayet bir toplumun varlığından söz edilemez. Günümüzde genç nesiller sevgisiz, saygısız ve köksüz görgülerle büyümektedir. Bu durum toplumda kültür yozlaşmasına neden olmaktadır. Anne, baba ve toplumun aydın kesimine bu konuda büyük görevler düşmektedir.

Üçüncü olarak; tarikat, cemaatler gibi sivil toplum kuruluşları, toplumda ortak bir iyilik duygusu oluşturmaktadır. Toplumun iyiliği ve geleceği için kendini feda edebilen erdemli bireyler sivil toplum kuruluşları ile tebarüz etmektedir. Ayrıca bu kuruluşlar birlik ve beraberliğe vurgu yaparak toplum içine nifak girmesini engellemekte, toplumun gelişmesini sağlamaktadır.

Dördüncü olarak; işletme ve örgüler hayatı değişik biçimlerde etkilemektedir. Örgüt yöneticilerin aldığı kararlar çevreye bazen de insanlara, doğrudan veya dolaylı olarak olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Toplum çoğu zaman işletmelerin bu denli ekonomik yapıyı ve toplumsal dokuyu değiştirdiğini fark edememektedir. Örgüt yöneticilerin duyarlı, toplumu düşünen ve toplum lehine çalışan insanlardan olması önemlidir.

Beşinci olarak; bir toplumda ilk bozulma aracı dildir. Dil bozulduğunda kültürün tamamı yozlaşma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Burada en önemli vazife toplumun aydınlarına, eli kalem tutan insanlarımıza düşmektedir, toplum gündemine girecek her yeni kavramı dikkatle takip edip, yerli, kendi has kalıplarımız içinde kültürümüze katmaları gerekmektedir. Aksi takdirde derdimizi anlatamayacağımız zamanlar geldiğinde iş işten geçmiş olacaktır.

Altıncı olarak; hukuk her toplumda var olan bir fenomendir. Toplumda yaşayan bireyler birbirleri ile olumlu veya olumsuz ilişki içinde olabilirler, hukuk toplum içindeki bu ilişkileri tanzim ederek toplumda bir düzen tesis eder. Hukukun asıl kaynağı, insanlığın ortak ve genel vicdanı, ortak bilinci, hayat, kültür ve ebedi değerleridir. Bu bakımdan hukuk, fertlerin topluma uyum sağlamasında itici bir güç olmaktadır.

Yedinci olarak; bir toplumun olması için gereken ilk şey iletişimdir. İnsan iletişim yeteneği sayesinde başkalarıyla ilişki kurar, her türlü ihtiyacını karşılar ve toplumu meydana getirir. İletişim olmaksızın yukarıda saymış olduğumuz olguların hiç birisinden söz edilemez. Toplumda birlik ve beraberliği sağlamak ya da farklı ideolojilerin propagandasını yapmak için çeşitli iletişim araçları kullanılmaktadır. Gazete, dergi, televizyon bu araçların başında gelmektedir. İlim ve Sanat Dergisi bu durumun önceden farkına vardığı için toplumu bu konuda bilinçlendirmeye çalışmaktadır.

4.3.3.2. Tasavvur Edilen Siyaset Modeli

Toplumu idare eden, topluma yön ve tayin veren siyaset, toplum içinde önemli bir mevkie sahiptir. İlim ve Sanat Dergisinde siyasetin ve siyaset adamının nasıl olması gerektiği, toplum nezdinde iyi bir yere gelebilmesi için neler yapması gerektiği vaaz edilmektedir.

İlk olarak; siyasette sivil toplum kuruluşları, tarikat ve tarikat liderlerinin önemli görevleri vardır. Anadolu'nun iskânı ve İslamlaşmasından önemli rol oynayan dervişler günümüzde de gücünü ve etkinliğini devam ettirmektedir. Tarikatlar, toplumun nabzını tutmuş, devlet kültürü ve halk kültürünü bütünleştirmiş, halkın devlete karşı olan bağlılığını arttırmada çeşitli siyasal işlevler yüklenmiştir. Devlet de kendi ideolojisine yakın olan bazı sivil toplum kuruluşlarını desteklemiş, onların ayakta durmasını sağlamış ve yine bu sivil toplum kuruluşları ile kendi ideolojisini yaymaya çalışmıştır. Günümüzde de iktidara gelen herhangi bir parti de kendini destekleyen türdeki sivil toplum kuruluşlarını desteklemektedir. Bu kuruluşlarda kendi içinde devlette çalışmak üzere talebeler yetiştirerek devletin içinde varlıklarını sürdürmektedirler.

İkinci olarak; siyasi partiler, toplum içinde insanların inanç ve tutumları ekonomik çıkarları gibi etkenler heterojen bir görünüm arz ettiği için, bütün bu karmaşada yalnız kalmak istemeyen fertlerin birleşerek bir topluluk oluşturmasını sağlamıştır. Siyasi faaliyetler memleketin yönetimi olduğu için, siyasi partilerin hedefi, fert, aile ve topluma yönelik kötülükleri önlemek, iyilik, refah ve saadeti yaymak olmalıdır. Siyaset adamı ise; manevi, sosyal ve iktisadi gelişmenin dengelerini kuran ve bunu çok iyi bir şekilde yöneten akli melekelerini mükemmel bir şekilde kullanabilen, çeşitli yeteneklere sahip bir kişilik olmalıdır. Siyaset adamı milli değerlere ters düşecek kararlar almaktan sakınmalı, toplumun manevi yapısını tahrip edecek, iktisadi kaynakları israf edecek, toplumun gerilemesine neden olacak, milli birlik ve beraberliğe zarar verecek faaliyetlerden uzak durmalıdır.

Üçüncü olarak; Avrupa Topluluğuna girmek için iç hukukun Topluluk Hukuku ile uyması zor olabilir. Avrupa Topluluğu ülkelerinin hepsi inanç olarak Hristiyanlığı seçtikleri için kendi aralarında beraberlik, ortak bir kültür ve medeniyet bulunmaktadır. Türkiye bu din medeniyetten uzak olduğu gibi, Avrupa Topluluğuna girmesi durumunda hâkim kültürün içinde erime tehlikesi ile karşı karşıya kalma ihtimali yüksektir. Ayrıca Avrupa Topluluğuna tam üyelik durumunda entegre edilen alanlarda Türkiye ulusal yetki kaybı yaşayacaktır. İslam kültürü ile Türk kültürü bütünleşmiş olduğundan, Avrupa Topluluğunun Arap-İsrail ihtilafında tarafsızdır ama Türkler tarafsız olamamaktadır. Bu tarz siyasi konjonktürde din faktörü belirleyici bir rol oynamaktadır. Avrupa Topluluğu ile ortak bir pazarın oluşması sadece iktisadi bir yardımlaşma ve güç birleştirme değildir.

Avrupa hegemonyasını ve Avrupa hâkimiyetini kabul etmektir. Avrupa Topluluğuna katılmadan önce Türkiye'nin çok iyi düşünmesi gerekmektedir.

4.3.3.3. Tasavvur Edilen İlim İrfan Eğitim İdeoloji Modeli

Şüphesiz her medeniyet kendi kültürü içinde, bilgi ve eğitim teorileri ile kendi epistemolojisini kurmaktadır. Türk toplumunda da İlim ve Sanat Dergisi eğitimin nasıl olması gerektiği, toplumun ilerlemesi ve yücelmesi için bilimin nasıl yapılacağı, eğitim kurumlarının ne şekilde olması gerektiği tarif edilmektedir.

İlk olarak; en kazançlı ve verimli yatırım ilmi çalışmalara yapılan yatırımdır. Mevcut düzendeki okullar, hiçbir faydalı işe veya beceriye tekabül etmeyen bir sürü diplomalar dağıtarak tekelci bir düzen olmaktan öteye gidememekte, gelişme ve ilerleme konusunda yetersiz kalmaktadır. Ciddi ve resmi ilim akademileri kurarak maddi ve manevi değeri yüksek, ilim irfan yolunda ilerleyen nesiller yetiştirmek gerekmektedir. Bu nesilleri yetiştirirken, milli fikir ve değer sistemlerimiz ışığında eleştirel bir sınamadan geçirerek, taklitten uzak, sahte ve gerçek bilgiyi ayırt eden bir epistemoloji izlemek gerekmektedir. İlim öncelikle insanlığa fayda sağlamalıdır. Bütün ilimlerin varacağı yer Allahu Teâla olduğundan faydasız ve malayani ilimlerden şiddetle kaçınmak gerekmektedir. Genç Müslüman ilim adamları kendilerine Gazali gibi düşünürleri örnek almalıdır. İlim yaparken öncelikle, gerçeklik değeri, faydacılık değer ve ahlaki değerini gözetmeleri gerekmektedir. Günümüz İslam dünyası bu tarz ilime ve ilim adamlarına muhtaçtır.

İkinci olarak; devletin güçlü olması için devleti oluşturan bireylerin özellikle yöneticilerin bilgili, ilim irfan görmüş, ihlaslı, aksiyon ve vazife şuuru içinde olması gerekir. Bir bireyin bu niteliklere sahip olabilmesi eğitim kurumlarının işlevlerini eksiksiz ve doğru olarak yerine getirmesine bağlıdır. Tarihte bunun örnekleri Tekke'ler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tekkelerde gerekli eğitimini tamamlamış kişiler toplumun hiç bir kesimini göz ardı etmeden halkla iç içe bir anlayışla toplumu ilme yönlendirmiştir.

Üçüncü olarak; bilim ve teknolojik atmosfer ülkemiz için kesinlikle şarttır. Asırlar önce var olan bu atmosfer günümüzde sağlanamadığı için beyin göçü ile büyük değerler kaybedilmektedir. Gerekli alt yapı biran önce kurulmalı, bilim ve teknoloji idrakı geniş

halk kitlesine yayılması sağlanmalıdır. Bu alt yapıyı kurarken kendi milli menfaatlerimize daha uygun ve elverişli koşullar aranmalıdır. Batı kültürünün egemenliği altında, batının üstün teknolojisinin kitlelerde uyandırdığı hayranlıkla hareket etmemek gerekir. Ülkede bilimsel temeller kurulmadan ve gerçek bir milli eğitim öğretim olmadan, kalkınma ve başarı sağlanamaz.

Dördüncü olarak; ideoloji her ne kadar yanlış bir düşüncelerden, tutum ve inançlardan oluşmuş olduğunu öne sürenler olsa da ideoloji toplumun her katmanında bir takım işlevler görmektedir. İdeoloji bireye bir dünya görüşü kazandırır, iktisat, kültür ve siyaset alanında topluma yön tayin eder. Eğitim kurumları belirli bir ideoloji doğrultusunda yeni nesilleri yetiştirir. Kötü niyetli ve sakat ideolojiler kontrol altına alınmazsa genç kesimlerden başlayarak toplumun tüm kesimine yayılıp huzur ve birliği bozabilirler.

4.3.3.4. Tasavvur Edilen İman Ahlak Din Modeli

Dünyanın neresinde olursa olsun din tüm toplumların kültür ve değerlerinde hatta gündelik yaşamların her safhasında belirleyici bir rol oynamıştır. Türklerin İslamiyet'e girmesinden sonra Türkler din ile bütünleşmiş, İslam'ın bayraktarlığını yapmış ve din hizmetini en üst kademeye çıkarmıştır. Müslümanlığı bırakan Türk toplumları Türk olarak bile anılmamıştır. Nitekim Macarlar buna en iyi örnektir. Din olgusunun bu kadar değerli olduğu bir toplumda İlim ve Sanat Dergisi bu kutsal şemsiyeyi en iyi şekilde nasıl yaşamak gerektiğini vaaz etmektedir.

İlk olarak; modern psikoloji, kendisini değerlerden arındırarak toplumu ve insanı anlayamaz. Tarafsızlık adı altında geleneksel kavramlardan sıyrılarak toplumsal olaylar anlaşılamaz, bunun yerine değerlerin muhtevasını inceleyip olayları anlamlandırmaya çalışmak daha faydalıdır. Psikolojinin görevi; insana ve topluma bir bilgi nesnesi olarak değil, kosmos içinde bir varlık olarak bakması ve anlamlandırmaya çalışmasıdır. Psikoloji bu görevini yerine getirirse ancak hayatın anlamını bulabilir ve topluma fayda sağlayabilir.

İkinci olarak; yaşadığımız günlerin en önemli sorunları iman eksikliği, inançların zayıflaması, insanlığın günahlara batmış ve problemler yumağının içinde kaybolup

gitmesidir. Bu bedbinlik özellikle genç kesimler olmak üzere toplumun her kesiminde boy göstermektedir. Günümüz toplumunun bu şekilde fitne, fesat, ahlaki çözümlme ve çöküşün kaynağı Allah inancının zayıflaması din inancının hayata yansımamasıdır. Toplum dine tam olarak bağlanmadığı müddetçe günahlar insanlara basitlik, değersizlik, dengesizlik hissi aşılayacak, problemler ve huzursuzluklar artacaktır. Bu yüzden, özellikle gençlere kendi öz değerlerimizi, dini hassasiyetleri aşlamamız şarttır.

Üçüncü olarak; erdem doğaya ve akla uygunluk veya aklın doğru durumda olması anlamına gelir. İnsan ise bu uygunluğa uyum sağladığı müddetçe mutlu olarak yaşar. İnsanın cevheri olan rational akıl, evrenin düzenini bu düzendeki uyumu kabullenirse erdemli bir kişiliğe kavuşacaktır. Aksi takdirde insan doğa ile çatışmayı göze alırsa evren ile olan uyumu yakalayamayacak ve mutsuzluğa mahkûm olacaktır. Huzura erişebilmesi için evrenin ve doğanın mutlak yasalarına boyun eğmesi gerekir yani ahlaklı ve erdemli olması bir zorunluluktur. Günümüz insanının en büyük problemi asi olmasından kaynaklanmaktadır.

Dördüncü olarak; günümüzdeki nesiller sevgiyi tadamadan, imanı yaşayamadan yetişmektedir. Bu durum, maddi ve manevi boşluk, korku, şüphe, endişe içinde bireylerin ahlaki değerlerin sarsılmasına yalnızlık ve boşluk hissinin artmasına neden olmaktadır. Dini ve ahlaki değerlerden yoksun bir eğitim bu durumu daha da körüklemekte, kuru ve tabii aklın yıktığı ahlaki değerlerin yerine derin manaları olan herhangi bir unsur geçemediği için insanlık bir mana krizi yaşamaktadır. Bu kriz toplumun geneline yayılmış durumdadır. Bu durumdan kurtulmanın yolu insana varlık emniyeti, huzur ve ümit, iyimserlik sevgi bahşeden hakiki imana ulaştırın bir yola girmektir.

Beşinci olarak; din ve iman aşkı insana bitmez tükenmez bir aşk, şevk ve heyecan verir, insanı canlandır, değiştirir, hareketlendir. Hakiki dini yaşantıya sahip bir insan, sorumluluk duygusu taşır, bencil ve menfaatperest olmaz, hayır ve iyilik yapar, herkesin yardımına koşar. Toplumun menfaatini kendi menfaatinin üstünde tutar. Toplumun yükselmesi ve değer kazanması için çaba sarf eder. Hardal tanesi kadar iyilik ve kötülüğün karşılıksız kalmayacağını bilen birinin duygu, düşünüş ve davranış zenginliği ve berraklığı Allah ve dine inanmayan birinin duygu ve düşüncelerinden çok farklıdır. İnanan bir insanda var olan disiplin ve otorite inanmayan insandakinden daha üstündür.

Toplum Allah ve dinine inandığı ve inancı gereği yaşadığı müddetçe var olacaktır. Aksi takdirde Allah’a inanmayan bir çağ ölü bir çağdır.

4.3.3.5. Tasavvur Edilen Sanat Modeli

Şair ve yazarlar toplumun içinden yetişerek, yetiştiği toplumun derdiyle dertlenip bunları şiir ve yazılara dökmüşlerdir. Her toplumun yetiştirmiş olduğu çok değerli şair ve yazarlar mutlaka vardır. Bu sanat adamları toplumun değerlerini, toplumda gördüğü huzursuzlukları, toplumun daha iyiye gitmesi için neler yapılması gerektiği gibi konularla ilgilenmişlerdir. Sanatkârın vermiş olduğu eserler, gelecek nesillere aktarılması ve kültürün yaşatılması açısından son derece önemlidir. İlim ve Sanat Dergisi toplumda yetişen sanatçının ve yapmış olduğu sanatın nasıl olması gerektiğini, toplum nezdinde iyi bir sanatçının nasıl olduğunu bazı yazılarında tarif etmektedir.

İlk olarak; gerçek sanatkâr, cemiyetin duygularını, arzularını, ideallerini, kısaca ruhunu, cemiyete rağmen, yüksek idealler katına yükselten adamdır. Sanatkârın görevi, sanatı cemiyetin duyuş hizasına alçaltarak genel seviyenin duygularını aksettirmek değil, cemiyetin üstüne yükseltmek, sanatı cemiyet için değil, sanat için yapmak, yine de cemiyetten kopmamaktır. Nitekim Fuzuli hiç şüphesiz genel seviyenin çok üstünde olmasına rağmen, onun feryadı bizim insanımızın feryadı olmuştur. Ayrıca sanatkârın inancı, ahlak anlayışı, ruh yapısı, dünya görüşü ve ideolojisi mutlaka sanatına ve eserine yansıtacağından sanatkâr sanat eserinde, evrendeki ahengi yakalamaya çalışmalıdır.

İkinci olarak; şiir Allah’ı sır ve güzellik yolunda arama işidir. Şair ise ne yaptığıнын yanı sıra niçin ve nasıl yaptığıнын ilmine muhtaç ve üstün marifetin sırrına müştağ bir tılsımın ustasıdır. Sezai Karakoç bir şiirinde çeşme ile şair arasında bir bağlantı kurarak, toplumun ortasında çağıldayıp duran çeşmeler ile şairleri birbirine benzetmektedir. Bu benzetmeye binaen şairler toplumun içinde toplumun derdine derman olmaya çalışmaktadır. Nitekim Mehmet Akif Ersoy da şiirlerinde özellikle Safahat’ta tefrikanın zararlarına vurgu yapmış, aynı duygu ve düşüncelerin birlik ve beraberlik getireceği için, milletin toparlanması gerektiğini şiirlerinde işlemiştir.

Üçüncü olarak; edebiyat, edeb kökünden türemiştir ve insana edebli olmayı öğretir. Edebden kasıt öncelikle ruh terbiyesidir. Eğer bugün ruhlarımız inşirah

bulamıyorsa, bunda biraz da asırlar boyu genlerimize sinmiş olan bu terbiyeden uzak kalışımızdandır. Aslında her şeyden önce sanat ve edebiyatın içinde bulunduğu toplumun sosyal değerlerine, inancına ve yaşayışına bağlı kalmayı, temelini bu değerlerle kurmayı şiar edinmesi gerekmektedir. Yoksa her devrin gerektirdiği ölçülere göre hareket etme ve kendi dışında taklitle dayalı bir edebiyat kurma düşüncesi boy gösterirse bu edebiyattan ve sanattan topluma hiçbir fayda sağlanamaz. Fayda sağlamadığı gibi toplumda yıkıcı bir etkiye neden olur, Tanzimat döneminde bunun örnekleri görülmüştür. Dolayısıyla, toplumların nabzı sanatkârların sanatlarında attığı için sanatkâr taklitten uzaklaşıp, toplumu iyi anlayıp özümsemeye gayret etmelidir.

Dördüncü olarak; Türkler, İslamiyet'ten önce olduğu gibi, İslâmiyet'ten sonra da musiki sanatıyla çok yakından ilgilenmişlerdir. İnsan duygu ve düşüncelerini ifadeye en muktedir olan bu musiki sanatından Türkler, en geniş şekilde yararlanmasını bilmişlerdir, fert ve dolayısıyla toplum yaşayışının her safhasında, musikinin kendisine verebileceği imkânları en iyi bir biçimde değerlendirmişlerdir. Bunun yanında, ince bir sanat dalı olan tezhip bazı kurum ve kuruluşların açmış olduğu kurslarla varlığını devam ettirmektedir. Tarihin derinliklerinden gelen cam işlemecilik sanatı, çok ince zevk ve kültür süzgeçlerinden süzülerek günümüze ulaşmıştır. Bu sanat anlayışı Türk insanına has zekâ ve kabiliyetle, zarafet dolu şaheserlere dönüşmüştür.

4.3.3.6. Tasavvur Edilen İktisat Modeli

Günümüzde artık ülkelerin çoğu siyasal bağımsızlıklarını kazanmış olsalar bile, ekonomide, zihniyette, politikada, üretim biçiminde, toplumsal biçime karakter kazandıran konularda halen emperyalizmlerin ideolojik bir tutsağı olmaktan kurtulamamışlardır. Ülkelerin kapsamlı bir iktisat modeline ihtiyacı vardır. İlim ve Sanat Dergisi tüm insanları ilgilendiren iktisat ile ilgili olarak; üretim tüketim alışkanlıkları, işçi işveren ilişkileri, paylaşım, faiz gibi konularla ilgili okuyucularını yönlendirmektedir.

İlk olarak; işçi, gücü ve dayanıklılığı sınırlı olan ayrıca ferdi ve sosyal bir takım yükümlülükleri olan bir insandır. Bu yüzden işçinin gücünü tazeleyebilmesi için haftalık ve yıllık izinlerinin ayarlanması, masraflarını karşılayabilmesi için ücretinin zamanında yatırılması gerektir. İslam dininde de işçi ve işveren arasındaki yükümlülükler net olarak belirtilmiş, sermaye sahipleri ile işçiler arasında olası bir çatışmanın önüne geçilmiştir.

İslam'da işçi ve işveren arasındaki ilişkiyi mücadele ve çatışma esası üzerine temellendirmemiş, aksine karşılıklı yardımlaşma ve birbirini bütünleme esası üzerine dayandırılmıştır. İslam'da işçi ve işveren ilişkisinde her iki tarafı bir takım ahlaki prensiplere uymaya zorlayan dini bir boyut vardır. Diğer yandan İslâm bütün herkese zararı dokunan ve de milli ekonomide olumsuz sonuçlar doğuracak gelişmelere yol açan grev hakkını tanıyan beşeri kanunları ve sistemleri kabul etmemektedir. Burada ele alınan konu Amerika, İngiltere ve Fransa toplumları gibi modern toplumların karşılaştığı önemli bir sorundur. Uygulamadaki beşeri sistemlerin aksine İslam ekonomi sistemi, işçilerle işverenlerin çıkarı diyebileceğimiz özel çıkar ile toplumun ve tüketicilerin tümünün çıkarı diyebileceğimiz çıkarın ikisini birlikte gözetmektedir. Eğer ikisini birlikte gözetmek mümkün olmazsa -ki bu gibi durumlar alışılan yaşayış şeklinde nadiren ve geçici birtakım olağanüstü şartlarda ortaya çıkar- o zaman İslam esaslarına göre toplumun çıkarı demek olan genel çıkar işçilerin çıkarı demek olan özel çıkarlara tercih edilir. Çünkü genel çıkar bütün hakların üstünde kabul edilen Allah'ın hakkıdır, üstelik işçilerin bizzat kendileri de, Allah hakkı olan bu genel çıkarı temin etmek için aralarında yardımlaşmaktadırlar.

İkinci olarak; teknoloji, kalkınmanın temel itici güçlerinden biridir, ihtiyaç duyulan şey daha fazla gıda maddesi, daha kaliteli bir eğitim hizmeti, daha yüksek seviyede bir endüstriyel hâsıla veya daha etkin bir ulaşım ve haberleşme de olsa, hepsinde nihai rolü teknoloji oynamaktadır. Mal ve hizmet üretiminde, kullanımında ve kontrolünde ihtiyaç duyulan bilgi, beceri, tecrübe ve organizasyon sistemleri teknolojiyi oluşturmakta olduğundan, bu sebepten teknoloji ülkelerin kalkınmasında en hayati faktör, en kritik bir unsurdur. Çünkü teknoloji, yeni kaynakları ortaya çıkaran, sosyal değişime yön veren ve karar mekanizmalarını etkileyen güçlü bir alettir, bu sebepten dolayıdır ki teknolojisiz bir kalkınma veya sanayileşme düşünmek mümkün değildir. Bu yüzden Müslüman da ekonomik yönden çok güçlü olmak için gece gündüz çalışmalıdır. En verimli ve kârlı iş sahalarını arayıp bulmalı, rakiplerinden daha çok mesai yapmalı, daha çok üretim sağlamalı, ihracatı artırmalı, ithalatı mümkün olduğu kadar kısmalı, israfı önlemelidir. Tasarrufa riayet etmeli, düşmanın mal ve üretimini kullanmamalı, mümkün olduğu kadar dost ve müttefik malını tercih etmeli, içte ve dışta sermaye güçlerini birleştirerek, büyük firmalar kurarak çalışmalıdır.

Üçüncü olarak; insanın özünde yatan üretim değil, tüketimdir. İnsanın doğar doğmaz tüketimciğe başlayıp, tüketimle büyür, tüketimle büyüyen bir insanın yaradılış gayesi her ne pahasına olursa olsun üretimi artırmak, gerekli helâl tüketim mal ve hizmetleri bir plan dâhilinde üretmek olmalıdır. Ayrıca, tüketimi değişmez kaidelere göre tanzim etmiş insan sağlıklı ve sürekli olarak üretime katkıda bulunmaya mecburdur. Teknoloji, yüksek ahlaki değerlerle tanzim edilirse üretimi artırmakla birlikte tüketimi de kontrol altına alınabilir. Bu gün dünyayı kasıp kavuran teknolojik gelişmeler yalnız üretimin artırılışı ve iyileştirilmesini hedef almıştır. Toplumların üretim çeşit ve kalitesini yükseltmede teknoloji transfer etme ve geliştirmede birbirini gözünü oyarcasına mücadele etmektedirler, bu mücadele insanların hırs ve emellerini kamçulamaktadır. Sadece tüketimi kollayan bu tür teknolojik faaliyetlerin sürüklediği öğretim sistemleri insanları tarihi bağlarından, örf ve adetlerinden sökerek manevi bir boşluğa itmekte, daha fazlasına sahip olma hırsının çepeçevre kuşattığı bir toplumda misafirperverlikten, fedakârlıktan, tasarruftan, israftan, haram ve helâlden bahsetmek fantezi haline gelmektedir.

Dördüncü olarak; her toplumda az veya çok bir iktisadi ahlak vardır, bu iktisadi ahlakın en önemli determinantlarından biri dindir. Dinde paylaşım aracı olarak zekât sistemi, zenginden alıp fakire vererek gelir dağılımını iyileştirmektedir. Bu sistem atıl nakit birikimi için caydırıcı bir rol oynamakta, kişileri yatırıma yönlendirmektedir. Kur'anı Kerim otuzu aşkın ayette adaleti, altmışa yakın ayette zekâtı, otuzdan fazla ayette de sadakayı emrederek hem siyasi hem de iktisadi adaletin toplum tesisini zaruri kılmış, bu müesseseler örgüsünün diğer halkaları da vaz edilerek mükemmelliğe ulaşmanın yolları gösterilmiştir. Hem siyasi hem de iktisadi olarak üzerinde en çok durulan hususun adil bir bölüşüm meselesidir. Bütün toplum kesimleri bu birinci amacın tahakkukunu mümkün kılacak davranışlar içinde bulunması gerekmektedir. Bu bakış açısı ve emirler manzumesinin gelir artışı olmasa da gelirin bölüşümü her safhada ve durumda daha zengin olanlardan fakirlere doğru bir akımı vardır, bu akım mecburi olduğu (zekât) gibi ihtiyari de (sadaka) olabilir.

Beşinci olarak; faiz, diğer adıyla riba, hukuk dilinde paranın para doğurması olarak da kullanılmakta ve risk söz konusu olmadan paranın artması anlamına gelmektedir. Bu anlamda faiz Kur'anı Kerim'de kesin bir dille haram kılınmıştır. Hatta

faiz şüphesi, faizin hakikati gibi olduğundan ve dinimizde faiz şiddetle yasaklandığından, faizin işlenmesi bir tarafa onun semtine bile yaklaşmak doğru görülmemektedir. Bu bakımdan bir Müslüman faiz mi yoksa değil mi diye şüphelendiği bir muameleyi bizzat faiz işliyor gibi telakki etmeli ve ondan uzaklaşmalıdır. İslami Bankacılığın temelleri atılırken bu kural göz ardı edilmemiştir. Bu işleyiş şu şekilde olmaktadır: Müslim gayrimüslimleri bir araya getiren bu tasarımlardan biri faizsiz mevduatın bazı Amerikan bankalarına sınırlı bir vade konulmasıyla ilgili parayı yatırma dönüştürülmesi için bankaya bir prim ödeniyor sonra mevduat sahibi (İslamiye kuruluş) bu yatırımdan doğan karı alarak Kur'an yasağından böylece korunmuş oluyor. Aynı şekilde İslam bankaları uluslararası inşaat projelerine, gelecekteki kira bedellerinin garanti edilmiş bir bölümüne karşılık olmak üzere faizsiz açıyorlar. Bu şekilde ribadan sakınmış oluyor hem de para kazanmış oluyorlar.

4.3.4. İlim Ve Sanat Dergisine Yönelik Bir Model Önerisi

Algılama “yalın biçimde dış dünyadaki soyut-somut nesnelere ilişkin algıladığımız duyumsal enformasyon” (İnceoğlu, 1985, s.10) olarak tanımlanabilir. Geştalt psikologları algılamayı anlık, bütünsel bir süreç olarak görmektedir. Örneğin müzik dinlerken melodinin notaları ayrı ayrı duyulmaz. Öyle olsaydı müziğin zevkli taraf kalmazdı. Ama notalar bir bütünlük, ahenk içinde algılandığı için müzik zevkle dinlenmektedir (Bruno, 1982, s.92). Keza ağaca bakıldığında ağaç, çocuğun bir resme bakması gibi rengi ve biçimiyle birlikte, bütünlük içinde algılanmaktadır. Geştalt psikolojisi bu öngörüsüyle zemin figür analizleri için kapı aralamıştır. “Algılamanın önceki deneyimlerden kopuk olmadığını savunan sosyal psikologlara göre, algıyı, yapısal ve işlevsel faktörler belirlemektedir. Yapısal faktörler fizik çevre ve fizik çevrenin bireyin sinir sisteminde uyandırdığı tepkilerdir. İşlevsel faktörler ise ferdin ihtiyaçları ve deneyimlerinden kaynaklanmaktadır. Algılama bu faktörlerin ortak fonksiyonudur” (Krech ve Crutchfield, 1971, s.111). Ayrıca algılama fonksiyonel olarak seçicidir. Hiç kimse görme sahasındaki her şeyi algılayamaz. Birey, önem verdiği nesneleri algılamaktadır ve bu yüzden algılama fonksiyoneldir (Krech ve Crutchfield, 1970, s.111). “Algılama fizik ve sosyal çevre ile ilişkili olduğu kadar bireyin psikolojik alanı,

deneyimleri, atfettiği değerlerle de ilgilidir. Her yeni psikolojik alanı, deneyimleri, atfettiği değerlerle de ilgilidir. Her yeni algısal girdi geçmiş bilgi birikimini yeniden düzenleme süreci başlatmaktadır. Birey hem geçmiş enformasyon birikiminden hem de yeni edindiği enformasyondan belirli seçimler, süzmeler yaparak algılama işlemini başlatmaktadır. Her yeni algılama işleminde de algılanan ve algılanması gereken arasında farklılaşma doğmaktadır. Bireyler çevrelerini ve çevresel varlıkları kendi kurallarına göre bir düzene sokarak, bu düzeneği tüm algı süreçlerinde kullanma eğilimine sahiptirler” (Freedman v.d., 1989, s.87). Sonuç olarak bireyler içinde yaşadıkları çevrenin çıktılarına diğerleriyle birlikte muhatap olmaktadır. Ancak her birey çevresini kendine göre düzenlemekte, kategorize etmekte, böylece her bireyin algı yeteneği, bu düzenleme ve kategorileştirme çerçevesinde işlevsellik kazanmaktadır (Anık, 2016, s.80).

İkna açısından algı konusu “algılama ile geçmiş yaşamının bilgisel izlerinin depolanma işlemi olan bellek arasında işlevsel bir bağıntı” (Tolan v.d., 1991, s.83) kurduğu için önemlidir. “İknacı iletiyi, alıcıya algılattırdığı gibi, alıcının bu iletiyi kaydetmesini de sağlamak zorundadır. İkna edici ileti bir yandan ilgi toplayabilmeli bir yandan da inançları ve düşünceleri alıcının zihnine yerleştirebilmelidir. Zira ileti ne kadar hatırlanıyorsa o kadar etkileyicidir” (Jamieson, 1996, s.25). “Algılanmanın fonksiyonel olarak seçici olmasının yanı sıra sosyal çevre ve deneyimleri, bireye, standart algı kalıpları da sunmaktadır. Sözgelimi dil, daha doğrusu dilin sosyal anlamı bireye algı kalıpları sunan bir tür hafızadır. İkna edici ileti bireyin bu hafızası ile mutlaka bir bağ kurmalıdır. Bu bağ kurulmadığı, hatta bireyin sosyokültürel çevresinin hafızasındaki izleriyle (bunlar ikonik, mitik v.s. de olabilir) ilişkiler sıkı biçimde kurulamadığı takdirde algı işleminin gerçekleşmesi mümkün değildir” (Anık, 2016, s.81).

“Bellek, iletişim akışını işleten, saklandığı, bu işe özgü bir depodur. Geçmişteki deneyimleri bugünkü deneyimlere bağlama fonksiyonuna sahiptir” (Jamieson, 1996, s.26), Yaşayan her organizmanın bünyesinde, bu fonksiyonu gören bir biyolojik bellek vardır. Ayrıca elektronik ve kurumsal (kütüphaneler, dokümantasyon servisleri v.s.) belekler de aynı fonksiyonu görmektedir. Bilginin depolanması, alıcı, verici ya da onların arasına giren başka bir özel organ tarafından gerçekleştirilebilir. Günlük hayatta bilginin her türü, ayrı ayrı depolanmaktadır. Kütüphaneler, sinematekler, disk evleri, müzeler, özel veya kamusal arşivler, bankalar v.s. bu amaçla oluşmuş kurumlardır. Kişisel ya da

kurumsal her bellek ilgi ve ihtiyaca göre farklı bilgileri depolamaktadır. Buna paralel olarak da bilgi toplama teknikleri hızla gelişmektedir. Bu tekniklerin işlevleri genel bir sınıflandırma ile üç aşamaya ayrılmaktadır. Bunlar; bilgilerin toplanması ve seçilmesi, depolanması, yayılması veya incelenmesidir (Anık, 2016, s.82).

Veriler; seçilip filtrelenirken bazı bilgilerin ihmal edilmesi ya da aşırı bilgi yığılmasının ortaya çıkması, teknolojik gelişmelerle aşılmaya çalışılmaktadır. Mikrofişler, mikrofilmler, manyetik ortamlar, diskler her geçen gün elektronik ve kurumsal belleklerin kapasitelerini sürekli arttırmaktadır. Ancak biyolojik belleklerin böyle bir şansı yoktur. Özellikle insan belleğinde bir yandan sürekli yeni bilgiler kayıt altına alınırken diğer yandan da kayıtlı bilgiler silinmekte, yani unutulmaktadır (Morgan, 1984, s.133). Bazı bilgiler çok çabuk unutulurken bazı bilgiler de uzun süre saklanmaktadır. Çabuk unutulunan bilgiler kısa süreli belleğe, uzun süre saklanan bilgiler de uzun süreli belleğe kaydedilmektedir (Morgan, 1984, s.136). Kısa süreli belleğin alanı dar, uzun sürelininki geniştir. İlki dış etkilere daha açık ikincisi daha dirençlidir. Kısa süreli bellekte unutulmanın hatırlanması mümkün değildir. Uzun süreli bellekteki kayıtlar hem saklanır hem de geriye çağrılabilir (Morgan, 1984, s.136-137).

Yukarıda anlatılanlara istinaden İlim ve Sanat Dergisi de öncelikle okuyucuda zihinsel bir süreç oluşturmaktadır. Bu zihinsel süreçte okuyucu tahkikat yapmaya itilerek zihinsel süreç aktif hale getirilmek istenmektedir. Zihinsel süreç aktif hale geldikten sonra çeşitli tanım ve tasvirlerle okuyucu kognitif anlamda yapılandırılmaktadır. Artık okuyucunun zihninde belli bir değer ve tutumlar oluşmaya başlamaktadır. Bu değer ve tutumlar davranışa geçerek toplumda belirli şablonları var etmektedir. Dergi en sonunda okuyucuya belirli bir bakış açısı sağlamış olmaktadır. Bunu şekil olarak aşağıdaki gibi ifade edebiliriz.

Şekil 1: İlim ve Sanat Dergisi'ndeki Hiyerarşi Modeli

İlim ve Sanat Dergisi'nin amacı bu hiyerarşi modelini var ederek bireyde bir değer ve tutum oluşturup, bunu toplumun geneline teşmil etmektir.

Aşağıdaki tablolarda daha önceden belirlemiş olduğumuz altı birim üzerinden analizler yapılmıştır.

Tablo 1: İlim Ve Sanat Dergisi'nde Yer Alan Toplum Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Analiz Tablosu

Birim Adı/ Toplum	Sakınılması Gereken Bid'atlar, Günahlar, Kabahatler, Kusurlar	Tasvip Edilenler	Takdir Edilenler	Takdis Edilenler	Tenkit Edilenler
Eşrefi Mahlûkat Olarak İnsan	Topluma zarar verecek fiiliyatta bulunmak	Diğer insanlara faydalı olmak	Akli melekelerini doğru şekilde kullanmak	Dünyevi duygulardan arınmak	Çevresine ve topluma zararlı bir insan olmak
Kültür ve Hüviyet	Toplumun sahip olduğu hüviyet ve öz kültürün	Sahip olunan hüviyetin bir an öce	Müslüman topluluklarını n en önemli gücünün ortak kültüre sahip	İslam kültürel bütünlüğünü n ortak bir güvenlik	Müslüman ülkelerin ortak hareket edememesi

	bozulma tehlikesi	farkına varılması	olduğunun fark etmesi	sistemi olarak tasarlanması	
Öz Kültür	Genç nesillerin sevgisiz, saygısız ve köksüz görgülerle büyüdüğünde n toplumun kültürel geleceğini tehlikeye atılması	Toplumsal değerlere toplumun tam anlamıyla sahip çıkması	Toplumun münevverlerin in kültürü yeni nesillere aktarılması için canla başla çalışması	Türk toplumunun eşsiz ve sayısız, maddi ve eserlerinin milli bir bilinç ile korunması	Toplumun geçmişine ve tarihin derinliklerinde n zenginliklerine sahip çıkılmaması
Türk Gelenekle ri	Türk geleneklerinin giyim ve kuşamının batı kültürüne uyum sağlamaya başlaması	Türk kültürünün kendine has tarzının devam ettirilmesi gerektiği	Toplumun dünya görüşünün, kültürünün çoğu durumda fark edilemediğind en bu nedenle de kültürün kolay kolay değiştirilemez	İnsanların kültür sayesinde kollektif bir hayat yaşayabilirle r ve birbirleriyle iletişim kurabilirler	Toplumu yönetenlerin toplumu batı kültürüne yönlendirmesi
Sivil Toplum Kuruluşla rı	Toplumsal kontrol mekanizması görevi görememesi	Toplumu olumlu yönde yönlendirm esi	Toplumda ortak iyilik ve fayda duygusunu	Toplumun refahı için kendini feda etme duygusunun	Toplumun faydasına çalışmaması

			tebarüz ettirmesi	geliştirmesi ve daha erdemli vatandaşlar yetiştirmesi	
Tarikatlar	Son teknolojik gelişmeler karşısında tarikatların gücünün azalması	Tarikatlar topluma yön ve tayin verirler	Belirli tarikat üstatları iyi eğitim alarak üst kesime hitap ederler ve bu kesimle yakın ilişkiler kurarlar	Tarikatlar uyuşturucu bağımlılığın dan kurtarma ve psikosomatik hastalıkları iyileştirme gibi faaliyetler gösterirler	Son yıllarda elektriğin, televizyonun yaygınlaşması ile tarikatlar etkisini yavaş yavaş yitirmektedir.
Cemaat Ruhu	Müslümanlar arasında birlik ve beraberliğin olmaması	Müslüman bilim adamlarının birlik olması	Müslüman ilim adamların İslam ülkeleri arasındaki iletişimsizliği çözmesi	İslam birliğinin kültürel sosyal politik güçlerini birleştirerek Müslümanlar arasında birlik ve beraberliğin sağlanması	İslam devletlerinin ortak hareket edememesi
Aile	Aile mefhumunun toplum nezdinde	Aile kurumunun ayakta tutulması	Ailenin sağlıklı bir toplum oluşmasında	Toplumda ailenin seçkin yeri olması ve	Toplumsal ve ekonomik alanda değişiklikler

	önemini yitirmeye başlaması		çok ehemmiyetli bir yerinin olması	sağlıklı bir aile kurumunun sağlıklı bir topluma, sağlıklı bir toplumunda sağlıklı bir devlet yapısına delalet etmesi	meydana getirdiğinden, geniş ailenin çöküşe uğraması büyük şehirlerde geniş ailenin yok olması
Baba	Babanın aile reisi olarak ailesi ile ilgilenmemesi	Ailesinin nafakasını ve geçimini sağlaması	Çocuklarının eğitmesi, okula ve sanat etkinliklerine göndermesi beklenmedik afet, kaza gibi olaylar karşısında çocuklarını koruması	Çocuklarının hem dini eğitimi hem de fenni eğitimi ile ilgilenmesi	Devletin iş bulma konusunda destek sağlamaya çalışması gerekmektedir
Anne	Ev hanımlarının yaptığı ev işlerinin iş gücüne dâhil edilmemesi	Kadının çocuğunu yetiştirmesi ve ev işleri ile meşgul olması	Ev hanımlarının ailenin yükünü taşıdığından, zor işler yaptığından onların da	Kadının görevi evi ve çocuğu ile meşgul olması, kadın evin hanımefendi si, idarecisi	Kadının ev işlerinin toplum nezdinde ekonomik bir değeri olmaması

			işgücü içine dâhil edilmesi gerekir, İslami çalışma iktisadında eğer ev kadınları iş gücüne dâhil edilirse onlar da sosyal yapı içerisinde bir anlam bulabilirler	ve sultanı olması	
Örgüt	Örgütler toplumsal dokuyu ve ekonomik yapıyı büyük ölçüde değiştirmekte ve birçok olumsuz dışsal etken doğurmaktadır	Örgütler toplumsal faydayı düşünerek yatırım yapmalıdırlar	Örgütler milli şuur, milli sermaye ve toplumsal bilinç ile hareket etmeli	Sadece Türkiye ile sınırlı kalmamak gerekli, ülke dışında şirketler kurarak milli sermayeyi genişletmeli	Büyük karmaşık örgütler, insanların ihtiyaçlarını ve ihtisarlarını suni bir biçimde körüklemektedir
Hukuk	Hukuka uyulmadığında ortaya eşitsizlik, adaletsizlik çıkar ki, bu	Hukuk toplum içindeki bu ilişkileri düzenleyen veya	Hukuk, insanın keyfî kararları veya iradesi üzerine değil, değişmez,	Hukukun asıl kaynağı, insanlığın ortak ve genel vicdanı ya da bilinci	Tanzimat ile birlikte hukuk sistemi, devlet teşkilatı yeni usule göre düzenlenmiştir

	evrenin tabii düzenini bozduğu gibi insanın doğasını da bozar	düzenleme amacı taşıyan bir kurallar bütünü olmalı	zaruri ve doğal adalet üzerine kurulmuş olmalı. Bu doğal adalet ise kaynağını, akla sahip birer varlık olan ve akılca birbirlerine eşit olan insanların tabiatında saklı olan doğruluk kavramında bulunmaktadır	olduğundan, hukukun "ebedi değerlerle" (idelerle), yani hayat, kültür ve insan ide ve olgularıyla ilgili olması	
İletişim	Kitle iletişim araçlarının gerçekte ne olduğu nasıl işlediği, daha doğrusu nasıl işletildiği konusunda pek de ayrıntılı bilgi sahibi olmayan sokaktaki	İletişim olmaksızın topluluk mümkün olmayacağından, bu yüzden bütün insan toplumları enformasyon toplumu olmuşlardır	Toplumsal değişimleri daha sağlıklı bir biçimde değerlendirebilmek için iletişim teknolojilerini yakından takip etmek gerekir	Yeni iletişim teknolojileri ni toplumun faydasına kullanmalı, bu araçların toplumsal değerleri olumsuz etkilemesini önüne geçilmeli	İletişim alanında statükonun bütünüyle batılı ülkelerin çıkarlarına hizmet ettiğinden ve batılı ülkeler bu durumun bilincinde olduğu için kitle iletişim

	vatandaşın bu konularda ya hiç kafa yormadan ve her türden kitle iletişim araçlarının oluşturduğu iletişim ağına bütün varlığıyla teslim olmaktadır				araçları ile toplumu rahatça yönlendirmektedir
Dil	Bir toplumda ilk bozulma aracı dildir. Dil bozulduğunda kültürün tamamı yozlaşma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır	Kullanılan dilin toplum tarafından bilinçli bir şekilde sahip çıkması	En önemli vazife, aydınlarımızın eli kalem tutan insanımızın, toplum gündemine girecek her yeni kavramı dikkatle takip etmesi	Toplum içerisinde halis niyetli ve ehil kişilerin, yeni kavramları, kendi yerli kültürümüze has kalıplar içerisinde katmaları	Bugün bilim hayatımıza hâkim olan terminolojinin tamamen bir yabancı olmasının sebebi, önce aydın kesimin ihmalidir

Yukarıdaki tabloda İlim ve Sanat Dergisi'nde toplum ile ilgili makalelerde bir toplumun unsurları ile ilgili olarak bu unsurların nasıl olması gerektiği, sakınılması gereken bid'atlar, günahlar, kabahatler, dergi tarafından tasvip edilen davranışlar, yapıldığında takdir edilen davranışlar analiz edilmiştir. Ayrıca yapıldığı zaman toplum

tarafından takdis edilen, yüceltilen ve yapılmadığında tenkite maruz kalan durumlar analiz edilmiştir.

“İnsanın eşrefi mahlûkat oluşu sadece bir tesadüf ürünü değildir. Bu durum insanın dünyadaki durumunu ortaya koyar. İnsan belirli bir görev için yaratılmıştır.” (Zaim, 1986, s.16). Görevlerinden biri de topluma örnek olmaktır. İnsan her davranışında hürdür fakat yaptığı her davranıştan sorumludur. Çünkü toplumun bozulmasına ve çöküşüne neden olacak davranış ortaya koyduğunda toplum tarafından tenkit edilecektir. Demek ki İlim ve Sanat Dergisi’ne göre; topluma faydalı olan ve toplum yararı için davranışlar ortaya koyan insan, toplum nezdine değerli bir insandır.

Her toplumun bir kültüre ve öz hüviyeti vardır. Türk toplumu da tarihin derinliklerinden gelen köklü bir kültüre ve sağlam bir kimliğe sahiptir. Sahip olduğumuz bu *“insâni hüviyetimizi korumanın da bir maliyeti”* (Arslanoğlu, 1986, s.31) elbette olacaktır. Bu maliyet ise öz hüviyete sahip çıkmak ve korumaktır. Ayrıca *“İnsanlığa ait değerlerin taşınması ve kültürel verilerin korunması, insanlığa hizmet”* (Arslanoğlu, 1986, s.31) olarak görülmektedir. Bu hizmet ise genç nesillere bu manevi mirasın aktarılması ile takdis edilmektedir. Demek ki İlim ve Sanat Dergisi’ne göre; toplumun sahip olduğu ortak kültür ve öz hüviyet ciddi bir müessedir ve geleceği aktarıldığı ölçüde değerlidir.

Türk toplumunun kendine has bir kültürü vardır. Fakat son zamanlarda *“aydınların bir kesiminin kendi değerlerinden ve kişiliklerinden kopması, kör bir Avrupa hayranlığı yaratması”* (Yakar, 1985, s.38) toplum kültüründe bozulmalara sebebiyet vermektedir. *“Taklitçilik şuuru köreltip ve şuursuzluğu kökleştirdiği* (Karaçam, 1985, s.32) için, melez bir kültürün ortaya çıktığını göremeyen toplum bilinçli bir toplum olarak değil bir yığın olarak yaşamını sürdürmektedir. Bu bakımdan İlim ve Sanat Dergisi’nde yozlaşmış bir toplum kültürü şiddetle tenkit edilmekte ve değersiz görülmektedir.

Sivil toplum kuruluşları ve tarikatlar Türk toplumunda önemli bir yere sahiptir. Özellikle *“her bir tarikat aynı zamanda sosyal bir ağ olduğu ve bir tarikata üyelik birçok sosyal imkânı potansiyel olarak sunduğu”* (Bruinessen, 1996, s.80) için toplumda birleştirici bir mekanizmadır. Tarikatlar aynı zamanda dini bir unsur olduğu için toplumda sosyal kontrol mekanizma görevi görmektedir. Sivil Toplum kuruluşları ve tarikatlar

“ortak iyilik için kendini feda etme konusunda daha medeni bir bakış açısına sahip, daha erdemli vatandaşlar haline gelebilmek” (Doğan, 1997, s.14) için toplumda önem arz etmektedir. Bu bakımdan İlim ve Sanat Dergisi’nde bireyin toplumdan kopmasını ve menfi bir hayat yaşamasını engellemesi saikiyle tarikatlar ve sivil toplum kuruluşları takdis edilmekte ve değerli görülmektedir.

“Müslümanlar, önce kendi yaşadıkları ülke içinde dağınık ve derbeder duruma son vermeli, yersiz ve haksız rekabet ve çekişmeleri bırakmalı, inançlı ve ihlaslı gruplar arasındaki özlenen birlik, beraberlik ve iş birliğini sağlamalı, ülke meselelerine sahip çıkmalı, yönetime hâkim olmalıdır.” (Coşan, 1993, s.4) Müslümanlar arasında birlik ve beraberliğin olmaması düşmana avantaj sağlamaktadır. Bu konuda en büyük görev ilim adamlarına düşmektedir. *“Sosyal ilimlerle meşgul ilim adamlarımız, önce Müslümanlar arasındaki irtibat kopukluğunu tamir etmeli, onların morallerini yükseltecek, güçlerini sosyal, kültürel, psikolojik, politik etkinliklerini artıracak tedbir ve çareleri bulmalıdır.”* (Coşan, 1993, s.4) Demek ki toplumun birlik ve beraberliğini sağlayan ilim adamının değerli olduğu topluma telkin edilmektedir.

“Türkiye’de ailenin erkek önceliğinde tek merkezli değil, birbiriyle yan yana olan ve birlikte var olan çift merkezli bir yapıya sahip” (Vergin, 1987, s. 23) olması birlik ve beraberliği getirmektedir. *“Aile değerlerine ve cemaat fikrine dayanan bir kültür”* (Vergin, 1987, s. 23) e sahip olduğumuz için aile mefhumu çok önem arz etmektedir. Bireyde meydana gelen bir dejenere toplumu da etkileyeceği için, okurlara, ailenin psikolojik ve kültürel yönden sağlıklı olması gerektiği telkin edilmektedir. Topluma faydalı bireyler yetiştiren ailenin değerli bir aile olacağı iddia ediliyor.

Bir toplumda *“aile reisi çocuklarının nafakasını te'min etmekle görevlidir”* (Çeker, 1997, s.85). Dolayısıyla bir baba çocuklarının hem evini geçindirmek hem de çocuklarını eğitmek ve onları korumak ile mükelleftir. Bu mükellefiyeti yerine getiren bir babanın toplumda kabul göreceği ve değerli olacağı iddia edilmektedir.

Bir kadının *“anne olarak evinde çalışması daha öncelikli bir gerekliliktir. Herkesin hayatında öncelikler vardır. Bu doğal işbölümünün sonucudur. Kadın bir anne olarak ve evin gözeticisi olarak aynı zamanda evinin dışında da çalışabilir”* (Okumuş, 1996, s.84). Kadının çalışma zorunluluğu yoktur çünkü evde çocukları ile meşgul

olmaktadır. Fakat kadın isterse para kazanmak için dışarda çalışabilir. Ekseriyetle kadının kendisini ailesine ve çocuklarına adanması telkin edilmektedir.

Örgütler toplumsal dokuyu ve ekonomik yapıyı büyük ölçüde etkilemektedir. “Özellikle ekonomik amaçlı dev örgütler, yaşama biçimini ve akan hayatı üniversitelerden ve siyasal partilerden çok daha fazla etkilemektedirler” (Gürdoğan, 1987, s.11). Toplumun çoğu kesimi örgütlerin kendisini etkilediğinin farkında bile değildir. “Taksitli satışlarıyla, hediye ve piyangolu alışverişleriyle vakıflarıyla ve değişik pazarlama teknikleriyle tüketicilerin genelde bütün bir toplumun tutum ve davranışlarını yönlendirmeyi çok başarılı bir şekilde gerçekleştiren (Gürdoğan, 1987, s.11) şirketlerin amacı her zaman için maksimum kar elde etmektir. Bu amaca ulaşmak için “yaptıkları propaganda ve reklâmlarla, tüketicilerin arzularını, ürettikleri ürünlere göre biçimlendir”mektedirler (Gürdoğan, 1987, s.11). Toplumun tüketime odaklanmasına ve tasarruf anlayışını kaybolmasına neden olan şirketler net bir dil ile eleştirilerek, sadece kar politikası güden ve topluma fayda sağlamayan örgütlerin değersiz olduğu telkin edilmektedir.

Toplumda istikrarın sağlanmasında hukukun önemli bir yeri vardır. “Hukuk, merkezi etkinliğiyle, insan ilişkilerinde ben, biz ve başkaları arasındaki dengeyi de düzenlemektedir” (Özbilgen, 1985, s.15). Bu dengeye uyulmadığı takdirde toplumda eşitsizlik, adaletsizlik gibi durumlar ortaya çıkmakta, bu da evrenin tabii düzenini bozduğu gibi insanın doğasını da bozmaktadır. Toplumda “hukuk mekanizmasının ancak ‘adalet’in sağlanması ve Hakk’ın dağılımı için var” olması gerekmektedir. Hukuk toplum ilişkilerini düzenlerken mutlak surette adaleti gözetmek durumdadır. Çünkü “hukuk, insanın keyfi kararları veya iradesi üzerine değil, değişmez, zaruri ve doğal adalet üzerine kurulmuştur” (Kılıçoğlu, 1985, s.79). Dergide toplumda zengin, fakir, makam ve mevki gözetmeden adaleti sağlayan hukuk değerli olarak görülmektedir. Hukukun, doğru ve erdemli kararlar vermesinin toplum için önemli olduğu telkin edilmektedir.

“İster hayvanlar arasında olsun, ister insanlar arasında, herhangi bir toplumsal örgütlenmenin ön şartlarından biri de iletişimdir. İletişim olmaksızın topluluk, mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında, bütün insan toplumları, enformasyon toplumu olmuşlardır” (Ploman, 1985, s.6). Enformasyon toplumu olma yolunda kitle iletişim

araçları sayesinde hızla ilerlenmiştir. Fakat “gerçekte ne olduğu nasıl işlediği, daha doğrusu nasıl işletildiği konusunda pek de ayrıntılı bilgi sahibi olmayan sokaktaki vatandaşın bu konularda ya hiç kafa yormadan ve her türden kitle iletişim araçlarının oluşturduğu iletişim ağına bütün varlığıyla teslim olması” (Huxley, 1985, s.27) kitle iletişim araçlarının dünya görüşüne kendini teslim etmesi anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle, “kitle iletişim araçlarıyla, önce bir dünya imajı çiziliyor, ardından da, çizilen bu imaj hakkında ne düşünülmesi gerektiği kitlelere empoze ediliyor. Bir başka deyişle, üzerinde düşünülecek dünya da, bu dünya hakkında düşünülebilecek şeyler ve düşünme biçimleri de, bu bir avuç insan tarafından tayin ediliyor.” (Şahbaz, 1985, s.31) Bu nedenle, ülkemizdeki iletişim alanında statükonun kötü niyetli kişilerin çıkarlarına hizmet etmesi bir değersizlik olarak görülmektedir. Topluma faydalı olan ve toplumun aydınlanmasını sağlayan iyi niyetli kitle iletişim araçlarının değerli olacağı telkin edilmektedir.

Toplumun simgesel bir düzeneği olan dil bozulduğunda kültürün tamamı yozlaşma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Bu yüzden “aydınlarımızın, eli kalem tutan insanımızın, toplum gündemine girecek her yeni kavramı dikkatle takip edip, yerli, kendimize has kalıplar içinde kültürümüze katmaları” (Öztürk, 1991, s.41) önem arz etmektedir. Bugün bilim hayatımıza hâkim olan terminolojinin tamamen bir yabancı olmasının sebebi, önceki aydın kesimin ihmaliidir. Toplumun konuştuğu dilin korunmasının, tarih ile bağlarının kopmaması ve daha birçok nedenden ötürü değerli olacağı telkin edilmektedir. Aksi takdirde “derdinizi anlatmaya çalışırken diliniz tutulduğunda, söyleyecek söz bulamadığınızda kaleminiz kilitlendiğinde, sözlükleriniz konuşmadığında çoktan iş işten geçmiş” (Öztürk, 1991, s.41) olacağı hatırlatılmaktadır.

Tezimizin araştırma kısmı ile kuram kısmı arasında bir bağlantı kuracak olursak; Weber’in bahsetmiş olduğu her toplumun ideal tipi İlim ve Sanat Dergisi’nde “eşrefi mahlûkat” olarak somut şekilde karşımıza çıkmaktadır. Zira dergide eşrefi mahlûkat olarak insanoğlunun nasıl olması gerektiği tarif edilmekte ne yaparsa takdir ve takdis edileceği ne yapmazsa tenkit edileceği net bir şekilde belirtilmiştir.

Parsons’un roller teorisi ile ilgili olarak İlim ve Sanat Dergisi’ndeki anne ve baba rollerini örnek verebiliriz. Parsons’un kuramında rollerini iyi oynayan actor’lerin

bulunduğu toplumdaki uzmanlaşmanın artacağından bahsedildiği gibi İlim ve Sanat Dergisi’nde de anne ve baba rollerinin gerektiği şekilde ifa edilmesi durumunda sağlıklı bir toplumun ortaya çıkacağı belirtilmektedir.

Yine Parsons’un sistem kuramı ile bağlantı kuracak olursak; Parsons sistem kuramında toplumda tüm alt sistemlerin birbirleri ile etkileşim ve iletişim içerisinde olduğundan söz etmektedir. İlim ve Sanat Dergisi’nde de tarikat, sivil toplum kuruluşu, cemaat ruhu gibi kavramları açıklanırken bu kurumların toplumsal önemine vurgu yaparak, toplumsallaşmada önemli bir işlevi olduğundan söz edilmektedir.

Simmel toplumda sürekli var olan bir etkileşimden bahsetmekte ve toplumu anlayabilmek için makro değil mikro çalışmalar yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. İlim ve Sanat Dergisi’nde de mikro çalışma kapsamında tarikatlar, sivil toplum kuruluşları ele alınmıştır. Bu kurumlar hakkında birçok yazılar yazılmış tarikatların ve sivil toplum kuruluşlarının hem siyasi alanda hem de toplumsal hayattaki toplumsallaşmaya etkilerinde söz edilmiştir.

Toplumsal olgular kapsamında çalışmalar yürüten Durkheim kültür antropolojisi alanında da eserler vermiştir. O’na göre kültür toplumu birarada tutan en önemli toplumsal olgulardan biridir. Bu çerçevede İlim ve Sanat Dergisi’nde öz kültür ve hüviyet üzerinde çok sayıda makaleler yazılmış ve kültürün korunması ve yaşatılması gerektiğinden çünkü bir toplumun sürekliliğinin devam edebilmesi için o toplumun orijinal kültürünün gelecek nesillere tam olarak aktarılması ile olacağında bahsedilmektedir.

Mead’in sembolik etkileşimcilik kuramı bağlamında “dil” konusunu İlim ve Sanat Dergisi’ne uyarladığımızda, dergi dil konusuna büyük önem vermiş, bireylerin birbirini anlayıp toplumu oluşturabilmesi için dil olgusuna vurgu yapmıştır. Şimdiki nesil ile gelecek nesillerin birbirlerini anlayabilmesi için konuşulan dil’in yozlaşma ve yabancı kelimeler ile bozulmasından kaçınılması gerektiği söylenmiştir. Yeni kavramların dilimize katılması gerektiği durumlarda, ehil âlimler tarafından Türk kültürüne uygun hale getirilip kendi dilimize dâhil edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Mead’in belirtmiş olduğu dil konusuna İlim ve Sanat Dergisi gereken önemi vermiştir.

Gurvitch’in üzerinde durmuş olduğu “biz” bilinci, bir toplumda ne kadar cazibe merkezi haline getirilir ise bireyler arasında da kaynaşma ve iletişim o derece güçlü olacağından, İlim ve Sanat Dergisi de özellikle Prof. Dr. M. Esad Coşan’ın yazıları başta olmak üzere derginin geneline teşmil edilmiş bir “biz” ruhu gözlemlenebilmektedir.

**Tablo 2: İlim Ve Sanat Dergisi’nde Yer Alan Siyaset Biriminin Anlam Alanı
Üzerinden Analiz Tablosu**

Birim Adı/ Siyaset	Sakınılması Gereken Bid’atlar, Günahlar, Kabahatler, Kusurlar	Tasvip Edilenler	Takdir Edilenler	Takdis Edilenler	Tenkit Edilenler
Siyasi Parti	İç ve dış siyasetle yakından ilgilenilmemesi bunun hem dini hem de milli görev olarak görülmemesi, siyasi faaliyetlerin yabancılara bırakılması	Toplumsal karmaşa içerisinde yalnız kalmak istemeyen ferdin yeterince güçlü olmak için görüş birliğinde olabileceği başkalarıyla birleşerek topluluklar,	Siyasal partilerin oluşmasında aynı görüşü, aynı düşünceyi taşımış insanlardan meydana gelen bir örgüt olmasının yanı sıra bu görüşlerin, düşüncelerin bir plan program	Milliyetçi, vatansever, Müslüman, namuslu ve dürüst insanların iç ve dış siyasetle ilgilenmesi, kötü niyetli sakat ideolojili ve anarşist ruhlu bozgunculara fırsat verilmemesi	Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında iç ve dış siyasetin kimler tarafından yönlendirildiğinin iyi bilinmemesi aynı hataya düşülmesi

		gruplar oluşturması	düzeyinde düzenlenmesi		
Siyaset Adamı	Maceracı heveslerle milli bünyeye ters düşecek tercihler ve önceliklerin yanlış tespiti manevi yapının tahribi ve iktisadi kaynakların israf edilmesi	Hedefi fert, aile ve topluma yönelerek kötülükleri önlemek, iyilikleri, refah ve saadeti yaymak	İnsanların korktuklarında an emin, umduklarına nail olması ve toplumun güçlendirilme si için gerekli tedbirleri zamanında alması	Siyasette başarı için tarihi tecrübenin, toplumun manevi ve ahlaki yapısının, zaaf ve meziyetlerini n bilinmesi, iktisadi potansiyelin ve gelişme imkânlarının doğru değerlendiril mesi	Toplumsal gelişip kalkınacak yerde gerilemesine ve fakirleşmesine, milli birlik zayıflamasına, huzursuzluklar ın artmasına neden olacak davranışlar ortaya koymak
Tarikatla r	İlerleyen zamanlarda Yeniçeri Ocağı üzerindeki etkisi nedeniyle Şah İsmail başta olmak üzere Osmanlı Devleti'nin	İşkân ve İslamlaşma faaliyetleri nde, devlet millet bütünleşme sinde tarikât mensupları nın ve dervişlerin	Tarikatların bir manevi güç kaynağı olarak algılanması ve de yöneticinin konumunu meşrulaştırıp desteklemesi	Tarikatların devlet adına çalışarak toplumun nabzını tutarak tebaanın bağlılığını arttırması	Bazı sebeplerden dolayı Yeseviyye ile Bektaşîyye halkalarında bozulmaların meydana gelmesi

	üzerinde emeli bulunan grupların Bektaşiliği kullanarak ve bu tarikat vasıtasıyla orduya sızma teşebbüslerine neden olması	etkin bir rol oynaması			
Sivil Toplum	Sivil toplum kuruluşlarının toplumsal ve siyasal işlevler yüklendikleri nin farkında olmaması	Sivil toplum kuruluşları nın köklü devlet geleneğinin içinde, yerel hizmetlerin arzında asırlar boyu faal konumda bulunması	Sivil toplum örgütlerinin devletlerarası ilişkileri birçok yönden etkileyebileceğinden, sahip oldukları ekonomik, mali, teknolojik ve bilgi birikimi sayesinde önemli bir güce sahip olması	Uluslararası sivil toplum örgütlerinin bu arenada devletler ile anlaşmalar yaparak gerekli kanunları ve düzenlemele ri yaparak, uluslararası problemlerin çözümüne katkıda bulunması	Devlet, belki, bir takım sivil toplum örgütlerini kendisi kurduruyor ve kendisi müdahale etmeksizin toplumdaki diğer sivil toplum örgütlerinin karşısına çıkarması
Avrupa Topluluğuna Girmek	Avrupa Topluluğuna katıldıktan sonra dış siyasetteki	Türkiye'nin tam üyeliği halinde bizim de kendi	Politik düzeyde, Avrupa Topluluğu üyeliğinin,	İç politika açısından Avrupa Topluluğu üyeliğinin,	Avrupa Topluluğu ülkelerinin hemen hepsi inanç olarak

	hareket serbestimizde n kısmen feragatte bulunmak	devlet benliğimizden, tarihi kültürümüzden ve dinimizden bir şey kaybetmeyecek olmamız düşüncesi	Türkiye'nin uluslararası platformda daha güçlü olmasına yol açacağından, saygınlığını artıracığından ve bu katılım Yunanistan ile olan ikili sorunların çözümüne olumlu katkıda bulunacak olması	Türkiye'de çoğulcu demokratik rejimin güvencesi olacağından ve antidemokratik eylemlerin, bu entegrasyon içinde kolay kolay yeşeremeyecek olması	Hristiyanlığı seçmiş olduklarından, aralarında belirli bir noktada beraberlik var olduğundan, ayrıca ortak kültür ve medeniyete sahip olduklarından, bu nedenle Avrupa'nın bize bakışı farklı olması
Vakıflar	Dış kuvvetlerin zorlamasıyla gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerle paralel olarak vakfın Avrupa'da bir benzeri bir benzerini bulamadıkları için bu durumdan	Vakıflar ekonomik ve sosyal hayat üzerinde derin tesirlere sahip olması	Aşiret, lonca, dernek ve cemaat benzeri kuruluşlar vasıtasıyla devlet ile birey arasında yer alması, otoriteyle bireyi birbirine bağlayıp bireyleri	Vakıflar bütün İslam âleminde asırlarca yaşaması ve hayatın günlük hadiseleri ile sıkı sıkıya bağlı kalması	Vakıfların alınıp satılamaz vasfının kaldırılması ile bazı vakıfların yabancılara satılması

	utanç duyan batı hayranlarının vakfın alınıp satılamaz vasfının kaldırılması		mutlak siyasi kontrolden koruyan geniş kurum ağları olması		

Yukarıdaki tabloda İlim ve Sanat Dergisi’nde siyaset ile ilgili makalelerde bir siyasetçinin, siyasi partilerin ve siyasi unsurların nasıl olması gerektiği, sakınılması gereken bid’atlar, günahlar, kabahatler, dergi tarafından tasvip edilen davranışlar, yapıldığında takdir edilen davranışlar analiz edilmiştir. Ayrıca yapıldığı zaman toplum tarafından takdis edilen, yüceltilen ve yapılmadığında tenkide maruz kalan durumlar analiz edilmiştir.

“Bireylerin ve toplulukların, isteklerini, tercihlerini belli bir yöne çevirebilen ve bunları siyasal sistemin yetkili organlarına ulaştırabilen örgütler” (Kılıçoğlu, 1987, s.31) olarak siyasal partiler toplumda belirli görüşteki insanları bir araya getirerek ortak görüş ve ortak davranış meydana getirirler. Bunun sonucu olarak siyasi partiler, siyasal iktidarı elde etmek ve kullanmak için çeşitli faaliyetler yürütürler. Bu yüzden *“milliyetçi, vatansever, Müslüman, namuslu ve dürüst insanlar”* ın (Coşan, 1996, s.9) iç ve dış siyasetle yakından ilgilenmesi *“gayrimüslim, kötü niyetli, sakat ideolojili, yıkıcı, anarşist, bozguncu kimseler”* e (Coşan, 1996, s.9) meydan bırakmaması aynı zamanda siyasi partilerin *“devlete, millete, hakka, halka hizmet”* etmesi telkin edilmektedir. Milli menfaatleri her şeyin üstünde tutan siyasi partilerin değerli olacağı iddia edilmektedir.

“Siyaset adamı manevi, sosyal ve iktisadi gelişmenin dengelerini kuran ve bunu yöneten insandır. Siyaset adamının görevi insanların korktuklarından emin, umduklarına nail olması ve toplumun güçlendirilmesi için gerekli tedbirleri zamanında alma” (Ayhan, 1987, s.58) gibi görevler siyaset ile meşgul olan bireylere vaaz edilmektedir. Bir siyaset adamının başarılı olabilmesi için toplumun manevi ve ahlaki değerlerini iyi bilmesi ve bu değerlere sahip çıkması ayrıca *“yaptığı hizmetler kadar yaşayışı ve güvenilir şahsiyeti ile*

de örnek olması” (Ayhan, 1987, s.58) telkin edilmektedir. Toplumu manevi ve iktisadi yönden yücelten siyaset adamlarının değerli olduğu iddia edilmektedir.

“Nakşibendiler siyasi katılımı ne kadar sınırlı olursa olsun, aldığı şekiller ne kadar çeşitli ve birbirine zıt olursa olsun, tarikat tarihinin birçok ülkenin geleceğini etkileyen önemli bir siyasi boyuta sahip olduğu” (Algar, 1993, s.47) için bu gibi tarikatların yapısının iyi anlaşılması gerekmektedir. Tarihte, iskân ve İslamlaşma faaliyetlerinde, devlet millet bütünleşmesinde tarikat mensupları ve dervişler etkin bir rol oynamıştır. Tarikatların toplumda manevi bir bütünlüğü sağlaması telkin edilmektedir. İslami mefkûre birliğini temin eden tarikatın değerli olacağı iddia edilmektedir.

“Siyasi toplumun, sivil toplum ve devlet arasındaki aracı rolü ne kadar kaçınılmaz ise, siyasi toplumun sivil toplumdaki kökenlenmesinin de kaçınılmaz” (Doğan, 1997, s.16) olduğu için sivil toplum kuruluşları ister istemez toplumsal ve siyasal işlevler yüklenmektedirler. Tarihte de sivil toplum kuruluşları yerel hizmetlerin arzında asırlar boyu faal konumda hizmet vermiştir. Köklü bir geçmişe sahip olan sivil toplum kuruluşlarının “toplumdaki bireyleri iyi yaşam konusundaki kendi kişisel değerleri dışında ortak bir değeri düşünmeğe” sevk etmesi telkin edilmektedir. Ferdi menfaatten ziyade toplumsal menfaati şiar edinmiş bireyler yetiştiren sivil toplum kuruluşlarının değerli olduğu iddia edilmektedir.

“Avrupa Topluluğuna katıldıktan sonra dış siyasetteki hareket serbestimizden kısmen feragatte bulunmak” (Kuneralp, 1988, s.11) alan kısıtlamasına gitmek ülkenin aleyhine yorumlanabilmektedir. “Türkiye'nin tam üyeliği halinde bizim de kendi devlet benliğimizden, tarihi kültürümüzden ve dinimizden bir şey kaybetmemesi” (İnan, 1988, s.32) gerektiği telkin edilmektedir. Avrupa Topluluğu üyeliğinin, uluslararası siyasi arenada, Türkiye'nin uluslararası platformda daha güçlü olmasını sağlaması, saygınlığını artırması durumunda bir değer ifade edeceği iddia edilmektedir.

Durkheim’ın kuram kısmında belirttiğimiz üzere “toplumsal bütünleşme” kavramı ile İlim ve Sanat Dergisi’ndeki siyasi partilere ve siyaset adamına yüklenen işlevi bağlantılayabiliriz. Zira dergide sivil toplum kuruluşlarının, tarikatların, siyasi partilerin ve siyaset adamının toplumu ayrıştırmayı değil bütünleştirmesi gerektiğini vurgulanmaktadır.

Yine Durkheim'ın anomi kavramı çerçevesinde bir değerlendirme yapacak olursak, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na katılması durumunda kültür, değer, dil, gelenekler, örf ve adetler, gibi manevi kaynaklarımızda bir bozulma ve bunun neticesinde toplum içerisinde bir çözülme olacağı endişesi İlim ve Sanat Dergisi'nde dile getirilmektedir.

Tablo 3: İlim Ve Sanat Dergisi'nde Yer Alan İlim İrfan Eğitim Bilim İdeoloji Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Analiz Tablosu

Birim Adı/ İlim İrfan Eğitim Bilim İdeoloji	Sakınılması Gereken Bid'atlar, Günahlar, Kabahatler, Kusurlar	Tasvip Edilenler	Takdir Edilenler	Takdis Edilenler	Tenkit Edilenler
İlim	İlim yaparken iman, ahlak ve terbiye gibi meziyetleri terk etmek	İlim çok önemli olduğu için ilahî bir vecd ve tükenmez bir şevkle ilme sarılıp, her şeyin en güzelini, en üstününü yapmaya çalışmak	Bizim ilmimizin formülü içinde iman, iyi niyet, güzellik, sevgi, irfan, edep, ahlâk, terbiye, vefa, feragat, tevazuu, insaf, adalet gibi meziyetler ilave edilmiş olması	En hayırlı ve en verimli yatırımın, ilme sarf edilen yatırım olması	Batı ve komünist Doğu'nun da ilme, araştırmaya önem verdiğinden, ama ruhsuz ve vicdansız bir şekilde bunu yapması

İrfan	İrfan sahibi olmayan toplumda ilim ve bilim ilerleyemez	İrfanın beslenme kaynağı İslam olmalıdır	İlme edep eşlik etmesi güzel ahlâkın yoldaş olması, imanın hayat vermesi, irfan renk katması	Güçlü bir irfan ordusu yetiştirerek sapık ideolojilerin kültürümüze girmesini engellemek	Batı biliminde irfan ve takva olmadığı için samimi değildir
Eğitim	Dünyaya hapsedilmiş maddeci, zevkci, karamsar bir hayat anlayışının ders programlarında, eğitim ve öğretim faaliyetlerine kadar kendiliğinden zihinlerde ve müesseselerde hâkimiyet kurması	Toplumun gelişmesi ve ilerlemesi için gerekli olan eğitimin toplumun genelinde yaygınlaştırılması	Dini duygulardan arındırılmış seküler bir eğitim anlayışı yerine İslam ile taçlandırılmış bir eğitim anlayışının hâkim olması	Eğitim ile meşgul olmanın her Müslüman erkek ve kadın için bir farz olduğundan, eğitim yolundaki talebenin cennet yolunda sayılması	Dini ve ona dayalı ahlâkı, hatta eğitimi saf dışı etmek, küçük görmek, dindar, inançlıyı hor görmek, din görevlisini tahkir etmek, ilericilik ve medeniyet adına bir marifet saymak
Düşünce	Türkiye'nin hâlihazır düşünce ve bilim hayatının en	Derin düşünce eksikliğinin telâfi edilebilmesi	Akademik araştırmaların artması, orijinal denemeler	Özellikle 17. yüzyıldan bu yana Batı'da üretilmiş temel	Batının epistemolojik mefkûresini iyi anlayamamak ve batının

	önemli eksikliklerind en biri derin düşünce için gerekli malzeme ve verilerin kıtlığı olması	i için gerekli çalışmaları n yapılması	türünden serbest düşünce mahsullerinin ortaya konması	eserlerin, (müracaat kitaplarının, klasiklerin) Türkçe 'ye kazandırılma sı	üretmiş olduğu eserlerine uzak olmak
İslam Âlimi	Avrupa'daki meslektaşları ndan daha ileri, daha yüksek, daha başarılı olamamak	Müslüman âlimlerin bütün gayretleri üstatlarında n öğrendikler ini büyük bir sadakat ve bağlılıkla gelecek nesillere aktarmaya çalışması	Müslüman ilim adamı Amerika'daki, Japonya'daki, Avrupa'daki meslektaşların dan daha ileri, daha yüksek, daha başarılı olacak. Onları mutlaka yakalamalı, geçmeli, geride bırakmalı	Toplumların ıza erdemli, irfanlı bilge âlimler kılavuzluk etmesi ve böylece mutlu ve başarılı bir toplum olup tüm dünyaya örnek olmak	Müslüman ilim adamlarının kendilerine güven duygusu az olduğundan, üstatlarından sonra yeni bir şey yapmaya gayret etmemesi
Okul	Modern okul düzeninin, insanlar arasındaki eşitsizliği ve adaletsizliği arttırması	Okul düzeninin çağdaş toplumun bütün diğer kurumlarıyla ayakta kalmanın	Okulun önemli bir vizyon olması hasebiyle bu esaslı toplumsal dönüşüm programlarını	Modern okulların toplumun değer yargıları ile şekillendirile rek yeniden yapılanması	Modern okulun pençesine aldığı bireylere kendi bireysel tarihlerine hiç aldırmaksızın bir takım toplumsal

		ve her kuşakta yeniden üretilmesini sağlaması	n mutlaka öncelikle düzenlenmesi		roller empoze eden, bunu da gerçek hayatta hiçbir faydalı işe veya beceriye tekabül etmeyen bir sürü diplomalar dağıtarak tekelci bir düzen olması
İslami Bilgi	Müslümanların insani bilimlerin yekûnuna bir tutarlılık ve birlik sağlayan bir İslami bilgi teorisi kuramaması	Her medeniyet kendi bilgi teorileri tarafından şekillendiğinden, bilgi teorisinin insan araştırması nın, felsefe ve temel bilimlerden sosyal bilimlere kadar uzanan tüm görünüm	Gazali'nin çok manalı bir ilim ve tenkitçi zihniyet anlayışı örneği olduğundan, genç Müslüman ilim adamlarının Gazali'yi örnek alması	Bilgi teorisinin o toplumdaki insanların inançları, fikirleri ve değer sistemleri ışığında bilimlerin eleştirel bir sınamadan geçirilmesi sonucu oluşması	İslami bilgi teorisinin kurulmamasının nedeni, tembellik, dünyadan habersizlik ve ilim ve teknolojiye ilerleyememe

		ine yön vermesi			
Modern Bilim	İlim zihniyeti olmadan yapılan çalışmaların, çarpık sonuçlara götürmesi	İlerleme, kalkınma ve yükselmeni n sonsuz değerli, vazgeçilme z şartının, her yönü ve çeşidi ile gerçek bilim ve ilimle var olması	İnsanın içinde rol aldığı varlık âlemi içinde kendi insani güçleri ve çabasıyla bilgi edinme imkânını elinde tutabilen tek varlık olduğundan, dolayısıyla insanın bilimsel çabası, gerçekliğin bilgisini elde etmeye yetmesi	Kur'an'da ve İslam düşünce geleneğinde aklın, tamamıyla batılı akıl (rasyon)dan temelde farklı bir tanıma sahip ve çoğunlukla kalbin bir türevi olması	İlim zihniyetini esas almak gerekir ve önyargı, sabit fikir, taassup gibi şartlanmaları terk etmek gerekir
Bilim Adamı	Bilim adamlarının sorumluluğun u bilmeyip faydası ilimle ve malayani işler ile meşgul olması	Bilim adamı çalışmaları nın hesabını toplumun her katına vermek	Bilimsel araştırmaların toplum yararına işlemesi	Bilim ile meşgul olmanın mutlu bir durum olması, ilmin mahiyetinin, özünün, amacının,	Devletin bilimi denetlerken aşırı duyarlılığını korumaması, bilimi siyasal baskıya maruz bırakması

		zorunda olması		etkisinin, yararının, sonucunun iyi incelenmesi çağımızın birçok derdine deva olacak çarelerin bulunması	
İdeoloji	İdeoloji kavramını yanlış bilinçlilik olarak ele almak	İdeolojinin birey ve toplum katmanların da bir takım işlevler görmesi	İdeolojinin toplumsal kimlik kazandırma işlevini üstlenerek toplumsal yapının oluşmasını sağlaması	İdeolojinin kültür, siyaset ve iktisadi alanlarda topumda birlik ve bütünlük tesis etmesi	İdeolojinin yanlış düşüncelerden, tutum ve inançlardan oluşmuş olduğunu öne sürmek

Yukarıdaki tabloda İlim ve Sanat Dergisi'nde ilim irfan eğitim bilim ile ilgili makalelerde bir eğitim ile ilgili olarak bu bilimin, bilim adamının nasıl olması gerektiği, sakınılması gereken bid'atlar, günahlar, kabahatler, dergi tarafından tasvip edilen bilimsel davranışlar, yapıldığında takdir edilen davranışlar analiz edilmiştir. Ayrıca yapıldığı zaman toplum tarafından takdis edilen, yüceltilen ve yapılmadığında tenkide maruz kalan durumlar analiz edilmiştir.

İlim, İslam toplumları tarafından kutsanmış, hatta “*Kur'an-ı Kerim ilim aramaya belli bir değerler yapısı içinde teşvik etmiş*” (Serdar, 1985, s.98) olduğundan bu değer yargılar ışığında ilim yapılması önem arz etmektedir. İlim eğer İslami meziyetleri

barındırıyor ve topluma fayda sağlıyorsa değerli olmaktadır. Fayda sağlamayan ilimden her zaman sakınılması gerektiği telkin edilmektedir.

Batı devletleri de ilme önem vermektedir ama Müslümanların onlarda farkı “*irfanda ve takvadır*” (Coşan, 1985, s.2). İrfan sahibi olmak için “*doğuştan olan (fitri) yeteneklerin harekete geçirilip ve incelikle düşünüp bilme, tanıma*” (Bulaç, 1986, s.44) gibi kendi epistemolojimizi kurmak gerekmektedir. İrfanın beslenme kaynağı İslam’dır. Bir toplumda üretilen ilim ve irfan kaynağını İslam’da aldığı sürece değerlidir. İlim ve irfan ordusunun edep ve güzel ahlaklı olması telkin edilmektedir.

Bir devletin güçlü olması devleti oluşturan fertlerin -özellikle yöneticilerin- bilgili, akıllı, ihlaslı, görev şuuru içinde olmasına bağlıdır. Bireylerin bu saydığımız niteliklere sahip olması ise iyi bir eğitim almasına bağlıdır. “*Ülkede bilimsel temeller kurulmadan ve gerçekten milli bir eğitim-öğretim olmadan, kalkınmada başarıya ulaşamayacağı*” (Hamitoğulları, 1988, s.17) için Türkiye kendi toplumsal değerlerine ve ilkelerine bağlı kalarak bir eğitim programı oluşturmalıdır. Eğitim sadece belirli bir kesimin tekelinde değil topluma teşmil edilmelidir. İlim ve Sanat Dergisi okurlarına milli ve dini duyarlılığa sahip olan bir eğitim anlayışını telkin etmektedir. Ancak bu zihniyetteki eğitimin değerli olabileceği vurgulanmaktadır.

“*O halde ilme sarılacağız, gerçek âlim olacağız, Müslümanları kaliteli, meziyetli, bilgili, görgülü, ahlâklı yetiştireceğiz*” (Coşan, 1993, s.4). İlim adamlarının bilgili, görgülü ve ahlaklı nesiller yetiştirmesi telkin edilmektedir. Ayrıca “*Müslüman âlimlerin kendi değer ve norm sistemleri*” (Serdar, 1985, s.10) doğrultusunda ilim üretmeleri toplumsal bir değer arz etmektedir.

Modern okulların toplum içinde “*eşitsizliği ve adaletsizliği durmadan büyüüten*” (Harman, 1985, s.11) bir kurum olması yerine toplumu sağlıklı bir şekilde dönüştürebilmesi önemlidir. Bu nedenle modern okulların “*hiçbir faydalı işe veya beceriye tekabül etmeyen bir sürü diplomalar dağıtmak*” (Harman, 1985, s.11) yerine öğrencilerin yaşamında fayda sağlayacak bilgiler üretmesi gerekmektedir. Dolayısıyla İlim ve Sanat Dergisi okurlarına işe yarayacak bilim üreten okulların değerli olduğunu telkin etmektedir.

Müslüman âlimler için bilgisiz bir İslam Medeniyeti düşünülemez. Şekillendirici bir araç olarak ilim, Müslümanların medeniyet görüşünü de şekillendirmiştir. İlk dönem Müslüman âlimleri “*bilgiye toplumun ve eğitimin her düzeyinde hitap eden büyük ölçekli bir fikir manzumesi kazandırmışlardır*” (Serdar, 1985, s.10). Demek ki İlim ve Sanat Dergisi’ne göre kendine has bir mefkûreye sahip bir bilgi teorisi değerli, taklit yoluyla kazanılan bilgi teorisi ise değersizdir.

Öncelikle ideoloji, bireye nasıl davranması gerektiğini belirterek kişiye bir takım hazır cevaplar, haritalar sunmaktadır. Bireyin mantığına seslenmekte olan *ideoloji düşünce ve davranışlarına yol göstermekte ve yön tayin etmektedir*. Birey ideolojiyi hem aklı ile kabul etmekte, hem de gönlü ile sevip benimsemektedir. Böylece ideoloji onu benimseyen kişi tarafından gerçeğin ta kendisi imiş gibi kabul edildiğinden kişi ideolojinin istekleri doğrultusunda hareket etmekte ve *belli bir davranış formuna* bürünmektedir. *Bireye hangi davranış ve eylemleri yapacağını, neyin iyi, neyin kötü olduğunu telkin eden ve kişiye bir davranış haritası sunan ideolojinin bireyi adeta bireyi şartlandırmaktadır*. Neticede de doğru ve tutarlı davrandığına bütün kalbiyle inanmakta, bu inanç bireye bir rahatlama ve huzur vermektedir. Bu bakımdan benimsenen ideolojilerin toplumsal *değerler sistemine* aykırı olmaması gerekmektedir. Dolayısıyla İlim ve Sanat Dergisi’nde bireyleri milli ve dini değerler doğrultusunda yönlendiren ideoloji değerli ideoloji olarak telkin edilmektedir.

Durkheim’ın toplumsal bütünleşme ve uzlaşma kavramları çerçevesinde, İlim ve Sanat Dergisi’nde, okul, ideoloji, ilim, irfan, âlim gibi unsurların toplumu doğru yönlendirmesi gerektiği ve toplum arasında birleştirici bir rol üstlenerek toplumu anomiden uzak tutmaları gerektiği belirtilmektedir.

Tablo 4: İlim Ve Sanat Dergisi’nde Yer Alan İman Ahlak Din Psikoloji Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Analiz Tablosu

Birim Adı/ İman Ahlak Din Psikoloji	Sakınılması Gereken Bid’atlar, Günahlar, Kabahatler, Kusurlar	Tasvip Edilenler	Takdir Edilenler	Takdis Edilenler	Tenkit Edilenler
İman	İnsanın nefsinin elinde oyuncak olması	İman ancak ilahî menşeli olursa bir değer ifade eder	Allah’a teslim olmak ve itaat etmek	Gerçek huzur ve afiyet iki cihanda selamet ve saadet iman ile olur	İnsanların küfür, gaflet ve dehşetle gark olmaları
Din	Dine ilgisiz görünen diğer insanların da, inanç kategorisine girebilecek, felsefeleri, kanaatleri, yorumları, zanları, korkuları, duyguları, davranışlarını n olması	En son ve geçerli ilahî din olan İslâm’a sarılmak, onun inanç yapısını iyi kavramaya özel itina göstermek	Tarih boyunca her toplum dine büyük değer vererek, yaşamını onun çevre ve çerçevesinde düzenlemiş olması	Dinin amacı fertlere ve milletlere hâkim olmak değil tüm insanlık için barış iklimi yaratmak	Misyonerlerin, gayrimüslim azınlıkların ve yabancı ideoloji ajanlarının İslâm’a saldırımları ve menfi propaganda yapmaları

Erdem	Doğaya ve akla uygun olmamak	İnsanların yaratılış gayesini bilerek hayatını idame ettirmesi	Erdemin kendiliğinden yerine getirilen ödev olması	İnsanın mutlu olması için, evrenin veya doğanın mutlak yasasına boyun eğmesi yani ahlâklı ve erdemli olması	İnsanın doğayla çatışmayı göze alması
Ahlak	Karşılıklı güvenin azalması, aile ve ahlak değerlerinin sarsılması, yalnızlık, boşluk hissinin artması	Ahlaki görüş düşüncesini n, ahlâkın dinî müeyyidele rini de kapsayacak kadar genişletilmesi	En yüce manevi güç olan ahlakın, davranış ve hareketlerimiz i biçimlendirme si	Ahlaklı olan birinin etkin, saygın kişilikli, soylu, asaletli, dinamik ve güçlü olması	Bazı filozoflar ahlak gibi dinî değerlerin yerine başka değerler ikame etmeye çalışması
İnanç	“Ben, elhamdülillah müslümanım” diyen mü’minin dahi tam inanmaması.	Her akıl sahibi insanın, kendi Yaratıcısını bulmak ve kâinatın yöneticisi, mülkün	Kişinin inancına göre yaşaması ve kulluk görevlerini yerine getirmesi	İnanmanın da yetmemekte dir, inancın, şirkten ve küfürden uzak, temiz ve pak, sahih ve salim,	Rabbini bulamayan, aramayan, doğru inanca eremeyen, inancına göre yaşamayan, kulluk görevlerini

		maliki, mahlukâtın râzıkı, o Rabbü'l- âlemin'i bilmekle mükellef ve sorumlu olması		doğru ve evrensel gerçeklere uygun olması	yapamayan kişiler
Psikoloji	Modern psikolojinin, kendisini değerlerden bağımsızlaştı maya çalışması	Modern Psikolojini n insana bir bilgi nesnesi olarak değil de kosmos içinde bir varlık olarak bakması	İnsanı ve yaşadığı çevreyi değerleri ve gelenekleri ile bir bütün olarak ele almak	Çamuru ve ona üflenen Yaratıcı'nın ruhunu gerçekten anlayabilme k	Toplumu ve insanı değerlerinden ya da geleneksel kavramlarında n arındırmak
Günah	İnsanın en büyük problemlerini n başında inançlarını yaşayamama zaafı gelmesi, insanlığın günahlara batması	Günümüz insanının toparlanara k kendine gelmesi	Günahların insana aşladığı basitlik ve değersizlik hissinden tövbe ederek kurtulma	Günahlardan kurtulduktan sonra dini yaşantıya dikkat ederek tekrar günah işlememe	Bedbinlik halinin insanların ruhundan başlayarak her yönünü kaplamış, manevi yönünü kararttığı gibi maddi yanını

					da kuşatmış olması
Din Mukayese si	İnsanların çağımızda da din ihtiyacını çeşitli geleneksel dinler, mezhepler veya modern felsefî görüşlerle tatmine, idare ve idameye çalışması	Müslüman aydınların diğer dinleri yakından incelemesi	Gayrimüsliml eri İslâm'a davet çalışmalarını ve metotlarını geliştirerek, kitaplar, broşürler yayınlayıp, irşat ve tebliğ ekipleri kurup canla başla çalışmak	Müslümanlar ın her yerde dinler tarihi enstitüleri kurup, Müslüman olanların neden Müslüman olduklarını inceleyip, fikirlerini, hayatlarını incelemeleri	Peygamberler tanrılaştırılıp, kahramanlar putlaştırılması, insana, öküze, ateşe, aya, güneşe, yıldıza, dağa, taşla, şeytana tapılması

Yukarıdaki tabloda İlim ve Sanat Dergisi'nde iman, ahlak, din, psikoloji ile ilgili makalelerde iman ahlak din psikoloji ile ilgili olarak bu unsurların, nasıl olması gerektiği, sakınılması gereken bid'atlar, günahlar, kabahatler, dergi tarafından tasvip ve takdir edilen kabul gören davranışlar analiz edilmiştir. Ayrıca yapıldığı zaman toplum tarafından takdis edilen, yüceltilen ve yapılmadığında tenkite maruz kalan durumlar analiz edilmiştir.

İman bireyin ve toplumun hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü *“hayatın her sahasına ve faaliyetine iman gözüyle bakanlar inancın asil havasını”* (Coşan, 1986, s.9) soluyabileceklerdir. İmansızlık başarısızlığı da beraberinde getirir. *“Biz o muhteşem imanımızdan kademe kademe, derece derece uzaklaştığımız için kaybettik. Allah tarafından cezalandırıldık. Geçmişten ibret alıp toparlanmalı, hatalarımızı düzeltmeli, öz benliğimize, asil imanımıza dönmeliyiz”* (Coşan, 1985, s.2). *“Muvaffakiyetimizin tılsımı, başarımızın altın anahtarı kalbimizde”* (Coşan, 1985, s.2) bulunan imanda gizli durmaktadır. Dolayısıyla İlim ve Sanat Dergisi okuyucularına başarılı olmak için güçlü

bir imana sahip olmayı telkin ediyor. Güçlü bir imana sahip olan bireyin de değerli bir birey olduğu iddia ediliyor.

“Erdem, bireyin hayatında varolan bir iyilik formudur. Kendiliğinden yapılan erdem, kendiliğinden yerine getirilen ödev olup geri kalan her şey; sağlık, servet, ün, haz, değeri olmayan (adiofora), arzularımızın hedefidir.” (Kılıçoğlu, 1985, s.43). Hiçbir karşılık beklemeden iyilik yapan birey erdemli bir bireydir. Bu davranışı gelecek nesillere kazandırıp erdemli kişiler yetiştirerek erdemli bir istikbale kavuşabiliriz. Dolayısıyla İlim ve Sanat Dergisi okuyucularına erdemli bireyler yetiştirmemiz gerektiğini telkin etmektedir. Çünkü dergide erdemli bir nesil ile parlak bir geleceğe ulaşacağımız iddia edilmektedir.

Toplumda ahlak değerlerinin sarsılması bireylerde özellikler gençlerde buhrana sebebiyet vermektedir. *“Sevgisiz, mânâsız, idealsiz ve içkin (mündemiç) hedefler güden gençler çoğunluğa geçmiştir”* (Bolay, 1985, s.92). Bu gençlerin ekserisi bir mana krizi geçirmektedir. Ahlaki değerlerden arınmış profan eğitim bu krizi körüklemektedir. Dolayısıyla sağlıklı birey ve topluma ulaşmak için ahlaki değerlere sahip çıkılması gerektiği telkin edilmektedir. Bir mana krizi içinde olmayan veya bu krizden kurtulmuş bir toplum değerli bir toplum olarak nitelendirilmektedir.

“Günümüz toplumunda fitne, fesat, ahlaki çözümler ve çöküşün kaynağı halis sahih bir Allah inancı ve din anlayışının hayata yansımaması veya inanan eksikliği nedeniyle günahların insanları bir örümcek ağı veya ahtapot misali sarmasıdır.” (Aydın, 1997, s.57). Günahlar arasında insan daha çok hata yapmakta ve içinde bulunduğu durumdan kurtulması güçleşmektedir. Bu durumdan kurtulması için bireyin dine dört elle sarılması telkin edilmektedir. Fakat bunun için bireyin doğru bir inanca sahip olması gerekmektedir. *“Rabbini bulamayan, aramayan, doğru inanca eremeyen, inancına göre yaşamayan, kulluk görevlerini yapamayan kişiler”* (Coşan, 1997, s.5) verimsiz ve olumsuz birey olarak topluma zarar vermektedir. Dolayısıyla; doğru inanca sahip olmayan, dini vecibelerini yerine getirmeyen, günaha batmış biri değersiz bir birey olarak değerlendirilmektedir.

“Modern psikoloji, kendisini değerlerden bağımsızlaştırmaya çalışmış ancak yaptığı yalnızca onu gizlemek, gizli (potential) bir hale getirmek olabilmıştır. Bu onun

insanı bütün olarak anlayamayacağının göstergesidir. Ya da geleneksel kavramlar olmaksızın insanın anlaşılamayacağının göstergesidir” (Göka, 1987, s.44). İnsan içinde yetişmiş olduğu toplumun değerlerinden bağımsız olamaz. Dolayısıyla İlim ve Sanat Dergisi toplumsal değerlerden sıyrılmaya çalışmayan ve bu değerlere önem veren bir modern psikoloji telkin etmektedir.

Durkheim’ın üzerinde durmuş olduğu, toplumu bir arada tutan ve toplumu bütünleştiren din olgusu ile ilgili olarak İlim ve Sanat Dergisi’nde uzun ve kapsamlı makaleler mevcuttur. Berger’in “kutsal şemsiye” olarak adlandırdığı ve en önemli toplumsal kontrol mekanizmalarından biri olan din olgusu, bireyleri bir arada tutan ve toplumsallaşmayı meydana getiren en önemli unsurlardan biridir. İlim ve Sanat Dergisi’nde birçok makalelerde din etrafında toplanarak bir ve beraber olma ile ilgili telkinler mevcuttur.

**Tablo 5: İlim Ve Sanat Dergisi’nde Yer Alan Sanat Biriminin Anlam Alanı
Üzerinden Analiz Tablosu**

Birim Adı/ Sanat	Sakınılması Gereken Bid’atlar, Günahlar, Kabahatler, Kusurlar	Tasvip Edilenler	Takdir Edilenler	Takdis Edilenler	Tenkit Edilenler
Sanat	Bağlı bulunduğu âlemin medeniyet, marifet ve kültür atmosferini taşıyamaması	Sanatın, içinde bulunduğu toplumun sosyal değerlerine, yaşayışına ve inancına	Sanatın temelini toplumun değerleri ile kurmayı şiar edinmesi, birlik ve beraberliği sağlaması	Toplumların nabızı, sanatlarında attığından, tarihte, yükselen ve zirveye tırmanan medeniyetler	Taklide dayalı bir sanat kurma düşüncesi boy gösterirse, bu sanattan topluma bir fayda sağlanamaz

		bağlı kalması		in, sanatlarının da zirvelerini yaşamaları	
Sanatkâr	Toplumsal ruh ve idealden uzak olmak	Bir sanatkârın feryadının bizim insanımızın feryadı olması	Sanatı cemiyetin üstüne yükselmek, sanatı cemiyet için değil sanat için yapmak, yine de cemiyetten kopmamak	Sanatkârın, cemiyetin duygularını, arzularını, ideallerini, kısaca ruhunu, cemiyete rağmen, yüksek idealler katına yükselten adam olması	Sanatkârın sanatı cemiyetin duyuş hizasına alçaltması ve toplumu dönüştüremem esi
Şiir	Yabancı kültür ve ideolojilerin mânevî değerlerimizi n mahvına ve halkımızın dejenerasyon una yol açabilecek durumda olması	Kendi inancımıza, ruhumuza, zevkimize uygun şiirimizi üretmek	Şiir Allah'ın sır ve güzelliklerini Allah'ın yolunda arayarak mutlak hakikate ulaşma işi olması	Şiirin kaynağının Kur'an'ın deruni gerçeklerind e ve Hz. Peygamber'i n hakikatlerind e olması	Günümüzde üstün özelliklere sahip sanat eseri üretilememesi

Şair	Şairin dünyaya hırs ile bağlanması ve dine götüren bir köprü olamaması	Şairlerin temel görev ve fonksiyonunun faydaya dayanması ve şairin bu bilinçle hareket etmesi	Şairlerin İslam’la uygunluk içinde yaşayacakları bir çevre ve barış iklimi oluşturabilecek kabiliyetlere sahip olması	Allah’ın ilmine muhtaç ve üstün marifet sırrına müştak bir tılsımın ustası olması	Müslüman şairlerin ruhundaki İslam motivasyonunun zayıflaması
Edebiyat	Edebi bir eserin içinde bulunduğu kültürün rengini, kokusunu taşıyamaması	Edebiyatın öncelikle insana edebli olmayı ve ruh terbiyesini öğretmesi	Edebiyatın bir kültür içinde var olması ve o kültür yapısından öğeleri de bünyesinde barındırması	Edebiyatın toplumsal rolünün ve toplum değerlerini yeni nesillere aktarma işlevini yerine getirmesi	Türk seciye ve ahlakının tekâmül ettirdiği şaheserleri, o tılsımlı sözleri bizim bugün anlayamamız
Yazar	Toplumdan uzak bir sanat anlayışına sahip olmak	Yazarın dâhil olduğu toplumun tarihi ve kültürel şartların	Toplumun değer ve yargılarına sahip çıkmak	Yazarın kendi hayat süreci içinde toplumdan kopmadan eser üretmesi	Toplum meselelerine ışık tutamaması

		yazarı etkilemesi			
Çocuk Edebiyatı	Çocuk edebiyatına yazarlarımızın yeteri kadar önem vermemesi	Çocuk edebiyatının, önce, toplumların idealleri etrafında gelişmesi gereken bir edebiyat olması	Bütün zamanlarda okunabilecek duyarlılıkla yazılacak kitapların bugünün ve yarının çocukları için de fayda sağlayacak olması	İslam kültürü ve değerlerini içeren çocuk edebiyatı üretilmesi	Çocuk klasiklerinin 'egemen güçlerin' politikalarının birer uzantısı olması ve 'dini duyarlılıkları' nın olmaması
Musiki	Musiki ile temizlenmeye n ruh havalanmaz, uçamaz. Yerdeki bütün bayağı ihtiraslara bulaşır, kirlenir ve kararır, körleşir ve hoyratlaşır.	Musikinin insan duygu ve düşünceleri ni ifadeye en muktedir olan sanat olması	Türk milleti olarak asırlar boyunca sayısız eserler ortaya koyan bestekârlara sahip olmak	Musiki temizleyicidir, genç ruhu bulaştığı kirlerden temizler, ondaki dikenleri ayıklar	Özellikle çocukların ve gençlerin eğitimde musiki ile temas kuramamaları

Yukarıdaki tabloda İlim ve Sanat Dergisi'nde sanat ile ilgili makalelerde şiir, şair, edebiyat, yazar, sanat, sanatkâr, musiki ile ilgili olarak bu unsurların, nasıl olması gerektiği, sakınılması gereken bid'atlar, günahlar, kabahatler, dergi tarafından tasvip ve

takdir edilen kabul gören davranışlar analiz edilmiştir. Ayrıca yapıldığı zaman toplum tarafından takdis edilen, yüceltilen ve yapılmadığında tenkite maruz kalan durumlar analiz edilmiştir.

İslam medeniyetinde sanat din eksenli mevcudiyetini sürdürmüştür. “*Esasen din ile ahlak dışında, sonsuzluğa göz diken gerçek ideal yoktur. Sanat, sadece bu idealin yolunu, açan bir ameleliktir*” (Ayvazoğlu, 1985, s.46). Sonsuzluk idealine ulaşmak için tarihte birçok Padişah, devlet adamı çeşitli sanat eseri yaptırmışlardır. “*Her sanat eseri, ister istemez bağlı bulunduğu bir âlemin, medeniyetin, marifet ve kültür atmosferinin görüş açısını, ufkunu, rengini, kokusunu ve sesini taşır*” (Akay, 1986, s.25). Dolayısıyla İlim ve Sanat Dergisi’nde sanat unsurunun topluma fayda sağladığı ve toplum kültürünü taşıdığı müddetçe bir değerli olduğu telkin edilmektedir.

“*Söz ve edebiyatın faydaya dayanan temel görev ve fonksiyonunu çok iyi tespit eden İslâm edip ve şairleri, buna rağmen lirizm ve şiiriyette de şahikalara çıkmaktan hiç geri kalmamışlardır*” (Coşan, 1986, s.9). Şiir temel fonksiyonu topluma fayda sağlamak olmalıdır. Şiirin ancak bu şekilde bir değer kazanacağı telkin edilmektedir. Şair toplumun derdi ile dertlenmeli toplumun içinde *çağıldayıp durmalıdır*. Toplumun düşünüp de söyleyemediği veyahut toplumun hiç göremedi deruni meseleleri şairlerin şiirlerinde dile getirmeleri topluma katkı sağlamaları telkin edilmektedir.

“*Kutsî kitabımız Kur’ân-ı Kerîm bir edebiyat mucizesi*” (Coşan, 1986, s.9) olduğu için edebiyat İslam medeniyetinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu bakımdan “*edebiyatı her yönüyle en iyi tarzda öğrenmek, incelikleriyle en mükemmel tarzda kullanmak*” (Coşan, 1986, s.9) gerekmektedir. “*Edebiyatı bir değerler bütününe göre anlaşılır, yorumlanır kılmak*” (Kılıçoğlu, 1986, s.12) gerekir. Aksi takdirde toplumsal değer sisteminde çatışma meydana gelebilir. Dolayısıyla edebiyatın içinde bulunduğu toplumun sosyal değerlerine ve dini inancına bağlı kalması telkin edilmektedir. İlim ve Sanat Dergisi’ne derin bir ufka sahip, dâhil olduğu toplumun tarihi-kültürel şartlarını iyi kavramış yazar değerli bir yazardır.

“*Musiki bizi varlıkla birleştirir; çokluktan ve çokluğun ezasından kurtarır. Musiki ruha hürriyet vaad eder, hür oluşun ümidini sunar*” (Ayvazoğlu, 1985, s.46) bu yüzden İslam sanat ve kültüründe musiki önemli bir yer tutmaktadır. Yakın tarihimizde de “*insan*

duygu ve düşüncelerini ifadeye en muktedir olan bu sanattan Türkler, en geniş şekilde yararlanmasını bilmişler fert ve dolayısıyla toplum yaşayışının her safhasında, musikin kendisine verebileceği imkânları en iyi bir biçimde değerlendirmişlerdir” (Hatipoğlu, 1986, s.66). Bu bakımdan İlim ve Sanat Dergisi kirlenen ruhun temizlenmesi için “özellikle çocukların ve gençlerin eğitimde musiki ile yetiştirilmesine önemli bir fonksiyon” yüklemiştir. Dergi okurlarına musiki kültürü almayı ve bu kültür ile haşır neşir olmayı telkin etmektedir. İlim ve Sanat Dergisine göre “*musiki ile temizlenmeyen ruh havalanmaz, uçamaz. Yerdeki bütün bayağı ihtiraslara bulaşır, kirlenir ve kararır, körleşir ve hoyratlaşır*” (Ayvazoğlu, 1985, s.46) bu yüzden musikin yeni nesile aktarılması gerektiği vaaz edilmektedir.

Tezimizin kuram kısmında izah ettiğimiz gibi, Durkheim, Gurvitch ve Weber gibi düşünürler toplumun bir arada olması ve bütünleştirici, uzlaşıcı faktörler üzerinde durmuştur. İlim ve Sanat Dergisi, sanat ve sanat unsurlarının toplumu iyiye yönlendiren ve toplumu bir arada tutan işlevi üzerinde durmuştur.

**Tablo 6: İlim Ve Sanat Dergisi’nde Yer Alan İktisat Biriminin Anlam Alanı
Üzerinden Analiz Tablosu**

Birim Adı/ İktisat	Sakınılması Gereken Bid’atlar, Günahlar, Kabahatler, Kusurlar	Tasvip Edilenler	Takdir Edilenler	Takdis Edilenler	Tenkit Edilenler
İşçi	Herkese zararı dokunan ve de milli ekonomide olumsuz sonuçlar	İslam’ın, işçi ile mal sahibi veya işveren arasındaki ilişkiyi mücadele	Sadece Müslüman işçiler için değil, diğer dinlere mensup işçiler için de kendi	İslam’ın, işçi ile mal sahibi veya işveren arasındaki mücadele ve çatışmayı reddetmesi	İşçinin namaz kılmak bahanesiyle işi gereğinden fazla uzatması

	doğuracak gelişmelere yol açan grevin yaygınlaşması	ve çatışma esası üzerine oturtmaması	örflerine uygun tatil yapabilme imkânı verilmesi		
İşveren	İşverenin sömürü anlayışı ile işçiyi çalıştırması	İşverenin işçilerin ücretlerini zamanında ödemesi ve istirahat hakkını kullanmalarına izin vermesi	İslam'da işçi ve işveren ilişkisinde her iki tarafı bir takım ahlaki prensiplere uymaya zorlayan dini bir boyutun olması	İşverenin emrinde çalıştırdığı işçilerin ibadetlerine engel olmaması	İşverenin işçinin ibadet hakkını engellemesi
Faiz	İnsanın haksız kazanç ile para kazanması, rüşvet, faiz gibi gelirler elde etmesi	Ribânın (faiz) işlenmesi bir tarafa, onun semtine bile yaklaşmamak	Allah'ın alışverişi helal, faizi haram kılmış olması hasebiyle faizden kaçınmak	Müslümanın, faiz var mı, yok mu diye şüphelendiği bir muameleyi bizzat faiz işliyormuş gibi telakki ederek ve ondan uzak durması	Müslümanların faiz konusuna yeteri kadar önem vermemesi
Üretim	Üretimden çok harcamaya dönük bir	Mal ve hizmet üretiminde ve	Verimi artırmak, kaliteyi yükseltmek,	Kalite mal ve hizmet üretimini sağlayarak	Kapitalist dünya düzeninin üretimden çok

	hayat felsefesinin gelişmeye başlaması	kontrolünde ihtiyaç duyulan bilgi, beceri, tecrübe ve organizasyon sistemleri oluşturmak	uzmanlığa ve know-how'a önem veren araştırmacılığa teşvik etmek	tüketici menfaatlerini gözetmek, halkın sağlığı ve güvenliğini korumak	tüketime teşvik etmesi
Tüketim	Toplumdaki fakir kesimin zengin sınıflara özenerek tüketim eğiliminin artması	Tüketim ekonomisinin önünün alınması için ortak değerlere ve kültüre dayanılması	Batı tüketim kalıplarını kırıp, bize özgü üretim ve tüketim yapısını, Batı'nın öngördüğü sosyal ve kültürel değişimin dışına çıkarak yapmak	İnsan israf etmemelidir, israf haramdır. İnsan; haksız kazancı, rüşvet, faiz gibi gelirleri de tüketemez	Müslüman Ülkelerin, tüketim ekonomilerinin hammadde deposu ve pazarı olmaktan kurtulamaması
Tasarruf	Toplum arasında tasarruf anlayışının giderek azalması	Toplum içinde küçük düşmeme, çevreden daha çok tasvip görme	İsraftan kaçınma anlayışının tasarruf eğilimin yüksek bir insan tipini doğurması	Sınırsız insan ihtiyaçlarının tasarruf ile sınırlandırılması	Daha fazlasına sahip olma hırsının çepeçevre kuşattığı bir toplumda, tasarruftan, israftan, haram

		duygusunu ayakta tutan geleneksel değerlerin bireyleri tasarrufa yönlendirmesi			ve helâlden bahsetmenin fantezi hale gelmesi
İktisadi Ahlak	İslam ülkelerinde iktisadi ahlakın işletilememesi	İktisadi ahlakın ekonomik problemin ve insan davranışının İslami açıdan incelemesi	İktisadi ahlakın; üretim, bölüşüm ve tüketim işlemlerinde geçerli olan uygun politika ve kuruluşları düzenlemesi	İktisadi ahlakın; zenginden fakire nakledilmesi ni sağlayan ve fırsat eşitliğini önleyen engelleri bertaraf eden bir sistem olması	İnsan hayatının bir parçası olan ekonomik meseleye bütünden ayrı bakılması ve ona müstakil bir hüviyet verilmeye çalışılması
Zekât	İktisadi mekanizmanın kendi haline bırakılması ve İslami kurallara riayet etmemesi	Zekât sisteminin gelirin hem oluşum hem de bölüşüm safhalarında sisteme	Zekât sisteminin, zenginden alıp fakire vererek gelir dağılımını iyileştirmesi atıl nakit birikimi için	Zekât uygulaması, infakın teşviki gibi politikalarla sosyal adaletin ve âdil gelir	Zekâtın, enflasyon, büyüme ve stabilizasyona etkilerinin araştırılmaması

		müdahale etmesi	caydırıcı rol oynayıp yatırıma yönelmesini sağlaması	dağılımını düzenlemesi	
İslami Ekonomi	İslam dünyasının zihniyet, yaşama biçimi iktisadi politika ve üretim biçiminde bağımsızlık kazanamaması ¹	İslam dünyasının, kendine özgü kişiliğine varıp başarıya götürebilecek iktisat modelini araması	Sağlıklı ve kalıcı sonuçlara varabilmek için İslam devletlerinin kendi iktisat ideolojilerini çağdaş koşullarda ve etkinlikle üretebilmesi	İslam insanının arınarak, Müslüman insana kavuşarak İslami kurallara göre iktisat dinamikleri araması	İslami ekonominin dünyaya egemen olan emperyalizmle rin ideolojik bir tutsağı olması
İslami Bankacılık	Fahiş faizle borç para verme ve borç alma	Kuran-ı Kerim'in kadim kanunlara da saygı göstermeğe çalışan bazı İslamiyet Finansman Programları'nın var olması	İslami bankalarda faizsiz mevduatın işlem görmesi	İslam ülkeleri arasında faizsiz bankacılığın artması	Günümüz dünyasında faizli bankacılığa rağbetin artması

Yukarıdaki tabloda İlim ve Sanat Dergisi'nde iktisat ile ilgili makalelerde faiz, üretim, tüketim, işçi, işveren, İslami ekonomi ile ilgili olarak bu unsurların, nasıl olması gerektiği, sakınılması gereken bid'atlar, günahlar, kabahatler, dergi tarafından tasvip ve takdir edilen kabul gören davranışlar analiz edilmiştir. Ayrıca yapıldığı zaman toplum tarafından takdis edilen, yüceltilen ve yapılmadığında tenkite maruz kalan durumlar analiz edilmiştir.

İslam hukukunda işçi ve işveren arasındaki sözleşmeler, “o beldede geçerli ve İslam ahkâmına uygun olan örfe göre” belirlenmektedir. İşçi haklarına özellikle istirahat ve tatil zamanlarına çok önem verilmektedir. “Gerek çalışırken, gerekse ibadet ederken bedenini ve ruhunu dinlendirmek en tabii hakkıdır. Yorgun insan verimli olamaz. İslam dini çalışan insanın dinlenmesi ve dinlendirilmesini, işçi ve işveren açısından zorunlu telakki etmiştir. Bu nedenle günlük çalışma iki aşamada olmalıdır. Arada ise dinlenmeye süre ayrılmalıdır. Gündüz çalışmalarında bu dinlenme süresi öğle vakti olmalıdır. Bu sürede işçi yemeğini yer, diğer tabii ihtiyaçlarını giderir, vücudunu dinlendirir, öğle namazını kılma imkânı elde eder. Böylece işverenin öğle namazı için ayrıca süre tanımasına gerek kalmaz” (Ünsür, 1996, s.89). Ara dinlenmeler ve yemek molası öğle namazına göre ayarlanmaktadır. Ayrıca İslami kurallara göre “Sadece Müslüman işçiler için değil, diğer dinlere mensup işçiler için de kendi örflerine uygun tatil yapabilme imkânı verilmelidir” (Ünsür, 1996, s.89). İşveren din ayırımına gitmeden işçilerine eşit zamanlı istirahat hakkı tanımalıdır. İlim ve Sanat Dergisi işveren okurlarına işçiler arasında adaletli davranmaları, ibadet hakkına riayet etmeleri ve işçilerin ara dinlenmeye süre ayırmaları gerektiği konusunda telkinler vermektedir. Ayrıca iş yerinde İslami kurallara göre yönetim uygulama şekline bir değer atfedilmektedir.

Faizin haram olduğu ayet ve hadislerle sabitlenmiştir. İlim ve Sanat Dergisi okurlarına “murabahacı olmamak veya fahiş faizle borç alıp vermemek” (Erdem, 1985, s.55) konusunda ve faizden şiddetle uzak durmalarını telkin etmektedir. İslam iktisadında “ribânın işlenmesi bir tarafa, onun semtine bile yaklaşmak doğru görülmemiştir” (Çeker, 1985, s.65). Dolayısıyla faizcilik yapmayan, faizle para işletmeyen bir Müslüman değerli bir Müslümandır.

İslam toplumlarında “*üretimden çok, harcamaya dönük bir hayat felsefesinin*” (Kozak, 1985, s.56) yaygınlaşması ve Müslümanların üretimden çok tüketime odaklanmaları eleştirilmektedir. Toplum dengeli bir üretim ve tüketime sevk edilmektedir. Üretimde de belirli standartlar vardır. Kazançlı bir ticarete “*seri imalat ve üretimde senkronizasyonu sağlayarak belirgin kalite seviyelerine ulaşılması*” önemlidir. “*Böylece faydalı üretim sosyal ve ferdi seviyede insanın rahatlığına ve refahına yol açar.*” (Zaim, 1986, s.17). Dolayısıyla faydalı bir üretim şekli, topluma fayda sağlayacağından değerli olarak nitelendirilmekte ve okuyucu bu yönde telkin edilmektedir.

“*İnsanın özünde yatan üretim değil, tüketimdir. İnsan doğar doğmaz tüketimciliğe başlar. Tüketimle büyür. İnsan tükete tükete ölmektedir.*” (Oğuz, 1986, s.48) O halde insan ne tükettiğine dikkat etmelidir. “*Ulema-i kiram indinde insanın doya doya yemek yemesi dahi tahrimen mekruh sayılmış*” olduğu için dergi, okurlarına yemek yerken dahi aşırıya kaçmamayı telkin etmektedir. İsraftan kaçınan bir insan değerli bir insan olarak nitelendirilmektedir.

İslami düşüncede faydalılık kavramı önemli bir parçayı oluşturur. Bu, hedefin sadece "iktisadi büyüme" olmadığı, fakat bazı ahlaki ve sosyal öncelikler ihtiva eden bir çerçevede "iktisadi gelişme" olduğu demektir. Böylece faydalı üretim sosyal ve ferdi seviyede insanın rahatlığına ve refahına yol açar” (Zaim, 1986, s.17). İşletmelerin sadece kar amaçlı düşünmesi ahlak dışı yollara sevk edeceğinden okuyucular bu konuda uyarılmaktadır. İktisadi büyümede ahlaki ve toplumsal değerlerin göz önünde bulundurulması telkin edilmektedir.

Durkheim’ın üzerinde durmuş olduğu “özgecilik” kavramı, toplumda birleştirici bir unsur olma hususunda önemli bir yere sahiptir. İlim ve Sanat Dergisi bu konu ile ilgili olarak “sadaka ve zekât” gibi kavramların önemini ve işlevini açıklayarak, toplumdaki bireyler arasında bir bağ olacağını, toplumda birliği temin edeceğini belirtmektedir.

5. SONUÇ

Bir akademik tezin başarılı olabilmesi için kavramsal, kuramsal ve araştırma bölümünün birbirleri ile entegre olması ve birbirini desteklemesi gerekmektedir. Biz de bu doktora tezinde bu durumu gerçekleştirmeye çalıştık. Kuramsal çerçeve il araştırma bölümünde ulaşılmış olduğumuz analizleri ilişkilendirerek bir sonuca varmayı hedefledik.

Toplumsal hayatta çeşitli işlevlere sahip olan değerler, bireylerin gündelik yaşamında isteseler de istemeseler de önemli bir yer tutmaktadır. Tezin ikinci bölümünü oluşturan kısımda, değer kavramının bireyin tutum, davranış ve düşünce tarzına kadar belirleyici olabildiği anlatılmaktadır. Toplum bireyi şekillendirilirken çeşitli *enstrümanlar* kullanmaktadır. Bunlar öncelikle aile, okul, arkadaş çevresi gibi etkenlerdir. Bu etkenler kişi üzerinde tamamen belirleyici olabilmektedir. Fakat yetişkinlik dönemine gelen birey artık hem toplum tarafından şekillenmekte hem de topluma şekil vermektedir. Karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Birey bunu iletişim yeteneği sayesinde yapabilmektedir.

Her toplumda var olan ahlak, din, kültür gibi olgular değer inşa etme sürecinde etkili araçlardır. Tezimizde değerın bileşenleri olarak ele aldığımız bu olgular, toplum üzerinde bir sosyal kontrol mekanizması işlevi görmektedir. Tamamen soyut olan “ayıp” “günah” “sevap” “terbiye” “edep” vb. gibi kavramlar toplum üzerinde tebahhur etmiş olup bireyler üzerinde etkili olabilmektedir. Görünmez bir iktidar olan sosyal kontrol mekanizmaları, toplumda var olan norm, gelenek, görenek, örf ve adetlerin gelecek nesillere aktarılması ile toplumda varlığını sürdürebilmektedir. Toplumsal birlik beraberlik ve bütünlüğün devam etmesi ve toplumun var olabilmesi için sosyal değerler önem arz etmektedir.

Tezin üçüncü bölümünü oluşturan kuramsal kısımda Emile Durkheim, Georg Simmel, Max Weber, Talcot Parsons, George H. Mead, Georges Gurvitch, Berger ve Luckman’ın toplum ile ilgili kuramları irdelenmiştir. Durkheim’ın kolektif bilinç, iş bölümü, organik ve mekanik dayanışma gibi olguları toplumun koordinatlarını tanımada önemli bir yere sahiptir. Toplum varlığını devam ettirmek ve korumak için kendi için bir kolektif kimliğe sahip olmalıdır. Tüm toplumlar geçmişten gelen genetik olarak var olan kültürel kodlara sahiptir. Bu kültürel kodlar toplumların birlikteliği için önem arz

etmektedir. Simmel'in literatüründe toplumsallaşma kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Simmel'e göre toplumsallaşma bireyleri birbirine bağlayan aynı zamanda bireyi topluma bağlayan bir süreçten oluşur ve "sayısız ufuk sentezleri" söz konusudur. Weber'e göre sosyal bilimciler toplumsal fenomenleri anlama yeteneğine sahip oldukları için doğa bilimcilerinden daha avantajlıdır. Dolayısıyla Weber, toplumsal fenomenleri irdelerken rasyonel bir toplum tahayyül etmiştir. Bunun için de toplum modern olma yolunda ilerledikçe rasyonel topluma olmaya yaklaşmaktadır. Talcot Parsons sistem kuramı ile toplumsal olayları açıklamaya çalışmıştır. Parsons'a göre toplumsal sistem birbiri ile ilgili olan toplumsal olguların (hukuk, ekonomi, eğitim) birbiri ile uyumlu olması, hedefe ulaşma, bütünleşme ve örüntü sürdürme açısından önemlidir. George H. Mead, bireysellik be toplumsallığı birlikte ele almıştır. Mead'e göre insan toplumsallaşmadan bireysel bir kimlik kazanamaz. Bu bakımdan birey toplumdan bağımsız olarak düşünülemez. Gurvitch toplumu bilgi sosyolojisi ile açıklamaya çalışmıştır. Gurvitch'e göre toplumlar ve o toplumun içinde var olan bilgi sistemleri ile ilişkilidirler. Bilgi ve toplum arasında bir denklik olduğunu ileri sürmektedir. Berger ve Luckman ise, sosyoloji teorilerini temel alan eklektik bir çalışma yapmışlardır. Berger ve Luckman toplumsal gerçekliğin inşasında çokluğa vurgu yapmaktadırlar ve bu çoklu gerçekliğin aynı zamanda toplumsal süreç içinde uzun bir zamanda inşa edildiğini vurgulamaktadırlar.

Bu tez çalışmasının asıl amacı olan araştırma bölümünde, 1985 ve 1998 yılları arasında yayınlanan "İlim ve Sanat Dergisi"nin "milli, manevi ve özellikle dini değerlere sahip çıkan ve bu değerleri gelecek nesillere aktararak toplumun devamlılığını sağlayan, maddi ve manevi anlamda birlik, beraberlik ve bütünlük arz eden bir topluluk tahayyül etmektedir" hipotezini öne sürerek yola çıkmıştır. Bu hipotez 1985-1998 yılları arasında yayınlanmış olan "İlim ve Sanat Dergisi"nin 35 sayısını kapsamaktadır. Hipotez, sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan nitel analiz yöntemine tabi tutularak test edilmiştir. Dergi içindeki sayfa sayılarının yazı, resim ve görüntü sayıları nicel analiz yöntemi ile tespit edilmiştir. Bu yöntemle göre toplam 3181 olan sayfa sayısının 2851 sayfası yazı, 173 sayfası reklam ve 152 sayfası görüntü olduğu anlaşılmıştır. Buradan hareketle derginin reklam amaçlı değil hedef amaçlı olduğunu söyleyebiliriz. 2851 sayfalık yazı kısmı çeşitli makaleleri teşkil etmekte olup okuyucularda bir değer inşa amacı taşımaktadır.

Yine nicel analiz yöntemi ile dergide yer alan toplam 562 makaleden 147 makale, nükleer enerji, tıp, mühendislik, trigonometri, bilgisayarlı eğitim vb. konularından, iman-ahlak-din ile ilgili 54, toplum ile ilgili 138, ilim-irfan-eğitim ile ilgili 62, siyaset ile ilgili 59, sanat ile ilgili 57, iktisat ile ilgili 45 makale olarak hesaplanmıştır. Bu makaleler arasında daha önceden belirlemiş olduğumuz; toplum, siyaset, iktisat, sanat, iman-ahlak-din-psikoloji, ilim-irfan-eğitim-ideoloji birimleri ile ilgili olanları belirlemek amacıyla belirli kavramlar saptanmış ve makaleler bu kriterlere uygun olarak tasnif edilmiştir. Tasnif edilen makalelerin kronolojisi yazılmıştır. Toplam 48 adet olan dergiden rastgele örneklem yöntemi ile 35 dergi seçilmiş ve dergilerden kodlama sonucu elde edilen veriler tablolar şekline getirilmiş ve analiz edilmiştir. Analiz tabloları olarak sunulan verilerin altına, kuram ve araştırma kısmını ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirme şu şekilde olmuştur:

1. Weber'in ideal tip kavramı ile eşferi mahlûkat ilişkilendirilmiş,
2. Parsons'un roller teorisi ile anne-baba, âlim, bilim adamı rolleri ilişkilendirilmiş,
3. Simmel'in mikro çalışma teorisi, tarikatlar, sivil toplum kuruluşları ilişkilendirilmiş,
4. Durkheim'in bahsetmiş olduğu toplumsal olgular ile din, sadaka, zekât, kültür, birlik ve beraberlik kavramları ilişkilendirilmiş,
5. Gurvitch'in "biz" bilinci ile dergide yer alan bütünlük ve beraberlik ruhu işleyen makaleler ilişkilendirilmiş,
6. Berger'in "kutsal şemsiye" olarak adlandırdığı din olgusu ile dergide yer alan dini içerikli makaleler ilişkilendirilmiş,
7. Mead'in sembolik etkileşimcilik kuramı ile "dil" konusunu ilişkilendirmiştir.

Bu analizler doğrultusunda şu sonuçlara varılmıştır:

- a) Eşrefi mahlûkat olarak insan, hatırı sayılır bir değere sahiptir. İnsani görevlerini en iyi şekilde ifa eden bir insan iyi bir anne baba olabilir. Bu anne babalar, toplum kültürünü özümseyerek, dini ve milli değerlerin ışığında iyi bir çocuk yetiştirmekle mükelleftirler. Bu şekilde toplumsal değerler doğru bir

şekilde gelecek nesillere aktarılır ve toplum kültürünün devam etmesi sağlanır. Dolayısıyla İlim ve Sanat Dergisi okuyucularına eşrefi mahlûkat niteliklerini uygun bir insan olmayı telkin etmekte ve niteliklere sahip olan insanları değerli olarak görmektedir.

- b) İletişim, insanların hayatlarını devam ettirebilmesi için ön şartlardan biridir. Bu nedenle İlim ve Sanat Dergisi, kitle iletişim araçlarının kötü niyetli kişilerin eline geçmesi durumunda toplum düzenini bozulacağından bu durumu şiddetle reddetmektedir. İlim ve Sanat Dergisi okuyucularını, kitle iletişim araçlarında duydukları her şeye inanmama, duydukları ve gördüklerini irdeleme konusunda telkinler vermektedir.
- c) Örgütler ve sivil toplum kuruluşları toplumsal dokuyu ve ekonomik yapıyı son derece etkilediğinden İlim ve Sanat Dergisi bu kuruluşlar üzerinde önemle durmaktadır. Bu kuruluşlara kar amacı gütmeme, toplumun tüketime odaklanmasına engel olma ve toplumu tasarrufa yönlendirme konusunda telkinler verilmektedir.
- d) Hukuk toplum düzeninde devamlılığın sağlanması açısından önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla İlim ve Sanat Dergisi, hukukçuların toplum ilişkilerini düzenlerken mutlak surette adaletli olmaları gerektiğini telkin etmektedir. Dolayısıyla doğru, adaletli ve erdemli karar veren hukukçular değerli olarak nitelendirilmektedir.
- e) Milliyetçi ve vatansever siyasetçilerin iş başına gelmesi ve başarılı bir siyaset adamı olabilmek için de toplumun manevi ve ahlaki değerlerini iyi bilmesi ve bu değerlere sahip çıkması telkin edilmektedir.
- f) Avrupa Topluluğu üyeliğinin, dış siyasetteki hareket serbestimizin alan kısıtlamasına gitmek ülkenin aleyhine yorumlanabildiği gibi, uluslararası siyasi arenada, Türkiye'nin uluslararası platformda daha güçlü olmasını sağlaması, saygınlığını artırması durumunda bir değer ifade edeceği iddia edilmektedir.
- g) Tarihte, iskân ve İslamlaşma faaliyetlerinde, devlet millet bütünleşmesinde tarikat mensupları ve dervişler etkin bir rol oynadığı için tarikatların toplumda manevi bir bütünlüğü sağlaması telkin edilmektedir. İslami mefkûre birliğini temin eden tarikatın değerli olacağı iddia edilmektedir.

- h) İlim eğer İslami meziyetleri barındırıyor ve topluma fayda sağlıyorsa değerli olmaktadır. Fayda sağlamayan ilimden her zaman sakınılması gerektiği telkin edilmektedir.
- i) Kendine has bir mefkûreye sahip bir bilgi teorisi değerli, taklit yoluyla kazanılan bilgi teorisi ise değersiz olduğu telkin edilmektedir.
- j) Milli ve dini duyarlılığa sahip olan bir eğitim anlayışının ülkeye fayda sağlayacağı, ancak bu zihniyetteki eğitimin değerli olabileceği telkin edilmektedir.
- k) Bireyler tarafından benimsenen ideolojilerin toplumsal *değerler sistemine* aykırı olmaması gerektiği dolayısıyla bireyleri milli ve dini değerler doğrultusunda yönlendiren ideolojinin değerli ideoloji olacağı telkin edilmektedir.
- l) Sağlıklı birey ve topluma ulaşmak için ahlaki değerlere sahip çıkılması gerektiği telkin edilmektedir.
- m) İnsan içinde yetişmiş olduğu toplumun değerlerinden bağımsız olamayacağından dolayısıyla toplumsal değerlerden sıyrılmaya çalışmayan ve bu değerlere önem veren bir modern psikoloji telkin etmektedir.
- n) Sanat unsurunun topluma fayda sağladığı ve toplum kültürünü taşıdığı müddetçe bir değerli olduğu telkin edilmektedir.
- o) Toplumun düşünüp de söyleyemediği veyahut toplumun hiç göremediği deruni meseleleri şairlerin şiirlerinde dile getirmeleri topluma katkı sağlamaları telkin edilmektedir.
- p) Faydalı bir üretim şekli, topluma fayda sağlayacağından değerli olarak nitelendirilmekte ve okuyucu bu yönde telkin edilmektedir.
- q) Müslümanların üretimden çok tüketime odaklanmaları eleştirilmektedir. Toplum dengeli bir üretim ve tüketime sevk edilmektedir

Son olarak; İlim ve Sanat Dergisi okuyucu kitlesine kendi ideolojik değerlerini telkin ederek bir toplum, siyaset, eğitim, sanat, iktisat iman-ahlak-din modeli oluşturmaya çalışmıştır. Toplumu tanımada, kültürel kodlarını anlama ve anlamlandırmada, kültürel normların toplum üzerinde nasıl tezahür ettiğinin bilincine varma hususunda değer

konusu önemli olduğundan, toplumsal değer ile ilgili çalışmalara ağırlık verilmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Akarsu, B. (1965). *Ahlâk Öğretileri*. 1 Basım. İstanbul: İ.Ü.E.F.Y.
- Akarsu, B. (2019). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, 13. Basım. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Akbulut, Ö. Ö. (2005). *Siyaset ve Yönetim İlişkisi Kuramsal ve Eleştirel Bir Yaklaşım*. 1. Basım. Ankara: TODAİE.
- Akdenizli, B. (2012). *Gazete Haberciliğinde İçerik Çözümleme Yöntem ve Tekniği: Sunum ve Temsil Üzerine bir Uygulama ve Değerlendirme*. Ö. Güllüoğlu (Ed.) *İletişim Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri Yazılı Metin Çözümleme* içinde. Ankara: Ütopya Yayınevi, ss.133-162
- Akın, M. (2009). *Türk Çocuk Edebiyatında Bilim Kurgu*. 1.Basım. İstanbul: Bizim Kitaplar Yayınevi.
- Akyüz N. ve İ. Çapcıoğlu. (2013). *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*. 5. Basım. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Anık, C. (2003). *Bilgi Fabrikaları ve Müşteriler*, 1. Baskı. Ankara: Altinküre Yayınları.
- Anık, C. (2014). *İletişim Sosyolojisi Kuramsal Temeller*, 1. Baskı. İstanbul: Derin Yayınları.
- Anık, C. (2015). *Meşruiyetin Sosyal Psikolojisi*, 1. Baskı. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Anık, C. (2016). *Siyasal İkna*, 1. Baskı. İstanbul: Derin Yayınları.
- Aral, V. (1988). *Toplum ve Adaletli Yaşam*, 1. Basım. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Avery, R. ve A. G. Edmonds. (1998). *Redhouse İngilizce Türkçe Büyük Sözlük*. S. Bezmez (çev.), İstanbul: Redhouse Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1988).
- Aydın M. (2014). *Sistemik Din Sosyolojisi*. 2. Basım. İstanbul: Açılım Kitap.
- Aziz, A. (1982). *Toplumsallaşma ve Kitleli İletişim*. 1. Basım. Ankara: A.Ü. S.B.F. Basımevi
- Aziz, A. (2016). *İletişime Giriş*. 5. Basım. İstanbul: Hiperlink Yayınları.

- Bahar, H. İ. (2009). *Sosyoloji*. 5. Basım. Ankara: Usak Yayınları.
- Balcı, Ş ve O. Bekiroğlu (2012). İçerikten Anlama Giden Bir Tünel Olarak İçerik Çözümlemesi: 2011 Genel Seçimleri'nde Ak Parti TV Reklamları Üzerine Bir Araştırma. Ö. Güllüoğlu (Ed.) *İletişim Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri Görsel Metin Çözümleme* içinde. Ankara: Ütopya Yayınevi, ss.268-323.
- Başaran, İ. E. (2007). *Eğitime Bilimine Giriş*. 2. Baskı. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*, İ. Türkmen (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1991).
- Bee, H.B.D. (2009). *Çocuk Gelişim Psikolojisi*, 1. Basım. İstanbul: Kaknüs Yayınevi.
- Beil, B. (2003). *İyi Çocuk Zor Çocuk*. C. Yorulmaz (çev.), Ankara: Arkadaş Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1998).
- Bektaş, A. (2013). *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*. 4. Basım. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Benton, T. ve I. Craib. (2008), *Sosyal Bilim Felsefesi*, Ü. Tatlıcan (çev.). İstanbul: Sentez Yayıncılık (Orijinal Baskı Tarihi 2001).
- Berg, B. L. ve H. Lune (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (çev.) H. Aydın, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Berger, P. L. (2011). *Kutsal Şemsiye Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*. A. Coşkun (çev.). İstanbul: Rağbet Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1967).
- Berger, P. L. ve T. Luckmann, (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası*. V. S. Öğütle (çev.).
- Berger, P. L. ve T. Luckmann. (2015). *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi Modern İnsanın Yönelimi*. M. D. Dereli (çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık (Orijinal Baskı Tarihi 1995).
- Berger, P. ve T. Luckmann, (1999). Socialization: The Internalization of Society. J.M. Charao (Ed.), *Meaninig of Sociology* içinde. USA: Printice Hall, 1999, 207-236.
- Berger, P.L. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği*. A. Coşkun (çev.), İstanbul: İnsan Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1966).

- Bertrand, A. (2001). *Ahlak Felsefesi*, S. Zeki (çev.), Ankara: Başer Matbaası (Orijinal Baskı Tarihi: 1893).
- Bilgin, N. (1996). *İnsan İlişkileri ve Kimlik*. 1. Basım. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Genişletilmiş 3. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bilgin, N. (2016). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü, Kavramlar, Yaklaşımlar*. 3. Basım. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bilgiseven, A.K. (1987). *Eğitim Sosyolojisi*. 1. Basım. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Bilington, R. (2011). *Felsefeyi Yaşamak*. A. Yılmaz (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 2003).
- Bolay, S.H. (2004). *Felsefî Doktrinlerini ve Terimleri Sözlüğü*, 6. Basım. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bonvillain, N. (2006), *Cultural Anthropology*. 3. Basım. New Jersey: Pearson Prentice Hall, Books.
- Bruce, S. ve S. Yearley. (2006). *The Sage Dictionary of Sociology*. 1. Basım. London: Sage Publications
- Bruno, F.J. (1982). *Psikoloji Tarihine Giriş*. N. Hisli (çev.), İzmir: EÜEF Yayınları. (Orijinal Baskı Tarihi 1974).
- Budak, S. (2003). *Psikoloji Sözlüğü*, 5. Basım. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Bunnin N. ve Yu J. (2009), *The Blackwell Dictionary of Western Philosophy*. Blackwell Publishing. USA: Wiley-Blackwell Publisher.
- Burke, P. (2001). *Gutenberg'den Diderot'ya Bilginin Toplumsal Tarihi*. M. Tunçay (çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 2000).
- Cangızbay, K. (1985), *Gurvitch Sosyolojisi*. 1. Basım. Ankara, Değişim Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. 8. Basım. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş*. 1. Basım. İstanbul: Paradigma Yayınları.

- Cherlin, A.J. (1996). *Public and Private Families: An Introduction*, 1. Basım. New York: McGraw Hill, Inc.
- Clark, G. A. (1992). Culture, Leadership, and Organizational Systems. G. A. Baker vd (Ed.), *Cultural Leadership* içinde. USA: Community College Press, 1992, 187-206.
- Clemen, R.T. (1996). *Making Hard Decisions: An Introduction to Decision Analysis*, Boston: Duxbury Press.
- Cohen, A. P. (1999). *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*, M. Küçük (çev.) Ankara: Dost Kitapevi (Orijinal Baskı Tarihi 1985).
- Collins, R. (2015). *Sosyolojide Dört Ana Gelenek*. Ü. Tatlıcan (çev.) Bursa: Sentez (Orijinal Baskı Tarihi 1994).
- Conklin, J.E. (2011). *Criminology*. 11. Basım. New York: MacMillan Publishing Company.
- Connock, S. ve T. Johns. (1995). *Ethical Leadership (Developing Strategies)*. 1. Basım. New York: Chartered Institute of Personnel & Development.
- Coser, L. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları*. H. Hülür, S. Toker, İ. Mazman (çev.), Ankara: De Ki Basım Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1971).
- Coser, L. A. (1990). Amerikan Eğilimleri. T. Bottomore ve R. Nisbet (Ed.). *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* içinde Ankara: Verso Yayınları. 2002, 291-326.
- Crain, W.C. (2010), *Theories of Development*. 6. Basım. London: Psychology Press.
- Cristi, M. (2001). *From Civil to Political Religion: The Intersection of Culture, Religion and Politics*. 1. Basım. Ontario: Wilfrid Laurier University Press.
- Crossley, N. *Key Concepts in Critical Social Theory*. 2. Basım. London: Sage Publications.
- Cuber, J.F. (1963). *Sociology*. 1. Basım. New York: Appleton-Century-Crofts Inc.
- Çağrı, M. (1985). *Ana Hatlarıyla İslâm Ahlakı*. 1. Basım. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Çelebi, N. (1984). *Az Gelişmiş Bir Toplum İçin Bir Kavramsal Model Denemesi*. 1. Basım. İzmir: Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yayını.

- Çelik, C. (2014). Sosyal Bütünleşme ve Din. M. Bayyigit (Ed.). *Din Sosyolojisi* içinde. Konya: Palet Yayınları. 2014, 163-177.
- Çelikkol, S. (2010). *Fârâbi'de Ahlak Eğitimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE.
- Çevik, D. (1994). *Sembolik Etkileşim*. 1. Basım. Ankara: Belvak Yayınları,
- Çiğdem, A. (1997). *Bir İmkân Olarak Modernite: Habermas ve Weber*, 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çilingir, L. (2003). *Ahlak Felsefesine Giriş*. 2. Basım. Ankara: Elis Yayınları.
- Deal, T.E. ve Kennedy, A.A. (1982), *Corporate Cultures: The Rites and Rituals of Corporate Life*, London: Addison Wesley Co.
- Deth, J.W.V. ve E. Scarbrough. (1995). “*Perspectives on Values Change*”, The Impact of Values. 2. Basım. Oxford: Clarendon Press.
- Dodurgalı, A. (1995). *Eğitim Sosyolojisi*. 1. Basım. İstanbul: MÜİFVY.
- Doğan N. (1993). *İlk ve Orta Dereceli Okul Ders Kitapları ve Sosyalleşme (1876–1918)*. 1. Baskı. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Doğan, İ. (2011). *Eğitim Sosyolojisi*. 1. Basım. Ankara: Nobel Yayınları.
- Doğan, Ö. (2017). *Max Weber’de Bilim ve Sosyoloji*. 1. Basım. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Dönmezer, S. (1982). *Sosyoloji*. 8. Baskı. Ankara: Savaş Yayınları.
- Dönmezer, S. (1994). *Toplumbilim*, 12. Basım. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Durgun, Ş. (2017). *Cumhuriyetçi Siyasetin Dönüşümü*. 1. Basım. Ankara: İlksan Matbaası.
- Durkheim, E. (2005). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*. F. Aydın (çev.). İstanbul: Ataç Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1912).
- Durkheim, E. (2007). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. C. Saraçoğlu (çev.), İstanbul: Bordo Siyah Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1895).

- Durkheim, E. (2016). *Ahlak Eğitimi*. H. Portakal (Çev.), İstanbul: Cem Yayıncılık Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1925).
- Duverger, M. (1982). *Siyaset Sosyolojisi*. Ş. Tekeli (çev.), İstanbul: Varlık Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1967).
- Ekinci, H. (2018). *Okulda Ve Ailede Değerler Eğitimi*. 1.Basım. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Elmer, J. H. (1973). *Social Problems Of Urban*, 1. Basım. USA: The Dorsey Press.
- Emiroğlu, K. ve S. Aydın. (2003), *Antropoloji Sözlüğü*. 1. Basım. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Erdem, H. (2015). *Ahlak Felsefesi*, 2. Basım. Konya: Hüer Yayıncılık.
- Erdoğan, İ. (1991). *İşletmelerde Davranış*, 1. Basım. İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi.
- Ergun, D. (2005). *Sosyoloji ve Eğitim*. 3. Basım. İstanbul: İmge Kitapevi.
- Erikson, E. (2014). *İnsanın 8 Evresi*. G. Akkaya (çev.), İstanbul: Okyanus Us Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1982).
- Erkal, M.E. (2014). *Sosyoloji*. 16. Basım. İstanbul: Der Yayınları.
- Eroğlu, E. (1998). *XXI. Yüzyılda Öğretmen, Bilgi Çağında Öğretmenimiz*. 1. Basım. Ankara: Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı Yayını.
- Fârâbi. (2011). *İdeal Devlet*. A. Arslan (Çev.), Ankara: Divan Kitap.
- Fichter, J. (1994). *Sosyoloji Nedir?*. N. Çelebi (çev.), Ankara: Atilla Kitabevi (Orijinal Baskı Tarihi 1971).
- Fichter, J. (1994). *Sosyoloji Nedir?*. N. Çelebi (çev.), Ankara: Atilla Kitabevi (Orijinal Baskı Tarihi 1971).
- Frankena, W. (2007). *Etik*. A. Aydın (Çev.), Ankara: İmge Yayınevi (Orijinal Baskı Tarihi: 1963).
- Freedman, L., O.D. Sears, ve J.M. Carlsmith (1989). *Sosyal Psikoloji*. A. Dönmez (çev.). İstanbul: Ara Yayınları. (Orijinal Baskı Tarihi 1985).

- Freyer, H. (1968). *İçtimai Nazariyeler Tarihi*. T. Çağatay (çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1930).
- Freyer, H. (2012). *Sosyoloji Kuramları Tarihi*. T. Çağatay (çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1926).
- Freyer, H. (2013). *Din Sosyolojisi*. T. Kalpsüz (çev.), Ankara: Doğu- Batı Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1964).
- Frisby, D. (1992). *Sociological Impressionism: Reassessment of Georg Simmel's Social Theory*, 2. Basım. UK: Routledge Press.
- Frisby, D. (2004). *Modern Kültürde Çatışma*. E. Gen (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1998).
- Fromm, E. (1999). *Erdem ve Mutluluk*. A. Yörükkan (çev.), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1989).
- Fromm, E. (2005). *Kendini Savunan İnsan*. D. D. Yüzer (çev.), İzmir: İlyas Yayınevi (Orijinal Baskı Tarihi: 1966).
- Gander, M.J. ve H.W. Gardier, (2001). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. 8. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Gencer, B. (2008). *İslam'da Modernleşme 1839-1939*. 1. Basım. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Goble, M. N. (1977). *The Changing Role Of The Teacher International Perspectives*. 1. Basım. Lausanne: Unesco.
- Gökçe, B. (1976). *Gecekondu Gençliği*. 1. Basım. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Gökçe, B. (1984). *Ortaöğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları*. 1. Basım Ankara: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını.
- Gökçe, B. (2004). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*. 2. Basım. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Greendorfer, S. L. (2002). Socialization Process And Sport Behavior. T, Horn(ed), *Advances In Spor Psychology* içinde. USA: Human Kinetics, 2002, 377-411

- Gutek, G. (1997). *Eğitimde Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*. N. Kale (çev.). Ankara: Pagem Yayıını (Orijinal Baskı Tarihi 1988).
- Güllüoğlu, Ö. (2012). „Söylen“(mey)enin“ Analizi: Bellona Markasına Yönelik Tüketici Algısı Üzerine Bir Söylem Çözümlemesi. Ö. Güllüoğlu (Ed.) *İletişim Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri Yazılı Metin Çözümleme* içinde. Ankara: Ütopya Yayınevi, ss.225-276.
- Günay, Ü. (2012). *Din Sosyolojisi*. 11. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Günay, Ü. (2012). *Din Sosyolojisi*. 11. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gündüz, M. (2016). *Ahlak Sosyolojisi*. 3. Basım. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güngör, E. (1993). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*, 1. Basım. Amsterdam: Ötüken Yayınları.
- Güngör, E. (1997). *Ahlak Sosyolojisi ve Sosyal Ahlak*. 2. Basım. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güvenç, B. (1972). *İnsan ve Kültür*. 1. Basım. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayıını.
- Güvenç, B. (2003). *İnsan ve Kültür*. 10. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. M. Tüzel (çev.). İstanbul: Kabcacı Yayınevi (Orijinal Baskı Tarihi 1981).
- Hançerlioğlu, O. (1996) *Felsefe Sözlüğü*. 18. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Haviland, W.A. (2002). *Kültürel Antropoloji*. H. İnaç ve S. Çiftçi (çev.), İstanbul: Kaknüs Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1994).
- Heinemann, F. (2001). “Etik”, *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, D. Özlem (drl.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Hekman, S. (1999). *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik*. H. Arslan ve B. Balkız (çev.) İstanbul: Paradigma Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1986).
- Hirschi T. (2001). *Causes of DeInquency*. New BrunswLC: Transaction Publishers.

- Hofstede, G. vd. (2010), *Cultures and Organizations: Software Of The Mind*. 3. Basım. New York: McGraw Hill.
- Hogg, M. A ve G. M. Vaughan. (2007). *Sosyal Psikoloji*. İ. Yıldız ve A. Gelmez (çev.) Ankara: Ütopya Yayınevi (Orijinal Baskı Tarihi 1995).
- House, R.J. ve M. Javidan. (2004), Overview of Globe. R.J. House vd. (Ed.), *Culture, Leadership, and Organizations: The Globe Study of 62 Societies* içinde. California: Sage Publications. 2004, 9-28.
- Hökelekli, H. (2011). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, 1. Basım. Timaş Yayınları: İstanbul.
- Hökelekli, H. ve T. Gündüz. (2007). Üstün Yetenekli Çocukların Değer Yönelimleri ve Eğitimleri. R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Arslan, M. Zengin (ed.). *Değerler ve Eğitimi* içinde. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2002,
- İbni Miskeveyh. (2013). *Tehzibu'l-Ahlak/Ahlak Eğitimi*. G. Kayaoğlu ve C. Tunç (Çev.), İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- İmam Ebu'l Hasan El Maverdi. (1988). *Edeb-i Dünya Ve Din*. 1. Basım. İstanbul: Bahar Yayınevi.
- İnceoğlu, M. (1985). *Güdüleme Yöntemleri*. 1. Baskı. Ankara: AÜBYYO Yayınları.
- İpek, C. (1999). Resmi Liseler İle Özel Liselerde Örgütsel Kültür ve Öğretmen Öğrenci İlişkisi, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- İstanbul: Paradigma Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1966).
- İyi, S. (2013). “Etik Nedir?” İ. Kuçuradi ve D. Taşdelen (Ed.). *Etik* içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2013, 2-13.
- Jamieson, H. (1996). *İletişim ve İkna*. N. Atabek ve B. Dağdaş (çev.). Eskişehir: AÜSBAÇ Yayınları. (Orijinal Baskı Tarihi 1985).
- Jersey Prentice- Hall Inc.
- Jung, W. (2001). *Georg Simmel, Yaşamı/Sosyolojisi/Felsefesi*. D. Özlem (çev.) İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi (Orijinal Basım Tarihi 1990).

- Kalberg, S. (2009), *Max Weber'i Anlamak*. B. Gencer (çev.). Ankara: Lotus Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1994).
- Kane, A. E. (2008). Sosyal Teoride Kültürün Merkeziliği: Weber ve Durkheim'dan Temel ipuçları. S. P. Turner (Ed.). *Sosyal Teori ve Sosyoloji* içinde. İstanbul: Küre Yayınları, 2008, 161-180.
- Kaplan, S.P. (1990). *Educational Psychology For Tomorrow's Teacher*. 1. Basım. New York: West Publishing Company.
- Kılcıgil, E. (1998). *Sosyal Çevre Spor İlişkileri*. 1. Basım. Ankara: Bağırğan Yayınevi.
- Kılıç, A. F. (2014). *Toplumun Direği Din Bütüncül Din Sosyolojisi*. 1. Basım. İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları.
- Kızılcıçelik, S. (1992). *Sosyoloji Teorileri-I*. 1. Basım. Konya: Mimoza Yayıncılık.
- Kirman, M. A. (2011). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. 2. Basım. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kluckhohn, C. (1953), Universal Categories of Culture. *Anthropology Today*, içinde. Chicago: University of Chicago Press. 1953, 304-320.
- Kongar, E. (2014). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, 18. Basım. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kongar, E. (2014). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, 18. Basım. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kısakürek, N. (1984). *Kafa Kâğıdı*. 1. Basım. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kottak, C. P. (2008), *Antropoloji İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*. S. Altuntek vd (çev.), Ankara: Ütopya Yayınevi (Orijinal Baskı Tarihi: 1991).
- Kösemihal, N. Ş. (1971). *Durkheim Sosyolojisi*. 1. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kösemihal, N. Ş. (1989). *Sosyoloji Tarihi*. 4. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Krech, D. ve R.S. Crutchfield (1970). Sosyal Psikoloji. E. Güngör (çev.), İstanbul: İÜEF Yayınları. (Orijinal Baskı Tarihi 1965).
- Kuçuradi, İ. (1988). *İnsan ve Değerleri*. 1. Basım. İstanbul: Yankı Yayınları.

- Kuçuradi, İ. (1996) *Etik* 1. Basım. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (1999). *Nietzsche ve İnsan*. 1. Basım. İstanbul: Yankı Yayınları.
- Kurt, A. (2015), *Din Sosyolojisi*. 16. Baskı. Bursa: Sentez Yayınları.
- LaCapra, D. (2003). *Emile Durkheim: Sociologist and Philosopher*. 2. Basım. Colorado: The Davies Group Publishers.
- Lavenda, R.H. ve E.A. Schultz. (2018), *Kültürel Antropoloji*. D. İşler ve O. Hayırlı (çev.), Ankara: Doğu Batı Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 2008).
- Lazar, J. (2001). *İletişim Bilimi*. C. Anık (çev.). Ankara: Vadi yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1995).
- Linton, R., (1945). *The Cultural Background of Personality*. 1. Basım. New York: Appleton Century Crofts, Inc.
- Linton, Ralph.(1936), *The Study Of Man*, Appleton. 1. Basım. New York: Centuri Crafts.
- Luhmann, N. (2013). *A System Theory of Religion*, 9. Basım. California: Stanford University Press.
- Lukes, S. (1985). *Emile Durkheim: His Life and Work*, 1. Basım. Harmondsworth: Penguin
- Macionis, J. J. ve K. Plummer. (2002). *Sociology: A Global Introduction*. 1. Basım. Essex: Prentice Hall Inc.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. O. Akınhay ve D. Kömürcü (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1994).
- McCaghy, C. H. (1985). *Deviant Behavior*. New York: Mac Millan Publishing Company.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self and Society*. 1.Basım. Chicago: The University of Chicago Pres.
- MEB. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. 1. Basım. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

- Mengüsoğlu, T. (1988). *İnsan Felsefesi*. 2. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Meriç, C. (1997). *Mağaradakiler*. 27. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2015). *Umrandan Uygarlığa*, 22. Baskı. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Monaghan, J. Ve P. Just. (2007), *Sosyal ve Kültürel Antropoloji*. H. Gür (çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 2000).
- Moore, W. E. (1997). İşlevselcilik. T. Bottomore ve R. Nisbet (Ed.). *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*. İçinde. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2002, 327-368.
- Morgan, C.T. (1984). *Psikolojiye Giriş*. H. Arıcı. vd. (çev.). Ankara: Meteksan Yayınları. (Orijinal Baskı Tarihi 1979).
- Nas, R. (2004). *Örneklerle Çocuk Edebiyatı*. 1.Basım. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Nirun, N. ve Z. Erdoğan. (1976). *Sosyoloji I*. 1. Basım. Ankara: Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1999). *Toplumbilim*. 10. Basım. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özlem, D. (2010). *Etik Ahlak Felsefesi*. 1. Basım. İstanbul: Say Yayınları.
- Özön M. N. (2012). *Osmanlıca Türkçe Sözlük*. 11. Basım. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Parsons, T (1951). *The Social System*. 1. Basım. London: Townstock. Publications Ltd.
- Parsons, T (1962). *Toward a General Theory of Action*. E. Shils. (drl.). Cambridge: Harvard University Press.
- Parsons, T. (1949). *The Structure of Social Action*. New York: 2. Basım. The Free Press.
- Parsons, T. (1954). *Essays in Sociological Theory*. Rev. Ed. New York: The Free Press.
- Parsons, T. (1966). *Societies: Evolutionary and Comparative Perspectives*. 1. Basım. New
- Parsons, T. (1967). *Sociological Theory and Modern Society*. 1. Basım. New York: The Free Press
- Parsons, T. (2015). *Toplumsal Eylemin Yapısı*. N. Nirven (çev.). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1967).

- Parsons, T. ve G. M. Platt. (1973). *The American University*, 1. Basım. Cambridge: Harvard University Press.
- Pieper, A. (1999). *Etiğe Giriş*. G. Sezer ve V. Ataman (çev.), İstanbul: Ayrıntı (Orijinal Baskı Tarihi: 1991).
- Pinder, C.P. (1987). *Valance Instrumentality Expectancy Theory*. R. M. Steers ve L.W. Porter (Ed.), *Motivation and Work Behavior içinde*. New York: McGraw Hill Publishing Company, 1987, 69-89.
- Poloma, M. (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. H. Erbaş (çev.). Ankara: Gündoğan Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1979).
- Poyraz, E. (2016). Sistem Kuramı Bağlamında Sosyal Medyanın İletişim Sürecine Etkisi. A. Büyükaslan ve A. M. Kırık (Ed.). *Sosyal Medya Araştırmaları III içinde*. Konya: Çizgi Kitabevi, 61-91.
- Ralph, L.K. (1996). *Value Focused Thinkig*. 1. Baskı. Cambridge: Harward Press.
- Rappaport, R. A. (1999). *Ritual and Religion in the Making of Humanity*. 1.Basım. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ritzer, G. ve J. Stepnisky. (2014). *Sosyoloji Kuramları*. H. Hülür (çev.). Ankara: Deki Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 2003).
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Vaules*. 1. Basım. New York: Free Press.
- Sabuncuoğlu, Z. ve M. Tüz. (2001). *Örgütsel Psikoloji*, 1. Basım. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Sanay, E. (1992). Hilmi Ziya Ülken. 1. Basım. *Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları*.
- Santas, A. (2002). Some Consequences of Mead's Institutional Theory of the Self. P. C. Bube ve J. L. Geller (Ed.). *Conversations with Pragmatism: A Multidisciplinary Study içinde*. New York: Rodopi 109-125.
- Saran, N. (1992), *Antropoloji*, 2. Baskı. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Sezal, İ. (2003). *Sosyolojiye Giriş*. 2. Basım. Ankara: Martı Kitabevi.
- Sezen, Y. (1998). *Sosyoloji Açısından Din*. 4. Basım. İstanbul: MÜİFVY.
- Simmel, G. (1964). *The Sociology of Georg Simmel*. K.H. Wolff (Ed.). New York: Free

- Simmel, G. (1971). *On Individuality and Social Forms*. D.N. Levine (Ed.). Chicago: University of Chicago Press.
- Silverman, L. K. (1993). Social Development, Leadership And Gender Issues. L. K. Silverman (Ed.). *Counseling the Gifted and Talented* içinde. USA: Love Publishing Company, 1993, 291-327.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. T. Birkan (çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal Baskı Tarihi 1972).
- Slaterry, M. (2007). *Sosyolojide Temel Fikirler Ü*. Tatlıcan (çev.). İstanbul: Sentez Yayıncılık (Orijinal Baskı Tarihi 1991).
- Soncu, A.G. (2018). Siyasal Halkla İlişkiler Açısından Siyasal İletişim: Siyasetçinin Fısıldadıkları. K. Yiğitbaşı ve A. G. Soncu (Ed.). *Siyasal Dilin Satır Arası* içinde. İstanbul: Çizgi Kitapevi, 2018, 59-90.
- Sorokin, A. P. (1962). *Society Culture and Personality*. 1. Basım. New York: Cooper Square Publishers.
- Sönmez, B. (1996). *Bulanık Çağ*, 1. Basım. İstanbul: Bengisu Yayınları.
- Sönmez, V. (1998). *Eğitim Felsefesi*. 14. Basım. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Stauth, G. ve B. Turner. (2005). *Nietzsche'nin Dansı*, M. Küçük (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1988).
- Swingewood, A. (1998), *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. O. Akınhay (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1972).
- Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. O. Akınhay (çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. (Orijinal Baskı Tarihi 1984).
- Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. O. Akınhay (çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1984).
- Şerif, M. (1985). Sosyal Kuralların Psikolojisi. İ. Sandıkçıoğlu (çev.), İstanbul: Alan Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1936).
- Şerif, M. (1996). *Sosyal Psikolojiye Giriş II*. M. Atakay ve A. Yavuz (çev.), İstanbul: Sosyal Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1951).

- Şimşek, T. ve M. Y. Yakar (Ed.). (2016). *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Şişman, M. (2002). *Örgütler ve Kùltürler*. 1. Basım. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Şişman, M. ve S. Turan, (2005). “Eğitim ve Okul Yönetimi”, *Eğitim ve Okul Yöneticiliği*. Y. Özden (Drl.), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Taylor, G. ve S. Spencer. (2004). *Social Identities: Multidisciplinary Approaches*. 1. Basım. New York: Routledge.
- Tezcan, M. (1997). *Türk Kişiliği ve Kùltür-Kişiliği İlişkileri*. 1. Basım. Ankara: Kùltür Bakanlığı Yayını.
- Thompson, I. (2004). *Odadaki Sosyoloji*, B. Z. Çoban (çev.). İstanbul: Birey Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1950).
- Tiryakiyan, E. A. (1997). Emile Durkheim. T. Bottomore ve R. Nisbet (Ed.). *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* içinde. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2002, 193-241.
- Tolan, B. (1996). *Toplum Bilimlerine Giriş*. 4. Baskı. Ankara: Murat&Adım Yayınevi.
- Tolan, B. (2005). *Sosyoloji*, 1. Basım. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tolan, B., G. İsen, ve V. Batmaz. (1991). *Sosyal Psikoloji*. 1. Baskı. Ankara: Adım Yayıncılık.
- Topçu, N. (2006). *Sosyoloji*, 3. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2014). *Ahlak*, 3. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçuoğlu, A. (2010). *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, 1. Basım. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Tozlu, N. (1998). *Erdemli Toplum Yolunda*. 1. Basım. Ankara: Yirmi Birinci Yüzyıl Yayınları.
- Trevino, A. J. (2001). *Talcott Parsons Today: His Theory and Legacy in Contemporary Sociology*, 1. Basım. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Tural, S. (1992). *Kùltürel Kimlik Üzerine Düşünceler*. 1. Baskı. Ankara: Ecdad Yayınevi.

- Turhan, M. (1997). *Kültür Değişmeleri*. 3. Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Turner, B. S. (2014). *Klasik Sosyoloji*. İ. Çetin, (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1999).
- Turner, J. H., L. Beeghley. ve C. H. Powers. (2010), *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*. Ü. Tatlıcan (çev.). Bursa: Sentez Yayıncılık (Orijinal Baskı Tarihi 1981).
- Tusi, N. (2016). *Ahlak-ı Nasır-i*. A. Gafarov ve Z. Şükürov (Çev.), İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Unutkan, G. (1995). *İşletmelerin Yönetimi ve Örgütsel Kültürü*. 1. Basım. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Ülken, H.Z. (2001). *Ahlak*. 2. Basım, İstanbul: Ülken Yayınları.
- Ülken, H.Z. (2016). *Bilgi ve Değer*. 3. Baskı. Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Ünal, A.M. (2012). *Çağın İzleri*. 1. Basım. İstanbul: Nida Yayınları.
- Ünal, C. (1981), Genel Tutumların veya Değerlerin Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma. 1. Basım. Ankara: AÜDTCF Yayınları.
- Varış, F. (1991). *Eğitim Bilimine Giriş*. 1. Basım. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Vrasmas, A. (2001). Family and Education. M. Calin ve M. Dumitrana (Ed.) *Values and Education in Romania Today* içinde. USA: RVP, 2001, 151-188.
- Vroom, H. V. (1964). *Work and Motivation*. 1. Basım. New York: Wiley.
- Wach, J. (1995). *Din Sosyolojisi*. Ü. Günay (çev.), İstanbul: MÜİFVY (Orijinal Baskı Tarihi: 1944).
- Wallace, R. A. ve A. Wolf. (2004). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Gelenek'in Geliştirilmesi*. L. Elburuz ve M. R. Ayas (çev.). İzmir: Punto Yayıncılık (Orijinal Baskı Tarihi 1980).
- Waters, M. (2008). *Modern Sosyoloji Kuramları*. S. Mutlu (çev.). İstanbul: Gündoğan Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1993).

- Waters, M. (2008). *Modern Sosyoloji Kuramları*. Z. Cinhirlioğlu (çev.), İstanbul: Gündoğan Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1993).
- Weber, M. (1975). *Max Weber: A Biography*. Reprint edition New York: John Wiley.
- Weber, M. (1995). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*. Ö. Ozankaya (çev.). Ankara: İmge Kitabevi (Orijinal Baskı Tarihi 1947).
- Weber, M. (1996). *Sosyoloji Yazıları*. T. Parla (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi: 1945).
- Weber, M. (2007). *Sosyolojinin Temel Kavramları*. M. Beyaztaş (çev.). İstanbul: Bakış Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1976).
- Weber, M. (2012), *Ekonomi ve Toplum 1*, L. Boyacı. (çev.). İstanbul: Yarın Yayınları (Orijinal Baskı Tarihi 1922).
- Wolff, K. H. (1997). Fenomenoloji ve Sosyoloji. T. Bottomore ve R. Nisbet (Ed.). *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* içinde. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2002, 497-553.
- Yaran, C.S. (2010). *Ahlak ve Etik*, 1. Basım. İstanbul: Rağbet Yayınevi.
- Yavuzer, H. (2000). *Eğitim ve Gelişim Özellikleri ile Okul Çağı Çocuğu*. 20. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yel, S. ve S. Aladağ. (2012). Sosyal Bilgilerde Değerlerin Öğretimi. M. Safran (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde. Ankara: Pegem Akademi, 119-150.
- Yücekök, A.N. (1971). *Türkiye’de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-Ekonomik Tabanı*. 1. Basım. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

DERGİLER

Akbaş, O. (2008). Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 6.16, 9-27.

Bates, C. ve P.C.L. Heaven (2001). Attitudes to Women in Society: The Role of Social Dominance Orientation and Social Values. *Journal of Community&Applied Social Psychology*. 11, 43-49.

Bolat, Y. (2016). Sosyal Değerleri ve Değerler Eğitimi Anlamak, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 4.29, 322-348.

Bulut, M. (1996). Sosyolojik Açıdan Ahlak ve Ahlak Eğitimi. *Diyanet İlmi Dergi*. 32.1, 97-105.

Canatan, A. (2008). Toplumsal Değerler ve Yaşlılar, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*. 1, 62-71.

Conduct of Organizational Behavior. *Research in Organizational Behavior*. 10, 1-42.

Coştu, Y. (2009). Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 9.3, 117-141.

Çelik, H. ve H. Ekşi (2008). Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 27.27, ss.99-117.

Çileli, M. (2000). Change In Value Orientations Of Turkish Youth From 1989 to 1995. *The Journal Of Psychology*. 134.3, 297-298.

Engin, A. O. (2005). Bilginin İnsan Hayatındaki Yeri Ve Önemi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 11,428-453.

Ercan, Ü. Ve Ü. Sığrı, (2015). Kültürel Değerlerin Liderlik Özelliklerine Etkisi: Türk ve Amerikalı Yöneticiler Üzerine Bir Araştırma. *Amme İdaresi Dergisi*. 48.3, 95-126.

Geertz, C. (1957). Ritual and Social Change: A Javanese Example. *American Antropologist*, 59.1, 32-54.

Günay, Ü. (1998). Max Weber'in Din Sosyolojisindeki Yeri. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 5, 1-10.

Hesapçioğlu, M. (2008). Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Eğitim İdeolojisi. *Liberal Düşünce Dergisi*. Kış, 87-100.

İbicioğlu, H., H. İ. Özmen ve S. Taş. (2009). Liderlik Davranışı ve Toplumsal Norm İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 14, 2, 1-23.

Koştas, M. (1987). Sosyalleşme (Socialisation). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 29.1, 329-334.

Koştas, M. (1993). Max Weber’de Din ve Zihniyet. *Felsefe Dünyası*.10, 31-42.

Köse, S., S. Tetik ve C. Ercan. (2001). Örgüt Kültürünü Oluşturan Faktörler. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 8.1, 219-242.

Kösemihal, N.Ş. (1968). Türkiye'nin Düzeni Üzerine. *Sosyoloji Dergisi*. 222, 21-22.

Murphy, J. W. (1987). Niklas Luhmann: His Contribution to the Sociology of Religion, *International Sociology*. 2.2, 205-213.

Neachu, M. (2013). Promoting Education for Values In the Scholar Curriculum. *Journal of Plus Education*. 9.1, 106-112.

Nord, W. R., A. P. Brief, J. Atieh, ve E. M. Doherty, (1988). Work Values And The Önder, M. ve H. Bulut. (2013). Temel Dini Değerler ve Değerler Eğitimi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6,1, 15-32.

Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitim Dergisi*. 1.3, 217-239.

Parashar, S., S. Dhar ve U. Dahr, (2004). Perception Of Values: A Study Of Future Professionals. *Journal of Human Values*. 10, 143-152.

Sönmez, V. (1986). Türkiye'de Eğitimin Kalitesi ve Geleceği. *Eğitim Fakültesi Dergisi*. 1, 49-63.

Tan, M. (1990). Eğitim Sosyolojisinde Değişik Yaklaşımlar: İşlevselci Paradigma ve Çatışmacı Paradigma. *Ankara Üniv. Eğit. Bil. Fak. Dergisi*. 2, 557-571.

Taymaz, H. (5-6 Nisan 1984). Hizmet İçi Eğitim Elemanı Yetiştirme. *Eğitim Bilimleri Sempozyumu*. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, 65-70.

Ünal, A. ve S. Köse, (25-27 Mayıs 2000). Türk Yönetim Kültür Tarihi Açısından Çağdaş Türk İşletmelerinde Yönetim Değerleri. 8. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 3-15.

Winston. D. (2004). Din Sosyolojisi. İ. Çapçioğlu (çev.). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 45.2, 231-308.

Wiener, Y. (1988). *Forms of Values Systems: A Focus on Organizational Effectiveness and Cultural Change and Maintenance*, *Academy of Management Review*. 13, 534-545.

Yavuzer, H. (1979). 6-12 Yaş Çocuklarının Psiko-Sosyal Gelişmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*. 5, 20-24.

Yayla, A. (2005). Eğitim Kavramının Etik Açısından Analizi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2.1, http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_II/ozetler/a_yayla.htm web sayfasından 10.06.2020 tarihinde erişilmiştir.

Yılmaz, E. (2009). Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 7.17, 109-128.

Yücedağ, İ. (2013). Bir Sentez Girişimi Olarak Gerçekliğin Sosyal İnşası. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 17.2, 15-26.

ARAŞTIRMA BÖLÜMÜNDE KULLANILAN DERGİLER

Akan, H. (1985). Sağlık Sektörünün İstatistiki Boyutları. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 3,37.

Akay, H. (1986). Günlük Güneşlik bir Bahçede Aşk Oyunu. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 10,24-27.

Akın, C. (1985). İktisat ve İdeoloji, *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 3, 82-84.

Akkuş, M. (1985). V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 4, 103-104.

Akkuş, Mehmet. (1986). Türk Edebiyatı'nda Gazavat-nameler. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 8,81-86.

Algar, H. (1993). Nakşibendi Tarihinin Siyasi Boyutları III (Çağdaş İslam Dünyasındaki Faaliyetler). *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 35-36,47-51.

Anıl, Y. D. (1988). Doğal Kaynak Olarak Bilim. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 19,32-35.

Arsava, A.F. (1988). Avrupa Toplulukları Hukuku ve Türkiye'nin Avrupa Topluluklarına Tam Üyeliği. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 19,10.

Arslan H. (1988). Türk Düşüncesinde Epistemolojik Bunalım. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 18,10-18.

Arslan, A. (1997). Sivil Toplum Ya Da Uygarlığın İmkânı. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 46-47,43-52.

Arslanoğlu, A. (1986). Mimarimizin Karakteri ve İnsani Değerlerimiz Işığında Koruma ve Kavram Olgusu. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 9,28-31.

Aydın, H. (1997). İslam'da Günah Problemi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 43,57-66.

Ayhan, C. (1987). Toplum ve Siyaset. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 15,58-62.

Ayvazoğlu, B. (1985). Nurettin Topçu'nun Sanat Felsefesi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 3,45-50.

Bağlar, A. (1985). El Faruk Ömer b. El Hattab r.a. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 6,95-96.

Bahaeddinoğlu, M. (1985). Düünden Bugüne Türk Cam Tezyinatına Bir Bakış. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 4, 71-75.

Bahaeddinoğlu, M. (1986). Etrafımızdaki Ateş Çemberi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 8, 20-27.

- Bammat, N. (1986). İslam'da Mekân Anlayışı. (çev. Sadık Kılıç) *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 12,41-50.
- Baş, H. G. (1985). Tarihi Eserlerimizin Korunmasında Fotogrametrenin Rolü. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 6,63-65.
- Bayraktar, M. (1985). Gazali'nin Bilgi Teorisi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 2,43-48.
- Bayraktar, O.(1985). Bir İslam Âlimine Göre İlmin Anlamı ve Yeri. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 2,49-51
- Bilgili, A. (1985). Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 4,113-114.
- Bilgin, E. (1986). Güney Asya'da İslam'ın Yayılmasında Tasavvufun Rolü. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 9,86-91.
- Boğazlağan, R. (1997). Yerel Hizmetler ve Sivil Toplum Kuruluşları. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 46-47,53-57.
- Bolay, S. H. (1985). Eğitimden Doğan Problemler. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 5,92-94.
- Brunessen, M. V. (1996). Tarikatların Güneydoğu Asya'daki Kökleri ve Gelişimi. (çev. Ahmet Delidağ) *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 40,73-81.
- Bulaç, A. (1986). Kavramlara Yeni Bir Anlam ve Tarif Arayışı Kültür Üzerine Bir Çalışma. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 9, 42-48.
- Bulaç, A. (1986). Modern Bilim ve Hakikatin Bilgisi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 7,68-75.
- Büyükbaş, H. (1988). Şehirlerin Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması Üzerine Doç. Dr. Korkut Tuna İle Bir Konuşma. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 17,40-44.
- Celepoğlu, B. Görgün, F. (1996). Prof. Dr. Mustafa Erkal ile Türkiye'nin Sosyo-etnik Çevresi Üzerine. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 40,21-27.
- Coşan, M. E. (1985). Belki Yarın. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 3,2.
- Coşan, M. E. (1985). Hizmet Anlayışımız. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 2, 2.
- Coşan, M. E. (1985). Yeni Bir Çığır Açmağa Davet. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 1, 3-4.
- Coşan, M. E. (1986). En Hayati İhtiyacımız ve En Güçlü Silah: İLİM. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 7,11
- Coşan, M. E. (1986). Güzel'i Anlamak, Sevmek ve Yaşatmak. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 11,9

- Coşan, M. E. (1986). İhtisaslaşma ve İş Bölümü. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 9,11.
- Coşan, M. E. (1986). İlim Zihniyeti ve Kalkınma. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 12,9.
- Coşan, M. E. (1986). İslam ve Edebiyat. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 10,9.
- Coşan, M. E. (1986). Kuvvetli Olmak. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 8,11.
- Coşan, M. E. (1987). Ehemmi Mühimme Tercih Etmek. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 15,9-10.
- Coşan, M. E. (1987). En İlmi, En Ulvi Gaye. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 16,10.
- Coşan, M. E. (1987). Müstakbel Dış İlişkiler İçin Ferdi Hazırlıklar. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 14,9-10.
- Coşan, M. E. (1988). Dış Politikamızda Yeni Ufuklar. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 19,3.
- Coşan, M. E. (1988). İnanç ve Sanat. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 18,9.
- Coşan, M. E. (1989). Din ve İncanın Gerçeğini Bulmak. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 26,4-5.
- Coşan, M. E. (1989). Mukayeseli Dinler Tarihinin Önemi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 24,3.
- Coşan, M. E. (1989). Nefs, Akıl ve İman. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 23,9.
- Coşan, M. E. (1990). Ülkemizde İslam Kültür ve Medeniyetini Koruma ve Geliştirme Çareleri. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 27,4-5.
- Coşan, M. E. (1996). Tüm Dünyaya Açılmalıyız. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 40,9-10.
- Coşan, M. E. (1997). Yaşadığımız Günlerin En Önemli Sorunu. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 43,5-6.
- Coşan, M. E. Taşa Gül ile Cevap. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 4, 2.
- Coşan, M.E. (1985). Geçmiş Zaman Olur ki Hayali Cihan Değer. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 6,2.
- Coşan, M.E. (1985). Öz Kültürümüz ve İlim. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 5,2.
- Coşan, M. E. (1993). Yeni İslâmî Çalışmaların Ana Hatları. *İlim Sanat Dergisi*. Sayı 35-36,4-5.
- Çeker, O. (1985). Mecelle'de Ele Alınmayan Üç Konu: Faiz, Sarf, Karz, *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 4, 59-67.

- Çeker, O. (1997). Bir Sigorta Müessesesi Uygulama Projesi. *İlim ve Sanat Dergisi* Sayı 43,84-86.
- Çelebi, A. H. (1990). Benim Gözümde Şiir Davası. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 27,58-70.
- Çiftçi, C. (1988). Diriliş'in Avrupa Topluluğuna Bakışı. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 20,28-29.
- Çiftçi, C. (1988). Saray'da Başlayan Yangın. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 19,58-59.
- Çiftçi, F. (1985). Tevfik El-Hakim. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 1, 78.
- Çiğdem, A. (1985). Bilime Karşı Toplum. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 2,36-42.
- Davutoğlu, A. (1986). Dünya Siyasi Tarihi İçinde Ortadoğu'nun Jeopolitik Önemi ve Dış Müdahaleler. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 8, 42-47.
- Demirci, K. (1985). Hristiyanlığın Tahrifi Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Sonuçlar. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 3,51-54.
- Doğan, İ. (1997). Sivil Toplum: Ondan Bizde de Var. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 46-47,13-20.
- Dölek, A. (1991). Platon Felsefesi'nde Sanatın Toplumsal İşlevi ve Eğitim. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 30,30-33.
- Duralı, T. (1989). Etkileşim-İletişim-Bildirişim. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 26,35-40.
- Dursun, D. (1986). İslam Konferansı Teşkilatının Doğuşu. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 11,38-43.
- Dursun, D. (1989). İşlevsel Bakımdan İdeoloji ve Toplum Üzerine Bir Deneme. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 26,43-51.
- Dursun, D. (1997). Türkiye'de Sivil Toplumun Gelişimi Üzerine Birkaç Not. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 46-47,21-27.
- El-Faruki, İ. R. (1985). Sosyal Bilimlerin İslamileştirilmesi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 2,52-62.
- El-Fenceri, M. Ş. (1988). İslam'da İşçinin Hakları ve Borçları. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 18,69-74.
- Elibol, S. (1986). Ahmet Tabakoğlu ile 'İslam İktisadı' Üzerine Bir Konuşma. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 12,89-92.

- Elravi, K. (1985). İletişim ve Üçüncü Dünya Ülkeleri. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 1,22-23.
- Emre, İ. (1990). İnanç ve Sanat. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 27,70-71.
- Erdem, K. (1985). İslami Bankacılığın Hikâyesi (I). *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 1, 55-60.
- Erdem, S. (1985). TV’de Laiklik Dersleri. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 4,99-101.
- Erdemli, M. F. (1986). Harp Sanayi Açısından Araştırma ve Geliştirmenin Önemi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 8,50-53.
- Eren, Ö. (1987). İslam Mimarlığı ve Ağa Han’ın Erken Ödülleri. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 13,61-62.
- Ertürk, E. (1987). Refah Devleti, Teori ve Pratiği. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 7,58-65.
- Garaudy, R. (1985). İslam ve İlim. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 2,92-96.
- Gazibaş, H. (1995). Globalleşmede Dünya Hâkimiyetinde Bilim ve Teknoloji. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 39,14-15.
- Gencer, B. (1985). Tercüme Tekniği. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 5,92-97.
- Göka, E. (1987). Psikolojinin Gizli Ahlakı. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 16,42-45.
- Göker, L. Trigonometrinin Tarihi Gelişimi ve İslam Âlimlerinin Yeri. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 4,87-92.
- Gözen, R. (1997). Uluslararası Sicil Toplum. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 46-47,38-42.
- Güleç, N. (1997). Prof. Dr. Ömer Dinçer İle Sivil Toplum - Yerel Hizmetler İlişkisi Üzerine. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 46-47,33-37.
- Güler, H. (1985). Uluslararası İlişkiler Açısından Teknolojiye Dayalı Ticari Faaliyetler. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 6,40-42.
- Güler, M. H. (1985). Dünden Bugüne Kalite Kontrol ve Standardizasyon. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 5,74-78.
- Güler, M. H. Karakaya, H. (1985). Tıbbın Anatomisi ve Biz. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 3,3-5.
- Gündüz, İ. (1993). Ahmed-i Yesevi’nin Tarikat ve İrşad Anlayışı. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 35-36, 6-9.
- Güngör, A. C. (1986). Bir Arayışın Otuzbeş Yılı Quld Est Veritas?. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 7,100-102.

- Güngör, A. S. (1986). “Çeşmeleri Yosun Bağlamış” Kent’ten İzlenimler. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 10,53-58.
- Günver, S. (1988). Avrupa Topluluğu Karşısında Türkiye. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 20, 25.
- Gürdoğan, E. (1986). Müslüman Ülkeler Arasında Ekonomik Bütünleşme. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 11,10-11.
- Gürdoğan, E. (1987). İşletmeler ve Hayat. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 14,11-12.
- Gürdoğan, N. (1989). Çevre Kirlenmesi ve Uluslararası Boyutları. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 24,22-25.
- Gürdoğan, N. (1990). Tüketim Ekonomisine Karşı Tasavvuf. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 27,37-44.
- Güven, Y. (1985). Çeşitlemeler, Yirminci Yüzyılın Anlamı. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 3,94-96.
- Halilsoy, A. (1985). Çeşitlemeler, Pakistan’da Zekât Semineri. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 2,105-106.
- Hamidullah, M. (1986). Hz Peygamber s.a.s. Gayri Müslimlere Nasıl Davranıdı? (çev. Suphi Seyf). *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 7,12-18.
- Hamitoğulları, B. (1985). İslam Dünyası Ve Ekonomik Kalkınma. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 1, 61-63.
- Hamitoğulları, B. (1988). Avrupa Topluluğu ve Türkiye’nin İktisadi Kalkınması. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 19,12-17.
- Harman, E. (1985). Enformasyon: Toplumsal Bir İhtiyaç mı?. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 1,17-22.
- Hatemi, H. (1987). Basının Sorumlulukları Üzerine 1 Soru 1 Cevap. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 16,40-41.
- Hatipoğlu, A. (1986). Nazim Yahya Efendi ve Bestelenmiş Bir Na’tı. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 7,66-67.
- Hocaoğlu, E. (1986). Nükleer Enerji Üzerine Prof. Dr. A. Yüksel Özemre İle Bir Konuşma. Coşan, M. E. (1986). Kuvvetli Olmak. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 8,73-76.
- Huxley, A. (1985). Enformatik Cehalet ve Dergiler. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 1,27-30.

- Huxley, A. (1985). Enformatik Cehalet ve Gazeteler. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 1,24-26.
- Illich'in Medikal Düzen Eleştirisi ve Türkiye Gerçeği, *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 3,10-13.
- İnan, K. (1988). Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna Katılması Sorunu. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 20, 32-33.
- Kahraman, A. (1985). Derviş ve Ölüm Romanının Oluşum Şartları. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 2,85-87.
- Kahraman, K. (1985). Geçiş Döneminde Milliyetçilik. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 5,11-14.
- Kahraman, K. (1987). Aydınlar ve Ölçüler. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 14,13-16
- Kahraman, K. (1989). Milli Mücadelede İslam Faktörü. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 24,48-52.
- Kaplan, Y. (1986). Mimessis'in Eleştirisi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 9,92-95.
- Kaplan, Y. (1987). Şakir Kocabaş'la Bir Konuşma: İslam Düşüncesinin Dünkü ve Bugünkü Sorunları. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 13,53-60.
- Karaçam, F. (1985). Osmanlı Cami Mimarisindeki Çözülme Üzerine Ferruh Müftüoğlu İle Bir Konuşma. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 4,32-36.
- Karaçam, F. (1986). İslam Ülkeleri İşbirliği Konulu Uluslararası Toplantı Üzerine. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 11,30-32.
- Karpuzcu, M. (1988). Düzensiz Şehirleşme ve Çevre Kirlenmesi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 17,67-70.
- Kıllıoğlu, İ. (1985). "Pacta Sunt Servanda" dan Siyere. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 6,18-25.
- Kıllıoğlu, İ. (1985). Hukuk Felsefesi Açısından Stoacılık II. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 4,76-83.
- Kıllıoğlu, İ. (1985). Hukuk Felsefesi Açısından Stoacılık. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 3,38-44.
- Kıllıoğlu, İ. (1986). Düşünce ve Edebiyat. İslam ve Edebiyat. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 10,11-12.
- Kıllıoğlu, İ. (1987). Felsefe ve Hukuk İlişkisi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 14,68-77.
- Kıllıoğlu, İ. (1987). İslam Düşüncesi ve Yeni Çağa Etkisi Meselesi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 7,52-57.

- Kıllıoğlu, İ. (1987). Siyasal Parti Kavramı. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 15,30-38.
- Kıllıoğlu, İ. (1997). Düşüncenin Kurumsallaşma Alanı Olarak Toplum. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 46-47,31-32.
- Kısakürek, N. F. (1988). Avrupalı Tuzağı. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 19,18.
- Kocabaş, Ş. (1986). İslam'da Bilgi Edinmenin Yolları ve Modern Bilgi Nazariyesinin Tenkidi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 7,76-82.
- Koçak, A. D. (1985). Hristiyanlıkta Tevhid İnancının Tahrifi Üzerine Doç. Dr. Günay Tümer'le Bir Konuşma. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 2,101-104.
- Koçak, R. (1989). Rasim Özdenören'le 1980 Sonrası Kültürel Değişim Üzerine. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 26,11-13.
- Kot, A. (1985). Bilim ve Teknoloji Üzerine Seyyid Hüseyin Nasr İle Bir Konuşma. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 6,59-62.
- Kozak, E. (1985). Azgelişmişlikten Kurtulmada Kapitalist Modelin Açmazları ve Japon Modeli. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 5,52-57.
- Kuneralp, Z. (1988). Avrupa Topluluğu ve Türkiye. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 19,11.
- Kuran, E. (1988). Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Katılması ve Milli Kültür. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 20, 30.
- Kutluer, İ. (1985). Çağdaş Bilim Felsefeleri ve İslam'da Bilgi, Şakir Kocabaş'la Bir Konuşma. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 2, 27-30.
- Küçük, R. (1985). Tıbb-ı Nebevi Literatürü Üzerine Bir Deneme. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 3,6-8.
- Magee, B. (1987). Politikanın Dili. (çev. Hurrem Yılmaz). *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 15,50-57.
- Mevlana, H. (1985). Yeni Enformasyon Düzeni. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 1,9-13.
- Müftüoğlu, F. (1986). Âlem Modellerimiz ve Sözde Bilimsel Modeller. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 9,74-81.
- Nasr, S. H. (1985). İslam Mimarisi ve Çağdaş Sorunlar. (çev. Nabi Avcı). *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 3, 58-64.
- Nasr, S. H. (1990). İslam Sanatı ve İslam Düşüncesi Arasındaki İlişki. (çev. Talip Küçükcan). *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 27,49-54.
- Nasr, S.H. (1985). İslam ve Modern Bilim. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 2, 11-19.

- Oğuz, Y. (1986). Teknoloji ve Tüketim. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 11,44-48.
- Oğuzbaşaran, B. (1997). Milli Birlik ve Bütünlüğümüz Açısından Mehmet Akif ve Çanakkale. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 46-47,72-81.
- Okumuş, F. (1996). Mısır’da Kadının Toplumsal Konumu. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 40,82-85.
- Orhan, E. (1990). İslam Estetiği ve İnsan. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 27,73-74.
- Orwell, M. (1985). Marshall McLuhan Üzerine. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 1, 14-16.
- Ökten, S. (1986). Mimari Üzerine Düşünceler. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 12,18-21.
- Özbilgen, E. (1985). Düşünce Ortamlarının Yapısı. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 5,26-33.
- Özbilgen, E. (1985). Kùltürlerin Karşılaşması Konusunda Bir Terminoloji Denemesi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 6,73-78.
- Özbilgen, E. (1985). Tanzimat Dönemi Sıralarında Bilim, Sanat ve Kùltür İlişkisi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 4,14-17.
- Özbilgen, E. (1986). İlim ve Bilim Farklılaşmasının İslam Kùltür Değerleri İçindeki Yeri. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 9, 49-58.
- Özbilgen, E. (1986). Yeni Kùltür Öğelerinin Oluşumunda Bilim’in ve Sembollerin Etkinliği. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 12,56-66.
- Özbilgen, E. (1987). Osmanlı Devleti’nin Toplumla İlişkilerini Sağlayan Kurumlar ve Siyasi Partiler. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 15,15-24.
- Özbilgen, E. (1988). AT’a Giriş Tanzimatın Son Zaferidir II. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 20,34-37.
- Özbilgen, E. (1988). At’a Giriş Tanzimatın Son Zaferidir. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 19,20-25.
- Özbilgen, E. (1988). Osmanlı Toplumunda Şehirleşme. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 17,30-39.
- Özbilgen, E. (1988). Osmanlılarda Şehircilik. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 17,71-85.
- Özcan, Y. (1985). İnce Bir Sanat Dalımız Tezhip. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 6,66-72.

- Özdenören, R. (1986). Kavramlar Üzerine Genellemeler. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 9,16-24.
- Özel, M. (1986). İslam Dünyası Ekonomik Entegrasyonu İşbirliği Üzerine. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 11,12-20.
- Öztürk, G. (1991). Tutuk Lisan- Lisan Tutuculuğu. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 30,41-42.
- Öztürk, S. (1997). Osmanlı Ailesi Üzerine Düşünceler. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 44-45,62-64.
- Pala, İ. (1997). Bu Yarışı Divan Şiiri Kazanırsa Şaşmayınız. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 44-45,59-61.
- Ploman, E. (1985). İletişim Devrimi Üzerine. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 1,6-8.
- Quelquejay, C. L. (1993). Kuzey Kafkasya’da Tarikatlar. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 35-36,39-46.
- Sali, A. (1985). Teknolojinin Ötesi Ersin Gürdoğan’la Bir Konuşma. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 1, 89-91.
- Sancar, Y. Ş. (1986). 2000’li Yıllarda Türkiye’de Bilim ve Teknoloji. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 11,49-51.
- Saraç, A. (1987). Karacaoğlu’da Öte Dünya ve Allah Düşüncesi Üzerine Bir Deneme. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 15,80-84.
- Sarı, O. (1987). Ölüm ve Şiddet. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 15,3.
- Selman, Y. (1985). Bir Düşünce Adamı Olarak Necip Fazıl. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 5,22-23.
- Selman, Y. (1985). Tanzimattan Sonra. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 4, 4-6.
- Serdar, Z. (1985). Kur’an mı Bilim mi?. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 4,93-98.
- Serdar, Z. (1985). İslami Bilgi Teorisi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 2,9-10.
- Sezgin, F. (1985). Müslümanların İlimler Tarihindeki Yeri. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 3, 65-69
- Sombart, W. (1988). Kapitalizmin Manevi Kaynakları: Felsefe ve Din. (Çev. Mustafa Özel). *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 20,38-42.
- Sönmez, F. (1986). Saray Çatısı Altında İlmi Faaliyetler: Huzur Dersleri. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 7,25-28.
- Şahbaz, A. (1985). Ekranların Arkasında Kimler Var. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 1,31-32.

- Şanlı, C. (1988). AET'nin "Supra National" Hukuku ile Milli Hukuklar Arasındaki İlişki. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 20,26- 27.
- Şimşek, (1988). Teknoloji Transferinin Boyutları. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 18,33-39.
- Şirin, M. R. (1986). Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 10,37-40.
- Tayşi, M. S. (1985). Osmanlı Dönemi İstanbul Kütüphaneleri. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 5,34-41.
- Temel, A. R. (1995). İslam'a Göre Uluslararası İlişkilerin Temelleri. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 39,80-86.
- Terzioğlu, A. (1985). Selçuklu Hastaneleri ve Tababetinin Avrupa'ya Tesirleri. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 3,19-30.
- Türer, O. (1993). Orta Asya'da İslam'ın Yerleşmesi ve Muhafazasında Tarikatların Rolü. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 35-36,19-27.
- Türer, O. (1997). Çağın Problemleri, Tasavvufi Çözümler ve Sevgi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 46-47,109-112.
- Türköz, İ. O (1985). Teknoloji ve İnsan. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 5,63-64.
- Uğurlıbağlı, A. (1985). Çeşitlemeler, Seminer, İlim ve Sanat İkinci Yıla Girerken. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 6,101-102.
- Uysal, F. (1988). Türkiye-AET İlişkilerinin Anatomisi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 20,11-14.
- Ünal, İ. H. (1987). Sadece Kur'an'la Yetinilebilir mi? Hadislerden Müstağni Kalmak Mümkün mü?. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 7,36-42.
- Ünsür, A. (1996). İslam Çalışma Hayatında Tatil ve İstirahat Meselesi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 40,86-90.
- Velikahyaoğlu, N. (1985). Çeşitlemeler, Vakıf Şurası. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 5,102-103.
- Velikahyaoğlu, N. (1986). Vakıf Eserlerinin Gayelerinin Dışında Kullanılması. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 9,66-73.
- Velikahyaoğlu, N. (1986). Vakıf Eserlerinin Gayelerinin Dışında Kullanılması. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 9,66-73.

- Velikahyaoğlu, N. (1987). Anadolu'nun İskânı ve İslamlaşmasında Dervişlerin Rolü (XIII-XV. Yüzyıllarda). *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 13,38-47.
- Vergin, N. (1987). Siyaset Biliminde Kültüre Giriş. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 15,13-14.
- Vergin, N. (1987). Toplumsal Değişme ve Türkiye'de Aile. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 14,17-24.
- Yakar, S. (1985). Tarık Buğra İle Bir Konuşma. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 4,38-40.
- Yazar, Y. (1985). Diriliş Üzerine. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 5,24-25.
- Yazar, Y. (1985). T. Türk Dış Politikası Uluslararası İlişkiler ve Yeni Dengeler. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 6,4-8.
- Yazar, Y. (1986). İslam'ın Dinamik Yapısı ve Günümüz. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 7,20-24.
- Yazarsız, (1988). Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları Birliğinin AT Hakkındaki Görüşü. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 20, 18.
- Yeni, O. (1985). Dr İbrahim Salah İle Bir Konuşma. *İlim ve sanat Dergisi*. Sayı 3, 77-78
- Yenice, O. (1988). Büyük Doğu ve Avrupa Topluluğu. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 20, 31.
- Yeseviyye Kültürünü Günümüze Ulaştıranlar ve Cevahirul Ebrar Min Emvacil Bihar. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 35-36,14-18.
- Yılmaz, A. (1985). Şeyhülislam İbn-i Kemal. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 3, 72-76.
- Yılmaz, K. (1993). Anadolu ve Balkanlar'da Yesevi İzleri. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 35-36,10-13.
- Yorulmaz, H. (1985). Bir Duyarlılığın Kütlesi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 5,15-21.
- Yorulmaz, H. (1985). Tanzimat Sonrası Osmanlı Aydını, Sanat ve Kültür İlişkisi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 4,18-23.
- Zaim, S. (1986). İnsani Değerlere Dayandırılmış Bir Sistem Olarak İslam Ekonomisi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 8,12-18.
- Zaim, S. (1997). İslam'ın Endüstriyel İlişkiler Sistemi. *İlim ve Sanat Dergisi*. Sayı 44-45,73-80.

EKLER

Ek 1: Toplum Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Değer İnşası Yapan Makaleler

Toplum biriminin altında kurum, kuruluş, örgüt, hukuk, iletişim, sosyoloji, psikoloji, cemaat ve kültür ögeleri irdelenmiştir. Bu ögelerle ilgili makaleler şu şekildedir:

İnsani Değerlere Dayandırılmış Bir Sistem Olarak İslam Ekonomisi

Bu makalede toplum kavramı tevhid anlayışı ile açıklanmaya çalışılmıştır. İnsanın kendi gayreti ile hayatını devam ettirmeye çalışmasından fakat tek başına yeterli olmadığından mutlaka topluma ihtiyaç duyduğundan bahsedilmiştir. İnsanın çok değerli bir varlık olduğundan eşref-i mahlûkat olarak yeryüzünde yaşadığından, akli melekelerle sahip olduğu için yaratılanlar arasında en üstün varlık olduğundan bahsedilmiştir. Zaim, S. (1986). İnsani Değerlere Dayandırılmış Bir Sistem Olarak İslam Ekonomisi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 8,12-18.

Çağın Problemleri, Tasavvufi Çözümler ve Sevgi

Tasavvuf düşünce ve hayatının insanın Allah ile şuurlu ve disiplinli bir münasebet içerisinde olmasını sağladığından bu münasebet sonunda insanın dünyevi duygulardan arındığından ve bu sayede gerçek şahsiyete kavuşarak eşrefi mahlûkat olarak yeryüzünün halifesi olmasının sırrından bahsedilmiştir. Türer, O. (1997). Çağın Problemleri, Tasavvufi Çözümler ve Sevgi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 46-47,109-112.

Teknoloji ve İnsan

İnsanoğlunun varlıkların en şerefli olarak yaratıldığından nimetlerin en büyüğü olan akıl ile donatıldığından her türlü ihtiyacını karşılayabilecek kudrete sahip olduğundan, yeryüzünün insanın emrine tahsis edilmiş olduğundan bahsedilmektedir. Türköz, İ. O (1985). Teknoloji ve İnsan. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 5,63-64.

Tanzimat Dönemi Sıralarında Bilim, Sanat ve Kültür İlişkisi

İslam –Osmanlı kültür ortamında en yüksek değer insan olduğundan. İnsanın eşrefi mahlûkat olarak yaratıldığından, buna bağlı olarak da toplumun değer skalasında

soyut kavramlarda bile ölçünün ‘insan’ olduğundan bahsedilmiştir. Özbilgen, E. (1985). Tanzimat Dönemi Sıralarında Bilim, Sanat ve Kültür İlişkisi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 4,14-17.

Etrafımızdaki Ateş Çemberi

Bu makalede toplumun devam edebilmesi için kimlik ve iman ile ilgili problemlere kalıcı çözümler bulunması gerektiğinden, gerçek kültür ve hüviyetinin biran önce farkına varılması gerektiğinden yoksa bireylerin topyekûn bir çıkmaza doğru sürüklenebileceğinden bahsetmektedir. Bahaeddinoğlu, M. (1986). Etrafımızdaki Ateş Çemberi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 8, 20-27.

Dünya Siyasi Tarihi İçinde Ortadoğu’nun Jeopolitik Önemi ve Dış Müdahaleler

Bu makalede Ortadoğu ve Türkiye’nin stratejik konumunun son derece önemli olduğundan ve bu durumun bölgenin kaderini belirlediğinden ve bazı dış kuvvetlerin baskısına maruz kaldığından bahsedilmiş. Bu müdahaleler karşından Müslüman topluluklarının en önemli gücünün ortak bir kültüre sahip olduğundan ve İslam kültürel bütünlüğünün ortak bir güvenlik sistemi olarak tasarlanması gerektiği anlatılmıştır. Davutoğlu, A. (1986). Dünya Siyasi Tarihi İçinde Ortadoğu’nun Jeopolitik Önemi ve Dış Müdahaleler. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 8, 42-47.

Kültürlerin Karşılaşması Konusunda Bir Terminoloji Denemesi

Bu makalede kültürün oluşumu ile ilgili toplumsal ve çevresel faktörlerin öneminden, coğrafi şartların kültürü etkilediğinden söz edilmiştir. Bazı devletlerin kendi öz kültüründe bir takım unsurları devre dışı bıraktıkları zaman bu durum öz kültürün gelişmesini engelleyeceğinden ve hâkim kültüre bağımlı kalınacağından bahsedilmiştir. Özbilgen, E. (1985). Kültürlerin Karşılaşması Konusunda Bir Terminoloji Denemesi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 6,73-78.

Kavramlara Yeni Bir Anlam ve Tarif Arayışı Kültür Üzerine Bir Çalışma

Bu makalede kültürün tanımı yapılmış, kültürün toplumda tarih boyunca meydana gelen maddi ve manevi değerlerden ibaret olduğu vurgulanmıştır. Kültürün amaç ve hedef bakımından toplumları bir arada tuttuğu İslami kültürün Müslüman toplulukları etkin bir

şekilde yönlendirdiği açıklanmıştır. Konumuzun asıl bel kemiğini teşkil eden gelenekler, geleneksel yapı, kendisine bağlı varolan örfler, âdetler, itiyadlar ve teamüllerle bir bütün içinde bu tarihsel ve toplumsal miras içinde nesilden nesile aktarılması gerektiği vurgulanmıştır. Bulaç, A. (1986). Kavramlara Yeni Bir Anlam ve Tarif Arayışı Kültür Üzerine Bir Çalışma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 9,42-48.

Güzel'i Anlamak, Sevmek ve Yaşatmak

Toplum olarak Türk toplumunun köklü bir geçmişi olduğundan, eşsiz, sayısız zenginliği bulunduğu maddi manevi köklü bir kültüre sahip olduğundan bahsedilmiştir. Bu değerlere toplumun tam anlamıyla sahip çıkmadığından yakınılmış. Genç nesillerin sevgisiz, saygısız ve köksüz görgülerle büyüdüğünden bu durumda toplumun kültürel geleceğini tehlikeye attığını, bu durumdan kurtulmak için toplumun münevverlerine büyük işler düştüğünü anlatmaktadır. Coşan, M. E. (1986). Güzel'i Anlamak, Sevmek ve Yaşatmak. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 11,9.

Yeni Kültür Öğelerinin Oluşumunda Bilim'in ve Sembollerin Etkinliği

Bu makalede toplumun her bireyinin kültüre katkısı bulunduğu, çocuklara bebek yaşıta ninniler ve hikâyelerle öz kültürün aşılandığından bahsedilmiştir. Ayrıca çeşmeler, sebiller, hanlar, hamamlar kervansaray kapıları, köprü kitabeleri hatta mezar taşlarına nesir, mani, manzume gibi edebi yazılar yazılarak kültürün devam ettirildiği anlatılmıştır. Özbilgen, E. (1986). Yeni Kültür Öğelerinin Oluşumunda Bilim'in ve Sembollerin Etkinliği. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 12,56-66.

Müstakbel Dış İlişkiler İçin Ferdi Hazırlıklar

Dış ile ilişkilerde düşman ve dostun kim olduğunun iyi bilinmesi gerektiğinden, bunu anlamak içinde günümüzle bağlantılı yakın tarihi ve dünya konjonktürünü iyi bilmemiz gerektiği vurgulanmaktadır. Zira Osmanlı Devleti'nin parçalandığı gibi ülke parçalanma ile karşı karşıya kalabileceğinden söz edilmiştir. Coşan, M. E. (1987). Müstakbel Dış İlişkiler İçin Ferdi Hazırlıklar. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 14,10.

Ölüm ve Şiddet

Terör olaylarının nedenleri incelenmiştir. Bu nedenler arasında en büyük sebebin insan değerindeki korkunç düşme olarak gösterilmiştir. Tarihin herhangi bir çağında bu

denli insan değerinin düşmediğinden bu durumun giderek kötüleştiiğinden bahsedilmiştir. Sarı, O. (1987). Ölüm ve Şiddet. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 15,3.

Siyaset Biliminde Kültüre Giriş

Kültürün siyasette açıklayıcı bir faktör olduğu belirtilmiştir. Kültürün geliştirdiğı kod sayesinde bireylerin yaşadıkları olaylara anlam yükleyebildiklerini, hayata bakış açılarını kültürle belirlediklerinden söz edilmektedir. İnsanların kültür sayesinde kollektif bir hayat yaşayabildiklerinden, birbirleriyle iletişim kurabildiklerinden bahsedilmiştir. Vergin, N. (1987). Siyaset Biliminde Kültüre Giriş. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 15,13-14.

Karacaoğlan'da Öte Dünya ve Allah Düşüncesi Üzerine Bir Deneme

Her milletin bir kültür tarihi ve bu kültür içinde bir talihi olduğundan söz edilmektedir. Kültürün tepeden inme bir emir ve kanun olmadığından, çağlar boyu süregelen toplu halde yaşamakla ortaya çıkan bir birikim olduğundan bahsedilmektedir. Saraç, A. (1987). Karacaoğlan'da Öte Dünya ve Allah Düşüncesi Üzerine Bir Deneme. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 15,80-84.

Türk Düşüncesinde Epistemolojik Bunalım

Toplumu bir mahkeme olarak görmüştür. Toplumun dünya görüşünün, kültürünün çoğu durumda fark edilemediğinden bu nedenle de kültürün kolay kolay dönüştürülemeyeceğinden, iptal edilemeyeceğinden bahsedilmektedir. Arslan H. (1988). Türk Düşüncesinde Epistemolojik Bunalım. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 18,10-18.

Rasim Özdenören'le 1980 Sonrası Kültürel Değişim Üzerine

Kültürün yaşama biçimi olarak algılandığından, dış dünyanın davranış ve kalıplarımızı nasıl şekillendirdiğinden, giyim kuşam stiline kadar belirleyici bir unsur olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca insanın davranış kalıplarının onun kültürünün dış dünyaya yansıyan uzantılarının bir fenomeni olduğu anlatılmıştır. Koçak, R. (1989). Rasim Özdenören'le 1980 Sonrası Kültürel Değişim Üzerine. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 26,11-13.

Saray'da Başlayan Yangın

Türk gelenek ve kültürünün, giyim kuşamdan tutalım da oturup kalmamızın bile batı düşüncesine göre şekillenmesinden ve geleneğimizden uzaklaşmamızdan bahsedilmektedir. Bu durum bir yangın olarak teşbih edilmektedir. Saray yönetiminin buna çanak tuttuğundan ve ilk olarak Sarayın Batılaştığından ve bu yangının tüm ülkeyi saracağından bahsedilmektedir. Çiftçi, C. (1988). Saray'da Başlayan Yangın. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 19,58-59.

Tüm Dünyaya Açılmalıyız

İnsanın değerli bir varlık olduğundan, manevi yönden en hayırlı insanın ise diğer insanlara en çok fayda sağlayan olduğu anlatılmaktadır. Cihanşümül bir zihniyete sahip olmamız gerektiğinden dünya üzerindeki tüm Müslümanlara yararlı olmak, diğer ülkelerin kültürlerini ve dilini öğrenmek, Türk kültür ve geleneğini yaymak ile ilgili fikirler öne sürülmüştür. Coşan, M. E. (1996). Tüm Dünyaya Açılmalıyız. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 40,9.

Tarikatların Güneydoğu Asya'daki Kökleri ve Gelişimi

Tarikatların doğuşundan ve toplum üzerindeki etkisinden bahsedilmektedir. Son yıllarda, köylerde elektriğin, televizyonun, demiryolunun ve ucuz motorlu araç taşımacılığının yaygınlaşma ile tarikatların eski etkisini yitirdiği belirtilmektedir. Belirli tarikat üstatlarının iyi eğitim almış, üst kesime hitap ettiklerinden ve bu kesimle yakın ilişkiler kurduklarından aynı zamanda uyuşturucu bağımlılığından kurtarma ve psikosomatik hastalıkları iyileştirme faaliyetleri gibi çalışmalarda bulunduklarından bahsedilmektedir. Bruinessen, M. V. (1996). Tarikatların Güneydoğu Asya'daki Kökleri ve Gelişimi. (çev. Ahmet Delidağ) İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 40,73-81.

Sivil Toplum: Ondan Bizde de Var

Toplumda var olan toplumsal kontrol mekanizmaları saikiyle toplumda bir ortak iyilik duygusunun, toplumun refahı için kendini feda etme duygusunun geliştiğinden ve daha erdemli vatandaşların tebarüz ettiğinden bahsedilmektedir. Doğan, İ. (1997). Sivil Toplum: Ondan Bizde de Var. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 46-47,13-20.

Yeni İslâmî Çalışmaların Ana Hatları

Sosyal bilimler ile meşgul olmanın öneminden ve ilim dalı ile uğraşan ilim adamlarının Müslümanlar arasındaki iletişimsizliği çözmesi gerektiğinden, İslam birliğinin kültürel sosyal politik güçlerini birleştirerek Müslümanlar arasında birlik ve beraberliğin sağlanmasından bahsedilmektedir. Coşan. M. E. (1993). Yeni İslâmî Çalışmaların Ana Hatları. İlim Sanat Dergisi. Sayı 35-36,4-5.

Toplumsal Değişme ve Türkiye’de Aile

Sanayi öncesi dönemdeki yaygın olan kırsal ailesinin, toprakların parçalanmasından ve toprağın da önemini yitirmeye başlamasından sonra toplumsal ve ekonomik alanda değişiklikler meydana getirdiğinden, geniş ailenin çöküşe uğradığından, büyük şehirlerde geniş ailenin yok olduğundan, akrabalık bağlarının değişikliğe uğradığından bahsedilmektedir. Çekirdek ailenin "kompartımanlaştırılması" ve ailenin bir ikamet birimi olarak apartmanların ve sitelerin daireleri sınırları içinde adeta tecrit edilmesinden bu durumda bireyciliğin yükselmesi ve toplumdaki temel değerlerin çöküşü ile aile mefhumunun parçalanma ile karşı karşıya kaldığından söz edilmektedir. Vergin, N. (1987). Toplumsal Değişme ve Türkiye’de Aile. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 14,17-24.

Bir Sigorta Müessesesi Uygulama Projesi

Aile reisinin çocuklarının nafakasını temin etmekle yükümlü olduğundan, çocuklarının eğitmesinden, okula ve sanata göndermesinden, beklenmedik afet, kaza gibi olaylar karşısında çocuklarını koruması gerektiğinden bahsedilmektedir. Çeker, O. (1997). Bir Sigorta Müessesesi Uygulama Projesi. Sayı 43,84-86.

Mısır’da Kadının Toplumsal Konumu

İslam dinine göre kadın kimliği tanımlanmıştır. Müslüman kadının doğal ve temel bir görevi olduğundan; bu görevin de evi ve çocuğu ile meşgul olması gerektiğinden, kadının evin hanımefendisi, idarecisi ve sultanı olduğundan bahsedilmektedir. İslam dünyasında sonraki dönemlerde kadının çalışma hayatı ile ilgili düzenlemeler

yapıldığından hafif işlerde çalışabileceğinden söz edilmektedir. Okumuş, F. (1996). Mısır'da Kadının Toplumsal Konumu. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 40,82-85.

İslam'ın Endüstriyel İlişkiler Sistemi

Ev hanımlarının ailenin yükünü taşıdığından, zor işler yaptığından onların da işgücü içine dâhil edilmesi gerektiğinden, İslami çalışma iktisadında eğer ev kadınlar iş gücüne dâhil edilirse onlar da sosyal yapı içerisinde bir anlam bulacağından bahsedilmektedir. Zaim, S. (1997). İslam'ın Endüstriyel İlişkiler Sistemi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 44-45,73-80.

Osmanlı Ailesi Üzerine Düşünceler

Ailenin sağlıklı bir toplum oluşmasında çok ehemmiyetli bir yerinin olduğundan, toplumun oluşturulabilmesi için ailenin öneminin iyi kavranması gerektiğinden, insanı ve toplumu ayakta tutan temel dinamiklerini en önemlisini ailenin oluşturduğundan bahsedilmektedir. İslam'ın oluşturmak istediği toplumda ailenin seçkin yeri daima vurgulanmış ve sağlıklı bir aile kurumunun sağlıklı bir topluma, sağlıklı bir toplumunda sağlıklı bir devlet yapısına sevkettiği anlatılmıştır. Öztürk, S. (1997). Osmanlı Ailesi Üzerine Düşünceler. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 44-45,62-64.

İşletmeler ve Hayat

Şirketlerin daha genel bir kavramla örgütlerin hayatı değişik biçimlerde etkilediğinden, örgüt yöneticilerinin aldıkları kararlar ile yaşantımızı doğrudan veya dolaylı olarak yönlendirdiğinden bahsedilmektedir. İşletmelerin diğer adıyla örgütlerin toplumsal dokuyu ve ekonomik yapıyı büyük ölçüde değiştirdiklerinden, birçok olumsuz dışsal etken doğurdıkları halde pek az kişinin örgütlerin akan hayatı değiştirici gücünün bilincinde olduğundan söz edilmektedir. Televizyon ve gazete gibi kitle iletişim araçlarının çoğu zaman insanların diledikleri yönde düşündürmekle kalmadığından, aynı zamanda toplumu tavır almaya da zorladığından söz edilmiştir. Gürdoğan, E. (1987). İşletmeler ve Hayat. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 14,11-12.

Illich'in Medikal Düzen Eleştirisi ve Türkiye Gerçeği

Kaçınılmaz bir biçimde karşımıza çıkan büyük karmaşık örgütlerin, insanların ihtiyaçlarını ve ihtisarlarını suni bir biçimde körüklediğinden bu durumun ise insanlardaki

fitri zenginliği olumsuz yönde etkilediğinden bahsedilmektedir. Harman, E. (1985). Illich'in Medikal Düzen Eleştirisi ve Türkiye Gerçeği, İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 3,10-13.

İnanç ve Sanat

Günümüzde varolan birçok inanç sistemi ve ideolojinin kendi dinlerini ve görüşlerini yaymak için sanat unsurunu bir propaganda aracı olarak kullandıklarından, özellikle zengin Hristiyan misyonerlerin her türlü eğitim, kültür, sanat faaliyetleri, spor müsabakaları gibi etkinlikleri fırsat bilip kendi fikirlerini ve inançlarını yaymaya çalıştığından bahsetmektedir. Coşan, M. E. (1988). İnanç ve Sanat. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 18,9.

Tanzimat Dönemi Sıralarında Bilim

Tanzimat ile birlikte hukuk, devlet teşkilatı, ekonomi, eğitim öğretim gibi devletin tüm sisteminin yeni usul ve esaslara göre düzenlendiğinden fakat halk için örf ve âdetler, şarkılar, türküler, çocuklara söylenen ninniler, anlatılan masallar, destanlar, efsâneler ve bizzat Osmanlı aile yapısı uzun süre etkinliğini koruduğundan bahsedilmektedir. Özbilgen, E. (1985). Tanzimat Dönemi Sıralarında Bilim, Sanat ve Kültür İlişkisi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 4,14-17.

Tanzimat Sonrası Osmanlı Aydını

Avrupa'da vatanın menfaat esasına dayandığından Türklerde ise vatan sevgisinin iman ile alakalı olduğundan, Türk Milleti'nin bir insan vücudu gibi olduğundan ve birbirlerinden asla ayrılamayacağından bahsedilmektedir. Yorulmaz, H. (1985). Tanzimat Sonrası Osmanlı Aydını, Sanat ve Kültür İlişkisi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 4,18-23.

TV'de Laiklik Dersleri

Batıcılık anlayışının Türk kültür ve medeniyet tarihinde bir tür asimilasyon olduğu, bu anlayışı sahiplenelerin inanç serbestliği, hür düşünme gibi demokratik tavırlara sahip olmadığından bahsedilmektedir. Erdem, S. (1985). TV'de Laiklik Dersleri. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 4,99-101.

Geçiş Döneminde Milliyetçilik

Tanzimat dönemine kadar Osmanlı Devleti'nin birçok ulusun kompozisyonu olduğundan , 'garbın ilim ve fennini buyur etmek, fakat ahlâk ve maneviyatına vize vermemek' ilkesinin unutulduğundan, Osmanlı aydınlarının eklektik mantığın yaygınlaşmasından bu mantığın ise düşünce akımları içinde sağ ya da sol ayrımı yapmaksızın barınma imkânı bulduğundan bahsedilmiştir. Kahraman, K. (1985). Geçiş Döneminde Milliyetçilik. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 5,11-14.

Bir Duyarlılığın Kütlesi

Osmanlı Devleti'nin hiçbir zaman sömürgeci bir devlet olarak tarih sahnesinde görülmediğinden, halkına sosyal ve ekonomik hayatta mahalli örf, adet, gelenek ve göreneklerini devletin menfaatleri ile çatışmadığı müddetçe geniş bir hürriyet içinde yaşamasında engel olmadığından bahsedilmiştir. Yorulmaz, H. (1985). Bir Duyarlılığın Kütlesi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 5,15-21.

Bir Düşünce Adamı Olarak Necip Fazıl

Batıya ait ne varsa irdelenmeden hepsinin kötü bir şekilde taklit edildiğinden, İslami değerlere sırt dönüldüğünden, Türk aydınları üzerinde Batılaşma düşüncesinin hâkim olduğundan, bütün bir toplumsal yapı ve değerlerin alt üst olduğundan bahsedilmektedir. Selman, Y. (1985). Bir Düşünce Adamı Olarak Necip Fazıl. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 5,22-23.

Osmanlı Dönemi İstanbul Kütüphaneleri

Osmanlı Devleti'nin kültürünü devam ettirmesine çok önem verdiğiinden, devletin kritik dönemlerinde dahi kültürünün temel kaynaklarına gereken ilgiyi gösterdiğinden bahsetmektedir. Tayşi, M. S. (1985). Osmanlı Dönemi İstanbul Kütüphaneleri. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 5,34-41.

Vakıf Şurası

Türk kültürünün temel kurumlarından birinin vakıf olduğundan bu kurumların insanlar arasında sevgi ve saygıyı artırarak sosyal dayanışma ve yardımlaşma ağları ile toplumu birbiri ile bütünleştirdiğinden millet içinde birlik ve bütünlüğü sağladığından

bahsedilmektedir. Velikahyaoğlu, N. (1985). Çeşitlemeler, Vakıf Şurası. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 5,102-103.

Türk Dış Politikası Uluslararası İlişkiler ve Yeni Dengeler

Dış politikada güçlü bir sese sahip olmanın devletin gücü ile alakalı olduğundan, silah ve nüfus üstünlüğünün güçlü olmak için gerekli olduğundan bahsedilmiştir. Aynı zamanda toplumu bir bütün olarak bir arada tutabilmek, toplumun inanç ve kültür değerleriyle yoğurulmuş olmak ve ekonomik anlamda kendi kendine yeterli olmayı getiren bir ekonomi-politikasının olması gerektiğinden bahsedilmiştir. Yazar, Y. (1985). Türk Dış Politikası Uluslararası İlişkiler ve Yeni Dengeler. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 6,4-8.

İlim ve Sanat İkinci Yıla Girerken

Toplumsal çok büyük kültür değişimi ile karşı karşıya kaldığından, asırlardır sürdürülen toplumu idare eden prensiplerin sarsıldığından, halkın kültür değiştirmenin bunalımı içinde bocaladığından bahsedilmektedir. Bunalıma düşmüş insanlara yol göstermek için meseleyi derinlemesine irdeleyen bir ilim heyeti oluşturulması gerektiği ve çözüm yollarının insanlara ulaştırılması gerektiğinden söz edilmiştir. Uğurlıbağlı, A. (1985). Çeşitlemeler, Seminer, İlim ve Sanat İkinci Yıla Girerken. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 6,101-102.

Geçmiş Zaman Olur ki Hayali Cihan Değer

Birlik ve beraberliğin cemaat ruhunun öneminden bahsedilmiştir. Geçmişten örnekler verilerek, her türlü felaket ve meşakatlere bir bütün içinde göğüs gerildiğinden ve bu sayede atalarımızın üç kıtada asırlarca hüküm sürdüğünden söz edilmiştir. Coşan, M.E. (1985). Geçmiş Zaman Olur ki Hayali Cihan Değer. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 6,2.

Tarihi Eserlerimizin Korunmasında Fotogrametrenin Rolü

Tarihi eserlerin nesilden nesile emanet edilerek kültür aktarımı sağladığından kıymetli değerler olduğundan bahsedilmektedir. Modernleşme hevesi ile birçok tarihi eserlerin yıkılıp yerine beton binalar yapıldığından, kültürel mirasın yok edildiğinden söz edilmektedir. Baş, H. G. (1985). Tarihi Eserlerimizin Korunmasında Fotogrametrenin Rolü. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 6,63-65.

Etkileşim-İletişim-Bildirişim

Kültür mirasının köklü tarzda değişikliğe uğradıktan sonra gelenekten kopmuş bir toplumun ortaya çıkacağından, bu toplumunda ilk bozulma aracının dil olduğundan söz etmektedir. Toplumun kullandığı dil bozulduğunda kültürün tamamının yozlaşma tehlikesi ile karşı karşıya kalacağı ifade edilmektedir. Toplumun hâkim kültüre teslim olması milletin, bağımsızlık ile özgünlüğünü muharebe meydanlarından ziyâde kültürlerarası mücadelede kaybettiğinin bir göstergesi olduğu vurgulanmaktadır. Duralı, T. (1989). Etkileşim-İletişim-Bildirişim. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 26,35-40.

Mustafa Erkal ile Türkiye'nin Sosyo-etnik Çevresi Üzerine

Ferdin toplum hayatında sosyalleşmesi sonucu, istese de istemese de belirli bir kültürün unsuru haline geldiğinden, insanın sosyal bir unsur olduğu için içinde bulunduğu kültürün gerektirdiği gibi davranışlarını çoğu zaman farkına varmadan sergilediği ifade edilmektedir. Celepoğlu, B. Görgün, F. (1996). Prof. Dr. Mustafa Erkal ile Türkiye'nin Sosyo-etnik Çevresi Üzerine. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 40,21-27.

En Hayati İhtiyacımız ve En Güçlü Silah: İLİM

İslam âleminin parçalar halinde olduğundan, artık tefrika zamanı değil birlik bütünlük zamanı olduğundan tüm Müslüman ülkelerin gücünü birleştirmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. İslam ülkelerinin kimilerinin petrol, kimilerinin gıda, kimilerinin jeopolitik, kimilerinin ilim ve teknoloji üstünlüğü olduğundan bu önemli özelliklerin hepsinin bir araya geldiğinde en kuvvetli, en zengin en insancıl Müslüman bloğu olacağından söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1986). En Hayati İhtiyacımız ve En Güçlü Silah: İLİM. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 7.11.

Harp Sanayi Açısından Araştırma ve Geliştirmenin Önemi

Birlikten kuvvet doğar ilkesi üzerinde durulmuş, aynı kültüre ve dine inanan insanların bilimsel ve teknolojik güçlerini birleştirerek güçlenmesinin hem yaşadıkları coğrafyaya hem de insanlık âlemine büyük yararları olacağı üzerinde durulmuştur. Erdemli, M. F. (1986). Harp Sanayi Açısından Araştırma ve Geliştirmenin Önemi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 8.50-53.

İhtisaslaşma ve İş Bölümü

Bu makalede de cemaatin önemi vurgulanmış, günümüzdeki ilim ve teknolojinin birikiminin tek bir şahsa veya münferit kişilere ait olmadığı, kolektif bir ürün olduğu ve ihtisaslaşmanın önemi vurgulanmıştır. Coşan, M. E. (1986). İhtisaslaşma ve İş Bölümü. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 9,11.

İslam Dünyası Ekonomik Entegrasyonu İşbirliği Üzerine

İslam ülkelerinin yer altı ve yer üstü kaynaklarının pek de farkında olmadığından hâlbuki bu durumun bir şans değil Müslümanlara bahşedilen tabii bir avantaj olduğu vurgulanmıştır. İslam ülkelerinin bu avantajın farkına vararak ekonomik birlik ve beraberlik kurmaları gerektiği anlatılmaktadır. Özel, M. (1986). İslam Dünyası Ekonomik Entegrasyonu İşbirliği Üzerine. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 11,11-14.

İslam Ülkeleri İşbirliği Konulu Uluslararası Toplantı Üzerine

İslam ülkelerinin asırlardır devam eden dağınıklığın toparlanması, öncelikle kültürel ve siyasi işbirliği yapmaları gerektiği, daha sonra ekonomik ve teknolojik birliğine varmaları gerektiği anlatılmaktadır. Bu birliği bozmaya veya yavaşlatmaya çalışanlar olabileceğinden bunun için kültürel zeminin ve bunun neticesi olarak da siyasi zeminin gelişmesi ile düşmanların bertaraf edilebileceğinden bahsedilmektedir. Karaçam, F. (1986). İslam Ülkeleri İşbirliği Konulu Uluslararası Toplantı Üzerine. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 11,30-32.

İslam Konferansı Teşkilatının Doğuşu

Uluslararası alanda devletlerin ortak hedeflere varmak için işbirliğine gitmeleri gerektiği, ortak sorunların çözümü için birlikte hareket etmeleri gerektiği, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan bu yana uluslararası kuruluşların hızla arttığından ve bu kuruluşlarında uluslararası ilişkilerde etkin rol oynadığından söz edilmektedir. Dursun, D. (1986). İslam Konferansı Teşkilatının Doğuşu. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 11,38-43.

Ehemmi Mühimme Tercih Etmek

Türkiye'nin gelişmesi ve yükselmesi için neler yapılması gerektiğinden, bugün Türkiye'nin hatta dünyanın geleceğinin tehlikede olduğundan, bunun sebebinin ise

sağlam, tutarlı ve dengeli bir imanın olmadığına ve bu eksiliğin neticesinde insanların çılgın bir zevk ve malayani işlere sürüklendiğinden bahsedilmektedir. Bu durumdan tüm Türkiye'nin el birliği ile kurtulması gerektiği üzerinde durulmuştur. Coşan, M. E. (1987). Ehemmi Mühimme Tercih Etmek. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 15,9-10.

Nefs, Akıl ve İman

Yirminci yüzyılda aklın ve nefsin terbiye olması gerektiğinden, bu işleminde ancak İslam ile olabileceğinden ve İslam'dan başka çıkar yolun olmadığını tüm insanlara anlatılması gerektiğinden bahsedilmektedir. Coşan, M. E. (1989). Nefs, Akıl ve İman. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 23,9.

Milli Mücadelede İslam Faktörü

Maraş, Antep, Urfa, Maraş gibi güneydoğu illerinde işgalcilere karşı birlik olmak için Cuma hutbelerinde cami imamının düşmanı el birlik kovmak için halkı seferber etmesinden, yine aynı şekilde Mustafa Kemal'in Suriye halkına hitaben bir beyanname yayınladığından ve burada tüm Müslümanların birlik olarak düşmana karşı mücadele etmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Kahraman, K. (1989). Milli Mücadelede İslam Faktörü. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 24,48-52.

İslam'a Göre Uluslararası İlişkilerin Temelleri

Müslümanların birbirleriyle karşılaştıklarında ilk önce selam verdiklerinde, İslam'ın hayatın her safhasında barış üzere geçmesini istediğinden bahsedilmektedir. Barışın yapıcı olduğu savaşın ise yıkıcı olduğundan, Kur'an-ı Kerim'de pek çok yerde barışa yönelme ile ilgili bilgiler bulunduğundan bahsedilmektedir. Temel, A. R. (1995). İslam'a Göre Uluslararası İlişkilerin Temelleri. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 39,80-86.

Mimari Üzerine Düşünceler

Mimari eserlerin toplumsal bir mesaj taşıdığından ve eserlerin taşıdıkları bu mesaj ile topluma mal olduğundan bahsedilmektedir. Mesajın ifade biçiminin evrensel kültüre katkıda bulunacağından o topluma diğer toplumlar nezdinde bir değer kazandıracağından söz edilmektedir. Ökten, S. (1986). Mimari Üzerine Düşünceler. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 12,18-21.

İslam'da Mekân Anlayışı

Açık bir mekân olan ilk cami avlusunun, İslam'daki gerçek mekân anlayışına iyi bir örnek teşkil ettiğinden, ibadet yeri olduğu kadar, insanların buluşma ve iletişim kurma yeri olduğundan, Müslüman toplumun bir araya toplanıp kendini gösterdiği, yekvücut olarak dayanışmasının bilincine vardığı en üstün seviyede bir mekân olduğundan bahsedilmektedir. Bammatt, N. (1986). İslam'da Mekân Anlayışı. (çev. Sadık Kılıç) İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 12,41-50.

Tanzimat Dönemi Sıralarında Bilim

Osmanlı'da fikir hayatı, kültürel ortamı gibi içtimai hayatın İslam hukukuna göre şekillendiğinden, hukukun insan ilişkilerini düzenlediğinden ve dengeye getirdiğinden bahsedilmektedir. Bütün hukuk mekanizması ancak adaletin sağlanması ve Hakk'ın dağılımı için var olduğundan, aynı devlet içinde yaşayan bütün insanlar arasında kardeşlik, eşitlik, insanların yekvücut bir aile gibi olduğundan söz edilmektedir. Siyasi iktidarın meşruluk temeli ahlak ilkeleriyle bağdaşmayı şart koştuğundan, ahlaki ilkelere dayanmayan siyasi iktidarların insanları kendine bağlayamayacağından, ahlak ilkelerinin ise bütün insanlara ve toplumlara eşit olarak hitap ettiğinden ve bunun da aslında doğal hukukun bir sonucu olduğundan, bütün insanlarda ortak ve eşit olarak bulunan aklın da bir ürünü olduğundan bahsedilmektedir. Kılıoğlu, İ. (1985). Hukuk Felsefesi Açısından Stoacılık II. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 4,76-83.

Düşünce Ortamlarının Yapısı

Toplumda var olan estetik duygusunun dışarıda müdahale edilmesi sonucu, toplum kültüründeki usul, erkân ve adap gibi tutumların başkalaşmasına yol açacağından, devletin en üst düzeyinde uygulanan yönlendirmenin bile günlük hayatta etkili olacağından, bu durumun ise toplumun kendi kendine yabancılaşmasına yol açacağından söz edilmektedir. Bu yabancılaşmanın hızının farklı olabileceğinden fakat bazı toplumlarda bu hız sürecinin daha çabuk gerçekleştiğinde ve en sonunda yabancılaşmanın ister istemez toplumsal konulardaki her çeşit düşünce ortamını etkilediğinden söz edilmektedir. Özbilgen, E. (1985). Düşünce Ortamlarının Yapısı. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 5,26-33.

“Pacta Sunt Servanda” dan Siyere

Hukukun toplumda var olan bir fenomen olduğundan, toplumun nicelik ve nitelik bakımından birden fazla ferdin bir arada zorunlu olarak bulunduğu ve yaşadığı bir kurum olduğundan, bu durumun da toplumda yaşayan bireylerin birbirleri ile olumlu veya olumsuz ilişki içinde olacağından, insanların isteseler de istemeseler de mutlak bir ilişki içinde olduğundan söz edilmektedir. Hukukun ise toplum içindeki bu ilişkileri düzenleyen veya düzenleme amacı taşıyan bir kurallar bütünü olduğundan bahsedilmektedir. Kılıçoğlu, İ. (1985). “Pacta Sunt Servanda” dan Siyere. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 6,18-25.

El Faruk Ömer b. El Hattab r.a

Medine’de kurulan İslam Devleti’nin ceza ve aile hukukunun yanı sıra toplum içinde sosyal düzene çok önem verdiğinden, Hz. Ömer’in hicvi yasaklamasından bunun nedeni olarak ise, hiciv şiirlerinin halk arasında huzursuzluğa sebep olması ve sosyal düzene zarar vermesi olarak açıklandığından söz edilmektedir. Bağlar, A. (1985). El Faruk Ömer b. El Hattab r.a. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 6,95-96.

Felsefe ve Hukuk İlişkisi

İnsanın içinde yaşadığı toplumun mahiyetinin gerçekçi bir inceleme ve irdelenmesiyle kuramlara değil, olgulara ve insanın bilinciyle saptanan kurallar doğrultusunda topluma yönelik bir hukuki yöntemler bulunması gerektiği anlatılmaktadır. Hukukun asıl kaynağı, insanlığın ortak ve genel vicdanı ya da bilinci olduğundan, hukukun "ebedi değerlerle" (idelerle), yani hayat, kültür ve insan ide ve olgularıyla ilgisi olduğundan bahsedilmektedir. Kılıçoğlu, İ. (1987). Felsefe ve Hukuk İlişkisi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 14,68-77.

Basının Sorumlulukları Üzerine 1 Soru 1 Cevap

Hazreti İsa’nın tebliğe başladığı zamanlar anlatılmakta olup bu devirdeki hukukçuların hukukun varlık sebebini unuttuklarından, hâlbuki ‘hukuk insan içindir, insan hukuk için değil’ görüşü açıklanmaktadır. Hatemi, H. (1987). Basının Sorumlulukları Üzerine 1 Soru 1 Cevap. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 16,40-41.

Bilime Karşı Toplum

Batılı düşünce kalıplarının (verimli ve zengin olsa bile) sınırlarından çıkamamış ve zaten çıkmak istek ve iktidarı bulunmayan bir düşünce arenasıyla karşı karşıya bulunuyor olmamızdan, , Türkiye’deki düşünce akımlarının belli konularda net bir tavır alması için farklı bir fikriyyat eksenine oturmasını gerektiğinden bahsedilmektedir. Çiğdem, A. (1985). Bilime Karşı Toplum. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 2,36-42.

Tanzimattan Sonra

Yeniçeri Ocağı’nın yok edilişini tazimatın gerçek ve kanlı bir başlangıcı olarak kabul etmek çok yanlış olmayacağından, şeriat adına şeriata başkaldırmayı alışkanlık haline getirmiş olan ve Bektaşiliğin bozuluşuna paralel bir bozulma tarihine sahip bu ocağın ıslahının mümkün olamadığından söz edilmiştir. Yeniçeri Ocağı’nın yok edilişiyle birlikte orduda olduğu kadar devlet merkez ve taşra teşkilatında, eğitimde ve kılık kıyafet gibi konularda düzenlemeler yapıldığından, batı tipi kıyafetlerin hayata girdiğinden bahsedilmektedir. Selman, Y. (1985). Tanzimattan Sonra. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 4,4-6.

Osmanlı Cami Mimarisindeki Çözülme Üzerine Ferruh Müftüoğlu İle Bir Konuşma

Osmanlı Devleti’nin Batı karşısındaki aczinin Tanzimat Fermanından çok önce 18. asrın başlarında fark ettiğinden, Batı karşısında geri kalışımızın asil sebeplerinin tespiti ve bunların izâlesi yolunda faaliyet gösterilmesi gerekirken bunun yapılamadığından giderek hâsıl olan aşağılık duygusu her alanda taklitçiliği doğurduğundan söz edilmiştir. Taklitçiliğin en bariz şekilde görüldüğü sahalardan biri de mimari olduğundan vurgulanmıştır. Karaçam, F. (1985). Osmanlı Cami Mimarisindeki Çözülme Üzerine Ferruh Müftüoğlu İle Bir Konuşma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 4,32-36.

Tarık Buğra İle Bir Konuşma

Tanzimat’ın götürdükleri en önemlisi, aydınların bir kesimini kendi değerlerinden ve kişiliklerinden koparması, kör bir Avrupa hayranlığı yaratması, bu hayranlığın da şekilde ve teknikte, yani taklitte mihlanıp kalması olduğundan söz edilmiştir. Tanzimat

aydınları kendi fikirlerini yayma imkânını da gene Tanzimat sayesinde bulduklarında ve daha sonraki zamanlara etkili olduklarından bahsedilmiştir. Yakar, S. (1985). Tarık Buğra İle Bir Konuşma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 4,38-40.

Bilim ve Teknoloji Üzerine Seyyid Hüseyin Nasr İle Bir Konuşma

Müslümanlar bugün artık batı biliminin uygulayıcısı haline geldiklerinden, Batı biliminin uygulanması sonucu ortaya çıkan kültürel ve felsefî yabancılaşmanın ve bunların getirdiği problemlerin bugün İslam dünyasını derinden etkilediğinden söz edilmektedir. Kot, A. (1985). Bilim ve Teknoloji Üzerine Seyyid Hüseyin Nasr İle Bir Konuşma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 6,59-62.

Nükleer Enerji Üzerine Prof. Dr. A. Yüksel Özemre İle Bir Konuşma

İslam medeniyetinin çabuk paniğe kapılmadığından, gayba itimat ve tevekkül ettiğinden, bu tevekkül sayesinde pek çok marazdan kurtulduğundan bahsedilmiştir. Köklü bir kültüre sahip olmamız saikiyle batı taklitçiliğinden kurtulmamız gerektiğinden söz edilmektedir. Hocaoglu, E. (1986). Nükleer Enerji Üzerine Prof. Dr. A. Yüksel Özemre İle Bir Konuşma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 8,73-76.

Kavramlar Üzerine Genellemeler

Batı'ya yönelen ilk Osmanlı aydınlarının, İslâm'a özgü kafa alışkanlıklarıyla Batı'yı anlamaya çalışırken, aslında ne Batı'nın mahiyetine akıl erdirebildiklerini, ne de İslâm'ı kafalarında tutabildiklerini, her iki düşünce kavramına da adapte olamadıklarından söz edilmektedir. Özdenören, R. (1986). Kavramlar Üzerine Genellemeler. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 9,16-24.

Kavramlara Yeni Bir Anlam ve Tarif Arayışı Kültür Üzerine Bir Çalışma

Bugün de ne tam batılı olabilmiş ve ne de tam Doğulu Müslüman kalabilmiş insan toplumları yaşamakta olduğundan, Ama şüphesiz İslam dünyası yepyeni bir kültürel uyanışın, vahy temeline dayalı bir doğuşun ilk belirtilerini gün yüzüne çıkarmakta olduğundan bunun da özünde irfan ve hikmet olduğundan söz edilmektedir. Bulaç, A.

(1986). Kavramlara Yeni Bir Anlam ve Tarif Arayışı Kültür Üzerine Bir Çalışma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 9,42-48.

İslam Mimarlığı ve Ağa Han'ın Erken Ödülleri

İthal edilmeye çalışılan zihniyetin Batılı sahiplerinin bile, kendi kültürel çizgilerinin bir uzantısı olan teknoloji uygarlığının doğurduğu çevre bunalımını İslam ülkeleri kadar derinden hissetmediğinden söz edilmektedir. Özellikle Müslüman şehirlerinde yoğunlaşan çevresel kargaşaya çözüm aramaya çıkanların, her alanda Batı taklitçiliğini sorgulamak ve bundan vazgeçmek yerine, mimarlık/şehircilik konularının sınırları içinde dolaşmayı sürdürdüklerinden söz edilmektedir. Eren, Ö. (1987). İslam Mimarlığı ve Ağa Han'ın Erken Ödülleri. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 13,61-62.

Aydınlar ve Ölçüler

Batılılaşma, gerçekten bir zümre, bir burjuva hareketi olduğundan, alt yapıdan yoksun, kültürümüze aykırı olduğu için toplum içerisinde bir kopukluğu getireceğinden, nitekim Osmanlı devleti yıkıma doğru giderken ve ordu cephelerde tükenirken, belli burjuva kesimin eğlencelerle gününü gün ettiğinden söz edilmektedir. Kahraman, K. (1987). Aydınlar ve Ölçüler. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 14,16.

Avrupalı Tuzağı

Türk Milletinin, hangi milleti ve siyasi zümresiyle olursa olsun, Avrupalının hoşuna gittikçe ve alkışını topladıkça böbürlenmek yerine bundan hicap duyması gerektiğinden bahsedilmiştir. Avrupalıya akıl ve madde marifetleri yolunda eriştiğimiz zaman ve bu yetkinliği kendi ruh hamurumuz içinde pişirip, kendi kültürümüzle onun karşısına, yeni ve ileri bir millet olarak Avrupa'nın karşısına çıktığımızda, bu durumun Avrupalıyı ürküteceğinden, bedbaht kılacağından söz edilmektedir. Kısakürek, N. F. (1988). Avrupalı Tuzağı. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 19,18.

AT'a Giriş Tanzimatın Son Zaferidir II

Avrupa'nın ekonomik değer yargıları Avrupa kültürü içinde en üst düzeyde yönlendirici kudret olduğundan, Avrupa kültür camiası içine girmeden yani Batı kültürünün değer yargılarını kabullenmeden onları doğurmuş olan Avrupa ekonomisinin hukukta, ticarete, sanayide, politikada, yönetimde, genel ahlakta geçerli olan normatif ve

kazüistik değer yargılarım kabullenmenin ve uygulamanın mümkün olamayacağından bahsedilmektedir. Özbilgen, E. (1988). AT'a Giriş Tanzimatın Son Zaferidir II. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 20,37.

İletişim Devrimi Üzerine

İster hayvanlar arasında olsun, ister insanlar arasında, herhangi bir toplumsal örgütlenmenin ön şartlarından birinin iletişim olduğundan, İletişim olmaksızın topluluğun mümkün olmadığından bahsedilmiştir. Bu yüzden bütün insan toplumlarının, enformasyon toplumu olduklarından, ancak, bizim bunun farkına varmamızın yeni bir olgu olduğu ifade edilmiştir. Ploman, E. (1985). İletişim Devrimi Üzerine. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 1,6-8.

Yeni Enformasyon Düzeni

Yıllar geçtikçe yeni bir Dünya Enformasyon Düzenine duyulan ihtiyacın çığ gibi büyüdüğünden, bu durumdan en fazla üçüncü dünya ülkelerinin etkilendiğinden söz edilmiştir. Enformasyon düzenindeki gelişmelerin ekonomik alanda görülen dengesizliklerin enformasyon ve iletişim sahasında da hüküm sürdüğünden bahsedilmektedir. Mevlana, H. (1985). Yeni Enformasyon Düzeni. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 1,9-13.

Enformasyon: Toplumsal Bir İhtiyaç mı?

Teknoloji tarihiyle toplumsal tarihin, bir matematik denklemi içinde bir araya getirilemeyeceğinden; çünkü her zaman, denklemi alt üst edecek aykırı değişkenler çıkabileceğinden, üstelik bu tarz bir sebep-sonuç ilişkisine yaslanan akıl yürütmelerin de sonu gelmeyeceğinden bahsedilmektedir. Bu yüzden, toplumsal değişimleri daha sağlıklı bir biçimde değerlendirebilmek için, sebeplerle sonuçları daha tutarlı halkalarla birbirine bağlayan, teknoloji üzerindeki vurguyu biraz daha hafifletip, başlangıç noktası olarak toplumsal ihtiyaçları alan daha gelişkin modellere ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. Harman, E. (1985). Enformasyon: Toplumsal Bir İhtiyaç mı? İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 1,17-22.

İletişim ve Üçüncü Dünya Ülkeleri

İletişim alanında statükonun bütünüyle batılı ülkelerin çıkarlarına hizmet ettiğinden ve batılı ülkeler bu durumun bilincinde olduğu için kitle iletişim araçları ile toplumu rahatça yönlendirdiğinden bahsedilmektedir. Elravi, K. (1985). İletişim ve Üçüncü Dünya Ülkeleri. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 1,22-23.

Enformatik Cehalet ve Gazeteler

Bugün bizim anladığımız anlamda gazete ve gazeteciliğin çok yeni bir olgu olduğundan, üstelik baskı teknolojisi de sürekli yenilendiği için bu teknolojik gelişmelerin gazetelerin biçimini olduğu kadar muhtevasını da etkilediğinden söz edilmektedir. Huxley, A. (1985). Enformatik Cehalet ve Gazeteler. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 1,24-26.

Enformatik Cehalet ve Dergiler

Kitle iletişim araçlarının gerçekte ne olduğu nasıl işlediği, daha doğrusu nasıl işletildiği konusunda pek de ayrıntılı bilgi sahibi olmayan sokaktaki vatandaşın bu konularda ya hiç kafa yormadan ve her türden kitle iletişim araçlarının oluşturduğu iletişim ağına bütün varlığıyla teslim olduğundan söz edilmektedir. Bazı insanların içgüdüsel bir savunmayı seçtiğinden ve kitle iletişim araçlarının bazılarını hiç okumazken, kendince güvenilir bulduğu bazılarına alabildiğine kendini açtığından, her iki tutum da, belirli dünya görüşlerinin, tavır almaların, davranış biçimlerinin bir anlamda hem sebebi, hem de sonucu olduğundan bahsedilmiştir. Huxley, A. (1985). Enformatik Cehalet ve Dergiler. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 1,27-30.

Ekranların Arkasında Kimler Var

Amerikan kitle iletişim araçlarının çok iyi yönlendirildiğinden, bu araçların artık bir iktidar olduğundan hatta soyut bir iktidar değil elle tutulur gözle görülür bir biçimde evlere girdiğinden çoluk çocuk dinlemeden milyonlarca insanın zihnini denetim altında tutan somut bir iktidar olduğundan söz edilmektedir. Kitle iletişim araçlarının önce bir dünya imajı çizdiğinden, ardından da, çizilen bu imaj hakkında ne düşünülmesi gerektiği kitlelere empoze ettiğinden böylece neyi nasıl düşüneceğimizi de bu insanlardan

öğrendiğimizden bahsedilmektedir. Şahbaz, A. (1985). Ekranların Arkasında Kimler Var. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 1,31-32.

Globalleşmede Dünya Hâkimiyetinde Bilim ve Teknoloji

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin sadece ekonomik kalkınmayı belirleyen bir unsur olmaktan çıktığını, aynı zamanda sosyal ve kültürel değişimin ve bunun sonucu olarak da globalleşmenin en etkili vasıtası haline geldiğinden söz edilmektedir. Teknoloji üretme ve geliştirme ihtiyacı duymayan, sadece üretileni kullanan toplumların, o teknolojileri üreten ve geliştiren toplumların sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal, kültürel ve siyasi anlamda etkilerine de daima açık toplumlar olacağından bahsedilmektedir. Gazibaş, H. (1995). Globalleşmede Dünya Hâkimiyetinde Bilim ve Teknoloji. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 39,14-15.

2000’li Yıllarda Türkiye’de Bilim ve Teknoloji

İnsanın bir çıkmazda olduğundan, kendini örnek aldığı Batı ideallerinin bugün Batının kendi insanın bile mutlu ve huzurlu edemediğinden bahsedilmektedir. Bu yüzden her normal insan ve normal toplum gibi bizim de tarafsız olarak içinde bulunduğumuz durumu tartmamızdan, kısa, orta ve uzun vadeli gayelerimizi imkânlar elverdiğince yeniden gözden geçirmemiz gerektiğinden çünkü sağlam temellere oturmuş inanç ve değer sisteminin yönlendirmesindeki bilim ve teknolojinin insanlığa yalnızca fayda getireceğinden söz edilmektedir. Sancar, Y. Ş. (1986). 2000’li Yıllarda Türkiye’de Bilim ve Teknoloji. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 11,49.

Marshall McLuhan Üzerine

İletişim teknolojilerinin çok önemli bir yere sahip olduğundan, radyo, fonograf, film, telefon son zamanlarda da uydu yayınları, video kasetleri, kablolu televizyonlar ve ev bilgisayarları gibi teknik araç ve gereçlerin toplumu değiştirebilecek ve yeniden düzenleyebilecek imkânlar olarak sunulduğundan, teknolojinin toplumsal değişimler üzerinde çok büyük bir etkisi olduğundan söz edilmektedir. Orwell, M. (1985). Marshall McLuhan Üzerine. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 1, 14-16.

Tutuk Lisan- Lisan Tutuculuğu

Sahip çıkılması gereken şeyin dil, hatta yaşayan dil olması gerektiğinden söz edilmektedir. İdealistliği ütöpik boyutlara vardırmak, boşa bir çaba olduğundan çünkü dil konusunda son kararı verecek olanlar, o dili konuşan insanlar olduğundan bahsedilmektedir. Kendi haline bırakmakla, dili korumak arasındaki ayrım, gerçekten oldukça güç görünmektedir. Buradaki en önemli vazife, aydınlarımızın, eli kalem tutan insanımızın, toplum gündemine girecek her yeni kavramı dikkatle takip edip, yerli, kendimize has kalıplar içinde kültürümüze katmalarıdır. Elbette bu işi halis niyetli ve ehil kişilerin üstlenmesi gerektiğinden, özellikle bugün bilim hayatımıza hâkim olan terminoloji tamamen bir yabancı olduğundan, belki bu alanı kurtarmak için iş işten geçmiştir, belki de halâ yapılabilecek bir şeyler var olduğundan bahsedilmektedir. Fakat şu bir gerçek ki, eskilerin ihmali bu tabloyu önümüze koymuştur. Ayrıca derdinizi anlatmaya çalışırken diliniz tutulduğunda, söyleyecek söz bulamadığınızda kaleminiz kilitlendiğinde, sözlükleriniz konuşmadığında çoktan iş işten geçmiş olabileceğinden söz edilmektedir. Öztürk, G. (1991). Tutuk Lisan- Lisan Tutuculuğu. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 30,41-42.

Teknolojinin Ötesi Ersin Gürdoğan'la Bir Konuşma

Aşkın kaynaktan yoksun bir teknolojinin özünde, merhamet, dostluk, fedakârlık gibi metafizik boyutları taşıyan davranışlara yer olmadığından, dünyanın neresinde bir kan dökülüyorsa, arkasında sürekli olarak Batı dünyasının çok uluslu şirketlerini ve bu tekellerin ürettiği ileri teknolojinin ürünü silahları olduğundan, ancak insanların birbirlerini yalnızca Allah için sevdikleri bir kültür içinde üretilen teknolojinin, insanlığa zarardan çok yarar sağlayabileceğinden bahsedilmektedir. Sali, A. (1985). Teknolojinin Ötesi Ersin Gürdoğan'la Bir Konuşma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 1, 89-91.

İslam Mimarisi ve Çağdaş Sorunlar

İslam Dünyasının kendine has bir ruhu olduğundan, İslam'ın insanla diğer mahlûkat arasındaki kadim ahengi esas alan mimarlık anlayışı olduğundan söz edilmektedir. Fakat modern şehirlerin iktisadi zorunluluklar nedeniyle çevreyle dengeli bir ilişki kuramadığından, bu durumunda modern şehirlerin boydan boya çirkin bir kılığa soktuğundan bahsedilmektedir. Batı ile mimari alanda bir yaklaşma olabileceğinden,

hem kültürel, hem de mimari sahalarda gerçekleşebilecek böyle bir yakınlaşmanın, insanoğluna fitratını, kim olduğunu ve şu dünyada nerden gelip nereye gittiğini tekrar hatırlatabileceğinden söz edilmektedir. Fakat insan kendisini ve kendi toplumunu değiştirmedeği sürece, bu ilkelerin kendi başlarına böyle bir dönüşüme yol açamayacağından; ama bu ilkelerin mimaride ve şehircilikte tatbik edilmesinin, en azından, nihai manasıyla ancak kalpten ve ruhtan başlayacağına bahsedilmektedir. Nasr, S. H. (1985). İslam Mimarisi ve Çağdaş Sorunlar. (çev. Nabi Avcı). İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 3, 58-64.

Bilim ve Teknoloji Üzerine Seyyid Hüseyin Nasr İle Bir Konuşma

İran, Arap, Türk gibi pek çok İslam mimari tarzımız, geleneğimiz olduğundan, yüzyılların deneyiminden süzülüp gelen bu mimaride rüzgâr, gölge, güneş, hepsi de yaz ve kış durumuna uygun bir şekilde ve en fazla yarar temin edilerek kullanıldığından bahsedilmektedir. Fakat bugün, ev yapım teknolojimizin tamamen taklide dayalı olduğundan şartların zorlamasıyla gelişmiş bir teknoloji olmadığından, siyasi, iktisadi ve kültürel şartların ortaya çıkardığı bu durumdan kurtulmak gerektiğinden söz edilmektedir. Kot, A. (1985). Bilim ve Teknoloji Üzerine Seyyid Hüseyin Nasr İle Bir Konuşma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 6, 59-62.

Mimarimizin Karakteri ve İnsani Değerlerimiz Işığında Koruma ve Kavram Olgusu

İnsana ait verimin değerlerini taşıması yönünden, kültürel verilerin korunmasının, insana hizmet olduğundan, bu bakımdan her değer gibi, bunun da bir yatırım olduğu ve maliyeti bulunacağının normal olduğundan, katlanılan bu maliyetin, insani hüviyetimizi korumanın maliyeti olacağı için kültürün devam etmesi açısından gerekli olduğundan söz edilmektedir. Arslanoğlu, A. (1986). Mimarimizin Karakteri ve İnsani Değerlerimiz Işığında Koruma ve Kavram Olgusu. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 9, 28-31.

Mimari Üzerine Düşünceler

İnsan ile mekânın bütünleşme hali yaşadığı için ferden ve toplumun hayatının mekâna sindiğinden söz edilmektedir. Mekân da ferde ve topluma bazı mesajlar verdiğinden, insan bu sayede anı yaşamaktan kurtulduğundan, maziyi hatırlayıp, geleceği

hayal edebileceği için böylece tek boyutlu ve sathi olmaktan sıyrılacağından bahsedilmektedir. Ökten, S. (1986). Mimari Üzerine Düşünceler. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 12,18-21.

İslam'da Mekân Anlayışı

Tarihi her mekânın özgün anlam ve manası olduğu kadar morfolojisi için de bir değer ifade ettiğinden söz edilmektedir. Ka'be'de ve camilerde safların sık olması, arada bir boşluğun bulunmaması, cemaatin birlik ve bütünlüğüne işaret ettiğinden bahsedilmektedir. Bammat, N. (1986). İslam'da Mekân Anlayışı. (çev. Sadık Kılıç) İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 12,41-50.

Politikanın Dili

Birinci Endüstri Devriminin oluşturduğu toplum biçimlerinin çöküşüyle ortaya çıkan gecekondulaşma, azalan sosyal hizmetler, kenar mahallelerdeki şiddet ve suç problemlerinden söz edilmektedir. Magee, B. (1987). Politikanın Dili. (çev. Hurrem Yılmaz). İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 15,50-57.

Osmanlı Toplumunda Şehirleşme

Şehirlerin onu diğerlerinden ayıran kendine has bir havası olduğundan, her şehrin kendine öz bir kültürü olduğundan, büyük kültür grupları içindeki şehirlerin birbirlerine benzer, diğer kültürlerdekilere farklı ana hatlar olduğundan, İslam ülkelerinde cami minareleri, Batı ülkelerinde katedraller gibi örneklerden bahsedilmektedir. Özbilgen, E. (1988). Osmanlı Toplumunda Şehirleşme. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 17,30-39.

Şehirlerin Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması Üzerine Doç. Dr. Korkut Tuna İle Bir Konuşma

Bugün artık şehirlerde toplumun önemli ilişkilerinin yürüdüğünden, önemli değişiklikler, değiştirmeler şehirlerde ortaya çıktığından, şehirlerde belki de yabancı sayabileceğimiz ideolojiler yayılma imkânı bulunduğundan söz edilmektedir. Uzun yıllardan beri Türk siyasi hayatını şehirli oylar tayin edebildiğinden, çünkü şehirli seçmen nüfusu belli dönemlerde belli partilere üstünlük sağladığından, yine bu durum şehir kültürümüzün özelliklerini yansıttığından bahsedilmektedir. Büyükbaş, H. (1988).

Şehirlerin Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması Üzerine Doç. Dr. Korkut Tuna İle Bir Konuşma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 17,40-44.

Osmanlılarda Şehircilik

Şehirlerin bir anlamda insanı belirli bir kültür potansiyelinin, ortak dünya görüşünün içine iten, görerek, işiterek, duyarak, hissederek kısacası yaşayarak öğrenmesini sağlayan, yetiştiren kurumlar olduğundan söz edilmektedir. Özbilgen, E. (1988). Osmanlılarda Şehircilik. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 17,71-85.

Düşüncenin Kurumsallaşma Alanı Olarak Toplum

Düşüncenin kurumlaşabilmesinin ön şartının insan olarak ferdin özerkliğine dayalı örgütlü ve dolayısıyla şahsiyeti tebellür etmiş bir toplumun var olması gerektiğine değinilmiştir. Toplum dediğimiz insan bütünü oluştururken ferdi varlığın korunması, hayatın sürdürülebilinmesi, sadece ekonomik ihtiyaçların değil, hemen bütün ihtiyaçların karşılanması saikiyle hareket edildiği, başka bir deyişle sadece ekonomik nedenlerle değil, fertlerle birlikte bağlılık duyulan bir takım düşünce inanç gibi değerlerin toplumu bir arada tuttuğundan söz edilmektedir. Kılıçoğlu, İ. (1997). Düşüncenin Kurumsallaşma Alanı Olarak Toplum. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 46-47,31-32.

Ek 2: Siyaset Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Değer İnşası Yapan Makaleler

Siyaset biriminin altında siyasi parti, sivil toplum, vakıf, Avrupa Birliği ögeleri irdelenmiştir. Bu ögelerle ilgili makaleler şu şekildedir:

Osmanlı Devleti'nin Toplumla İlişkilerini Sağlayan Kurumlar ve Siyasi Partiler.

Bu makalede toplum olmanın içgüdüsel bir davranış olduğu, her ferdin hayatı boyunca çeşitli toplulukların bünyesinde bazen zorunlu bazen de kendi isteğiyle bulunduğu bahsedilmiştir. Ayrıca meslekler marifetler, inançlar gibi bazı bağlayıcı etkenlerin toplumu oluşturduğuna değinilmiştir. Özbilgen, E. (1987). Osmanlı Devleti'nin Toplumla İlişkilerini Sağlayan Kurumlar ve Siyasi Partiler. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 15,15-24.

Anadolu'nun İskânı ve İslamlaşmasında Dervişlerin Rolü (XIII-XV. Yüzyıllarda)

İlk iskân ve İslamlaşma faaliyetlerinde, devlet millet bütünleşmesinde tarikat mensuplarının ve dervişlerin etkin bir rol oynadığı anlatılmıştır. Tarikatların bu önemli rolü sayesinde devlet toplumun nabzını tutmuş ve tebaanın bağlılığının arttığından bahsedilmiştir. Velikahyaoğlu, N. (1987). Anadolu'nun İskânı ve İslamlaşmasında Dervişlerin Rolü (XIII-XV. Yüzyıllarda). İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 13,38-47.

Dış Politikamızda Yeni Ufuklar

Avrupa Topluluğuna girmenin büyük bir hata ve vebal olduğundan, eğer Avrupa Topluluğuna dâhil olursak milli benlik ve kültürümüzün mahvolacağından, ülkemizin zenginliklerinin yabancıların sömürgesine ve ülke istikbalimizin siyasi esarete mahkûm olacağından söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1988). Dış Politikamızda Yeni Ufuklar. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 19,3.

Avrupa Topluluğu ve Türkiye'nin İktisadi Kalkınması

Avrupa Topluluğuna girilirse, onlarla eşit bir ülke mi, yoksa kültürü ve uygarlığı farklı "Müslüman bir azınlık" statüsünde mi kalınacağı gibi sorular sorulmaktadır. Bütün bu sorular, cevaplandırılmadan AT'a girmek doğru olup olmadığı irdelenmektedir. Birçok

konunun üzerinde çok yüzeysel durulduğundan, aslında birçok önemli konunun üzerinde daha fazla düşünülmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Hamitoğulları, B. (1988). Avrupa Topluluğu ve Türkiye'nin İktisadi Kalkınması. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 19,12-17.

Çok Mühim Bir Konu İç ve Dış Siyaset

İç ve dış siyasetle muhakkak yakından ilgilenmemiz gerektiğinden bunun hem dini hem de milli görevler arasında olduğundan söz edilmiştir. İç ve dış siyasetin yabancıların yönlendirmesinde olduğu zaman milletin aleyhine kararlar alınıp uygulandığından, milli, dini menfaatlerin çiğnenmesinden, istikbalin tehlikeye girmesinden bahsedilmiştir. Milliyetçi, vatansever, Müslüman, namuslu ve dürüst insanların iç ve dış siyasetle ilgilenmesi gerektiğinden, kötü niyetli sakat ideolojili ve anarşist ruhlu bozgunculara fırsat verilmemesine değinilmiştir. Siyasetin önemine dair tarihten örnekler verilmiş, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında iç ve dış siyasetin kimler tarafından yönlendirildiğinin iyi bilmesi gerektiğinden aynı hataya düşmekten sakınmak gerektiği vurgulanmıştır. Coşan, M. E. (1996). Çok Mühim Bir Konu İç ve Dış Siyaset. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 41,9-10.

Sivil Toplum: Ondan Bizde de Var

Anadolu'nun İslamlaşma sürecinde gerekse bundan sonraki dönemler için belirtilen kurumların toplumsal ve siyasal işlevler yüklendiklerinden, bu misyonlarıyla Devletin kültürünü halk kültürüyle bütünleştiren tasavvuf kurumlarının öneminden söz edilmiştir. Özellikle tasavvuf kurumlarının 13. yy'da Anadolu'nun kültürel bütünlüğünün oluşmasında ve merkezi otoritenin tesisinde hayati bir rol oynadıklarından, ilerleyen dönemde Ahi teşkilatlarının da benzer roller üstlendiklerinden bahsedilmiştir. Bu teşkilatının başında Ahi Evran ve Somuncu Baba gibi yine her biri tarikat şeyhi olan kişiler bulunduğundan, Ahiler İslamlaşma sürecinin önemli bir parçası olmanın yanı sıra toplumsal teşkilatlanmanın da önderleri oldukları vurgulanmıştır. Bu örgütlenmeler yakın tahlilde ele alındığında, devlete giden yolun kaynaştırıcı ve bütünleştirici unsurları oldukları ve bunu da gönüllü erler olarak yaptıkları anlatılmıştır. Doğan, İ. (1997). Sivil Toplum: Ondan Bizde de Var. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 46-47,13-20.

Türkiye'de Sivil Toplumun Gelişimi Üzerine Birkaç Not

Tarihsel süreç içerisinde sivil toplum, en kısa ifadesiyle, siyaset dışında kalan toplum olarak tanımlanabileceğinden, siyaset dışında kalan toplum demek, siyasetle hiç ilgilenmeyen toplum anlamına gelmeyen toplum olarak anlaşılamaması gerektiğinden bahsedilmiştir. Sivil toplumun kilise, aile, aşiret, lonca, dernek ve cemaat benzeri devlet ile birey arasında yer alan, otoriteyle bireyi birbirine bağlayıp bireyleri mutlak siyasi kontrolden koruyan geniş kurum ağları olduğundan, Osmanlı'da en etkin toplumsal yapıların başında tarikatların geldiğinden söz edilmiştir. Tarikatlar ve onların faaliyet mekânları olan tekke ve zaviyelerin Devlet'ten ayrı, özerk ve faal toplumsal kurumlar olduğundan, kendi iradeleriyle örgütlenmiş sosyal hayat alanı içerisinde faal olduklarından söz edilmiştir. Dursun, D. (1997). Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi Üzerine Birkaç Not. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 46-47,21-27.

AT’a Giriş Tanzimatın Son Zaferidir II

Toplum kültürünü toplumun tarih içindeki hayatını tam olarak açıklayan bir anlam bütünü olarak tarif edilmektedir. Örfler, adetler, gelenekler, din, hukuk, dil, edebiyat mimarlık gibi öğeler aracılığıyla toplum kendini, kendine has dünya görüşü ile insanlığa toplum kimliğini tanıtmaya çalışarak ifade edilmiştir. Toplumun öz kültüründe bulunan önemli kavramlar ve değer yargılarının değiştirilmesi ile dilde püritanizme gidildiği anlatılmaktadır. Özbilgen, E. (1988). AT’a Giriş Tanzimatın Son Zaferidir II. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 20,34-37.

Prof. Dr. Ömer Dinçer İle Sivil Toplum - Yerel Hizmetler İlişkisi Üzerine

Devletin bir takım değerlere sahip olduğundan, kendisine ait bazı ideolojileri, ilkeleri veya değerleri olduğundan söz edilmiştir. Devletin kendisine uygun, bu ideolojileri, ilkeleri veya değerleri kabul eden sivil toplum örgütlerini, devletin bizzatı kendisi desteklediğinden, hatta bu anlamda devletin, belki, bir takım sivil toplum örgütlerini kendisinin kurdurduğundan bahsedilmiştir. Bu açıdan bakıldığında zaman, devletin bazı sivil toplum örgütleri ile ilişkisi olduğunu ve kendi ideolojisine uygun olanları desteklediğini ve ayakta tuttuğunu ve onlarla yine kendi ideolojisini yaymaya çalıştığı, iktidara gelen siyasi partiler açısından da durum böyle olduğundan söz edilmiştir. İktidara gelen herhangi bir partinin, kendisini destekleyen türdeki sivil toplum

örgütlerini destekleyip onları güçlendirdiği anlatılmıştır. Güleç, N. (1997). Prof. Dr. Ömer Dinçer İle Sivil Toplum - Yerel Hizmetler İlişkisi Üzerine. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 46-47,33-37.

Uluslararası Sivil Toplum

Uluslararası sivil toplum örgütlerinin devletlerarası ilişkileri birçok yönden etkileyebileceğinden, sahip oldukları ekonomik, mali, teknolojik ve bilgi birikimi sayesinde önemli bir güce sahip olan bu örgütlerin, devletlerle temasa geçerek gerekli düzenlemeleri yapmak için ikna ve baskı stratejileri uygulayabileceğinden söz edilmektedir. Uluslararası sivil toplum örgütlerinin yaptığı bu baskılar yeterince etkiliyse devletler, anlaşmalar yapıp, gerekli kanunları ve düzenlemeleri yaparak, uluslararası problemlerin çözümüne katkıda bulunabileceğinden bahsedilmektedir. Gözen, R. (1997). Uluslararası Sivil Toplum. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 46-47,38-42.

Sivil Toplum Ya Da Uygarlığın İmkânı

Sivil toplumun kabaca, bizim temel toplumsal ilişkilerimizin ve tecrübelerimizin toplamı; sabah terk ettiğimiz ailemizden sonra başlayan ilişkilerin bütünlüğü sağladığından söz edilmiştir. Sivil toplumun, iktidarın kamusal hayat üstündeki denetim ve gözetimine itiraz edebildiğine ve toplumun çıkarları temelinde olmasını isteyen, bunun için çalışan bir kurum olduğu anlatılmaktadır. İslam sivilitenin "birey" olarak kavramsallaştırılmış insan anlayışına itiraz ederek, kendisi için "mümin/kul"; toplum veya "sivil toplum" kavramsallaştırmasının yerine de "cemaati" öngörmekte ve cemaat için gerekli olan mekânın cami olduğu anlatılmaktadır. Arslan, A. (1997). Sivil Toplum Ya Da Uygarlığın İmkânı. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 46-47,43-52.

Yerel Hizmetler ve Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları kendilerine tevdi edilen görevleri, ilgili yerel yönetim birimince belirlenmiş standartlara uygun olarak ifa ettiği müddetçe, hem bu hizmetlerin arzı güvence altına alınmış hem de o yerel yönetim kuruluşu kendi görevlerinden bir kısmını yerine getirmiş olacağından söz edilmektedir. Bu nedenle, yerel hizmetlerin arzında sivil toplum kuruluşlarından yararlanmak hizmetten kaçmak değil, bilakis, yerel yönetimlerin hizmet yükünün hafiflemesi olduğu vurgulanmaktadır. Sivil toplum

kuruluşlarının köklü devlet geleneğimiz içinde, yerel hizmetlerin arzında asırlar boyu faal konumda bulunduklarından, devlet iç ve dış güvenlik, diplomasi ve adalet gibi asil fonksiyonlarının dışında kalan kamu hizmetlerinin hemen hemen tamamını sivil toplum kuruluşu olarak tanımlanan vakıflar ve loncalar tarafından yapıldığı anlatılmıştır. Yerel Hizmetler ve Sivil Toplum Kuruluşları. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 46-47,53-57.

Osmanlı Devleti'nin Toplumla İlişkilerini Sağlayan Kurumlar ve Siyasi Partiler

Toplum içinde insanların inançları, kanaatler düşünceleri, eğilimleri, ekonomik çıkarları, siyasi anlayışları heterojen görünümlü bir yapı oluşturduğundan, bütün bu karmaşa karşısında yalnız kalmak istemeyen fert yeterince güçlü olmak için görüş birliğinde olabileceği başkalarıyla birleşerek topluluklar, gruplar oluşturduğundan söz edilmiştir. Özbilgen, E. (1987). Osmanlı Devleti'nin Toplumla İlişkilerini Sağlayan Kurumlar ve Siyasi Partiler. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 15,15-24.

Siyasal Parti Kavramı

Siyasal parti denildiğinde aynı görüş aynı çıkar ve aynı siyasal eylemde birleşen insan grubunu anlamamanın mümkün olduğundan, bir toplumda bireyler arasında uyuşmazlığa neden olan temel sorunların, siyasal partilerin de oluşmasını hazırladığından bahsedilmektedir. Başka söyleyişle toplumda çeşitli bireylerin veya grupların düşünüş etrafında asgari düzeyde birleşerek, ortak görüş, ortak davranış belirleyerek siyasal iktidarı elde etmek ve kullanmak için örgütlenmeleri olayının siyasal partiyi meydana getirdiğinden bahsetmektedir. Siyasal partilerin oluşmasında aynı görüşü, aynı düşünceyi taşımış insanlardan meydana gelen bir örgüt olmasının yanı sıra bu görüşlerin, düşüncelerin bir plan program düzeyinde düzenlenmesi gerektiği anlatılmaktadır. Kılıçoğlu, İ. (1987). Siyasal Parti Kavramı. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 15,30-38.

Toplum ve Siyaset

Siyasi faaliyet memleketin yönetimi olduğundan, hedefinin fert, aile ve topluma yönelerek kötülükleri önlemek, iyilikleri, refah ve saadeti yaymak olması gerektiğinden

bahsedilmiştir. Siyaset adamının manevi, sosyal ve iktisadi gelişmenin dengelerini kuran ve bunu yöneten insan olduğundan, siyaset adamının görevinin insanların korktuklarından emin, umduklarına nail olması ve toplumun güçlendirilmesi için gerekli tedbirleri zamanında alması gerektiğinden söz edilmektedir. Siyasette başarı için tarihi tecrübenin, toplumun manevi ve ahlaki yapısının, zaaf ve meziyetlerinin bilinmesi, iktisadi potansiyelin ve gelişme imkânlarının doğru değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Maceracı heveslerle milli bünyeye ters düşecek tercihler ve önceliklerin yanlış tespiti manevi yapının tahribi ve iktisadi kaynakların israfı ile neticeleneceğinden, bu durumun da toplumun gelişip kalkınacak yerde gerilemesine ve fakirleşmesine, milli birlik zayıflamasına, huzursuzlukların artmasına neden olacağı anlatılmaktadır. Ayhan, C. (1987). Toplum ve Siyaset. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 15,58-62.

Tarikatların Güneydoğu Asya'daki Kökleri ve Gelişimi

Tarikatların müritlerini meclis halkalarında teşkil ettiklerini ve daha sonraki bir aşamada toplumun geneline sızdığını ileri sürmektedir. Tarikatların bir manevi güç kaynağı olarak algılandığından ve de yöneticinin konumunu meşrulaştırıp desteklediğinden bahsedilmektedir. Bruinessen, M. V. (1996). Tarikatların Güneydoğu Asya'daki Kökleri ve Gelişimi. (çev. Ahmet Delidağ) İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 40,73-81.

Anadolu'nun İskân ve İslamlaşmasında Dervişlerin Rolü (XIII-XV. Yüzyıllarda)

İlk iskân ve İslamlaşma faaliyetlerinde, devlet millet bütünleşmesinde tarikat mensuplarının ve dervişlerin etkin bir rol oynadığı anlatılmıştır. Tarikatların bu önemli rolü sayesinde devlet toplumun nabzını tutmuş ve tebaanın bağlılığını arttırmıştır. Velikahyaoğlu, N. (1987). Anadolu'nun İskânı ve İslamlaşmasında Dervişlerin Rolü (XIII-XV. Yüzyıllarda). İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 13,38-47.

Vakıf Eserlerinin Gayeleri Dışında Kullanılması

Milli kültürümüzün çok önemli müesseselerinden biri olan vakıfların, bütün İslam âleminde asırlarca yaşadığından ve hayatın günlük hadiseleri ile sıkı sıkıya bağlı kaldığından, ekonomik ve sosyal hayat üzerinde derin tesirleri olduğundan bahsedilmiştir. Fakat dış kuvvetlerin zorlamasıyla gerçekleştirilen hukuki düzenlemelere paralel olarak vakfın Avrupa’da bir benzeri bir benzerini bulamadıkları için bu durumdan utanç duyan batı hayranlarının vakfın alınıp satılamaz vasfının kaldırılmasına neden olduklarından söz edilmektedir. Velikahyaoğlu, N. (1986). Vakıf Eserlerinin Gayelerinin Dışında Kullanılması. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 9,66-73.

Güney Asya’da İslam’ın Yayılmasında Tasavvufun Rolü

İslam dininin âlem şümül olmasının mutasavvıflar ve sufiler sayesinde olduğundan, çünkü sufilerin o bölgeye girerek halkın dilini öğrenip onları gündelik yaşamına karışıp halk arasında İslam dinini yaydıklarından söz edilmektedir. Bilgin, E. (1986). Güney Asya’da İslam’ın Yayılmasında Tasavvufun Rolü. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 9,86-91.

Ahmed-i Yesevi’nin Tarikat ve İrşad Anlayışı

İslam kimliği ile ortaya çıkan Ahmed-i Yesevi’nin dini konularda halk kitlesine yol gösterdiğinden, Türkler arasında İslamiyet’in yayılmasında önemli rol oynadığından bahsedilmektedir. Fakat ilerleyen zamanlarda Yeniçeri Ocağı üzerindeki etkisi nedeniyle Şah İsmail başta olmak üzere Osmanlı Devleti’nin üzerinde emeli bulunan grupların Bektaşiliği kullanarak ve bu tarikat vasıtasıyla orduya sızma teşebbüslerine neden olduğundan, bu sebeple Yeseviyye ile Bektaşiiyye halklarında bozulmalar meydana geldiği anlatılmaktadır. Gündüz, İ. (1993). Ahmed-i Yesevi’nin Tarikat ve İrşad Anlayışı. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 35-36, 6-9.

Anadolu ve Balkanlar’da Yesevi İzleri

Anadolu’yu yurt edinmeye çalışan Türk boylarının darul-cihad olarak bilinen Anadolu’ya koşup geldiklerinden, Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması olayında muhtelif tarikatların büyük payı bulunduğu bunların içinde de en bilinenin ülkü ve mefkûre birliğinin temin etmeye çalışan Yesevi dervişleri olduğundan söz edilmektedir.

Yılmaz, K. (1993). Anadolu ve Balkanlar'da Yesevi İzleri. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 35-36,10-13.

Yeseviyye Kültürünü Günümüze Ulaştıranlar ve Cevahirul Ebrar Min Emvacil Bihar

Ahmed Yesevi'den önceki asırlarda bugün anlaşılan manada bir tarikat vakıası olmadığından, bir diğer ifade ile Selçuklu öncesi dönemde sufiler, tekkeler, tasavvufi faaliyetlerin var olduğundan fakat bu düşünme ve yaşama tarzı "tarikat" adıyla henüz mektepleşmemiş, ekolleşmemiş olduğundan söz etmektedir. Yeseviyye bu geleneğin ilk halkalarından biri sayıldığından, tarikatlar tarihine bakıldığı zaman görülen hususlardan birinin de bu mekteplerin zaman içinde değişik kol ve şubelerle tesir halkalarını genişlettiğinden söz edilmektedir. Yeseviyyenin bizim din ve kültür tarihimizi de yakından ilgilendiren iki kolunun ise Nakşbendiyye, Bektaşdiyye olarak belirtmektedir. Kara, M. (1993). Yeseviyye Kültürünü Günümüze Ulaştıranlar ve Cevahirul Ebrar Min Emvacil Bihar. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 35-36,14-18.

Orta Asya'da İslam'ın Yerleşmesi ve Muhafazasında Tarikatların Rolü

Tarikatların Orta Asya Türk dünyasının hızla müslümanlaşmasında ve orada İslâm'ın kalıcı bir şekilde yerleşmesinde en aktif rolü oynadıklarında bahsedilmektedir. Ayrıca bölgenin Rus hakimiyetine girdiği son dönemlerde de, bir taraftan Rus işgalcilere karşı yapılan silahlı İslami direniş hareketlerini bizzat yönettiklerinden, diğer taraftan komünist idarenin İslam aleyhine yürüttüğü yoğun propaganda ve Müslümanları sindirme kampanyasına karşı, Müslüman halkı yönetim aleyhine şuurlandırarak inanç ve kültürlerini muhafaza etme hususunda, tahminlerin ötesinde gizli bir mücadele verdiklerinden söz edilmektedir. Türer, O. (1993). Orta Asya'da İslam'ın Yerleşmesi ve Muhafazasında Tarikatların Rolü. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 35-36,19-27.

Kuzey Kafkasya'da Tarikatlar

Bugün Kuzey Kafkasya, SSCB'nin ve belki de bütün dünyanın tarikatların sağlam bir şekilde yerleştikleri ve Müslüman toplumun sosyal ve hatta siyasi hayatında en büyük rolü oynadıkları bölge olduğundan, tarikatların bu bölgeye yerleşmesi nispeten

yeni bir hadise olup, XVIII. asrın sonunda gerçekleştiğinden bahsedilmektedir. Quelquejay, C. L. (1993). Kuzey Kafkasya'da Tarikatlar. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 35-36,39-46.

Nakşibendi Tarihinin Siyasi Boyutları III (Çağdaş İslam Dünyasındaki Faaliyetler)

Günümüz Nakşibendilerinin siyasi katılımı ne kadar sınırlı olursa olsun, aldığı şekiller ne kadar çeşitli ve birbirine zıt olursa olsun, tarikat tarihinin birçok ülkenin geleceğini etkileyen önemli bir siyasi boyuta sahip olduğu gerçeğinden bahsedilmektedir. Algar, H. (1993). Nakşibendi Tarihinin Siyasi Boyutları III (Çağdaş İslam Dünyasındaki Faaliyetler). İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 35-36,47-51.

Türkiye-AET İlişkilerinin Anatomisi

Türkiye'nin, bu günkü şartlarda masaya oturulması halinde Topluluğun kabule yanaşacağını sanmadığımız derecede iyi şartlarla bir Ortaklık Anlaşması ve Katma Protokol'ü Topluluk ile imzalamaya muvaffak olduğundan söz edilmiştir. Ancak, Türkiye'nin kendi şartlarından kaynaklanan bazı sebeple Türkiye ortaklık anlaşmasını işletemediğinden, vecibelerini yerine getiremediğinden, hak ve imkânlarından da faydalanamadığından söz edilmiştir. Bir taraftan ilişkilerin ekonomik öneminin giderek daha iyi anlaşılması, diğer taraftan Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısının maruz kaldığı fiili durumlar sebebiyle, Topluluk Türkiye'ye giderek daha nazlı ve daha mesafeli davranmaya başladığından bahsedilmektedir. Uysal, F. (1988). Türkiye-AET İlişkilerinin Anatomisi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 20, 14.

Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları Birliğinin AT Hakkındaki Görüşü

Politik düzeyde; AT üyeliğinin, Türkiye'nin uluslararası platformda daha güçlü olmasına yol açacağından, saygınlığını artıracığından ve bu katılım Yunanistan ile olan ikili sorunların çözümüne olumlu katkıda bulunacağından söz edilmektedir. İç politika açısından At üyeliğinin, Türkiye'de çoğulcu demokratik rejimin güvencesi olacağından ve antidemokratik eylemlerin, bu entegrasyon içinde kolay kolay yeşeremeyeceğinden bahsedilmektedir. Yazarsız, (1988). Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları Birliğinin AT Hakkındaki Görüşü. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 20, 18.

Avrupa Topluluğu Karşısında Türkiye

Ekonomimizin, sosyal hayatımızın, demokrasi anlayışımızın çok gerilerde olduğundan, nüfusumuzun kontrolsüz şekilde durmadan artmasının ve işsizliğin tehlikeli boyutlara ulaşmasının Avrupalıları korkuttuğundan bahsedilmektedir. Türkiye’de fert başına milli gelir çok düşük olduğundan, memleket içindeki siyasi istikrar daimi bir tehdit altında olduğundan söz edilmektedir. Günver, S. (1988). Avrupa Topluluğu Karşısında Türkiye. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 20, 25.

AET’nin “Supra National” Hukuku ile Milli Hukuklar Arasındaki İlişki

AET’ye üye olan veya üyeliğe hazırlanan ülkelerin -anayasaları da dâhil- iç hukuk düzenlerini Topluluk Hukuku ile uyumlaştırma mükellefiyeti altında olduklarından, bu mükellefiyetin yerine getirilmemesinin Topluluk Hukuku çerçevesinde müeyyidelerinin mevcut olduğundan, AET’ye üyelik beklentisinin ülkemiz açısından da fevkalade önemli olduğundan ve üzerinde durulması gereken bir konu olduğundan söz edilmektedir. Şanlı, C. (1988). AET’nin “Supra National” Hukuku ile Milli Hukuklar Arasındaki İlişki. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 20, 26-27.

Diriliş’in Avrupa Topluluğuna Bakışı

AT ülkelerinin hemen hepsi inanç olarak Hristiyanlığı seçmiş olduklarından, aralarında belirli bir noktada beraberlik var olduğundan, ayrıca ortak kültür ve medeniyete sahip olduklarından, bu nedenle Avrupa’nın bize bakışı farklı olduğundan bahsedilmiştir. Çiftçi, C. (1988). Diriliş’in Avrupa Topluluğuna Bakışı. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 20, 28-29.

Türkiye’nin Avrupa Ekonomik Topluluğu’na Katılması ve Milli Kültür

Avrupa Ekonomik Topluluğu’na katılma kararının memleketimizde sürekli tartışıldığından, ancak, günümüzde, muhafazakâr bir parti dışında, bu karara karşı çıkan siyasi kuruluş kalmadığından söz edilmiştir. Avrupa ile iktisaden bütünleşmemiz için birçok sebep var olduğundan, Federal Almanya’da olmak üzere, Avrupa’da halen 2 milyona yakın Türk işçisi ve onların aile efradı yaşadığından, bu vatandaşlarımızın sosyal haklarının korunması, hususiyle serbest dolaşım ve çalışma haklarından faydalanmaları Türkiye’nin Topluluğa tam üyeliğiyle kabil olacağından söz edilmektedir. Kuran, E.

(1988). Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Katılması ve Milli Kültür. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 20, 30.

Büyük Doğu ve Avrupa Topluluğu

Ortak Pazar'ın sadece iktisadi bir yardımlaşma ve güç birleştirme davası olmadığından, Avrupa hegemonyası peşinde ve Avrupa hâkimiyeti noktasında totaliter zihniyette, tarihî, içtimai ruhi hatta dini bir davanın mihrakı olmak durumunda olduğundan söz edilmektedir. Türkiye'nin büyük cihan meseleleri karşısında nefsinin korumaya çalışmaktan başka gayreti olmaması gereken milletlere düşen borç, ona sığınıp, maddi ve manevî müstemleke (sömürge) muamelesi görmek yerine, halimize razı olup, bir köşede oturmak ve şahsiyetimizi muhafaza etmesinin daha iyi olacağından söz edilmektedir. Yenice, O. (1988). Büyük Doğu ve Avrupa Topluluğu. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 20, 31.

Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna Katılması Sorunu

AT'nin Türkiye'de yeterince anlaşılmış olmadığından, topluluğa tam üyeliğin memleketlerin benliğini kaybettireceği, dinini etkileyeceği, dilini kaybettireceği şeklinde bazı iddiaların var olduğundan, eksik bilgiden doğan bu iddiaların hiç birisi bahis konusu olmadığından söz edilmiştir. Topluluğun kuruluşundan bu yana geçen 30 yıl içerisinde üye ülkelerden hiç birisi milli hükümlerinden, milli benliğinden, kültüründen, dilinden, dininden hiç bir şey kaybetmiş olmadığı anlatılmıştır. İnan, K. (1988). Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna Katılması Sorunu. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 20, 32-33.

Avrupa Toplulukları Hukuku ve Türkiye'nin Avrupa Topluluklarına Tam Üyeliği

Avrupa topluluklarına tam üyelik üye devletlerin hukuk düzenlerinden bağımsız olan Topluluk Hukukunu da bütün hüküm ve sonuçlarla beraberinde getirdiğinden söz edilmiştir. Topluluğa tam üyelik durumunda entegre edilen alanlarda tam olarak, koordine edilen alanlarda kısmen ortaya çıkan ulusal yetki kaybı klasik egemenlik esas alınmadığında yadırganacak bir durum olmakla beraber, bugünkü uluslararası ve örgütlenme çalışmaları paralelinde ulusal egemenlik alanlarının daraldığı anlatılmaktadır.

Arsava, A.F. (1988). Avrupa Toplulukları Hukuku ve Türkiye'nin Avrupa Topluluklarına Tam Üyeliği. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 19,10.

Avrupa Topluluğu ve Türkiye

AT'na katıldıktan sonra dış siyasetteki hareket serbestimizden kısmen feragatte bulunmanın gerekli olabileceğinden, AT'nun siyasi birliğe doğru yürümekte olduğundan, siyasi birliğin, dış siyasette de birlik demek olduğundan söz edilmiştir. Arap/İsrail ihtilafında AT'nun tarafsız olduğunu ama bizim tarafsız olmadığımızdan, İslam memleketleri ile AT arasında da köprü olmamız gerektiğinden, köprü olmak için tarafsız olmak lazım geldiğinden söz edilmektedir. İslam/Arap memleketleri tarafında olduğumuzdan ve bunda da din faktörünün etkili olduğundan söz edilmektedir. Çünkü tüm AT devletleri Hristiyan'dırlar, biz Müslümanız. Kunalp, Z. (1988). Avrupa Topluluğu ve Türkiye. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 19,11.

At'a Giriş Tanzimatın Son Zaferidir

Türkiye'de yenileşme hareketlerinin oldukça eskilerden başladığı ve günümüze gelinceye kadar değişik safhalardan geçtiğinden, bu değişik safhaların amaç ve yöntemlerinde her defasında sonraki dönemin hazırlayıcısı olan süreklilik ve bütünlüğün var olduğundan bahsedilmiştir. Siyasi tarihte devrimler öncesinde ve yapıldığı dönemlerde toplum hayatında belirsizlik, anarşi, karşıt görüşler arasında geçen kanlı olaylar, sosyal kaos, kısaca yeni bir düzen kurmaya çalışan düzensizliğin egemen olduğundan, hâlbuki Osmanlı tarihindeki yenileşme hareketleri sırasında bu tür kesin ve uzun süreli, kendine özgü kuralları olan belirsizlik dönemleri görülmediğinden bahsedilmektedir. Özbilgen, E. (1988). At'a Giriş Tanzimatın Son Zaferidir. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 19,20-25.

Ek 3: İlim İrfan Eğitim Bilim İdeoloji Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Değer İnşası Yapan Makaleler

İlim İrfan Eğitim biriminin altında ilim, irfan, eğitim, bilim, ideoloji ögeleri irdelenmiştir. Bu ögelerle ilgili makaleler şu şekildedir:

Kavramlara Yeni Bir Anlam ve Tarif Arayışı Kültür Üzerine Bir Çalışma

Bugün de ne tam batılı olabilmış ve ne de tam Doğulu Müslüman kalabilmiş insan toplumları yaşamakta olduğundan, Ama şüphesiz İslam dünyası yepyeni bir kültürel uyanışın, vahy temeline dayalı bir doğuşun ilk belirtilerini gün yüzüne çıkarmakta olduğundan bunun da özünde irfan ve hikmet olduğundan söz edilmektedir. Bulaç, A. (1986). Kavramlara Yeni Bir Anlam ve Tarif Arayışı Kültür Üzerine Bir Çalışma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 9,42-48.

Yeni Bir Çığır Açmağa Davet

Gelişmiş ülkelerin bugünkü üstünlüklerini keşiflerle bakir kıtaları bulmak ve sürmek suretiyle zenginleştirerek resmi ve ciddi ilim akademileri kurarak ilmi araştırmalara ciddi önem vererek elde ettiklerinden ve maddi başarılarını halen sürdürmekte olduğundan söz edilmektedir. En kazançlı ve verimli yatırımın ilmi çalışma ve araştırmalar yapılan yatırım olduğundan, ilim kendisine bağlananı çokça cömertçe mükâfatlandırdığından, ecdadımızın kahramanlıkla olduğu kadar ilim ve sanatta da önder olduklarından, hem akla hem kalbe dayanarak ilerleyip yükseldiklerinden, maddi ve manevi değeri yüksek medeniyetler kurduklarından, bizim de el ele vererek yeniden bir ilim irfan yolunda ilerlememiz gerektiğinden bahsedilmektedir. Coşan, M. E. (1985). Yeni Bir Çığır Açmağa Davet. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 1, 3-4.

Hizmet Anlayışımız

İlmin bizim için dini ve uhrevi değeri yanı sıra, maddi, dünyevi ve hayati değeri de var olduğundan, tarihte, İslam'ın müdafaası ve yayılması, Müslümanların ilerlemesi ve yükselmesi ilim sayesinde olduğundan İslam âleminin son birkaç asır ki gerilemesi de yine, ilmi ve fenni (teknolojik) üstünlüğün hasımlarımızın eline geçmesinin sebep olduğundan söz edilmiştir. Coşan, M. E. (1985). Hizmet Anlayışımız. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 2, 2.

İslami Bilgi Teorisi

Kuşkusuz bir medeniyet kendi bilgi teorileri tarafından şekillendiğinden, bilgi teorisinin (epistemoloji) insan araştırmasının, felsefe ve temel bilimlerden sosyal bilimlere kadar uzanan tüm görünümüne yön verdiğinden bahsedilmektedir. İnsani bilimlerin yekûnuna bir tutarlılık ve birlik sağlayan, insanların sahip olduğu şeyin bilgi teorisi olduğundan, bu birliği, insanların inançları, fikirleri ve değer sistemleri ışığında bilimlerin eleştirel bir sınımadan geçirilmesi sonucu oluştuğundan söz edilmektedir. Serdar. Z. (1985). İslami Bilgi Teorisi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 2,9-10.

İslam ve Modern Bilim

Müslümanların görevinin, öğrenmek, hakikati tebliğ etmek ve modern dünyayı ablukası altına alan yanlışlıklara karşı, bütün güçleri ile mücadele vermek ve gerisini Allah’a havale etmek olduğundan, ne şekilde ve hangi yolla boy gösterirse göstere, sahte bilgi geçek bilginin yerine asla geçemeyeceğinden bahsedilmektedir. Nasr, S.H. (1985). İslam ve Modern Bilim. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 2, 11-19.

Çağdaş Bilim Felsefeleri ve İslam’da Bilgi, Şakir Kocabaş’la Bir Konuşma

Bir görev olarak da günümüzde Müslümanların bu dünyada “diğer insanlara şahit” olma vasfına sahip olabilmeleri için bilgi ve bilim adına ne varsa her şeyi öğrenmeleri gerektiğinden, bunu gerçekleştirebilmek için de mutlaka iş bölümü ve uzmanlaşmanın gerekli olduğundan söz edilmiştir. Kutluer, İ. (1985). Çağdaş Bilim Felsefeleri ve İslam’da Bilgi, Şakir Kocabaş’la Bir Konuşma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 2, 27-30.

Bilime Karşı Toplum

Amaçsal (theological) bir düşünce biçimi yerine nedensel (causal) bir düşünce biçiminin tercih edilmesinin, Tanrı-merkezli bir dünya perspektifinden, insan-merkezli bir dünya perspektifine geçiş sürecinin tabii bir sonucu olduğundan bahsedilmektedir. Bütün geleneksel öğretiler ve dinlerin, anlamsal bir düşünce uğraşısıyla var olduklarından, öncelikle insanlar için önemli olan, ‘hayatın amacı’ ve bu amacın belirlenmesiyle birlikte bu hayatın ‘nasıl yaşanacağı’ ilkesinin bilim denilen zihinsel faaliyet ancak bu çerçevede içerisinde anlam kazanıp varlığını sürdürebileceğinden söz

edilmektedir. Çiğdem, A. (1985). Bilime Karşı Toplum. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 2,36-42.

Gazali'nin Bilgi Teorisi

Genel olarak Gazali, bilginin şu üç değeri üzerinde durduğundan bunların ise: Gerçeklik değeri, faydacılık değeri ve ahlaki değeri olduğundan söz edilmektedir. Gazali'nin çok manalı bir ilim ve tenkitçi zihniyet anlayışı örneği olduğundan, genç Müslüman ilim adamları veya namzetleri her şeyden önce bu örnek zihniyete bugün her zamankinden daha muhtaç olduğundan bahsedilmektedir. Bu tarz zihniyete veya akıma uzaktan karşı olmak yetmeyeceğinden, onu yakından tanımak gerektiğinden, ilmi zihniyet böyle olması gerektiğinden söz edilmektedir. Bayraktar, M. (1985). Gazali'nin Bilgi Teorisi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 2,43-48.

Bir İslam Âlimine Göre İlmin Anlamı ve Yeri

Bütün ilimlerin varacağı yer olan Allahu Teâlâ olduğundan, ilmi temel olarak bu düsturu almayan âlimlerin sonuçta varacakları yer boşluk ve ümitsizlik olduğundan bahsedilmektedir. Âlimin çizdiği resmin gerçekle çakışacağından, çakışmıyorsa bu ilim olmadığından, bu nedenle, âlim ya iman eder veya inatçılığından dolayı bilerek inkârcı olabileceğinden söz edilmektedir. İlim dinden (Allah'tan) kopuk olamayacağından, ilim tek başına insanın ahiretini kurtarmaya yetmeyeceğinden, amelle birlikte olmak durumunda olduğundan bahsedilmektedir. Bayraktar, O.(1985). Bir İslam Âlimine Göre İlmin Anlamı ve Yeri. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 2,49-51.

Sosyal Bilimlerin İslamileştirilmesi

Müslüman sosyal bilimcinin İslam'ın değerlerine karşı gizlilik taşımayan açık tasvibini ve gerçeği arayan akılcı ve tenkitçi bir öğreti anlayışını sürdürmekte olduğundan, Müslim ve gayri müslim meslektaşları tarafından eleştirilmekten korkmadığından, bundan utanç da duymadığından söz edilmektedir. Çünkü ona göre; tabiatı akıl yoluyla bilimsel eserlerden ve deneylerden okumakla, Allah'ın Kuran'da yazılı vahiylerinden öğrenmek arasında doğruluk bakımından bir fark olmadığından bahsedilmektedir. El-Faruki. İ. R. (1985). Sosyal Bilimlerin İslamileştirilmesi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 2,52-62.

İslam ve İlim

Müslümanların felsefeye, ilme ve kitaplara gösterdiği sevgi ve saygının Batı'ya örnek olduğundan aralarından sayısız aydın yetiştiğinden söz edilmektedir. El yazmalarını toplayıp kitaplıklar ve kültür merkezleri kurduklarından, mütercimlere altın yağdırıp, âlimleri el üstünde tuttuklarından bahsedilmektedir. Garaudy, R. (1985). İslam ve İlim. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 2,92-96.

Belki Yarın

Ülkenin geri kalmışlığının sebebi ilim ve teknolojiye ilerleyememe, tembellik dünyadan habersizlik gibi sebepler olduğunu, var gücümüzle ilme sarılmamız gerektiği, en modern, en güçlü ve en güzelini bulmaya çalışmamız gerektiği anlatılmaktadır. Coşan, M. E. (1985). Belki Yarın. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 3,2.

Illich'in Medikal Düzen Eleştirisi ve Türkiye Gerçeği

Okul düzeninin çağdaş toplumun bütün diğer kurumlarıyla ayakta kalmanın ve her kuşakta yeniden üretilmesini sağlayan; bu yüzden esaslı toplumsal dönüşüm programlarının mutlaka öncelikle 'halletmesi' gereken bir kurum olduğu anlatılmaktadır. Modern okul düzeninin, insanlar arasındaki eşitsizliği ve adaletsizliği durmadan büyüten, pençesine aldığı bireylere kendi bireysel tarihlerine hiç aldırmaksızın bir takım toplumsal roller empoze eden, bunu da gerçek hayatta hiçbir faydalı işe veya beceriye tekabül etmeyen bir sürü diplomalar dağıtarak tekelci bir düzen olduğundan söz edilmektedir. Harman, E. (1985). Illich'in Medikal Düzen Eleştirisi ve Türkiye Gerçeği, İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 3,10-13.

Müslümanların İlimler Tarihindeki Yeri

Müslüman âlimlerin bütün gayretleri üstatlarından öğrendiklerini büyük bir sadakat ve bağlılıkla gelecek nesillere aktarmaya hasrolduğundan fakat Müslüman ilim adamlarının kendilerine güven duygusu az olduğundan, üstatlarından sonra yeni bir şey yapmaya gayret etmediğinden söz edilmektedir. Sezgin, F. (1985). Müslümanların İlimler Tarihindeki Yeri. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 3, 65-69.

Şeyhülislam İbn-i Kemal

Mısır seferi dönüşünde, İbn-i Kemal'in atının ayağından sıçrayan çamurun Yavuz Sultan kaftanına isabet etmiş ve kirletmiş; bunun üzerine Yavuz, 'ulema ayağından sıçrayan çamurların medâr-ı zinet ve bais-i mefharet' olacağını söyleyerek çamurlu kaftanın, ölümünden sonra sandukası üzerine örtülmesini vasiyet ettiğinden, ecdadımızın alime değer verdiğinden bahsedilmektedir. Yılmaz, A. (1985). Şeyhülislam İbn-i Kemal. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 3, 72-76.

Yirminci Yüzyılın Anlamı

Türkiye'nin hâlihazır düşünce ver bilim hayatının en önemli eksikliklerinden biri derin düşünce için gerekli malzeme ve verilerin kıtlığı olduğundan söz edilmektedir. Derin düşünce eksikliğinin telâfi edilebilmesi için bir yandan akademik araştırmaların artmasına, diğer yandan orijinal denemeler türünden serbest düşünce mahsullerinin ortaya konmasına ihtiyaç olduğundan bahsedilmektedir. Bütün bunların olabilmesi için özellikle 17. yüzyıldan bu yana Batı'da üretilmiş temel eserlerin, (müracaat kitaplarının, klasiklerin) Türkçe'ye kazandırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Güven, Y. (1985). Çeşitlemeler, Yirminci Yüzyılın Anlamı. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 3,94-96.

Taşa Gül ile Cevap

İlim çok önemli olduğu için ilahî bir vecd ve tükenmez bir şevkle ilme sarılıp, her şeyin en güzelini, en üstününü yapmaya çalışmamız gerektiğinden söz edilmektedir. En hayırlı ve en verimli yatırımın, ilme sarf edilen yatırım olduğundan, kapitalist Batı ve komünist Doğu'nun da ilme, araştırmaya önem verdiğinden, ama ruhsuz ve vicdansız bir şekilde bunu yaptığının söz edilmektedir. Bizim onlardan farkımız ırfanda ve takvada olduğundan, bizim ilmimizin formülü içinde iman, iyi niyet, güzellik, sevgi, irfan, edep, ahlâk, terbiye, vefa, feragat, tevazuu, insaf, adalet gibi meziyetler ilave edilmiş olduğu için Batıdan daha üstün olabileceğimizden söz edilmektedir. Coşan, M. E. Taşa Gül ile Cevap. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 4, 2.

Trigonometrinin Tarihi Gelişimi ve İslam Âlimlerinin Yeri

Çoğu bilim dallarında olduğu gibi, trigonometrinin de ortaya çıkıp gelişmesinde Türk zekâsının rol oynadığından, parlak bir medeniyetin önderi olan İslam Dünyası'nın bu konudaki hizmet payı inkâr edilemeyecek kadar açık olduğundan söz edilmiştir.

Amacımızın, Yahya Kemâl'in dediği gibi "Kökü Mazide Atı" olabilmek ve dünden bugüne köprü, bugünden yarına bağ kurabilmek olduğu vurgulanmaktadır. Göker, L. Trigonometrinin Tarihi Gelişimi ve İslam Âlimlerinin Yeri. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 4,87-92.

Kur'an mı Bilim mi?

Müslüman yazarların Kur'an'ın son derece bilimsel ve modern olduğunu ispatlamaya çalışırken cümlelerine Kur'an'ın bilgi edinmeye ve aklı kullanmaya büyük önem verdiğini söylemekle başladıklarından söz edilmektedir. Kur'an'ın sekizde birini oluşturan 750 ayetin müminleri tabiat üzerine çalışmaya, düşünmeye, aklı en iyi şekilde kullanmaya, bilimsel girişimi sosyal hayatın bir parçası yapmaya teşvik ettiğinden, buna karşın hukukla ilgili ayetlerin sayısı yalnızca 250 olduğundan söz edilmektedir. Serdar, Z. (1985). Kur'an mı Bilim mi?. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 4,93-98.

Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri

Devletin güçlü olmasının, devleti oluşturan bireylerin -özellikle yöneticilerin- bilgili, diri, ihlaslı, aksiyon ve vazife şuuru içinde olmasına; bireylerin bu saydığımız niteliklere sahip olması ise eğitim kurumlarının işlevini eksiksiz ve doğru bir şekilde yerine getirmesine bağlı olması gerektiği anlatılmaktadır. Tekkelerin ise, kendi prensiplerine göre kıvama geldiğine inandıkları kimseleri "irşad izni" ile cemiyet içerisine salarak toplumun hiç bir kesimini göz ardı etmeksizin halkla iç içe bir anlayışla ilme, iyi ve güzele yönlendirme sorumluluğunu yüklenmiş, sürekli dinamizmin kaynağı olduğundan bahsedilmektedir. Bilgili, A. (1985). Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 4,113-114.

Öz Kültürümüz ve İlim

Öz kültürümüzde, âlimin, talebenin, mektebin, hocanın, öğretme ve öğrenme fiilinin müstesna bir değeri ve itibarı olduğundan, hocanın, babadan daha üstün tutulduğunda dövse, vurduğu yerde gül biter anlayışı hâkim olduğundan, âlime hükümdarların bile hürmet gösterdiğinden, çünkü en yüksek rütbenin ilim rütbesi olduğundan söz edilmektedir. İlim ile meşgul olmanın ibadet sayıldığından, ders vermenin ve almanın cihat seviyesinde sevap sayıldığından ilmî tefekkür ve taallüm

gündüz oruca, gece namaza bedel olduğundan, öğretilen bilginin öğretenin sadakası olduğundan bahsedilmektedir. İlim öğrenmeye çalışmanın her Müslüman erkek ve kadın için bir farz olduğundan, ilim yolundaki talebenin cennet yolunda sayıldığından söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1985). Öz Kültürümüz ve İlim. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 5,2.

Eğitimden Doğan Problemler

Dünyaya hapsolmuş maddeci, zevkci, karamsar bir hayat anlayışının ders programlarından, eğitim ve öğretim faaliyetlerine kadar kendiliğinden zihinlerde ve müesseselerde hâkimiyet kurduğundan söz edilmektedir. Bu maddeci hayat tarzının, tabiata ve âleme bakış tarzını değiştirdiğinden, ona uygun bir dünya görüşü ile her şeyi halledeceğine inanılan bir ilmi anlayışı da beraberinde getirdiğinden bahsedilmektedir. Dini ve ona dayalı ahlâkı, hatta eğitimi saf dışı etmek, küçük görmek, dindar, inançlıyı hor görmek, din görevlisini tahkir etmek, ilericilik ve medeniyet adına bir marifet sayıldığından söz edilmektedir. Dini, tarihi, ahlâkî kavramları, arı dil adına zihinlerimizden temizlenmeye çalışıldığından, dini ve tarihi bir çağrışım yaptırabilecek her terim, her kavram Arapça asıllı diye atıldığından, onun yerine hiçbir şey tedâi ettirmeyen uydurma kelimelerle zihinler doldurulduğundan bahsedilmektedir. Bu kafa ve kalp boşluğu ve çatışması içinde, ikilik ve kavga içinde yüzen nesiller ortaya çıktığı vurgulanmaktadır. Bolay, S. H. (1985). Eğitimden Doğan Problemler. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 5,92-94.

Tercüme Tekniği

Bilindiği gibi her ilmin kendine mahsus teknik ve ıstılahı tabirleri var olduğundan, bunun içindir ki ilmi eserlerin tercümesinde genel dil bilgisinin yanında o sahanın ıstılahlarını da bilmeye ihtiyaç olduğundan, aksi takdirde ortaya telâfisi imkânsız hataların çıkması kaçınılmaz olduğundan söz edilmektedir. Örneğin "tashih" kelimesi normal olarak düzeltme, doğrulama manasınadır. Hadis usulü literatüründe ise tashih, bir hadisin "sahih" olduğuna hükmetmek demektir. Keza sahih de lügatte "doğru" manasınadır, fakat ıstılahta "sıhhat şartlarını haiz hadis" demektir. Sonuç olarak bilmeyen kişinin bunları lügat manasıyla tercüme etmesi olduk büyük hata olacağı üzerinde durulmaktadır. Gencer, B. (1985). Tercüme Tekniği. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 5,92-97.

Saray Çatısı Altında İlmî Faaliyetler: Huzur Dersleri

Ramazan aylarında sarayda huzur derslerinin verildiğinden ve buna toplantılara kimi zaman Padişahın teşrif ettiğinden derslerin karşılıklı soru cevap şeklinde olduğundan, dersi dinleyen ilim sahiplerinin dersi veren hocaya soru sormalarının dersin vazifelerinden bir olduğundan her muhatap talebenin ayrı ayrı soru sorduklarında bahsedilmektedir. Sönmez, F. (1986). Saray Çatısı Altında İlmî Faaliyetler: Huzur Dersleri. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 7,25-28.

Sadece Kur'an'la Yetinilebilir mi? Hadislerden Müstağni Kalmak Mümkün mü?

Hz. Peygamber'in ilim öğrenme ve öğretmeye teşvik eden hadisleri, zaman zaman ahabını toplayıp yeni dinin vecibelerini onlara öğretmesi, bu maksatla Medine mescidini bir eğitim ve öğretim yeri haline getirmesinden bahsedilmektedir. Hz. Peygamber'in ahabın her müşkilini bıkmadan, usanmadan çözmeye çalışması ve onlara anlayış seviyelerine göre hitap etmesi, meseleleri zorlaştırmadan açık ve net cevaplar vermesi, O'nun muallimlik yönünün bazı hususiyetlerini gösteren örnekler olduğundan bahsedilmektedir. Ünal, İ. H. (1987). Sadece Kur'an'la Yetinilebilir mi? Hadislerden Müstağni Kalmak Mümkün mü?. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 7,36-42.

İslam Düşüncesi ve Yeni Çağa Etkisi Meselesi

İslam düşüncesinin insanın kabiliyet ve imkânlarına kapalı olup, onları yok saymadığından, aksine bütün bunları değerlendirmeye alıp, onları koruyup gözetip, düşünme ameliyesini yücelterek onayladığından söz edilmektedir. Bu bakımdan Müslümanların kendi mahiyet ve özelliklerine aykırı gelmeyen düşünceleri hemen yargılamayıp, onları yerli yerince değerlendirmeye çalıştığından, ilim ve hikmetin Müslümanlar için önemli olduğundan bahsedilmektedir. Bilim nerde ve kimde görülürse, oradan alınır anlayışının hâkim olduğundan, böylece doğru, iyi, güzel olarak alınan düşünce ve değerler, İslam düşüncesinin ilgi alanı dışında bırakılmadığından söz edilmektedir. Aynı şekilde İslâm düşüncesi, bütün insanların, her zaman için

yararlanabilecekleri engin ve geniş bir zenginlik kaynağı olma niteliğini koruduğundan, bu bakımdan, tarih içinde çeşitli zaman ve bölgelerde karşılaştığı düşünceleri etkilemede zorlanmadığından bahsedilmektedir. Kılıloğlu, İ. (1987). İslam Düşüncesi ve Yeni Çağa Etkisi Meselesi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 7,52-57.

Refah Devleti, Teori ve Pratiği

Öncelikle ilme verilen önem dolayısıyla Peygamberimizin döneminde hem öğretmen hem de öğrencilere hazineden Peygamber' in gözetimi altında gerekli kaynak aktarımı yapılmakta olduğundan söz edilmektedir. Suffa adı altında bir eğitim kurumu kurulduğundan, Peygamberimizin de çok önem verdiği bu eğitim-öğretim kurumunun daha sonra bu hanımları da içine alacak şekilde yaygınlaştığından söz edilmektedir. Hulefa-i Raşidin devrinde de eğitim yaygın olduğundan ve masrafların hazine kaynaklarından karşılandığından, Atanan velilere İslam' ı olduğu kadar yazı ve okumayı da öğretme görevi verildiğinden söz edilmektedir. Ertürk. E. (1987). Refah Devleti, Teori ve Pratiği. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 7,58-65.

Modern Bilim ve Hakikatin Bilgisi

Aklın daima diğer bilgi amilleriyle birlikte hayati bir öneme sahip olduğundan, deneyin gerçekliğin bir mertebesini açıklamada başvurulmuş bir yol sayıldığından ama gerçeklik yalnızca bunlardan ibaret kabul edilmeyip bu ikisi mutlaklaştırılmadığından söz edilmektedir. Kur'an'da ve İslam düşünce geleneğinde aklın, tamamıyla batılı akıl (ration)dan temelde farklı bir tanıma sahip ve çoğunlukla kalbin bir türevi olduğundan söz edilmektedir. İnsanın içinde rol aldığı varlık âlemi içinde kendi insani güçleri ve çabasıyla bilgi edinme imkânını elinde tutabilen tek varlık olduğundan, dolayısıyla insanın bilimsel çabası, gerçekliğin bilgisini elde etmeye yeteceğinden söz edilmektedir. Bulaç, A. (1986). Modern Bilim ve Hakikatin Bilgisi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 7,68-75.

İslam'da Bilgi Edinmenin Yolları ve Modern Bilgi Nazariyesinin Tenkidi

Kullar arasında Allah'tan hakkıyla korkanların ancak âlimler olduğundan, söz edilmektedir. Allah'a tam güvenmeli ve onun kelâmını çok ciddiye almak gerektiğinden, bunun da hayatımıza açıklık getireceğinden ve lisanımıza ve bilgimize açıklık, işlerlik

getireceğinden söz edilmektedir. Tüm bu işin başının, gerçeği söylemek, sözünde durmak ve yapılmayacak işlere söz vermemek ve insanlar arasında dünya menfaatlerine karşı görünse bile hak ve adalet ölçüsüyle hükmetmek olduğundan bahsedilmektedir. Kocabaş, Ş. (1986). İslam'da Bilgi Edinmenin Yolları ve Modern Bilgi Nazariyesinin Tenkidi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 7,76-82.

Bir Arayışın Otuzbeş Yılı Quld Est Veritas?

Tarih, din, hukuk, Kutsal Kitab ve ahlâk anlayışlarının son durağı ilim olduğundan söz edilmektedir. Fakat son zamanlarda akıl ve gözlerin güneş sistemi, yerçekimi gibi yeni teoriler doğurduğundan kutsal dogmaların yerini matematik ve geometrinin aldığından söz edilmektedir. Güngör, A. C. (1986). Bir Arayışın Otuzbeş Yılı Quld Est Veritas?. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 7,100-102.

Kuvvetli Olmak

Kuvvetin en sağlam temelinin, en güçlü kaynağının en mükemmel araç ve aletinin ilim olduğundan, çünkü her müşkül onunla çözüleceğinden, her derde devanın, her hastalığa şifanın ilimde olduğundan söz edilmektedir. İlme yönelmek ve en büyük yatırımları ilim sahasında yapmak akl-ı selîmin ve modern asrın gereği olduğundan, maddî ve mânevî, teknik ve kültürel, her sahadaki başarı ilim sayesinde olduğundan, her çeşit savaşta ilim yardımıyla zafere ulaşılabileceğinden bahsedilmektedir. Âhiret saadetinin bile ilimle kazanılacağından, onun için Müslümanlara cahil kalmaması gerektiğinden, her daim ilme yapışmak gerektiğinden, genel bir kaide olarak dinimizde ilim öğrenmenin çok faziletli bir ibadet olduğundan söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1986). Kuvvetli Olmak. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 8,11.

Türk Edebiyatı'nda Gazavat-nameler

İlim sınıfının lisanın nasıl iş gördüğünü bilen, lisanda açıklamaların nasıl yapıldığını, insanların nelere inandıklarını bu inançlarından hangi düşüncelere ulaşabileceklerini görebilen, lisanı kullanırken kategori karışıklıklarına yol açmadan kullanabilen kimseler olarak alimlerin önemli bir kesim olduğundan söz edilmektedir. Akkuş, Mehmet. (1986). Türk Edebiyatı'nda Gazavat-nameler. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 8,81-86.

Nükleer Enerji Üzerine Prof. Dr. A. Yüksel Özemre İle Bir Konuşma

Cenab-ı Peygamber s.a.s. faydasız ilimden Allah'a sığınırım dediğinden binaenaleyh faydasız ilim gibi zararlı ilimden de şüphesiz ki Allah'a sığınmak gerektiğinden, bunun bir temyiz ve tefekkür meselesi, bir eğitim, manevî eğitim meselesi olduğundan söz edilmektedir. Hocaoglu, E. (1986). Nükleer Enerji Üzerine Prof. Dr. A. Yüksel Özemre İle Bir Konuşma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 8,73-76.

İhtisaslaşma ve İş Bölümü

İlimlerin tek bir şahsın, ne kadar yetenekli olursa olsun ihata edemeyeceği kadar çoğalmış, genişlemiş ve gelişmiş olduğundan, bu durumda bizi işbölümüne, kolektif çalışmaya, düzen ve organizasyona, ihtisaslaşmaya sevk ettiğinden söz edilmektedir. Kuvvetli bir iş bölümü yapılması gerektiğinden her işi, onun ehli olan yetkili ve becerikli kimselere havale edip, herkesin kendi sahasında var gücüyle çalışıp en üstün bilgiyi, en derin görgü ve tecrübeyi kazanması gerektiğinden söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1986). İhtisaslaşma ve İş Bölümü. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 9,11.

Kavramlara Yeni Bir Anlam ve Tarif Arayışı Kültür Üzerine Bir Çalışma

İrfan (bilme-tanım) ile tefekkür (düşünme-kavrama) çabalarının Allah'a izafe edilmemesi gerektiğinden söz edilmektedir. Her şeyden önce bu iki çaba da insan zihninin faaliyet alanı içinde cereyan ettiğinden, insan zihninin faaliyeti ve akıl gücü, yalnızca insanın ayır edici özelliğini teşkil ettiğinden, ne cansızlarda, ne de insanın dışındaki canlı varlıklarda akli güçlerinin olmadığından söz edilmektedir. Akıl, insanın evrende Yaratıcısının kendisini layık gördüğü bir ihsan olduğundan, İslam Dininin kültürün, irfanın beslenme kaynağı olduğundan, İrfan'ın ve marifet'in beşer karakterli oluşlarını hadis kaynakları da doğrulandığından söz edilmektedir. Bulaç, A. (1986). Kavramlara Yeni Bir Anlam ve Tarif Arayışı Kültür Üzerine Bir Çalışma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 9, 42-48.

İlim ve Bilim Farklılaşmasının İslam Kültür Değerleri İçindeki Yeri

İslami ilim sisteminde “iyi- fena” ayrımı var olduğundan, yani toplum ya da birey açısından faydası olmayan ilimler prensip olarak sistem içine alınmadığından, zira bu onlar için harcanacak zaman ve imkânların israf edilmesi anlamına geldiğinden sonuçta

topluma zararı olduğundan söz edilmektedir. Özbilgen, E. (1986). İlim ve Bilim Farklılaşmasının İslam Kültür Değerleri İçindeki Yeri. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 9, 49-58.

2000’li Yıllarda Türkiye’de Bilim ve Teknoloji

Bilimin kâinatın ve olayların bir kısmını konu edinip, bunların prensiplerini ve tabiatlarındaki yasaları bulabilmek için yapılan gözlemlerden, incelemelerden, deneylerden ve hipotezlerden elde edilen sisteme edilmiş hakikatler, prensipler ve yasalar olduğundan, kâinata ve olaylara hükmeden yasalar hakkında teorik bilgi olduğundan söz edilmektedir. Sancar, Y. Ş. (1986). 2000’li Yıllarda Türkiye’de Bilim ve Teknoloji. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 11,49-51.

İlim Zihniyeti ve Kalkınma

İlerleme, kalkınma ve yükselmenin sonsuz değerli, vazgeçilmez şartının, her yönü ve çeşidi ile gerçek ilimle var olabileceğinden, ilmin ana kaynağı ise hiç şüphe yok ki sağlıklı düşünme ve ilim zihniyeti olduğundan söz edilmektedir. İlim zihniyeti olmadan yapılan çalışmaların, çarpık sonuçlara götüreceğinden, her çeşit problemimizin çözümünde akıllı, mantığı, ilim zihniyetini esas almak gerektiğinden ve önyargı, sabit fikir, taassup gibi şartlanmaları terk etmek gerektiğinden söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1986). İlim Zihniyeti ve Kalkınma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 12,9.

Şakir Kocabaş’la Bir Konuşma: İslam Düşüncesinin Dünkü ve Bugünkü Sorunları

İlim makamının en yüksek makam olduğuna herkesin ulaşmayı en çok istemesi gereken bir makam olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Fakat çağımız Müslümanlarının, 20 yüzyıl Müslümanlarının, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından bu güne kadar kavram sistemine göre en önemli kavram "ilim" değil, "şehitlik" kavramı olarak devam ettirdiklerinde aslında bu durumun da Kur'an-ı Kerim'de ifade edilen kavramsal yapıyı tersine döndürmek demek olduğundan bahsedilmiştir. Bu kavram sisteminin tekrar yerli yerine oturtulması gerektiğine ve ilme gereken değerlerin verilmesi

gerektiğinden söz edilmektedir. Kaplan, Y. (1987). Şakir Kocabaş'la Bir Konuşma: İslam Düşüncesinin Dünkü ve Bugünkü Sorunları. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 13,53-60.

Müstakbel Dış İlişkiler İçin Ferdi Hazırlıklar

Müslümanların bir yandan dinî ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak, diğer yandan da İslâm ülkeleriyle olan kültürel, siyasî, ticarî ve ekonomik temaslarda kullanmak için önce mutlaka iyi derecede Arapça öğrenmesi, konuşma ve yazma yeteneğini geliştirmesi gerektiğinden söz edilmektedir. Ayrıca İslâm'ı yaymak ve tebliğ etmek, düşmanı yakından izlemek, oralarda vaki yenilikleri ve gelişmeleri takip etmek için mutlaka bir yabancı dil (İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Rusya, Rumca vs.) öğrenmek gerektiğinden, yabancı dillerde yazılmış kitap ve makaleleri okuyup ve gerekirse yabancı dilde makale yazmak gerektiğinden söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1987). Müstakbel Dış İlişkiler İçin Ferdi Hazırlıklar. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 14,9-10.

Ehemmi Mühimme Tercih Etmek

Önemsiz işlerle uğraşmaktan, malayani söz ve işten, faydasız ilim ve sanattan, düşmana destek, dostlara köstek olmaktan sakınmak gerektiğinden söz edilmektedir. İdealist ve münevver kimseler olarak, çalışma ve faaliyetlerin dikkatle gözden geçirilmesi gerektiğinden daha önemli çalışmalara öncelik vermek gerektiğinden söz edilmektedir. Günümüzdeki menfî şartlar ve gelişmeler karşısında âşıkâne şiir yazmanın, şarkı türkü bestelemenin, sporla piknikte vakit öldürmenin, plajlarda güneşlenmenin, tatil yerlerinde safa sürmenin, nemelâzımcılığın, vurdumduymazlığın faturasını millet olarak ağır ödeyebileceğimizden söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1987). Ehemmi Mühimme Tercih Etmek. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 15,9-10.

En İlmî, En Ulvî Gaye

İlim meselesinin çok önemli olduğundan, Müslümanların en önemli, en verimli, en faydalı faaliyetlerinin başında imanlı bir şekilde ilmi yaymak geldiğinden çünkü atalarından da aynı şekilde yaptıklarından söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1987). En İlmî, En Ulvî Gaye. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 16,9-10.

Doğal Kaynak Olarak Bilim

Bilim adamı çalışmalarının hesabını toplumun her katına vermek zorunda olduğundan, toplumun örgütlenmiş üstün gücü olarak devletin bilimi denetlemek, toplum için yararlılığını tespit etmekle görevli olduğundan söz edilmektedir. Devletin bu görevi yerine getirirken aşırı duyarlılığını koruması, bilimsel araştırmaların yönlendirilmesini, planlanmasını ve topluma tanıtılmasını her türlü siyasal baskının dışında tutması gerektiğinden, bilimsel araştırmaların toplum yararına işleminde, bilim adamı kadar devlet adamı da tarihi bir sorumluluk taşıdığından söz edilmektedir. Anıl, Y. D. (1988). Doğal Kaynak Olarak Bilim. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 19,32-35.

Din ve İncanın Gerçeğini Bulmak

İlim öğrenmenin din adına ne büyük bir kazanç, insanlık için heyecan verici ve mutlu bir durum olduğundan, ilmin mahiyetinin, özünün, amacının, etkisinin, yararının, sonucunun iyi incelenmesi çağımızın birçok derdine deva olacak çarelerin bulunmasına vesile olacağından söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1989). Din ve İncanın Gerçeğini Bulmak. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 26,4-5.

Öz Kültürümüz ve İlim

İlmin ruhsuz ve gayesiz olmaması gerektiğine, edep, güzel ahlak ve iman ile taçlanması gerektiğinden söz edilmektedir. Toplumumuza erdemli, bilge âlimlerin kılavuzluk etmesi durumunda mutlu ve başarılı olunacağından, tüm dünyanın takdirini ve hayranlığını kazanacağımızdan, fert ve milletimizin, devlet ve siyasî durumumuz izzetli ve şerefli olacağından söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1985). Öz Kültürümüz ve İlim. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 5,2.

Kavramlara Yeni Bir Anlam ve Tarif Arayışı Kültür Üzerine Bir Çalışma

İlk irfan, ilk insanla başladığından, çünkü Allah'ın Hz. Adem'e isimleri öğrettiği, ona varlıkların bilgisini tanıttığından söz edilmektedir. Adem'e öğretilen isimlerin öğretilme sebebinin, O'nun tabiata, kendisine ve soyuna karşı yabancılaşmasını önlemeye yönelik olduğundan, Adem, bu isimlerden hareket ederek kendini, evrendeki, içinde yaşadığı tabiattaki konumunu kavradığından, sonra bu bilgiyi tabiatta yeniden üreterek, insani deneylerle zenginleştirerek kültür ve irfan edindiğinden söz edilmektedir. Adem'in kültürü, doğru aldığı vahyi, maddi insanî ve zihni bir dünya içinde insanca kavrama çabası

olduğundan, Adem sonrası insan kuşaklarının da böylece kültürlerin aktarıldığından, özgün kültürü olmayan hiç bir toplum, hiç bir kavim olmadığından söz edilmektedir. Bulaç, A. (1986). Kavramlara Yeni Bir Anlam ve Tarif Arayışı Kültür Üzerine Bir Çalışma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 9,42-48.

İşlevsel Bakımdan İdeoloji ve Toplum Üzerine Bir Deneme

Her ne kadar ideolojinin yanlı düşüncelerden, tutum ve inançlardan oluşmuş olduğunu öne sürenler varsa da, onun birey ve toplum katlarında bir takım işlevler gördüğü üzerinde durulmaktadır. İdeoloji en önemli rolünü toplum katında görürken bireysel alanlarda da önemli işlevler gördüğünden, ideolojinin toplumsal yapı katında gördüğü işlevlerin kültür, siyaset ve iktisadi alanlarda kendini gösterdiğinden söz edilmektedir. Dursun, D. (1989). İşlevsel Bakımdan İdeoloji ve Toplum Üzerine Bir Deneme. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 26,43-51.

İslam Dünyası Ekonomik Entegrasyonu İşbirliği Üzerine

Bilim ve teknolojik atmosferin şart olduğundan, asırlar önce var olan bu atmosferin günümüzde sağlanmadığı için beyin göçü ile büyük değerler kaybedilmekte olduğundan söz edilmektedir. Gerekli altyapının bir an önce kurulması gerektiğinden, bilim ve teknoloji anlayışının geniş halk kitleleri seviyesinde benimsenip yaygınlaşması gerektiğinden, plan ve programlar insan merkezli olmasının öneminden söz edilmektedir. Özel, M. (1986). İslam Dünyası Ekonomik Entegrasyonu İşbirliği Üzerine. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 11,12-20.

Bilim ve Teknoloji Üzerine Seyyid Hüseyin Nasr İle Bir Konuşma

Modern bilimin temel paradigmaları yıkılmaya başladığından, bilimsel devrimin artık sonuna yaklaşmakta olduğundan söz edilmektedir. İslam'ın kendi dünya görüşüne dayalı bir paradigma geliştirmesi gerektiğinden, Batı biliminin hipotez olarak değil bilim olarak ileri sürdüğü şeyler de bağlantılı fakat tamamen kendi İslami gerçeğinziden hareketle bilimsel araştırma yapmasından söz edilmiştir. Ancak bunu yapabilmek için, İslami düşünce geleneğini anlamış, Hristiyani bilimler karşısında aşağılık duygusu taşımayan, Batı bilim felsefesini kavramış zekâların bu işi yapması gerektiğinden söz

edilmektedir. Kot, A. (1985). Bilim ve Teknoloji Üzerine Seyyid Hüseyin Nasr İle Bir Konuşma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 6,59-62.

Dış Politikamızda Yeni Ufuklar

Türkiye'nin içinde bulunduğu nüfus, itibar, bilim ve üretim seviyesinin, kültürel ve teknolojik pozisyon ve kadrosunun, kendi milli menfaatlerimize çok daha uygun alternatifler bulmaya elverişli ve yeterli olduğundan söz edilmektedir. Hâlâ büyük atılım fırsatlarına, dışa açılma imkânlarına sahip olduğundan mevcut imkânların en iyi verimli şekilde değerlendirilmesi gerektiğinden söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1988). Dış Politikamızda Yeni Ufuklar. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 19,3.

Avrupa Topluluğu ve Türkiye'nin İktisadi Kalkınması

Ülkede bilimsel temeller kurulmadan ve gerçekten milli bir eğitim-öğretim olmadan, kalkınmada başarıya ulaşamayacağından, kalkınmak tam ve şuurlu bir bağımsızlığın şart olduğundan bahsedilmiştir. Hamitoğulları, B. (1988). Avrupa Topluluğu ve Türkiye'nin İktisadi Kalkınması. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 19,12-17.

Kültürlerin Karşılaşması Konusunda Bir Terminoloji Denemesi

Günümüzde evrensel nitelikli "Bilimsel anlatım" yalnızca Batı kültürünün egemenliği altında olduğundan, üstün teknolojinin kitlelerde yarattığı hayranlık ise Batı kültürünün gerçek özelliklerini toplumsal eleştiriden uzak tuttuğundan söz edilmektedir. Özbilgen, E. (1985). Kültürlerin Karşılaşması Konusunda Bir Terminoloji Denemesi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 6,73-78.

Etrafımızdaki Ateş Çemberi

Ekonomik, teknik, bilimsel, kültürel güç birliği bölgenin huzurlu ve kararlı dengesi için şart olduğundan, millet olarak bilim ve eğitime önem verilmesi gerektiğine değinilmektedir. Bahaeddinoğlu, M. (1986). Etrafımızdaki Ateş Çemberi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 8,20-27.

Yeni İslâmî Çalışmaların Ana Hatları

İlimin insanlık için çok değerli olduğundan, ilim olduğu zaman İslâm şuurla uygulanacağından ihlas ve samimiyetle yaşanacağından söz edilmiştir. İlim sahibi bir kimsede sağlam iman olacağından, ibadetleri hâlisâne yaşayacağından bahsedilmiştir. İlim ile sosyal hizmetlerin daha iyi yapılacağından, kötülüklerle ciddi mücadele edileceğinden düşmana karşı mükemmel hazırlanılıp savaşta galip gelineceğinden söz edilmektedir. Coşan. M. E. (1993). Yeni İslâmî Çalışmaların Ana Hatları. İlim Sanat Dergisi. Sayı 35-36,4-5.

Ek 4: İman Ahlak Din Psikoloji Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Değer İnşası Yapan Makaleler

İman ahlak biriminin altında iman, ahlak, din, psikoloji ögeleri irdelenmiştir. Bu ögelerle ilgili makaleler şu şekildedir:

Hristiyanlıkta Tevhid İnancının Tahrifi Üzerine Doç. Dr. Günay Tümer’le Bir Konuşma

Genç insanlarımızın İslam dinini çok iyi bilmeleri gerektiğinden, tabii bunun yanında diğer dinleri de inceleyip, İslam diniyle karşılaştırmaları lazım geldiğinden söz edilmektedir. Bu karşılaştırmadan çekinmemeleri gerektiğinden, böylelikle İslam’a karşı saygınlıkları artacağından, çünkü İslam, kitabı değişmeden, peygamberi tanrılaştırılmadan, ismini kitabından alan, en geniş ibadet koleksiyonuna sahip, en makul inançlara sahip bir din olduğundan söz edilmektedir. Koçak, A. D. (1985). Hristiyanlıkta Tevhid İnancının Tahrifi Üzerine Doç. Dr. Günay Tümer’le Bir Konuşma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 2,101-104.

Psikolojinin Gizli Ahlakı

Modern psikolojinin, kendisini değerlerden bağımsızlaştırmaya çalıştığını ancak yaptığı yalnızca onu gizleyip, gizli (potential) bir hale getirdiği anlatılmaktadır. Toplumu ve insanı değerlerinden ya da geleneksel kavramlarından arındırıp olayların anlaşılamayacağından söz edilmektedir. Tarafsızlık adına geleneksel kavramları başka yerlere koymak yerine, onların gerçek muhtevalarını anlamaya çalışmak; insana bir bilgi nesnesi olarak değil de kosmos içinde bir varlık olarak bakmak yeni psikolojinin görevi olması gerektiğinden bahsedilmiştir. Ancak böyle olursa çamuru ve ona üflenen Yaratıcı'nın ruhunu gerçekten anlayabileceğimizden, hangi ahlâkla ahlaklanacağımızı o zaman tam anlamıyla cevaplayabileceğimizden, o zaman ruh, din, ahlâk gibi kavramları ayrı birer bilim şubeleri olarak görmeyip bütün olarak görebileceğimizden söz edilmektedir. Göka. E. (1987). Psikolojinin Gizli Ahlakı. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 16,42-45.

Yaşadığımız Günlerin En Önemli Sorunu

Dünyanın neresinde olursa olsun, her akıl sahibi insanın, kendi Yaraticısını bulmak ve kâinatın yöneticisi, mülkün maliki, mahlukâtın râzıkı, o Rabbü'l-âlemin'i bilmekle mükellef ve sorumlu olduğundan söz edilmektedir. Sadece inanmanın da yetmediğinden, inancın, şirkten ve küfürden uzak, temiz ve pak, sahih ve salim, doğru ve evrensel gerçeklere uygun olması gerektiğinden söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1997). Yaşadığımız Günlerin En Önemli Sorunu. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 43,5-6.

İslam'da Günah Problemi

Günümüz insanının problemlerinin başında inançlarını yaşayamama zaafı geldiğinden, insanlığın günahlara batmış, battıkça da imanı zayıflamış, problemler zayıflamış, problemler yumağı altında ezilmeğe mahkûm olduğundan söz edilmektedir. Bu bedbinlik insanların ruhundan başlayarak her yönünü kaplamış, manevi yönünü kararttığı gibi maddi yanını da kuşatmış olduğundan söz edilmektedir. Günümüz toplumunda fitne, fesat, ahlaki çözülme ve çöküşün kaynağı halis sahih bir Allah inancı ve din anlayışının hayata yansımaması veya inanan eksikliği nedeniyle günahların insanları bir örümcek ağı veya ahtapot misali sarmasından söz edilmektedir. Günahların insanlara basitlik, değersizlik, dengesizlik hissini aşılıp, problemleri artırdığından, huzursuzluğun kaynağı olduğundan söz edilmektedir. Aydın, H. (1997). İslam'da Günah Problemi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 43,57-66.

Hukuk Felsefesi Açısından Stoacılık

Erdemin, doğaya veya akla uygunluk veya "aklın doğru durumda" olması anlatılmaktadır. Bu önermenin mantıksal sonucu insanın öz-Cevher olarak ussal (rational-âkli) evrenin (aynı zamanda doğanın) düzenini, bu düzendeki uyumu kabullenmesinden, aksi takdirde, insan, doğayla çatışmayı göze almak zorunda kalacağından, bunun akli olan evrenin uyumlu düzenini yadsımak, bir varlık olarak hiçbir eylemde bulunmamak, asıl önemlisi de mutsuzluğa düşmüş olmak anlamlarına geleceğinden söz edilmektedir. Oysa insanın mutlu olması için, evrenin veya doğanın mutlak yasasına boyun eğmesi gerektiğinden yani ahlâklı, yani erdemli olması kaçınılmaz bir zorunluluk olduğundan bahsedilmektedir. Kılıçoğlu, İ. (1985). Hukuk Felsefesi Açısından Stoacılık. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 3,38-44.

Eğitimden Doğan Problemler

Günümüzdeki nesillerin sevgiyi tadamadan, imanı yaşayamadan yetişmiş, maddi ve manevi boşluk, korku, şüphe, endişe içinde ideâlini koruyamadığından, karşılıklı güvenin azalması, âile ve ahlak değerlerinin sarsılması, yalnızlık, boşluk hissinin artmasına, ferdi ve içtimâî bunalımların daha çok kendini hissettirmesine yol açtığından söz edilmektedir. Eğitimin profan ve sekularize olmasının bilgi ve inanç münasebetlerini kopardığından bu hususta da dengesizlikler meydana geldiğinden, böylece kafada, kalpde ve cemiyette ikilik içinde batılı hayat ve problemleri, teknolojinin hâkim kıldığı kıymetleri yaygınlaştığından söz edilmektedir. Kuru ve tabii akıl ile ona dayalı akılcılığın, yıktığı değerlerin yerine geçemediğinden, derin manaları veremediğinden, akılcılığın kendisinin de bir değer olamadığından söz edilmektedir. Sevgisiz, mânâsız, idealsiz ve içkin (mündemiç) hedefler güden gençlerin çoğaldığından, bu gençlerle beraber, insanların ekserisi hatta batılılar başta olmak üzere, insanlığın bir mânâ krizi geçirdiğinden, bundan kurtuluşun; insana varlık emniyeti, huzur ve ümit, iyimserlik, sevgi bahşeden hakiki imana ulaştıran bir yola girmek olduğundan bahsedilmektedir. Bolay, S. H. (1985). Eğitimden Doğan Problemler. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 5,92-94.

Geçmiş Zaman Olur ki Hayali Cihan Değer

Osmanlı Devleti'nin ile devirlerinde dini yaşantının çok düzgün olduğundan, ilme ve âlime hürmet ve rağbet edilmesinden söz edilmektedir. Osmanlı'nın bu döneminde halkın yaşantısının mutlu ve refah olduğundan, komşu ülkelerin Osmanlıyı gıpta ettiklerinden bahsedilmektedir. İmanın insana bitmez tükenmez bir aşk, şevk ve heyecan vereceğinden, insanı canlandırıp, değiştirip, hareketlendireceğinden söz edilmektedir. Gerçek ve samimi bir imana sahip olan insanın sorumluluk duygusu taşıdığından bencil ve menfaatperest olmadığından, hayır ve iyilik yaptığından söz edilmektedir. Hakiki imana sahip kişinin herkesin yardımına koşacağından, rahatını terk edip, tehlikelere atılacağından, varını-yoğunu hak yola sarf edeceğinden, gerektiğinde tatlı canından dahi geçebileceğinden, toplumun menfaatini kendi menfaatinden üstün tutacağından bahsedilmektedir. Coşan, M. E. (1985). Geçmiş Zaman Olur ki Hayali Cihan Değer. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 6,2.

Güzel'i Anlamak, Sevmek ve Yaşatmak

Özellikle gençliğimize, kendi öz estetiğimizi, öz zevkimizi aşılammamız gerektiğinden, onları güzelliği fark eden, güzeli tercih eden duygulu ve erdemli kişiler olarak yetiştirmemiz gerektiğinden, kültürel ve medenî varlığımızın istikbalinin aydınlık olabilmesi için bunun bir zorunluluk olduğundan söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1986). Güzel'i Anlamak, Sevmek ve Yaşatmak. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 11,9.

Kapitalizmin Manevi Kaynakları: Felsefe ve Din

Eğer ahlaki görüş düşüncesi, ahlâkın dinî müeyyidelerini de kapsayacak kadar genişletilirse, o zaman davranış ve hareketlerimizi biçimlendiren en yüce manevi güçlerin felsefe ve dinde bulunacağından bahsetmektedir. Dolayısıyla hem din hem de felsefenin iktisadi faaliyetleriyle ilgili olarak, insanın ruhunu etkilediğinden ve kapitalist ruhun büyüme ve gelişmesinde bir paya sahip olduğundan söz edilmektedir. Sombart, W. (1988). Kapitalizmin Manevi Kaynakları: Felsefe ve Din. (Çev. Mustafa Özel). İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 20,38-42.

Hristiyanlığın Tahrifi Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Sonuçlar

İslam batı dünyasında yeterince doyurucu bir misyon yapamadığından, Amerika'da Budist olan Hristiyanların sayısı Müslümanlarında sayısından üç kat daha fazla olduğundan söz edilmektedir. İslam'ın batıda yayılışının yavaş olmasının çok daha köklü nedenlere dayandığından, dolayısıyla yaygınlaşması da o oranda güçlü olduğundan, buna bir de misyon faaliyetinin yetersizliği katılırsa işin daha da güç bir hale geldiğinden söz edilmektedir. Demirci, K. (1985). Hristiyanlığın Tahrifi Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Sonuçlar. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 3,51-54.

Diriliş Üzerine

Allah'a inanmayan çağ, ölü bir çağ olduğundan, insanlığın bu çağının ancak Allah'a inanmakla dirileceğinden söz edilmektedir. Dine yöneldiklerinde insan, insanlık ve çağın inanılmaz bir biçimde yeniden dirileceğinden bahsedilmektedir. Yazar, Y. (1985). Diriliş Üzerine. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 5,24-25.

Bir Duyarlılığın Kütlesi

Mehmet Akif'in de devletin ve milletin birlik ve esenliğini Asr-ı Saadet İslam'ına tam anlamıyla sarılıp dini tam anlamıyla düzgün yaşamada bulduğundan söz edilmektedir. Akif'in tüm enerjisini bu amaç uğruna bir ömür mücadelede ettiğinde, dini yaşantının tam olarak yaşanmadığının tüm ızdırabını hissettiğinden söz edilmektedir. Yorulmaz, H. (1985). Bir Duyarlılığın Kütlesi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 5,15-21.

Hız Peygamber s.a.s. Gayri Müslimlere Nasıl Davranırdı?

Hakikatte İslam dininin amacı fertlere ve milletlere hâkim olup onları sömürmek değil, ama tüm insanlık için bir barış iklimi yaratmak olduğundan söz edilmektedir. Bu sebepten bu dinin, bize sonraki çağlarda takip edilecek yolu gösterdiğinde oysaki bu gün bizim, bundan on dört asır önce Kur'an tarafından bildirilmiş olan kuralların seviyesine ulaşamadığımızdan söz edilmektedir. Hamidullah, M. (1986). Hız Peygamber s.a.s. Gayri Müslimlere Nasıl Davranırdı? (çev. Suphi Seyf). İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 7,12-18.

İslam'ın Dinamik Yapısı ve Günümüz

Dünyayı bir sınav yeri olarak tanımlayan İslam'la, insanın kendisine olduğu kadar, dünyaya ve eşyaya olan bakışında da devrim çapında bir değişim gerçekleştiğinden söz edilmektedir. Hardal tanesi diye tarif edilerek en küçük bir iyiliğin ve kötülüğün bile karşılıksız kalmayacağı inancının, bu dünyadaki hayatın bitimsiz olan öte hayatımızın yer ve şeklinin belirlenmesinde bir sınav yeri olduğu ve geçiciliği düşüncesiyle oluşan öte duyarlılığı Müslümanı bir duygu, düşünüş ve davranış zenginliğine ve berraklığına kavuşturduğundan bahsedilmektedir. Yanılmayan, görme ve işitmesinde sınır bulunmayan bir yaratıcı-otorite inancı ve idraki Müslümana sürekli huzurda bulunuş disiplini kazandırdığından, müslümanın herkesten önce kendine karşı dürüst olduğundan, kendisinden hesap sormasından ve kendisine karşı da sorumluluk taşıdığı için toplumda güvenilir olduğundan söz edilmektedir. Yazar, Y. (1986). İslam'ın Dinamik Yapısı ve Günümüz. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 7,20-24.

İslam ve Edebiyat

İslâm dininin, hayatın her sahasına ve faaliyetine iman gözüyle bakmış ve inancın asil havasını hayata dâhil ettiğinden söz edilmektedir. Mesela: İslâm’da selamlaşma basit bir el veya baş hareketi değil, derin anlamlı bir temenni olan “Allah’ın selamı, rahmeti, bereketi üzerinize olsun; Allah, dünya ve âhirette sizi selamette kılsın, lütfuna erdirdsin, selamet yurdu olan cennete soksun.” gibi dua yerine geçtiğinden söz edilmektedir. Müslümanlar arasında kullanılan vedalaşma sözünün, “Allah’a ısmarladık”: “Sizi Allah’ın lütuf ve himayesine tevdi ve havale ediyoruz, O sizi her türlü afet ve musibetten koruyup kollasın.” mânasına geldiğinden söz edilmektedir. Bu şekilde örnekler verilerek İslam dininin gündelik yaşamda düzen nizamı sağladığı anlatılmaktadır. Coşan, M. E. (1986). İslam ve Edebiyat. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 10,9.

Müstakbel Dış İlişkiler İçin Ferdi Hazırlıklar

İslâm dini ve kültürünü iyi öğrenmenin bizim diğer komşu ve kardeş ülkelerle ortak bağımız olduğundan ayrıca milli benlik ve şahsiyetimizi teşkil eden ana kaynağın, İslâm dini ve kültürü olduğundan söz edilmektedir. Batının hatıranı İslam’dan uzaklaştıkça iç ve dış problemlerimiz çetrefilleşmekte olup misyonerlerin propagandaları artmakta olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca din insanlık için en büyük ihtiyaç olduğundan, ihmal edilmesi durumunda yerini batıl inançlar ve hurafeler alacağından, onun için en son ve geçerli ilahî din olan İslâm’a sarılmak gerektiğinden söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1987). Müstakbel Dış İlişkiler İçin Ferdi Hazırlıklar. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 14,9-10.

Nefs, Akıl ve İman

İmanın ancak ilahî menşeli olursa bir değer ifade edeceğinden, çünkü Allah’ın, engin rahmet, sonsuz ilim ve hikmet, eşsiz kudret ve sanat sahibi olduğundan söz edilmektedir. Allah’ın her şeyin en iyisini ve en doğrusunu bildiğinden, tüm insanlar, eğer gerçeği ve kurtuluşu istiyorlarsa, nefsin elinde oyuncak olmaktan kendilerini kurtarmaları gerektiğinden, yüce yaratıcısını bulmaları gerektiğinden, O’na teslim olmalı ve itaat etmeleri gerektiğinden söz edilmektedir. Yorgun insanlığın gerçek huzur ve afiyeti, iki cihandaki selamet ve saadeti sadece bu tercihte olduğundan, yani küfrü, gafleti ve inadı bırakıp İslâm’a girmekte ve sâfi imana sarılmakla kurtuluşu yakalayabileceğinden söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1989). Nefs, Akıl ve İman. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 23,9.

Mukayeseli Dinler Tarihinin Önemi

İngiltere’de, İsveç’te, Amerika’da halkın çoğunluğu Hristiyanlık’tan koptuğundan, Kiliselerden kayıtlarını sildirdiklerinden bahsedilmektedir. Onun için tüm Müslüman aydınların diğer dinleri yakından incelemeye, tüm İslâmî yayın yöneticilerini, onların yanlışlarını yayınlarında periyodik olarak yazmaları gerektiğinden söz edilmektedir. Müslümanların her yerde dinler tarihi enstitüleri kurup, Müslüman olanların neden Müslüman olduklarını inceleyip, fikirlerini, hayatlarını kaydetmeli; gayrimüslimleri İslâm’a davet çalışmalarını ve metotlarını geliştirmeleri gerektiğinden, kitaplar, broşürler yayınlayıp, irşat ve tebliğ ekipleri kurup canla başla çalışmaları gerektiğinden söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1989). Mukayeseli Dinler Tarihinin Önemi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 24,3.

Din ve İnancın Gerçeğini Bulmak

Tarih boyunca her toplum dine büyük değer vermiş olduğundan yaşamını onun çevre ve çerçevesinde düzenlemiş olduğundan, modern toplumlarda bu durumun hemen hiç değişmediğinden söz edilmektedir. Asrımızın ilk yarısından beri, komünist ülkeler dine karşı çıkıp, onu yok etmeye çalıştıklarından, bazı filozoflar dinî değerlerin yerine başka değerler ikâme etmeyi tasarladıklarında fakat başarısız olduklarından söz edilmektedir. Dinin yerini başka bir şey dolduramadığından, çünkü onun kendine mahsus özel bir yeri olduğundan, dinin bilimin ötesinde, insan aklının ve ruhunun derinliklerinden doğal olarak kopup gelen soruları cevapladığı için ihtiyaçları, merakları tatmin edip, korku ve endişeleri dindirdiğinden huzur ve mutluluğu sağladığından söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1989). Din ve İnancın Gerçeğini Bulmak. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 26,4-5.

Ülkemizde İslam Kültür ve Medeniyetini Koruma ve Geliştirme Çareleri

İman ve İslâm insanlık için tüm diğer maddî ve dünyevî konulardan daha önce geldiğinden ve her şeyden daha çok önemli olduğundan söz edilmektedir. İşte bu temel anlayıştan dolayı Türklerin, İslâm imanı ile yoğrulmuş milli kültüre, tarihe ve kültür eserlerine büyük önem verdiğinden, çünkü kültür, bir milletin canı ve mânevî hayatı olduğundan söz edilmektedir. İslam kültürünü kaybedenin yokluğa mahkûm olacağına, ancak ona sahip olanlar etkin ve saygın kişilikli, soylu ve asaletli, dinamik ve güçlü

olacağından söz edilmektedir. Türk kültürünün tüm diğer Doğu ve Batı kültürlerinden birçok yönden daha üstün olduğundan, bunu tarafgir ve garazkr olmayan tüm yabancı bilim adamı ve araştırıcı da itiraf ettiğinden söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1990). Ülkemizde İslam Kültür ve Medeniyetini Koruma ve Geliştirme areleri. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 27,4-5.

Ek 5: Sanat Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Değer İnşası Yapan Makaleler

Sanat biriminin altında edebiyat, şiir, şair, sanat, sanatçı ögeleri irdelenmiştir. Bu ögelerle ilgili makaleler şu şekildedir:

Derviş ve Ölüm Romanının Oluşum Şartları

Derviş ve Ölüm romanının oluşumunun dış şartlarını belirleyen üç ana çizgiden bahsedebilmektedir. Bunlardan birincisi yazarın dâhil olduğu toplumun tarihi ve kültürel şartlar, ikincisi yazarın kendi hayat süreci içinde, Yugoslavya’da yaşanan toplumsal çalkantı, üçüncüsü de yazarın etki dairesinde bulunduğu Batılı dünya görüşü ve modern edebiyat anlayışı olduğu anlatılmaktadır. Derviş ve Ölüm romanının bu üç çizginin kesişme noktasında durduğu ve o dönemin toplumuna ışık tuttuğu anlatılmaktadır. Kahraman, A. (1985). Derviş ve Ölüm Romanının Oluşum Şartları. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 2,85-87.

Nurettin Topçu’nun Sanat Felsefesi

Nurettin Topçu’ya göre, gerçek sanatkârın, cemiyetin duygularını, arzularını, ideallerini, kısaca ruhunu, cemiyete rağmen, yüksek idealler katına yükselten adam olduğu anlatılmaktadır. Demokrasilerde olduğu gibi sanatı cemiyetin duyuş hizasına alçatarak genel seviyenin duygularını aksettirmek değil, cemiyetin üstüne yükselmek, sanatı cemiyet için değil sanat için yapmak, yine de cemiyetten kopmamak gerektiği, Fuzuli’nin hiç şüphesiz genel seviyenin çok üstünde olduğundan fakat böyle olmasına rağmen onun feryadı bizim insanımızın feryadı olduğundan söz edilmektedir. Ayvazoğlu, B. (1985). Nurettin Topçu’nun Sanat Felsefesi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 3,45-50.

Dünden Bugüne Türk Cam Tezyinatına Bir Bakış

Cam işlemecilik sanatının ülkemizde tarihin derinliklerine dayanan bir geçmişi var olduğundan, çok ince zevk ve kültür süzgeçlerinden süzüle süzüle günümüze kadar ulaşan bu sanat anlayışının, insanımıza has zekâ ve kabiliyetin de etkisiyle, zarafet dolu şaheserlere dönüştüğünden söz edilmektedir. Osmanlı Devleti’nin cam sanatına sadece bir sanat açısından bakmadığından, lonca ve yasalarıyla istikrarlı, oturmuş bir alt yapı kurarak, hem sanatkârı hem de sanatı yerine göre himaye ve teşvik ettiğinden, yerine göre

de destekleyerek koruduğundan söz edilmektedir. Bahaeddinoğlu, M. (1985). Dünden Bugüne Türk Cam Tezyinatına Bir Bakış. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 4, 71-75.

V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi

Tasavvufi Türk Musikisinin, İslami Türk Edebiyatımızın değerli eserlerinin besteleriyle dolu olduğundan, bu bakımdan asırlar boyunca sayısız eserler ortaya koyan bestekârlarımızı sadece tanıtmak bile geniş bir mevzu olduğundan bahsedilmiştir. Bugün kandil gecelerinde, mevlid merasimlerinde okunan ilâhiler, mevlidler, salavat-ı şerifeler ve kasideler yine bu bölümde ele alınabilecek konular olduğu anlatılmıştır. Akkuş, M. (1985). V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 4, 103-104.

İnce Bir Sanat Dalımız Tezhip

Bu gün tezhip sanatımız bazı kurum ve kuruluşların açmış oldukları kurslarla ve bazı fakültelerimizde anabilim dalı olarak yaşatılmaya, unutturulmamaya, tarihle olan bağlar koparılmamaya çalışıldığından bahsedilmektedir. Özcan, Y. (1985). İnce Bir Sanat Dalımız Tezhip. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 6,66-72.

Nazim Yahya Efendi ve Bestelenmiş Bir Na'tı

Türklerin, İslamiyet'ten önce olduğu gibi, İslâmiyet'ten sonra da musiki sanatıyla çok yakından ilgilendiklerinden, hiç bir sanata nasib olmayan bir tutkunlukla bu sahada hizmet verdiklerinden ve neticede, varlıklıyla daima iftihar edeceğimiz, büyük eserler vücuda getirdiklerinden bahsedilmektedir. İnsan duygu ve düşüncelerini ifadeye en muktedir olan bu sanattan Türklerin, en geniş şekilde yararlanmasını bildiklerinden, fert ve dolayısıyla toplum yaşayışının her safhasında, musikin kendisine verebileceği imkânları en iyi bir biçimde değerlendirdiklerinden söz edilmektedir. Hatipoğlu, A. (1986). Nazim Yahya Efendi ve Bestelenmiş Bir Na'tı. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 7,66-67.

Mimessis'in Eleştirisi

Sanatçı sanat eserinde evrendeki ahenk'i (harmonie) yakalamaya çalışması gerektiğinden, insan bir "küçük âlem" yani mikrozmos olduğundan söz edilmiştir. Âlemin (evren) ise bir "büyük insan" olduğundan, insan da makrokozmosun bütün hakikatleri özetlendiğinden, yani insan "zübde-i âlem" (âlemin özü, özeti) olduğundan söz

edilmektedir. Kaplan, Y. (1986). Mimessis'in Eleştirisi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 9,92-95.

Âlem Modellerimiz ve Sözde Bilimsel Modeller

Şiirin, Allah'ın sır ve güzellik yolunda arama işi olduğunda bahsedilmektedir. Şairin ise ne yaptığının yanı sıra niçin ve nasıl yaptığının ilmine muhtaç ve üstün marifetinin sırrına müştak bir tılsımın ustası olduğundan söz edilmektedir. Müftüoğlu, F. (1986). Âlem Modellerimiz ve Sözde Bilimsel Modeller. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 9,74-81.

İslam ve Edebiyat

Söz ve edebiyatın faydaya dayanan temel görev ve fonksiyonunu çok iyi tespit eden İslâm edip ve şairlerinin, buna rağmen lirizm ve şiiriyette de şahikalara çıkmaktan hiç geri kalmadıklarından söz edilmektedir. Çünkü kuvvetli imanları sayesinde uçsuz bucaksız, engin ve zengin bir iç dünya kazandıklarından, Allah sevgi ve saygıları sebebiyle bitmez tükenmez bir aşk, şevk ve heyecan kaynağına ermiş olduklarından söz edilmektedir. En büyük ediplerin –mesela; Feriduddîn-i Attâr, Mollâ Câmi', Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Yunus Emre, Eşrefoğlu, Niyâzî, İbrahim Hakkı-i Erzurûmî, Şeyh Gâlib gibi– ekseriya din ve tasavvuf ilimleri içinden çıkma sebebi Allah sevgisi olduğundan bahsedilmiştir. Coşan, M. E. (1986). İslam ve Edebiyat. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 10,9.

Düşünce ve Edebiyat

Edebiyatı bir değerler bütününe göre anlaşılır, yorumlanır kılmak demek, pek doğal olarak bir uygarlık, bir kültür, bir dünya görüşü içine yerleştirmeyi amaçladığından söz etmektedir. Bu bakımdan edebiyat ile kültür, yani dünya görüşü ayrılığının söz konusu olmaması gerektiği, aksi halde kültürden yansıyan değerler dizgesi (sistemi)yle, edebiyatın özümleyerek amaçladığı değerler çatışması kendiliğinden, fakat yıkıcı bir şekilde ortaya çıkacağından söz etmektedir. Bizde yanlış olarak söylenegeldiği üzere, Tanzimatın böyle bir yıkıcılığa sahne olduğu vurgulanmaktadır. Kılıçoğlu, İ. (1986). Düşünce ve Edebiyat. İslam ve Edebiyat. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 10,11-12.

Günlük Güneşlik bir Bahçede Aşk Oyunu

Her sanat eserinin ister istemez bağlı bulunduğu bir âlemin, medeniyetin, marifet ve kültür atmosferinin görüş açısını, ufkunu, rengini, kokusunu ve sesini taşıdığından söz edilmektedir. Sanatkârın, ne kadar muhtelif medeniyetlerin kaynaklarından beslenirse beslensin, asli kâinatının veya medeniyetinin bağlamından kendini kurtaramayacağından ve onun ufkunu aşamayacağından bahsedilmektedir. Akay, H. (1986). Günlük Güneşlik bir Bahçede Aşk Oyunu. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 10,24-27.

İnanç ve Sanat

Sanatkârın inancı, ahlâk anlayışı, ruh yapısı, dünya görüşü ve ideolojisi mutlaka onun sanatına ve eserine de aksedeceğinden söz edilmektedir. Bu sanatkâr hür ve bağımsız, serazât olarak, sadece estetik zevk ve sanat endişesiyle çalıştığı, “Sanat, sanat içindir.” diye düşündüğü zaman bile –gayr-i ihtiyârî– ideolojisini aktaracağından, çünkü her kap, sadece içinde olanı dışa sızdırır misali bu durumdan kaçılamayacağından söz edilmektedir. Coşan, M. E. (1988). İnanç ve Sanat. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 18,9.

Çeşmeleri Yosun Bağlamış” Kent’ten İzlenimler

“Kendisine benzediğini
Bilirdi şair bir çeşmenin
.....
Bilirlerdi çeşmelerin de
Kendileri gibi
Toplumun ortasında
Çağıldayıp durduğunu şairler”

Sezai Karakoç’un çeşme ile şair arasında böyle ilginç bir bağlantı kurduğundan, şairlerin ise toplumun derdine tercüman olduğundan söz edilmektedir. Güngör, A. S. (1986). “Çeşmeleri Yosun Bağlamış” Kent’ten İzlenimler. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 10,53-58.

İslam Sanatı ve İslam Düşüncesi Arasındaki İlişki

İslam sanatının kaynağı kâinatın temel hakikatleri olan Kur'an'ın deruni gerçeklerinde ve Hz. Muhammed'in rahmet ve sevgi fışkıran nebevi mevcudiyetinin manevi hakikatinde aranması gerektiğinden ve İslam sanatının kaynağı ve ilâhî vahiyle ilişkisinin ne olduğu sorusunun cevabının ise İslam dininin kendi özü içinde aranması gerektiğinden bahsedilmektedir. İslam dünyasının asrımızda üstün özelliklere sahip sanat eserleri üretemiyorsa bunun nedeni Müslüman sanatçıların kabiliyetsizliği değil, İslam düşüncesinin Müslümanların ruhundaki motive edici tesirinin zayıflamış olduğundan ileri geldiği vurgulanmaktadır. Nasr, S. H. (1990). İslam Sanatı ve İslam Düşüncesi Arasındaki İlişki. (çev. Talip Küçükcan). İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 27,49-54.

Benim Gözümde Şiir Davası

Allah'ın sözlerini kendi vasıtasıyla insanlara nakleden o büyük ve muhterem Hz. Peygamber'in da şiir ve şair hakkındaki düşüncelerine yer verilmiştir. 'Muhakkak ki Allah'ın, arşın altında anahtarları şairlerin dilleri olan bir takım hazineleri vardır' hadisi açıklanmıştır. Özellikle saf şiirin ilahi menşei olduğu vurgulanmaktadır. Çelebi, A. H. (1990). Benim Gözümde Şiir Davası. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 27,58-70.

İnanç ve Sanat

Her şeyden önce sanat ve edebiyatın, içinde bulunduğu toplumun sosyal değerlerine, yaşayışına ve inancına bağlı kalmayı, temelini onunla kurmayı şiar edinmesi gerektiğinden, yoksa devrin gerektirdiği ölçülere göre hareket etme ve kendi dışında, taklidi bir edebiyat kurma düşüncesi boy gösterirse bu edebiyattan, bu sanattan topluma bir fayda sağlanamayacağından söz edilmektedir. Toplumların nabzının, sanatlarında attığından, tarihte, yükselen ve zirveye tırmanan medeniyetlerin, sanatlarının da zirvelerini yaşadıklarından bahsedilmektedir. Emre, İ. (1990). İnanç ve Sanat. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 27,70-71.

İslam Estetiği ve İnsan

Eğer sanatçının verdiği eser, dünya görüşünden farklı ise ortaya çıkan eserin o dünya görüşünün rengini, kokusunu taşıması da beklenemeyeceğinden söz edilmektedir. Zaten sanatçının ilk görevlerinden biri de sanata aracılığıyla toplumu dönüştürmek olduğundan, bunun için de sanatçı, "sanatçı ahlâk"ın ehemmiyetin bihakkın müdrik

olarak güzel İslam ahlâkının vasıflarıyla tezeyyün edecek ve eserine yansıtacağından söz edilmektedir. Orhan, E. (1990). İslam Estetiği ve İnsan. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 27,73-74.

Bu Yarışı Divan Şiiri Kazanırsa Şaşmayınız

Edebiyat, edeb kökünden türemiş olduğundan ve insana edebli olmayı öğrettiğinden söz edilmektedir. Buradaki edebden kastın, öncelikle ruh terbiyesi olduğundan, bugün eğer ruhlarımız inşirah bulamıyorsa, bunda biraz da asırlar boyu genlerine sinmiş olan bu terbiyeden uzak kalışının etkisi olduğundan söz edilmektedir. Türk seciye ve ahlakının tekâmül ettirdiği o şaheserleri, o tılsımlı sözleri biz bugün anlamıyoruz diye inkâr etmenin akıl ve mantığa sığmadığı anlatılmaktadır. Pala, İ. (1997). Bu Yarışı Divan Şiiri Kazanırsa Şaşmayınız. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 44-45,59-61.

Milli Birlik ve Bütünlüğümüz Açısından Mehmet Akif ve Çanakkale

“Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez.

Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez.”

Mehmet Akif Ersoy’un şiirlerinden kesitler verilmiştir. Tefrikanın bölücülük anlamına geldiğinden, aynı duygu ve düşüncelerin, birlik getireceği ve birlikten kuvvet doğacağı anlatılmaktadır. Parçalanmanın, bölünmenin milletleri, devletleri, Müslümanları felakete sürükleyeceği, Kurân-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde de dile getirilmiş bir hakikat olduğundan söz edilmektedir. Safahat'ın muhtelif şiirlerinde bütün bu hususlar defalarca ve somut örneklerle, ibret verici bir biçimde ifade edilmiştir. Akif’in, hayatı boyunca milletini toparlamağa, demetlemeğe çalışan bir manevi çoban hayatı yaşadığı vurgulanmaktadır. Oğuzbaşaran, B. (1997). Milli Birlik ve Bütünlüğümüz Açısından Mehmet Akif ve Çanakkale. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 46-47,72-81.

Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış

XVI. Yüzyıldan bu yana yüzlerce çocuk kitabı yazılmış olduğundan, püriten çocuk kitaplarından masal edebiyatının örneklerine hikâyelerden fantezilere uzanan çizgide oluşan ve 'edebi değeri öne çıkmış olan' eserler her çağda çocuklar ve büyükler tarafından zevkle okunduklarından ve okunmaya da devam edildiklerinden söz edilmektedir. Bu kitapların başarısını sadece edebiyatla açıklamak sınırlı bir bakış açısını gerektirdiğinden, çocuk kitaplarının yaygın bir dünya diliyle yazılmış olması, ülkelerin

dünya kültürü içindeki yerinin de önem taşıdığından söz edilmektedir. Bir bakımdan çocuk klasikleri hem edebiyat hem de 'egemen güçlerin' politikalarının birer uzantısı sayıldığından, ayrıca 'dini duyarlılıkları' zedeleyici unsurlar taşıyan çocuk klasiklerinin üzerinde durulmamış olması ise yaygın batı kültürünün meydana getirdiği bir netice olduğundan bahsedilmektedir. Oysa çocuk edebiyatı, önce, toplumların idealleri etrafında gelişmesi gereken bir edebiyat olduğundan, bütün zamanlarda okunabilecek duyarlılıkla yazılacak kitaplar bugünün ve yarının çocukları için de fayda sağlayacağından söz edilmektedir. Şirin, M. R. (1986). Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 10,37-40.

Platon Felsefesi'nde Sanatın Toplumsal İşlevi ve Eğitim

Kültür, en genel anlamıyla, doğumundan itibaren insanın ürettiği, yapıp-ettiği ve elde ettiği şeyler şeklinde tanımlanmaktadır. Bu anlamda, sanatın da bir kültür içinde var olduğundan ve o kültür yapısından öğeleri de bünyesinde barındırdığından söz edilmektedir. Her dönemin ve toplumun kendi kültür birikimi paralelinde sanat eserleri oluşturduğundan ve bu sanat eserleri için de bir çağı ve dönemi ya da bir toplumu yansıtan genel bir üsluptan bahsedilebilir olmasının da bunun açık bir göstergesi olduğundan bahsedilmiştir. Nitekim pek çok düşünüre göre "uygarlığın kendisi de, bir hayli maddi ve geliş-güzel de olsa, bir sanat eseridir" ilkesi açıklanmıştır. Sanatın insan ve toplum hayatındaki yeri ve önemini kavrayan devletler veya egemen güçlerin, sanatı elinde tutmak ve toplumsal birliği sağlamak için kimi zaman sanat üzerinde sansüre kadar varan bir güç kullanma eğilimi içine girdiklerinden, bu durum, sanat adına her ne kadar kınanan, sanatçılarca eleştirilen bir durum olsa da, gerçekte, sanatın toplumsal işlevinin bir kere daha vurgulandığı belirtilmektedir. Sanatın bu toplumsal rolünü ve toplum değerlerini yeni nesillere aktarma işlevi de eğitim aracılığı ile sağlandığından, eğitimin de bir kültür olayı olarak bir toplum içerisinde o toplumun değerlerini yeni nesillere aktarma işlevini üstlendiğinden söz edilmektedir. Bu yönüyle de eğitimin sanat ile ortak bir zeminde birleşmekte ve toplum için önemli rolünü sanatta paylaşmakta olduğundan, eğitimin, birbirine bağlı olan, iç içe giren iki basamağı olduğu göz önüne getirilirse, onun toplum için önemi daha da açıklık kazanacağından söz edilmektedir. Dölek, A. (1991). Platon Felsefesi'nde Sanatın Toplumsal İşlevi ve Eğitim. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 30,30-33.

Ek 6: İktisat Biriminin Anlam Alanı Üzerinden Değer İnşası Yapan Makaleler

İktisat biriminin altında üretim, tüketim, faiz, paylaşım, işçi, işveren, ögeleri irdelenmiştir. Bu ögelerle ilgili makaleler şu şekildedir:

İslam Çalışma Hayatında Tatil ve İstirahat Meselesi

İşçinin gücü ve dayanaklılığı sınırlı olan ayrıca ferdi ve sosyal bir takım yükümlülükleri olan bir insan olduğundan, mantık ve adalet gereği işçiye haftalık ve yıllık izin verilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Dinlenme zamanının, uzun yorgunluktan sonra kaybetmiş olduğu gücünü tazeleyebilmesi ve çeşitli ihtiyaçlarını giderebilmesi için gerekli olduğundan, İslam dininin çalışan insanın dinlenmesi ve dinlendirilmesini, işçi ve işveren açısından zorunlu telakki ettiğinden, bu nedenle günlük çalışma iki aşamada olması gerektiğinden, arada ise dinlenmeye süre ayrılması gerektiğinden söz edilmektedir. Ünsür, A. (1996). İslam Çalışma Hayatında Tatil ve İstirahat Meselesi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 40,86-90.

İslami Bankacılığın Hikâyesi (I)

Riba (faiz)nın Arapçada şişmek kabarmak abartmak artmak anlamına geldiğinden, hukuk dilinde “paranın para doğurması” olarak kullanıldığından, yani başka bir aracı unsura (mal hizmet vs.) dönüşmeden ve risk söz konusu olmaksızın artması anlamına geldiğinden söz edilmektedir. Bu anlamda ribanın başta Bakara Suresi olmak üzere Ali İmran, Nisa ve Rum surelerinde kesin olarak yasaklandığından, Müslümanlara haram kılındığından söz edilmektedir. Modern dünyanın kurallarına uyarken, bu arada kadim kanunlara da saygı göstermeğe çalışan bazı İslamiyet Finansman Programlarının varlığından ve bu kuruluşların işleyişinden söz edilmektedir. Bu işleyiş şu şekilde olmaktadır: Müslim gayrimüslimleri bir araya getiren bu tasarımlardan biri faizsiz mevduatın bazı Amerikan bankalarına sınırlı bir vade konulmasıyla ilgili parayı yatırma dönüştürülmesi için bankaya bir prim ödeniyor sonra mevduat sahibi (İslamiye kuruluş) bu yatırımdan doğan karı alarak Kur'an yasağından böylece korunmuş oluyor. Aynı şekilde İslam bankaları uluslararası inşaat projelerine, gelecekteki kira bedellerinin garanti edilmiş bir bölümüne karşılık olmak üzere faizsiz açıyorlar. Bu şekilde ribadan

sakınmış oldukları anlatılmaktadır. Erdem, K. (1985). İslami Bankacılığın Hikâyesi (I). İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 1,55-60.

İslam Dünyası Ve Ekonomik Kalkınma

Günümüz İslam dünyasının kazanılmış siyasal bağımsızlıklara rağmen düşüncede duyguda (zihniyet) yaşama biçimi, iktisadi politika, (eylem) üretim biçimi gibi toplumsal biçime karakter kazandıran konularda halen dünyaya egemen olan emperyalizmlerin ideolojik bir tutsağı olmaktan maalesef kendisini kurtarmayı başaramadığından söz edilmektedir. İslam dünyasının, kendine özgü kişiliğine varıp başarıya götürebilecek modelini aramakta olduğundan, sağlıklı ve kalıcı sonuçlara varabilmenin tek yolu kendi ideolojisini çağdaş koşullarda ve etkinlikle üretebilmek olduğundan bahsedilmektedir. Bunun için İslam dünyasının batıdan ve doğudan esen ifsat edici kasırgaların dejenerasyonuna karşı yılmaz yeni zırhlar oluşturup, İslam insanını arındırabilmesi gerektiğinden, Müslüman insana kavuşmak gerektiğinden ve İslami kurallara göre iktisat dinamikleri araması gerektiğine değinilmektedir. Hamitoğlları, B. (1985). İslam Dünyası Ve Ekonomik Kalkınma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 1, 61-63.

Pakistan’da Zekât Semineri

Zekâtın ekonomik yönü ile ilgili olarak, zekât sisteminin, zenginden alıp fakire vererek gelir dağılımını iyileştireceği, atıl nakit birikimi için caydırıcı rol oynayıp yatırıma yönelmesini sağlayacağı konusunda görüş birliğine varıldığından söz edilmektedir. Zekâtın, enflasyon, büyüme ve stabilizasyona etkilerinin araştırılması toplumun ve ekonominin her yönüyle İslami bir karakter almasıyla anlam kazanacağı belirtilmiştir. Çünkü Müslüman bir toplumda tüketicilerden üreticilere iktisadi birimler ve piyasa gibi yapılar, laik bir ekonomiden ve toplumdan daha farklı davranacaklarından bahsedilmektedir. Halilsoy, A. (1985). Çeşitlemeler, Pakistan’da Zekât Semineri. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 2,105-106.

İktisat ve İdeoloji

İktisadi faaliyetin, bir bakıma ihtiyaç tatmin yolunda insan ile madde, çevre ve zaman arasında çok yönlü ilişkilerin bütünü olduğundan söz edilmektedir. En başta madde (mal ye servet) ile olan vazgeçilmez bağlantı; o bağlantı ile beraber dış çevreye

açılış (işbirliği, iş bölümü ye rekabet) biçimindeki toplum nihayet kıt kaynaklan bugüne ye geleceğe bölüştürme noktasında dar veya geniş zaman boyutlarına uzanış gibi etkenlerden bahsedilmektedir. İktisadi faaliyet, bu haliyle insani, tatmin araçlarına, çevreye, yakın ye uzak geleceğe iten fiil ye davranışlar olarak tarif edilebileceğinden söz edilmektedir. Tarifin üç unsuru da sübjektif tavır ye değer yargılarıyla değişik bir insanı ve ayrı bir ahlak anlayışını ortaya çıkaracağından, burada kastedilen toplumda ekseriyetin günlük yaşayışında hâkim pratik değer ye tercih ölçütlerine yönelik telkin ve motiflerden ibaret olan ‘iktisadi ahlak’ olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca iktisadi ahlakın en önemli determinantlarından birinin de ‘din’ olduğu vurgulanmaktadır. Akın, C. (1985). İktisat ve İdeoloji, İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 3,82-84.

Mecelle’de Ele Alınmayan Üç Konu: Faiz, Sarf, Karz

Ribâ şüphesi ribânın hakikati gibi olduğundan, dinimizde faiz şiddetle yasaklandığından, ribânın işlenmesi bir tarafa, onun semtine bile yaklaşmak doğru görülmediğinden söz edilmektedir. Bu bakımdan kitaplarda ribâ şüphesinin bizzat ribâ gibi olacağı kayıt edildiğinden, dolayısıyla Müslüman, faiz var mı, yok mu diye şüphelendiği bir muameleyi bizzat faiz işliyormuş gibi telakki ederek ve ondan uzak durması gerektiğinden bahsedilmektedir. Çeker, O. (1985). Mecelle’de Ele Alınmayan Üç Konu: Faiz, Sarf, Karz, İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 4, 59-67.

Az gelişmişlikten Kurtulmada Kapitalist Modelin Açmazları ve Japon Modeli

Japon kalkınmasında, sade bir hayat yaşamayı tercih ederek, kendisini ve servetini ülkesinin kalkınmasına adayan devlet ve iş adamlarının en büyük rolü oynadığından söz edilmektedir. Toplum içinde küçük düşmeme, çevreden daha çok tasvip görme duygusunu daima ayakta tutan geleneksel değerlerin, tüm fertlerde irade gücünü ve topluma karşı sorumluluk duygusunu geliştirdiğini, bu da, işini en mükemmel bir şekilde başarmak için her şeyini ortaya koyan, tasarruf eğilimi yüksek bir insan tipinin doğmasına yol açmış olduğundan bahsedilmektedir. Üretimden çok, harcamaya dönük bir hayat felsefesinin Japonya’da gelişemediği aksine, basit ve sade yaşamının sağlam bir karakterin ifadesi olarak benimsediği bahsedilmektedir. Bu ortamda belli sınıfların elinde toplanan zenginliğin, o sınıfların özel tüketimlerinde harcanmadan, ileride paylaşılacak üzere, tüm halkın gelecekteki refahı için yeni yatırımlara kaydırılması yoluna

gidildiğinden, bu da, diğer şartlarla birlikte Japon mucizesi denilen olguyu gerçekleştirmiş olduğundan söz edilmektedir. Kozak, E. (1985). Azgelişmişlikten Kurtulmada Kapitalist Modelin Açmazları ve Japon Modeli, İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 5,52-57.

Dünden Bugüne Kalite Kontrol ve Standardizasyon

Enflasyona karşı en etkili çözümlerden biri olarak teklif edeceğimiz tüketici gruplarının bir araya getirilip örgütlenmesi önemli bir proje olarak derhal başlatılması gerektiğinden, güçlü bir tüketici örgütü ile kalite ve standart dışı mal ve ürünlere karşı ciddi tedbirler alınması gerektiğinden bahsedilmektedir. Böylece reklam ve pazarlamacılığın aldatmacılığına karşı gerçekçi ve ilmî bir mücadele tarzı seçilebileceğinin üzerinde durulmaktadır. Ülkemizin, özellikle iftihar kaynağı durumunda olan ve benzeri bulunmayan tarım ürünleri ile bazı sanayi ürünlerinin dış dünyadaki kalitesiz rakiplerine karşı tam bir üstünlük sağlaması için ISO gibi Uluslararası Standard Kuruluşlarında yapılan beynelmilel standartlarda ortaya konan kriterlerin yeniden gözden geçirilip, "empoze edici taraf" durumuna geçilmesi gerektiğinden söz edilmektedir. Kısacası standardizasyon ve kalite kontrolün bir insanlık meselesi olduğu ve başarının geçmişte görülen örnekleri gibi, ancak kaliteli kadrolar ile mümkün olacağı hatırlatılmaktadır. Güler, M. H. (1985). Dünden Bugüne Kalite Kontrol ve Standardizasyon. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 5,74-78.

Uluslararası İlişkiler Açısından Teknolojiye Dayalı Ticari Faaliyetler

Ülkelerin hakkaniyete dayalı ekonomik bağımsızlığına kavuşamadığı sürece, dün ucuz enerji ve işgücü uğruna, yarın nükleer kaynaklar için aynı adaletsiz mücadeleyi sürdüreceği vurgulanmaktadır. Bizim fabrikalaşmaya değil sanayileşmeye çalışmamız gerektiğinden, bunun ise verimi artırmak, kaliteyi yükseltmek, uzmanlığa ve know-how'a önem veren araştırmacılıkla olabileceğinden, zira emsalinden belirgin farkları olmayan mamullerin uluslararası piyasada şansı olmayacağından söz edilmektedir. Ekonomik bağımsızlığın ekonomik yalnızlık anlamına gelmediğinden, ancak bütün gerçekçi çözümler insan olduğumuz unutulmadan aranıp bulunması gerektiğinden söz edilmektedir. Güler, H. (1985). Uluslararası İlişkiler Açısından Teknolojiye Dayalı Ticari Faaliyetler. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 6,40-42.

Sadece Kur'an'la Yetinilebilir mi? Hadislerden Müstağni Kalmak Mümkün mü?

Allah'ın alışverişi helal, faizi haram kılmış olduğundan, hadislerde ise alışverişin doğru ve yanlış olanının, haram olan faizin türlerini açıklandığından bahsedilmektedir. Ünal, İ. H. (1987). Sadece Kur'an'la Yetinilebilir mi? Hadislerden Müstağni Kalmak Mümkün mü?. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 7,36-42.

Refah Devleti, Teori ve Pratiği

Üzerinde en çok durulan konulardan birinin iktisadi ve siyasi rahatsızlıklara meydan verecek unsurların ortadan kaldırmaya yönelik kurumlar olduğundan söz edilmektedir. Otuzu aşkın ayette adaleti, altmışa yakın ayette zekâtı, otuzdan fazla ayette de sadakayı emrederek hem siyasi hem de iktisadi adaletin toplumda tesisinin zaruri kılmış olduğundan, bu müesseseler örgüsünün diğer halkaları da vaz edilerek mükemmelliğe ulaşmanın yolları gösterilmiş olduğundan söz edilmektedir. Hem siyasi hem de iktisadi olarak üzerinde en çok durulan hususun adil bir bölüşüm meselesi olduğundan, bütün toplum kesimleri bu birinci amacın tahakkukunu mümkün kılacak davranışlar içinde bulunacağından bahsedilmektedir. Bu bakış açısı ve emirler manzumesinin gelir artışı olmasa da gelirin bölüşümü her safhada ve durumda daha zengin olanlardan fakirlere doğru bir akımı ifade ettiğinden, bu akım mecburi olduğu (zekât) gibi ihtiyari de (sadaka) dar anlamda olabileceğinden söz edilmektedir. Ertürk. E. (1987). Refah Devleti, Teori ve Pratiği. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 7,58-65.

İnsani Değerlere Dayandırılmış Bir Sistem Olarak İslam Ekonomisi

Zekâtın, kaynakların zenginden fakire nakledilmesini sağlayan ve fırsat eşitliğini önleyen engelleri bertaraf eden bir sistem olduğundan, bu sayede bir toplumdaki bütün fertlerin yaşamak için gerekli minimum temel ihtiyaçları sağlanmış olacağından, böylece daha sonra bu insanlar yarışarak mücadele etmek ve daha yükseklerle ulaşma fırsatını ele geçirmiş olabileceğinden söz edilmektedir. İslam iktisadının, ekonomik problemin ve insan davranışının İslami açıdan incelenmesi için yapılan sistematik bir çaba olduğundan, Bunun ayrıca, üretim, bölüşüm ve tüketim işlemlerinde geçerli olan uygun politika ve kuruluşların düzenlenmesi ve teorik olarak anlaşılması için gerekli bilimsel bir çerçevenin geliştirilmesi çabası olduğundan söz edilmektedir. İslami ekonominin önce helâl ve

haram, yani müsaade edilenler ve yasaklanmış olanlar, kavramlarını ihtiva eden bir değer sistemi ile işe başladığı, bu iki aşırı uç arasında çok geniş bir müsaade alanı mevcut olduğu anlatılmaktadır. Bu iki alan arasında mevcut kaynaklarda İslam ekonomisinin geliştirilebileceğinden söz edilmektedir. Batı ekonomisinde hedef serveti arttırmak iken, İslâm ekonomisinde hedefin insan olduğuna ve "fayda" kavramı ile davranışları bütünleştirdiğinden bahsedilmektedir. Zaim, S. (1986). İnsani Değerlere Dayandırılmış Bir Sistem Olarak İslam Ekonomisi. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 8,12-18.

Vakıf Eserlerinin Gayelerinin Dışında Kullanılması

İnsanların kendi imkânları ile topluma yardım etme gayreti, tarih boyunca pek çok hizmet ve yatırımları gerçekleştirmiş olan vakıf kurumunun doğmasını sağladığından milli kültürümüzün çok önemli müesseselerinden biri olan vakıflar, bütün İslam âleminde asırlarca yaşamış ve hayatın günlük hadiseleri ile sıkı sıkıya bağlı kalmış, ekonomik ve sosyal hayat üzerinde derin tesirler bırakmış olduğundan bahsedilmektedir. Eskilerden gelen karşılıklı dayanışma ve yoksulun korunması, ahlaki ve dini duyguların muhafaza edilmesi çabalarının, en olgun şeklini vakıf müessesesinde bulduğundan, vakıf müessesesi ise, asıl büyük tekâmüle sosyal hayatta yardımlaşma ve dayanışmaya çok önem veren İslam Dini'nin zuhurundan sonra mazhar olduğundan söz edilmektedir. Velikahyaoğlu, N. (1986). Vakıf Eserlerinin Gayelerinin Dışında Kullanılması. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 9,66-73.

Müslüman Ülkeler Arasında Ekonomik Bütünleşme

İşbirliğinin temelde, kültür ve inanç ortaklığına dayandığından, ortak yatırımlar, milli güçleri aşan alanlarda işbirliği, dünyayı bir sel suyu gibi yayılan tüketim ekonomisinin önünün alınması için ortak değerlere ve kültüre dayanılarak gerçekleştirileceğinden söz edilmektedir. Batı tüketim kalıplarını kırıp, bize özgü üretim ve tüketim yapısını, Batı'nın öngördüğü sosyal ve kültürel değişimin dışına çıkarak gerçekleştirebileceğimizden, aksi halde Müslüman Ülkeler, tüketim ekonomilerinin

hammadde deposu ve pazarı olmaktan kolay kolay kurtulamayacağından söz edilmektedir. Birlik, bütünleşme, aynı değerlere inanmak, aynı kültüre bağlanmakla gerçekleşeceği için bütün Müslüman ülkelere ortak bir kültüre sahip olduğumuz gerçeği değişik biçimlerde yapılan baskı ve çarpıtmalarla unutturulmuş olduğundan söz edilmektedir. Ekonomik alanda başlayan bir işbirliği tek tek tüm Müslüman ülkelerin İslam'ın kaynaklarının bilincine varmalarına ve daha derinden kavramalarını sağlayacağı anlatılmaktadır. Gürdoğan, E. (1986). Müslüman Ülkeler Arasında Ekonomik Bütünleşme. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 11,10-11.

Teknoloji ve Tüketim

İnsanın özünde yatanın üretim değil, tüketim olduğundan, insanın doğar doğmaz tüketimciliğe başlayıp, tüketimle büyüdüğünden, tüketimle büyüyen bir insanın yaradılış gayesi her ne pahasına olursa olsun, her ne olursa olsun üretimi artırmak yerine kendini yaratanın ismini yaymak yolunda gerekli helâl tüketim mal ve hizmetleri bir plan dâhilinde üretmek olduğundan söz edilmektedir. Ayrıca, tüketimini değişmez kaidelere göre tanzim etmiş insanın sağlıklı ve sürekli olarak üretime katkıda bulunmaya mecbur olduğundan bahsedilmektedir. Teknoloji, yüksek ahlaki değerlerle tanzim edilirse üretimi artırmakla birlikte tüketimi de kontrol altına alabileceğinden, bu gün dünyayı kasıp kavuran teknolojik gelişmelerin yalnız üretimin artırılışı ve iyileştirilmesini hedef aldığından söz edilmektedir. Toplamların üretim çeşit ve kalitesini yükseltmede teknoloji transfer etme ve geliştirmede birbirini gözünü oyarcasına mücadele ettiklerinden, bu mücadele insanların hırs ve emellerini kamçulamakta olduğundan bahsedilmektedir. Sadece tüketimi kollayan bu tür teknolojik faaliyetlerin sürüklediği öğretim sistemleri insanları tarihi bağlarından, örf ve adetlerinden sökerek manevi bir boşluğa ittiğinden, daha fazlasına sahip olma hırsının çepeçevre kuşattığı bir toplumda misafirperverlikten, fedakârlıktan, tasarruftan, israftan, haram ve helâlden bahsetmek fantezi haline geldiğinden söz edilmektedir. Oğuz, Y. (1986). Teknoloji ve Tüketim. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 11,44-48.

Ahmet Tabakoğlu ile 'İslam İktisadı' Üzerine Bir Konuşma

İslam iktisadının en önemli farklılığının insanın maddi eğilimlerine teslim olmamasının sağlamak olduğu anlatılmıştır. İktisadi hedefler arasında israfın bertaraf edilmesi, adil gelir bölüşümü ve sosyal adaletle servet ve mülkiyetin yaygınlaştırılması birlik ve bağımsızlığın sağlanması olarak sıralanmıştır. İslam iktisadı sosyal adaleti bir finansman faktörü olarak değerlendirmekte olup, fiyat istikrarına, sosyal refaha, insanların güven içinde çalışmalarına önem ve öncelik verdiği vurgulanmaktadır. İslam iktisadının ferdiyetçi değil, şahsiyetçi ve cemaatçi olduğu, kendi çıkarım ön planda tutan insan tipi İslam'a yabancı olduğu, Devletçilik ekonominin denetim ve gözetimi anlamına geldiği vurgulanmaktadır. Yoksa devlet teşebbüsü engelleyici ve ona rakip olmadığı anlatılmaktadır. Elibol, S. (1986). Ahmet Tabakoğlu ile 'İslam İktisadı' Üzerine Bir Konuşma. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 12,89-92.

İşletmeler ve Hayat

İşletmeler için kâr elde etmenin elbette çok önemli olduğundan, kâr etmeyen işletme varlığını sürdüremeyeceğinden söz edilmektedir. Ancak kâr hiçbir zaman amaçlar arasında ilk sırayı almaması gerektiği, yalnızca kâr peşinde olmak, kaçınılmaz olarak, şirketleri ahlak dışı yollara sürüklemeye ihtimali üzerinde durulmuştur. Bu yüzden işletmeler, aldıkları kararların, işletme içinde ve dışında çalışan kişiler üzerindeki etkilerini, diğer işletmeler ve toplum üzerinde doğuracağı olumsuzluktan da göz önünde tutmasını gerektiği vurgulanmaktadır. Bunun için oyunun kuralları yeniden düzenlenirken, bugüne kadar ihmal edilen ahlaki ilkeler işletmelerden, devlete kadar her ekonomik, sosyal ve siyasal birimin yönetilmesinde belirleyici unsur haline getirilmesi gerektiği, akan hayatı tersine çevirmek için, yapılması gereken tek devrim de bu olduğu anlatılmaktadır. Gürdoğan, E. (1987). İşletmeler ve Hayat. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 14,11-12.

Çevre Kirlenmesi ve Uluslararası Boyutları

Çevre kirlenmesi veya başka biçimlerde ortaya çıkan dışsal ekonomiler nasıl olurlarsa olsun, son tahlilde bir üretim veya tüketim faaliyetiyle ilgili oldukları anlatılmaktadır. Bu yüzden, daha yaşanabilir bir dünya ve daha sağlıklı bir ekonomi istiyorsak, her şeyden önce, savurganlıktan kurtulmak, daha az ürün ve daha az hizmetle

yetinmek zorun olduğumuz vurgulanmaktadır. Gürdoğan, N. (1989). Çevre Kirlenmesi ve Uluslararası Boyutları. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 24,22-25.

Tüketim Ekonomisine Karşı Tasavvuf

İnsanların biriktirme ve harcama isteklerinin bir üst sınırı olmadığı gibi, metafizik değerlerin dışında onları denetim altına alacak bir güç de olmadığından söz edilmektedir. Gereksiz yeniliklerle, üretimi sürekli artırmanın dışında başka bir amacı olmayan kimseleri ancak tek "bir lokma bir hırka" ile yetinmesini öğrenmiş gönlü zengin insanlar dizginleyebileceğinden söz edilmektedir. Ve insanları tüketim büyüünden kurtarmanın yolu Peygamber sevgisiyle ruhun anlatılması ve gönlün zenginleştirilmesi olduğu vurgulanmaktadır. Gürdoğan, N. (1990). Tüketim Ekonomisine Karşı Tasavvuf. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 27,37-44.

Yeni İslâmî Çalışmaların Ana Hatları

En önemli mücadele sahalarından biri de ekonomi olduğuna, bugün dünya üzerinde kıyasıya bir ekonomik savaşın sürdürüldüğüne dikkat çekilmektedir. Bazı ülkelerin bozuk ekonomik dengeleri sebebiyle çöküp dağılırken, diğer başkaları da güçlü ekonomileri sayesinde esaret ve bağımlılıktan kurtulup, hürriyetini satın alıp, refah ve mutluluğa ulaştığından bahsedilmektedir. Bu yüzden Müslüman da ekonomik yönden çok güçlü olmak için gece gündüz çalışması gerektiğinden, En verimli ve kârlı iş sahalarını arayıp bulmalı, rakiplerinden daha çok mesai yapmalı, daha çok üretim sağlaması, ihracatı artırması, ithalatı mümkün olduğu kadar kısıması, israfı önlemesi gerektiğinden söz edilmektedir. Tasarrufa riayet edip, düşmanın mal ve üretimini kullanmaması gerektiğinden, mümkün olduğu kadar dost ve müttefik malını tercih etmek gerektiğinden, içte ve dışta sermaye güçlerini birleştirerek, büyük firmalar kurarak çalışmanın öneminden söz edilmektedir. Coşan. M. E. (1993). Yeni İslâmî Çalışmaların Ana Hatları. İlim Sanat Dergisi. Sayı 35-36,4-5.

Dr İbrahim Salah İle Bir Konuşma

Bugün dünyayı idare etmekte olan kişilerin kendilerini, kendi kültürlerini ve bütün bir dünyayı mahvetmek üzere çalışmakta olduklarından, onların elindeki bu gücü ellerinden almak, bir insanlık görevi olduğundan söz edilmektedir. Müslümanların ve tüm

insanlığın geleceğinin tamamen onların elinde bulunmasının çok tehlikeli olduğundan bahsedilmektedir. Batıdaki bütün teknoloji, bugün sadece tüketimi artırmak amacıyla geliştirilmekte, olup, araştırmaların sadece tüketim odaklı yapıldığından, her şeyin tüketime ayarlı tasarlandığından söz edilmektedir. Bu durumdan kurtulmak için üretim teknolojilerinin çok iyi kavranması gerektiğinden bahsedilmektedir. Müslümanların teknolojiyi kendi içlerinde anlamlandırabildikleri gün, her şeyin Müslümanların lehine döneceği anlatılmaktadır. Yeni, O. (1985). Dr İbrahim Salah İle Bir Konuşma. İlim ve sanat Dergisi. Sayı 3,77-78.

Teknoloji Transferinin Boyutları

Teknolojinin, kalkınmanın temel itici güçlerinden biri olduğundan, ihtiyaç duyulan şey daha fazla gıda maddesi, daha kaliteli bir eğitim hizmeti, daha yüksek seviyede bir endüstriyel hâsıla veya daha etkin bir ulaşım ve haberleşme de olsa, hepsinde nihai rolü teknolojinin oynamakta olduğundan söz edilmektedir. Mal ve hizmet üretiminde, kullanımında ve kontrolünde ihtiyaç duyulan bilgi, beceri, tecrübe ve organizasyon sistemlerinin teknolojiyi oluşturmakta olduğundan, bu sebepten teknoloji ülkelerin kalkınmasında en hayati faktör, en kritik bir unsur olduğundan söz edilmektedir. Çünkü teknoloji, yeni kaynakları ortaya çıkaran, sosyal değişime yön veren ve karar mekanizmalarını etkileyen güçlü bir alet olduğundan, bu sebepten dolayıdır ki teknolojisiz bir kalkınma veya sanayileşme düşünmek mümkün olmadığından söz edilmektedir. Şimşek, (1988). Teknoloji Transferinin Boyutları. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 18,33-39.

İslam'da İşçinin Hakları ve Borçları

İslâm dininin insanlar tarafından konulmuş çeşitli düzenlerdeki ve ekonomik sistemlerdeki gibi işçilerin ayrı bir sınıf olarak görülmesi dolayısıyla bunlarla sermaye sahipleri ve yöneticiler arasında çatışma çıkarılmasını kesinlikle reddettiği açıklanmaktadır. İslâmın, işçi ile mal sahibi veya işveren arasındaki ilişkiyi mücadele ve çatışma esası üzerine oturtmadığından, tam aksine karşılıklı yardımlaşma ve birbirini bütünleme esası üzerine oturttuğundan bahsedilmektedir. Ayrıca bu ilişkiye, her iki tarafı da bir takım ahlaki prensiplere uymaya zorlayan dini bir boyut da kazandırdığından,

üstelik bunu bizzat İslam inancından bir parça saydığından bahsedilmektedir. Diğer yandan İslâm bütün herkese zararı dokunan ve de milli ekonomide olumsuz sonuçlar doğuracak gelişmelere yol açan grev hakkını tanıyan beşeri kanunları ve sistemleri kabul etmediği açıklanmaktadır. Burada ele alınan konunun Amerika, İngiltere ve Fransa toplumları gibi modern toplumların karşılaştığı önemli bir sorun olduğundan, uygulamadaki beşeri sistemlerin aksine İslam ekonomi sistemi, işçilerle işverenlerin çıkarı diyebileceğimiz özel çıkar ile toplumun ve tüketicilerin tümünün çıkarı diyebileceğimiz çıkarın ikisini birlikte gözettiğinden söz edilmektedir. Eğer ikisini birlikte gözetmek mümkün olmazsa -ki bu gibi durumlar alışılan yaşayış şeklinde nadiren ve geçici birtakım olağanüstü şartlarda ortaya çıkar- o zaman İslam esaslarına göre toplumun çıkarı demek olan genel çıkar işçilerin çıkarı demek olan özel çıkarlara tercih edileceği anlatılmaktadır. Çünkü genel çıkar bütün hakların üstünde kabul edilen Allah'ın hakkı olduğundan, üstelik işçilerin bizzat kendileri de, Allah hakkı olan bu genel çıkarı temin etmek için aralarında yardımlaştıklarından bahsedilmektedir. Usul-ü fıkıhçılar da bu hususu şu sözleriyle ifade etmişlerdir: "Genel zarardan korunmak için özel zarara katlanılır". Ayrıca: "Bozulmaları ortadan kaldırma, onarma işi, çıkarları temin etme işinden önce gelir" denilmektedir. El-Fenceri, M. Ş. (1988). İslam'da İşçinin Hakları ve Borçları. İlim ve Sanat Dergisi. Sayı 18,69-74.

ÖZGEÇMİŞ

1987 doğumlu yazar 2009 yılında Marmara Üniversitesi Mühendislik Fakültesinde idari personel olarak göreve başladı. 2011 yılında Eskişehir Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Bölümünü, 2020 yılında ise Sosyoloji Bölümü lisans programından mezun oldu. 2014 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim dalı tezli yüksek lisans programından mezun oldu. 2017 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kişilerarası İletişim programında doktora eğitimine başladı. Halen Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde idari kadroda görev yapmaktadır.